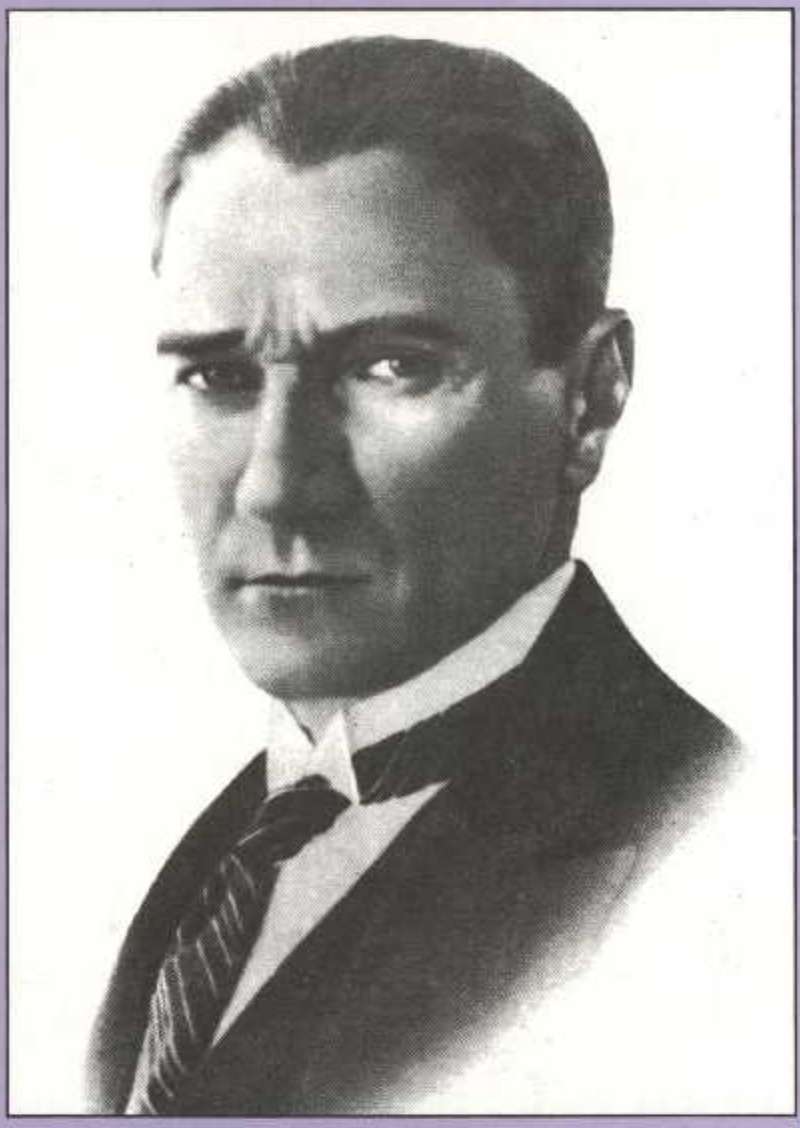
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Cilt: IX Kasım 1992 Sayı: 25

Levent Sahverdi Arşivi

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Cilt: IX Kasım 1992 Sayı: 25

İÇİNDEKİLER

Ölümünün 54. Yılında Atatürk'ü Anma Toplantısı	: Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal'ın Yaptığı Konuşma	1
	: Devlet Bakanı Sayın Şerif Ercan'ın Yaptığı Konuşma	6
Prof. Dr. Mehmet Gönlübol	: "Yurtta Barış, Cihanda Barış"	9
Prof. Dr. İsmet Giritli	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İle Institut De France	27
E. Korg. Cemal Enginsoy	: "Amasya Protokolü" Üzerine	29
Cihat Akçakayalıoğlu	: Atatürk ve Türk Kurtuluş Savaşı .	37
Prof. Dr. Tülin İçli	: Atatürk ve Türk Kadını	67
Sadi Borak	: Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar ve Kitaplığı	73
Doç. Dr. Gülnihal Bozkurt	: Alman Belgelerinde Atatürk ve Kurtuluş Savaşı	85
Yrd. Doç. Dr. İzzet Öztoprak	: Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in İstifası Meselesi	95
Niyazi Ahmet Banoğlu	: Taksim Cumhuriyet Abidesi'nin Tarihçesi	109
E. Kur. Alb. Nusret Baycan	: Türk İstiklâl Harbinde Terfi Veya Takdirname İle Taltif Edilen Subaylar	127

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ – ANKARA
1993

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT : IX KASIM 1992 SAYI : 25

ÖLÜMÜNÜN 54. YILINDA ATATÜRK'Ü ANMA TOPLANTISI

Ölümünün 54. yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, büyük kurtarıcı Atatürk'ü anmak üzere "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" tarafından 10 Kasım 1992 günü Ankara'da Türk Dil Kurumu Konferans Salonunda bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Cumhurbaşkanımız Sayın Turgut Özal ve Devlet Bakanımız Sayın Şerif Ercan birer konuşma yapmışlardır.

CUMHURBAŞKANI SAYIN TURGUT ÖZAL'IN YAPTIĞI KONUŞMA

Sayın Konuklar,

Atatürk'ün aramızdan ayrılışının 54'üncü yılında, O'nu milletçe içten tazim ve şükran duygularıyla anıyoruz.

Artık yas tutmak yerine, O'nun fikirlerini daha iyi anlamaya, eserlerini daha iyi kavramaya çalışıyoruz. Böylece yakın tarihimizle ilgili bilgilerimiz açıklık kazanmakta, devletimizin dünü, bugünü ve geleceği daha iyi aydınlanmaktadır.

Bu yaklaşım, özellikle genç kuşaklarımız için yol gösterici ve ders verici olduğu kadar Atatürk'ü ve eserlerini anlamalarını da sağlamaktadır. Buna her zamandan daha fazla ihtiyacımız olduğu kanaatindeyim.

Hürriyetçi demokratik düzeni hayat tarzı olarak seçmiş bir ülkede, her değerin sorgulanmasından sakınmak mümkün değildir. Aksine biz de, bu eğilimlerden yararlanarak Atatürk ve eserleri hakkında gerçeklere dayalı, fikrî temelleri sağlam bir bilinç yaratmalıyız. Ona olan sevgi ve bağlılığımızın böylece daha da pekişeceğine inanıyorum. Türk milletinin Atatürk'e neyi borçlu olduğunun hiçbir tereddüte yer vermeyecek biçim-

Levent Sahverdi Arşivi

de bilinmesi lâzımdır. Bu hem bir kadirşinaslık borcu, hem de geleceğe daha iyi hazırlanmanın lâzım şartıdır.

Bir takım kasıtlı cereyanlar karşısında zaafa düşmemenin de en etkili yoludur. Kaldı ki, gençlerin mükemmel örnekleri tanımaya, ilmî bir zihniyetle anlamaya ihtiyaçları vardır.

O büyük insanı bütün kabiliyet ve meziyetleriyle tanımak yeni kuşaklar için hem şart hem önemli imkândır. Aksi halde, büyük insanlar yetiştiren bir millet olmamızın nimetlerinden yararlanabilmekten mahrum kalırız.

Değerli Konuklar,

Atatürk genç sayılabilecek bir yaşta aramızdan ayrılmış olmasına rağmen, mucizevi başarılarla az zamanda çok işler yapmış, büyük eserler bırakmıştır.

Atatürk tarihi misyonunu yüklendiği vakit ardarda harplerin bitkin düşürdüğü bir milleti, dört bir yandan işgal edilmiş bir vatanı darmadağın edilmiş bir orduyu toparlayarak kurtarmak zorundaydı. Böylesine ağır şartlarda başarılı olabilmek için askeri ve siyasi bir dehaya ihtiyaç vardı. Türk milleti Atatürk'ün şahsında bu imkâna kavuşmuş ve başarıya ulaşmıştır.

Atatürk'ün başarılarında, müstesna meziyetleri yanında, Türk milletine olan güven duygusunun da büyük tesiri olduğuna kaniyim. O, Türk insanının büyük meziyetlerini harp meydanlarında yakından görmüş; yine harp meydanlarında tanıdığı öteki ülke askerleriyle mukayese etmek imkânını bulmuştur. Bu itibarla Büyük Atatürk, çoğu kez bir risk sayılabilecek teşebbüslere geçerken nasıl bir millet için ve nasıl bir milletle yola çıktığını çok iyi biliyordu.

Atatürk'ü büyük bir devlet adamı olarak tarihe tescil eden hâdise, onun yeni kurduğu devlete kazandırdığı çağdaş kimlik olmuştur.

İçinde yetiştiği Osmanlı Devlet Geleneğine rağmen, *"Milli Hâkimiyet"* ilkesini Cumhuriyet'in temeline oturtmayı bilmiş, insanımızı *"tebaalıktan"* Cumhuriyet'in şerefli vatandaşlığına yükseltmesi, tarihimizin en hayati adımlarından biri olmuştur.

Bir ümmet toplumu görünümünde olan Anadolu halkını, çağdaş bir *"millet"* yapabilmesi de en dikkate değer başarılarından biridir.

Levent Şahverdi Arşivi

Ülkemizin lâik bir devlet düzenine geçebilmesini, O'nun çağdaş gerçekleri ve ihtiyaçları isabetle tayin etme kabiliyetine borçluyuz. Böylesine zor ve riskli bir adım atabilmek için çelikten bir iradeye ihtiyaç vardı. Atatürk böyle bir iradenin de timsali olmuştur.

Atatürk kahraman bir asker olmasına rağmen, demokrasiyi ve halk iradesini devlet hayatına mal etmeyi tercih eden ender insanlardan biridir. Daha yola ilk çıktığı günlerde, 1920'lerde, yapılmasını mukadder gördüğü *"Millî mücadele"*nin başına kimin geçmesi gerektiğini, dava arkadaşları arasında oylamak suretiyle tespit ederek, ne denli demokratik düşündüğünü göstermiştir.

Sayın Konuklar,

Çok partili parlamenter düzene geçiş için iki defa teşebbüs ettiğini hepimiz hatırlıyoruz. Hâdisenin dikkate değer olan yönü, başka ülkelerde bir takım liderlerin totaliter ve otoriter rejimleri baştacı ettikleri bir dönemde, O'nun demokrasiyi seçmiş olmasıdır.

Daha önce de belirttiğim gibi, bu dönemde, sivil kökenli birçok yabancı devlet başkanı kendilerine yüksek askeri rütbeler yakıştırıp, üniformalı resimler çektirirken, Atatürk ve arkadaşlarının harp meydanlarında askeri dehaları sayesinde kazandıkları yüksek rütbeleri bir kenara bırakıp, üniformalarını çıkararak birer sivil vatandaş olmaya özen göstermeleri çok manidardır.

Bu tavırlar O'nun daha o zaman çağdaş devletin icaplarını çok iyi kavradığını ve nasıl bir demokratik devlet düşlediğini göstermesi bakımından şayanı dikkattir.

Devletimize kazandırdığı kimlik, dünyanın geçirdiği bunca değişikliğe rağmen, bugün dost ve kardeş ülkeler tarafından örnek almaya değer bir model olarak görülmektedir.

Harp meydanlarından daha çizmesinin tozuyla yeni döndüğü günlerde, İzmir I. İktisat Kongresi'ni toplaması, O'nun bir milletin istiklâl ve refahı için ekonominin ne kadar önem ve öncelik taşıdığını çok iyi kavradığını gösteriyor.

Batılılaşmayı, çağdaşlaşmanın ilk aşaması olarak görmesi, O'nun medeniyet tarihinden gerekli dersleri çıkarabilecek bir kültüre de sahip olduğuna işarettir.

Levent Şahverdi Arşivi

Harp meydanlarından zaferlerle döneceksiniz ve barışın dünya için en büyük nimet olduğunu söyleyebileceksiniz. Bu ancak, Atatürk'ün üstün şahsiyetine yakışan bir davranıştır. Atatürk'ün Türkiye dışında bıraktığı tesir, bizim de iftihar edeceğimiz düzeyde ve önemde olmuştur. O günün şartları içinde, müslüman ülkeler Atatürk'ü İslâm Âlemi'nin asırlar süren ezilmişliğine teselli olacak bir *"mücahit"* olarak değerlendirmişlerdir. Emperyalizme karşı savaş verdiği için de, sömürge olmuş ülkelerde bir umut olarak görülmüştür.

Değerli Konuklar,

Atatürk Türk'ün tarihî serüveninde hayat ve ölümle karşılaştığı benzersiz şartların yarattığı bir liderdir, taklit edilmesi imkânsızdır. Temennim, Türk Milletinin yeni bir Atatürk yaratacak duruma bir daha düşmemesidir. Zira hiçbir millet varlığını bir lidere bu ölçüde borçlu olmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığı, Türk'ün tarih sahnesinden silinmek üzere olduğu, Türk milletine yeryüzünde hiçbir coğrafi toprak parçasının lâyık görülmediği bir ortamda Atatürk, *"Kaderin insanı"* olarak ortaya çıkmıştır. Kurtuluş, Türk milletinin Atatürk'ün arkasında toplanması ve gerçek anlamda bir hayat-memat savaşı vermesi sonunda başarılmıştır.

Milletin, Atatürk'ün olmaması halinde yok olmaktan kurtulamayacağını hissetmiş olması, O'na karşı duyduğu minnetin sonsuz boyutlarını oluşturmuştur. Bu duygu biraz da lidersiz milletin aczinin de ikrarı gibidir. Böyle bir ortamda Atatürk'ün ister istemez tabulaştırılması, hatta kendiliğinden tabulaşmasını anlamak mümkündür. Oysa Atatürk, *"Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir"* derken bu vasfın her Türk ferdinde bulunmasını arzu etmiştir. Mümeyyiz vasfı hürriyet ve istiklâl olan bir milletin liderinin, ne denli büyük olursa olsun, insanüstü niteliklere büründürülmesi mümkün değildir. Ünlü konuşmasındaki sildiği satırlarda *"Naçiz vücudunun bir gün toprak olacağı"*nı söylemesi ve Türk milletinden sadece *"unutulmamayı"* istemesi, sonra ondan bile vazgeçmesi, onun da ne ölçüde insan olduğunu simgeleyen derin bir tevazu örneği değil midir?

Türk milletinin Atatürk'ü unutması imkânsızdır. Önemli olan, O'nu nasıl hatırlayacağıdır. Türk milletinin bugün Atatürk'ten ilham ve güç alarak ulaştığı akılcı aşamada, O'nu tabulardan sıyrılmış bir insan olarak hatırlaması, O'na gerçekten lâyık olduğumuzu kanıtlayacaktır. Bu Atatürk'ü küçültmez. Tersine bir insanın maddi varlığının tüm doğal zaaflarına rağmen ne kadar yücelebileceğini göstermesi bakımından, gerçek boyutlarına kavuşturarak, büyültür.

Levent Şahverdi Arşivi

Sayın Konuklar,

Arkamızda kalan son 54 yıl içinde dünyamızda ve ülkemizde, çok önemli olaylar yaşadık.

II. Dünya Savaşı'nın karanlık ve acı günlerine katlandık. Hemen ardından bloklar arası savaşın soğuk baskısına göğüs gerdik. İlk fırsatta Atatürk'ün büyük hayâli olan çok partili düzene geçtik ve onun getirdiği çalkantılardan basiretle korunduk. Büyük ölçüde içine kapanmış ve hatta tıkanmış olan ekonomimize yeni ufuklar açtık.

Allah'a şükür bugün ülkemiz, komşuları arasında en ileri ve en güçlü bir ülke konumuna geldi. Türkiye Cumhuriyeti artık bölgesinde hatırı sayılır ve güvenilir bir büyük devlettir.

Bütün bu başarılarımızda, O'ndan aldığımız ilhamın ve O'nun verdiği ilk hızın büyük tesiri olmuştur. Atatürk'ün ilke ve inkılâplarını o günün şart ve ihtiyaçları içinde değerlendirmekle yetinmeyip günümüzün süratle değişen ve gelişen şartlar ve ihtiyaçlarına uygun yorumlanması gerekir.

Toplum hayatı dinamik bir prosestir ve daima yeniliklere açık kalmalıdır. Aksi halde, toplumumuzu geliştirmemiz ve 2000'li yılların gereklerine hazırlamamız mümkün olamaz. Bu ise Atatürk'ün çağdaşlaşma arzusuna ve *"muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma"* idealine ters bir yaklaşım olur ve hızla gelişen değişim sürecine ayak uydurabilmemiz çok güçleşir.

Unutmayalım ki, O'nunla aynı tarihte yola çıkan birçok liderin kendi ülke ve devletleri için seçtikleri siyasi, iktisadi ve sosyal modeller birer *"başarısızlık ve pişmanlık numunesi"* olarak göçüp gitmişlerdir. Başkalarının kendi ülkelerinin kaderinde böylesine hazin roller oynamasına karşılık, Atatürk'ün milletimizin kaderine âdeta bir güneş gibi doğmasından haklı olarak iftihar ediyoruz.

Şimdi memnuniyetle ifade edeyim ki, O'nun zamanında yapılmasını istediklerinden birçoğunu gerçekleştirmiş olmanın haklı gururunu ve vazifesini yapmış bir Milletin bahtiyarlığını hissediyoruz.

Bizlerden sonra da yaratıcı gücü yüksek, başarı azmi ve gayreti mükemmel olan gençliğimizin Atatürk'ten devraldığı emanetin, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilelebet payidar kalacağından hiçbir şüphem yoktur.

Teşekkür ederim.

Levent Sahverdi Arşivi

DEVLET BAKANI SAYIN ŞERİF ERCAN'IN YAPTIĞI KONUŞMA

Değerli konuklar,

Atatürk gibi, Türk milletinin millî hasletlerini, millî özelliklerini şahsında en yüksek derecede toplayan bir insan hakkında onu her yönü ile belirtebilecek genel bir konuşma yapmak güçtür. Ben de bu güçlüğün idrakı içindeyim. Zira bu gibi insanları anlatmak bir bakıma Türk'ü ve Türk milletini anlatmaktır.

Kendisi, bir konuşmasında "Beni görmek demek, yüzümü görmek değildir; benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız, bu kâfidir" demişti. Bu bakımdan Atatürk'ü anlatabilmek için, gerçekten onun yaptıklarının manâsını iyi bilmek, onun fikirlerinin, onun düşüncelerinin, onun duygularının anlamını iyi sezmek, iyi kavramak icap eder.

Atatürk niçin büyüktür? Herşeyden önce şunun için büyüktür ki, hepimizden iyi düşünmesine, hepimizden iyi karar vermesine, hepimizden iyi yapmasına rağmen, kendisini hiçbir zaman "hepimiz" kavramından ayırmamıştır. "Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur" diyen odur. Türk İstiklâl Mücadelesi'ni kazandığı zaman da "Bu millet, kılı kırpmadan dava uğruna ve benim uğruma canını vermeğe hazır olmasaydı ben hiçbir şey yapamazdım!" diyen de yine odur.

Bunları niçin söylüyorum? Çünkü Atatürk, kendisini milletin üstünde gören, ona kendisini idare hakkı tanımayan bir saltanat rejimini yıkarak, onun yerine kayıtsız şartsız millet egemenliğine dayanan çağdaş, lâik ve demokratik bir hukuk devleti kurmuştur. Bence Atatürk'ün, herşeyden önce, tarihî misyonu ve büyüklüğü buradadır. Her problemin çözümünü Büyük Millet Meclisi kürsüsünde araması, Meclis'in üstünde hiçbir güç kabul etmemesi, Atatürk'ün cumhuriyet ve demokrasi anlayışının en belirgin niteliğidir.

Ömrü boyunca icraatına bakınız : Bütün inkılâpların temelinde, Büyük Millet Meclisi kanunlarının yattığını göreceksiniz. Onun döneminde hiçbir inkılâp yoktur ki Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayından geçmemiş olsun! Onun demokrasi anlayışını değerlendirirken bu hususları gözden uzak tutmamak gerekir.

Levent Şahverdi Arşivi

Dahası da var! Ölümüne yakın son günlerinde, yerine kimin Cumhurbaşkanı olacağına dair ağzından bir işaret almak istiyorlar.. Verdiği cevap şudur : "Şayet ölecek olursam, memlekete ait söyleyecek hiçbir şeyim yoktur. Zira mevcut Cumhuriyet kanunları bu işleri temine kâfidir". İşte Atatürk, budur.

Bence Atatürk'ün ikinci büyüklüğü, onun, bir milletin hayatında çığır açan inkılâpçılığındadır. Onun yaptığı siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik inkılâplardır ki Lozan'da millî sınırları çizilen yeni Türk Devletinin çağdaş çehresini belirlemiştir; Elbette ki Atatürk'ün en büyük inkılâbı, kaybolmuş bir imparatorluğun enkazı arasından taptaze bir Türkiye Cumhuriyeti yaratmasıdır. Onun millî devlet kuruculuğu vasfı, inkılâpçılığının da temelini oluşturmuştur.

Hiç şüphe yok ki Atatürk İnkılâbı, Türk tarihi içinde başlıbaşına büyük bir atılımı ifade eder. Gerçi Atatürk'ün yaptıklarını kısmen de olsa düşünce olarak ondan daha evvel dile getirenler, bu yeniliklerde tarihin karanlıkları içinden ona ışık tutanlar olmuştur. Ama Atatürk'ten önceki bütün bu inkılâp teşebbüsleri, sadece düşünce safhasında kalmış fiiliyata dönüşememişti. Tarihimizde yalnız Atatürktür ki, fikir ile eylemi tam anlamıyla birleştirebilmiş ve sonuçta "Atatürk İnkılâpları" adı verilen büyük çağdaş atılımlar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de insanın, insan olarak yaşama onurunu kazanması onun ilke ve inkılâpları sayesinde başarılmıştır. Düşününüz, nüfus sayımına kadının dahil edilmediği bir toplum mirasında, kadın hakları inkılâbı gerçekleştirilmiştir. Atatürk işte bu inkılâpçı yönüyle dünyanın en büyük önderleri arasında yer almakta, eseri gelişmekte olan toplumlar için en geçerli model olarak kabul edilmektedir. Onun içindir ki, UNESCO, 100. doğum yıldönümü olan 1981 yılında Atatürk'ün bütün dünyaca kutlanmasını karar altına almıştı. Böyle bir kutlama, dünyada pek az kişiye nasip olan çok şerefli bir anıştır.

Ve nihayet Atatürk'ün üçüncü büyüklüğü, ondaki engin insan sevgisi ve insanlık idealine bağlılığındadır. Milletine olan büyük sevgisi yanında bütün insanları ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin kucaklayabilen geniş hoşgörüsü, onun ayrı bir hususiyetini oluşturmaktadır. "Yurtta barış, cihanda barış" ilkesi ile bugün de tüm insanlığın sevgi ve hayranlığını üzerinde toplamakta, dünya milletleri tarafından saygı ile anılmaktadır.

Böylesine büyük bir insanın ilke ve inkılâplarının, bütün canlılığı ile ebediyen yaşatılmasında Türk milleti olarak bize düşen görev, elbette ki

Levent Şahverdi Arşivi

kayıtsız şartsız onun çizdiği yolda yürümek, onun gösterdiği hedeflere en kısa zamanda erişmektir. O, milletine bu amacı gösterirken "Yüksel Türk! Senin için yüksekliğin hududu yoktur!" diyordu.

Atatürk'ün bize bıraktığı bu parolanın ışığında daima ileriye gideceğiz; daima en güzele erişeceğiz; yirmibirinci yüzyıl, Türklerin yüzyılı olduğu zaman Atatürk'e karşı borçlu olduğumuz bir ödevi de yerine getirmiş olacağız.

Değerli konuklar,

Türkiye'nin dün olduğu gibi bugün de bazı problemleri olduğu bir gerçektir. Güney Doğu'daki ayrılıkçı terör olayları, bu problemlerin başında gelmektedir. Ancak Atatürkçü görüş, Türkiye'nin bütün bu problemlerinin millî, demokratik, lâik ve akılcı bir dünya görüşü ile ele alınmasını ve çözümlenmesini gerektirmektedir. Herşeyden önce şu gerçek bilinmelidir ki, millî sınırlarımız içinde, millî birlik duygusuyla kenetlenmiş bir Türkiye gerçeğinden asla uzaklaşamayız. Kutsal vatan sınırları içinde Türk milleti olarak aynı millî iradenin, aynı bayrağın, aynı millî marşın, aynı resmî dilin egemenliğinde kesin olarak kararlıyız. Atatürk'ün önderliğinde yetmiş sene önce İstiklâl Mücadelesi'ni de bu ruhla başardık; bundan sonraki tehlikeleri de bu ruhla aşacağız. Bunu bütün dünyanın böyle bilmesini isteriz.

Atatürk'ün 54. ölüm yıldönümünde Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Önderi bir kere daha minnet duygularıyla anıyor, hepinize saygılar sunuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

"YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ"

Prof. Dr. MEHMET GÖNLÜBOL

I. GİRİŞ

Sonuna yaklaşmakta olduğumuz XX. yüzyıl içinde iki dünya savaşının acısını yaşayan ve bugün çok daha büyük yıkıma yol açabilecek nükleer savaş tehlikesiyle her an karşı karşıya bulunan insanlık, barışın erdemine artan bir inanç duymaktadır. Uluslararası alanda, barışın önemini vurgulayan çabalar yoğunlaşmaktadır. Kitle haberleşme ağının yaygınlaşması ve toplumlararası ilişkiler çerçevesinin geniş boyutlara ulaşmasıyla, bugün dünyamız, insanlığın ortak değerlerinin barış içinde korunması gereğini daha iyi kavramaktadır. Hızlı nüfus hareketleri ve teknolojik gelişmelerle giderek küçülen dünyamızda, barış fikri yücelerek yaygınlaşmaktadır.

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesi işte bu olguyu dile getirmektedir. Üstelik, dünyada barışın önemini belirtmenin ötesinde, bu hedefe varmanın yolunu da göstermektedir: Dünyada barış için, önce her ülkenin kendi içinde barış kurulmalıdır. Böylece, refah ve huzur, yani barış ortamında yaşayan milletlerden oluşan uluslararası toplum da barış ve sükûn içinde olacaktır. Ferdî sorumluluğa dayalı bir toplum düzeni anlayışını dile getirmektedir. İyi bir bütün, ancak teker teker iyi durumdaki parçalardan oluşabilecektir."Yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin anlamı, bir başka ifadeyle şudur: "Dışarıdaki güvensizlik, içeride güvensizliği, içteki güvensizlik de dıştaki güvensizliği besler."[1]

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesi, dış politika alanındaki çağdaş kurama da uygundur. Dış politika, dış ve iç etkenlerden oluşur. Dış ve iç değişkenler birlikte dış politikayı oluşturdukları gibi, dış politika da geriye dönüş yaparak (geri bildirim-feedback) dış ve iç etkenleri etkiler[2]. Bu olguları "yurtta barış, cihanda barış" ilkesi açısından değerlendirelim.

[1] Frank Tachau, *The Politics of Authority, Democracy and Development,* Praeger Publishers, New York, 1984, s. 165.

[2] Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946'dan bu yana)", A.Ü. *SBFD,* Cilt: XXXIII, no: 1-2 (Mart-Haziran 1978), ss. 213-214.

Levent Şahverdi Arşivi

"Yurtta barış, dış politika üzerinde, barış sonucu veren bir iç etken rolü oynamaktadır. Barışçı dış politika da, geriye dönüş yaparak, iç barışı güçlendirici etkide bulunmakta ve bu karşılıklı etkileşme böylece devam etmektedir.

Ülkelerin ayrı ayrı "dış politikaları" ise, başka etkenlerle birarada, "uluslararası politikayı" oluşturmaktadır[3]. Yani, ayrı ayrı ülkelerin *dış politikaları,* birer iç etken gibi, *uluslararası politikanın* oluşmasında rol oynamaktadır. Bu dış politikalar, barışçı nitelik taşırsa, sonuçta uluslararası alanda da barış egemen olacaktır. "Cihanda barış" da, geri bildirim yoluyla ülkelerin barışçı dış politikalarını ve o kanalla iç yapılarını olumlu yönde etkileyecektir. Bu karşılıklı etkileşim devam ederek "yurtta barış", "cihanda barış"ı; "cihanda barış" da "yurtta barış"ı oluşturacak ve güçlendirecektir.

II. "YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ" İLKESİ'NİN DOĞUŞU

Atatürk'ün dış politikası söz konusu olduğunda, hatıra ilk gelen "yurtta barış, cihanda barış" ilkesidir. Dışişleri Bakanlığı binasına girildiğinde, ilk olarak, duvardaki bu yazı göze çarpar. Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasamızın başlangıç kısmında, yine bu ilkeye yer verilmiştir. Kısacası, Türkiye'nin dış politikası tartışılırken daima ilk olarak bu düstur hatıra gelir.

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin, Türkiye'nin dış politikasındaki gerçek yeri ve önemi konusuna geçmeden önce, bir hususun açıklanmasında yarar vardır. Bu ilkenin, ilk defa Atatürk tarafından dile getirildiğine ilişkin bir belgeye tarafımızdan rastlanmamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 10 Mayıs 1931'de toplanan Üçüncü Kongresi'nin yeni kabul ettiği programın 7. Bölümünün 3. Maddesi şöyle kaleme alınmıştır[4]: "Yurtta barış ve cihanda barış başlıca prensibimizdir." Bununla birlikte, Atatürk, 1 Kasım 1928'de T.B.M.M.'nin 3. Dönem 2. Toplanma Yılı'nı açarken yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

> "Efendiler, Harici siyasetimizde dürüstlük, memleketimizin emniyetine ve inkişafının masuniyetine dikkat, şiarı hareketimize kılavuz olmaktadır. Esaslı ıslahat ve inkişafat içinde bulunan bir memleke-

[3] bk.: Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika, İlkeler-Kavramlar-Kurumlar,* Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, A.Ü. SBF Yayınları: 546, Ankara, 1985, ss. 28-29.

[4] Mehmet Gönlübol, "Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler", *Atatürk Yolu* (Der.: Turhan Feyzioğlu), Otomarsan Kültür Yayını, İstanbul, 1981, s. 269.

Levent Şahverdi Arşivi

tin hem kendisinde, hem muhitlerinde barış ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay izah olunabilecek bir keyfiyet olamaz. Bu samimi arzudan mülhem olan haricî siyasetimizde memleketin masuniyetini, vatandaşların haklarını herhangi bir tecavüze karşı bizzat müdafaa edebilmek kudreti de bilhassa gözde tuttuğumuz noktadır"[5].

Görüleceği gibi, ilk defa Atatürk tarafından söylenmemiş olsa bile, 1928 yılındaki bu ifadenin, "yurtta barış, cihanda barış" düsturuna ışık tuttuğuna şüphe yoktur. Asıl önemli olan husus, yukarıda belirttiğimiz gibi, Atatürk'ün, daha sonraki tarihlerdeki konuşmalarında bu ilkeye sık sık yer vermiş olmasıdır. "Yurtta barış, cihanda barış" ilkesi, Atatürk'ün dış politikasının temel taşını oluşturmuştur. Bu ilkenin Atatürkle özdeşleştirilmesi sebepsiz değildir.

Esasen, "yurtta barış, cihanda barış" ilkesini oluşturan fikir çerçevesini Atatürk'te bulmaktayız. Atatürk, düşünce ve uygulamalarıyla, bu ilkenin hem iç, hem de dış yönünün çerçevesini çizmiştir. Atatürk, içteki başarısıyla "yurtta barış"a; dıştaki başarısıyla da "cihanda barış"a hizmet etmiştir. Bir alandaki başarısı, diğer alandakini pekiştirmiştir.

III. "YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ" İLKESİNİ OLUŞTURAN ETKENLER

A. Atatürk'ün Demokrasiye Olan İnancı

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin temel şartını oluşturan yurtta barış fikri, içeride refah ve huzur ortamını gerekli kılar. Bu ise, ilk önce milletin kendi kaderine bizzat yön verebilmesini gerektirir. Ancak "kendi kendisinin efendisi" olan bir toplum, yurtta sağlam temellere dayalı, yani kalıcı bir barış ortamı kurabilir. İşte Atatürk'ün ilk ve temel başarısı bu alanda olmuştur. Atatürk, "millî egemenlik" düşüncesine dayalı, çağdaş bir Cumhuriyet kurmuştur.

[5] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (T.B.M. Meclisi'nde ve C.H.P. Kurultayları'nda), 1919-1938,* C.I, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Ankara, ss. 242-243.

"Yurtta Barış, Cihanda Barış" ilkesi, Atatürk tarafından çeşitli vesilelerle tekrarlanmıştır. Meselâ, Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü münasebetiyle ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt'e gönderdiği mesajda şöyle diyordu: "Türkiye Cumhuriyeti'nin en esaslı umdelerinden biri olan, yurtta barış, cihanda barış gayesi, insaniyetin ve medeniyetin refah ve terakkisinde en esaslı âmil olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak bizim için iftihara medardır". Hamza Eroğlu, "Yurtta Barış, Cihanda Barış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, (Mart 1985), s. 439'dan: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri,* C. IV (1917-1938), s. 560.

Levent Sahverdi Arşivi

"Millî egemenlik" ve "cumhuriyet" kavramlarının ayrılmaz bir parçası olan "demokrasi" konusunda da Atatürk duyarlılık göstermiştir. Her şeyden önce, Atatürk eleştiriye karşı hoşgörülüydü. Korkuya değil, sevgi ve saygıya dayalı yönetimden yanaydı. Atatürk, Türk milletinin demokrat bir kişiliğe sahip olduğuna inanç duymaktaydı.

Bu düşüncelerle, Atatürk, Türkiye'de demokrasinin kurumlaşması için çalışmıştır. Onun için batılı siyaset bilimcileri, Atatürk Türkiyesi'ni aynı dönemin Avrupası'ndaki tek parti yönetimlerinden çok farklı mütalâa etmişlerdir. Atatürk Türkiyesi'ndeki tek parti yönetimini, toplumu demokrasi yolunda yetiştirmeye, demokrasi için eğitmeye yönelik bir rejim olarak kabul etmişlerdir. Özellikle 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimi, Atatürk'ün çok-partili siyasî hayatı, yani batılı demokrasi yönetimini hedef edindiğini en açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Çok-partili siyasî hayat yolundaki 1930 denemesi, 3 ay kadar sürebilmiştir. Henüz 7 yaşında olan Cumhuriyet'e ve inkılâplara karşı olanlar, çok-partili hayatın imkânlarından yararlanıp rejime tehdit oluşturma niyetlerini ortaya koyunca, bizzat Serbest Fırka'nın kurucuları bu tehlikeli gidişten kaygılanarak Parti'yi feshetme kararı aldılar. Ancak, ilk fırsatta, yeniden çok-partili siyasî hayata girme fikri elbette kaybolmadı. Yaklaşan II. Dünya Savaşı'nın çalkantılı dönemi, Atatürk'ün bu hedefin gerçekleştirildiğini bizzat görebilmesini önledi. Atatürk'ün vefatından sonra II. Dünya Savaşı'nın çıkması, yeni bir erteleme daha demekti. Nihayet, 1945'de Savaş biterken, Türkiye çok partili siyasî hayata geçecek ve böylece en yakın mesai arkadaşları, Atatürk'ün gösterdiği hedefi gerçekleştirmiş olacaklardı.

Atatürk, demokrasi anlayışının tamamlayıcısı olarak "yurtta barış"ı gerçekleştirmeye yönelik iktisadî ve sosyal nitelikli adımlar da atmıştır. 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi'nde de, toplumda iktisadî kalkınmayı ve refahı sağlamaya yönelik kararlar alınmıştır[6]. Liberal kalkınma modeli benimsenmiştir. 1929 dünya iktisadî bunalımı, bütün ülkelerde müdahaleci tedbirleri gerektirince, Atatürk Türkiyesi de devletçiliğe yönelmiş ve 1933 yılında ilk Sanayi Planı'nı kabul etmiştir. Bu, liberalizmin felsefe olarak reddedilmesi demek değildi. Dünyanın başka yerlerinde ve Batılı ülkelerin kendilerinde görülen gelişmelere paralellik gösteriyordu.

[6] Atatürk döneminin iktisadî yönüyle ilgili olarak bk.: Muharrem Tünay, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 4, (Kasım 1985), ss. 245-256.

Levent Şahverdi Arşivi

İktisadî alandaki bu tedbirlerin amacı, genç Cumhuriyet'in hızlı bir kalkınma sağlaması ve Osmanlı Devleti'nin uzun çöküş döneminin bıraktığı yaygın sefaleti ortadan kaldırmaktı. Atatürk, zayıf bir toplumun, uluslararası alanda söz hakkının sınırlı olacağını biliyordu. Bir toplumun millî gücü geniş ölçüde iktisadî kalkınmasına bağlıydı. İleride inceleyeceğimiz gibi, Anadolu hareketinin dış politika hedeflerini ortaya koyan Misak-ı Millî'de de iktisadî etkenin yer alması, bu noktaya Atatürk'ün verdiği önemin kanıtıydı.

Bir milletin uluslararası alanda söz sahibi olabilmesi, nasıl geniş ölçüde iktisadî kalkınmasına bağlıysa, "yurtta barış" için de, bu refahın toplum içinde dengeli biçimde dağıtılması gerekmekteydi. Atatürk, bu noktaya da büyük önem vermiştir. Atatürk'ün, imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle şeklindeki görüşü, sosyal adalete dayalı, uyum ve barış içindeki toplumu hedef edindiğini ortaya koyuyordu.

Atatürk, demokrasi anlayışının tamamlayıcısı olarak, sosyal alanda da, "yurtta barış"ı gerçekleştirmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Topluma çağdaş bir yapı kazandırmaya yönelik inkılâpları, hukuk alanındaki reformları aynı amaca yöneliktir. Özellikle, yeni Medenî Kanunun 1926 yılında kabul edilmesi ve lâiklik ilkesinin benimsenmesi, sosyal huzura yönelik büyük adımlardı. Kadın-erkek eşitliğine, dinde hoşgörüye dayalı bir toplum yönünde atılan adımlar, "yurtta barış"ı sağlamaya yönelikti.

Milliyetçiliğe verilen önemin sonucu olarak, başta dil ve tarih konuları yer almak üzere, kültür alanında girişilen birçok hamleler millete yeni ve güçlü bir ruh kazandırmayı amaçlıyordu. Bu yolda oluşturulan kurumlar, toplumun uzun süredir unuttuğu kendi millî benliğini, çağın gereklerine uygun biçimde yeniden kazandırmaya yönelmekteydi.

B. Atatürk'ün Barışa Olan İnancı

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin iç yanının temel unsuru olarak, Atatürk'ün demokrasiye olan inancını inceledikten sonra, şimdi ilkenin dış çerçevesini ortaya koyacak insaniyetçiliğini ele alalım.

Atatürk, milliyetçiliğinin yanısıra insaniyetçi değerlere sahipti. Yani, düşünce çerçevesi, yalnızca kendi milleti ve ülkesiyle sınırlı değildi. Ufku, bütün dünya milletlerini ve ülkelerini kapsayacak kadar genişti. Atatürk, öncelikle kendi milletini sevip, onun sorunlarıyla ilgilenmeyi görev bilmekle birlikte, bütün dünya toplumunu da tek bir aile ve bütün milletleri bir-

Levent Şahverdi Arşivi

birleriyle akraba sayarak[7], insanlığın ortak dertlerinin çözümü için çalışmak gerektiği inancındaydı.

Ekim 1931'de Ankara'da yapılan Balkan Konferansı'na katılan delegelere Atatürk şunları söylemiştir:

> "İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak gayri insanî ve son derce teessüfe şayan bir sistemdir. İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirecek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Cihan barışı içinde beşeriyetin hakiki saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır..."[8].

Atatürk, bir ziyaret için Ankara'da bulunan Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu'ya da, 17 Mart 1937'de şöyle demiştir:

> "İnsan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır...Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, vuzuh ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur... En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin, bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur"[9].

Atatürk, Türk milletinin, ancak barış içindeki bir dünyada huzur duyabileceğini biliyordu. "Cihanda barış" için "yurtta barış" nasıl gerekli idiyse, "yurtta barış" için de "cihanda barış"a ihtiyaç vardı. Atatürk, bu üstün nitelikleri sayesinde, Türkiye'nin önderi olmanın ötesinde, bütün Dünya'nın büyük önderlerinden biri yüceliğine ulaşabilmiştir.

[7] Sevim Ünal, "Atatürk'ün Balkanlar'daki Barışçı Siyasası" (Tebliğ), IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, Ankara.

[8] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II (1906-1908),* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1951, s. 270.

[9] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* ss. 278-279.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, çok iyi bir asker olduğu gibi, üstün diplomatlık ve devlet adamlığı yeteneklerine de sahipti. Askerî ve sivil değerleri birlikte üzerinde toplamıştı. "Atatürk, bir özel söyleşide, 'Diplomatlar barışın kurmaylarıdır' demekle hem barışın, hem de onun sağlanması için diplomasi yolunun önemini belirtmiş"[10], böylece diplomatlık ile kurmaylık arasındaki ilgi çekici bağı ortaya koymuştur.

Atatürk'ün, barışın değerini çok iyi bilmesinde üstün asker yönünün büyük rolü vardı. Hassas, yumuşak huylu, barışçı bir kişiliğe sahip olan Atatürk, hayatının uzun bir dönemini geçirdiği muharebe meydanlarında, savaşın ne kadar büyük acılara ve yıkıma yol açtığını yakından yaşamıştı. Savaşın ne demek olduğunu çok iyi bildiği için barışdan yanaydı.

İki savaş arası (1919-39) dönemde, Avrupa'da barışın değil, savaşın erdemine inanan ve kitleleri peşinden sürükleyen ideolojilerin liderleri, askerlikten gelmeyen kişilerdi. Üstün askerî ve sivil değerleriyle Atatürk, militanlığa özenen bu sivil önderlerin, kendi milletlerine ve bütün dünyaya nasıl bir felâket hazırladıklarını önceden görebiliyordu. Bu konuda, ABD'li General Mac Arthur'un, 27-29 Kasım 1932'de kendisiyle yaptığı görüşme sırasında, Atatürk'ün dünya durumu hakkındaki değerlendirmesi hatırlanabilir[11]. Bu görüşmede, Almanya'da 1933'ten sonraki iç siyasî gelişmeleri ve savaşın 1940-46 arasında başlayacağını tahmin edişi, İtalya'nın savaşta başarılı olamayacağını, Almanya'nın yine ABD'nin müdahalesiyle yenileceğini, savaş sonunda asıl kârlı çıkacak devletin ise Sovyet Rusya olacağını önceden görebilmesi dikkate şâyandır.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında mücadele ederken dahi düşmanla diyalog kapısını aralık bırakmıştır. Anadolu'nun hedeflerinin iyi anlatılması için ve bu amaçlar gerçekleştirildiği anda da savaşa derhal son vermek üzere, düşmanla barışçı temaslara daima hazır olmuştur. Daha sonraki dönemin zıt rejimlerini barındıran uluslararası yapıda da, gerektiğinde rejim farkı gözetmeyerek dostluklar kurmak suretiyle, çağdaş diplomasinin başka bir başarı şartını daha yerine getirmiş oluyordu.

Atatürk, realist kişiliğiyle, ancak gerçek barışın sürekli olabileceğini görüyordu. Her ne pahasına ve nasıl olursa olsun gerçekleştirilecek barışın

[10] İsmail Soysal, "Atatürk'ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt: II, Sayı: 4 (Kasım 1985), s. 111.

[11] Nimet Arsan (der.), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III 1918-1937,* İkinci Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1961, ss. 93-95.

Levent Sahverdi Arşivi

sürekliliği de sınırlı kalırdı. Atatürk, gerçek barış için, onu engelleyen açlık, sefalet, silâhlanma yarışı gibi sebeplerin ortadan kaldırılması gerektiğini görebiliyordu.

IV. "YURTTA BARIŞ, CİHANDA BARIŞ" İLKESİNİN BAŞLICA UYGULAMALARI

A. Kurtuluş Savaşı Dönemi (1919-1923)

Kurtuluş Savaşı, niteliği gereği, barış değil savaş dönemiydi. I. Dünya Savaşı'nı yenik bitirmenin sonucu olarak işgal altına giren Anadolu, millî bir direniş içindeydi. Anadolu hareketinin lideri Atatürk, aslında arzu edilmeyen, fakat mecbur kalındığı için girişilen bu savaş durumuna, onurlu bir barış antlaşması imzalandığı anda son vermeye hazırdı. Atatürk, Anadolu'nun millî hedeflerini gerçekçi bir biçimde sınırlamasını bilmişti. Misak-ı Millî, bu hedefleri ortaya koyuyordu. "Misak-ı Millî ...TBMM'nin yürüttüğü ulusal mücadelenin çerçevesini de çizmiştir" [12].

Kurtuluş Savaşı'nın ilk döneminde Atatürk'ün başlıca amacı, Anadolu hareketinin siyasî ve askerî teşkilâtlanmasını sağlamaktı. Bu çerçevede, 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum ve 4 Eylül 1919'daki Sivas Kongreleri, hareketin siyasî yapısını oluşturmak amacını güdüyordu. Kurtuluş Savaşı'nın hedeflerini çizen Misak-ı Millî de böylece oluşmaktaydı.

28 Ocak 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nca benimsenerek ilân edilen Misak-ı Millî, özetle şu ilkeleri öngörüyordu [13].

— Osmanlı Devleti'nin Arap çoğunluğunun oturduğu ve 30 Ekim 1918 tarihli Mütareke'nin yapıldığı sırada düşman orduların işgali altında kalan bölgelerin geleceği, halkın serbest oyuyla belirlenecektir. Söz konusu Mütareke çizgisi içinde kalan ve din, ırk ve soy yönünden birleşik, birbirine karşılıklı saygı ve fedakârlık duygularıyla bağlı Osmanlı İslâm çoğunluğunun oturduğu bölgelerin tümü, hiçbir nedenle ayırım kabul etmez bir bütündür (Madde 1).

— Halkı, ilk serbest kaldıkları zamanda, kendi oylarıyla Anayurda katılmış olan "Elviye-i Selâse" (Kars, Ardahan, Batum) için, gerektiğinde yeniden halk oyuna başvurulması kabul edilecektir (Madde 2).

[12] Ahmet Mumcu, "Misak-ı Millî ve Anayasamız", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı 3 (Temmuz 1985), s. 824.

[13] Cemil Bilsel, *Lozan*, Birinci Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Ltd., İstanbul, 1933, ss. 364-365.

Levent Şahverdi Arşivi

— Batı Trakya'nın hukukî durumu da, halkının tam bir özgürlük içinde açıklayacakları oylarıyla belirlenmelidir (Madde 3).

— Hilâfet ve Saltanatın Hükûmet merkezi olan İstanbul kentiyle, Marmara Denizi'nin güvenliği, her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Bu temel ilkeye dayalı olmak üzere, Akdeniz ve Karadeniz Boğazları'nın, dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusunda, Türkiye'yle öteki bütün ilgili devletlerin oybirliğiyle verecekleri karar geçerlidir (Madde 4).

— İtilâf Devletleri ile düşmanlar ve bazı ortakları arasında yapılan anlaşmalara uygun olarak, azınlıkların hukuku, komşu ülkelerde Müslüman halkın da aynı haklardan yararlanması dileğiyle, Türkiye'ce sağlanacaktır (Madde 5).

— Türkiye'nin kendi millî ve iktisadî gelişmesini sağlayabilmesi için, her devlet gibi bağımsızlık ve tam serbestlik kazanması varlığının temelidir. Bu nedenle Türkiye, siyasî, adlî, malî gelişimine engel olan bağlara karşıdır. Borçların ödenmesi de bu ilkeye uygun olacaktır (Madde 6).

Kurtuluş Savaşı, Anadolu'nun gerçekçi millî isteklerini batılı devletlere kabul ettirme mücadelesidir. Bu millî istekler, askerî ve siyasî zafer sonunda gerçekleştirilince, savaş da kendiliğinden sona ermiştir. "Anadolu, askerî gücünü gösterdikçe barış şartları yumuşatılmış, fakat her defasında, bu yeni şartların kabulü imkânsız olduğu için, sonucu nihaî zaferler belirlemiştir"[14].

Doğu cephesinde Ermenistan'a karşı askerî zafer elde edilip 2 Aralık 1920 tarihli Gümrü Barış Antlaşması yapılırken, güneyde Fransa yenilgiye uğratılmış ve 20 Ekim 1921'de Türk-Fransız Anlaşması (Ankara İtilâfnamesi) imzalanmıştır. İtalya'da Anadolu'dan çekilmekteydi. Batı cephesinde ise, Ocak 1921'deki I. İnönü, Nisan 1921'deki II. İnönü, özellikle de Eylül 1921'deki Sakarya Zaferi'nden sonra Anadolu'nun askerî gücü artık açıkça ortaya çıkmıştı. Nihayet, 9 Eylül 1922'deki Büyük Zaferle Kurtuluş Savaşı'nın askerî aşaması tamamlanmış oluyordu.

Atatürk, Millî Mücadele'deki savaş dönemi içinde bile, ileriki yılların barış tohumlarını ekmeye yönelik adımlar atmaktan uzak durmamıştır. Bir kere, dış barış açısından, düşmanla diyalog kapısını açık tutmaya özen göstermiştir. Düşman tarafının barış girişimlerini de cevapsız bırakmamış-

[14] Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Mart 1985), s. 456.

Levent Şahverdi Arşivi

tır. Bunu, zayıf durumda olduğundan değil, tersine, haklılığından emin bulunduğu millî isteklerini karşı tarafa ve dış dünyaya anlatabilmek için yapmıştır. Kaldı ki, Atatürk, çağdaş Türkiye'nin yerinin batıda olduğunu görüyor, bunun için de bir an önce barış yapmak istiyordu. Ancak, bunu, Anadolu'nun millî hedefleri gerçekleştirildiği takdirde kabul edebilirdi.

Atatürk, dış alanda olduğu gibi, iç yapıda da ileriki yılların barış ortamını oluşturma yolunda ilk adımları Kurtuluş Savaşı döneminde atmıştır. 23 Nisan 1920'de T.B.M.M.'nin açılması, millî egemenlik ilkesinin gerçekleştirilmesi yolunda atılmış en büyük adımdı. 1921 Anayasası, 1922'de Saltanatın kaldırılması, savaş içinde atılmış çok önemli adımlardı ki, bütün bunlar "yurtta barış" bakımından, ileride sonuç verecek büyük bir değişikliğin habercisiydi.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle bitmesi üzerine toplanan Lausanne Barış Konferansı, Anadolu'nun Misak-ı Millî'de yer alan hedeflerinin büyük ölçüde gerçekleştirilmesiyle sonuçlandı. "Türkiye Lausanne'da genel olarak Misak-ı Millî'yi gerçekleştirmişti"[15]. 20 Kasım 1922'de çalışmalarına başlayan Konferans, 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramış ve 23 Nisan'da yeniden toplanıp, nihayet 24 Temmuz 1923'te sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren barış antlaşmaları içinde, karşılıklı müzakereye dayanan sadece Lausanne olmuştur. Onun için de çok uzun sürmüş, çetin müzakerelere sahne oluşturmuştu. Türk heyeti, I. Dünya Savaşı'nın galibi olan karşı tarafa, Misak-ı Millî'de öngörülen isteklerini kabul ettirmek için çetin bir diplomatik savaş vermiştir. Bir tarafta I. Dünya Savaşı'nın, diğer tarafta ise Kurtuluş Savaşı'nın galipleri arasındaki bu diplomatik mücadele, çok büyük ölçüde Türk tarafının zaferiyle sonuçlanmıştır. Ancak, diplomasinin temel bir şartı olarak, Türk tarafının da taviz vermesi gerekmiştir. Türk tarafı o sırada Fransa ile Almanya arasında sorun oluşturduğu ve pratikte tahsil edilmesi imkânsız görünen tamirat borçları meselesine benzer bir konunun Türkiye ile Yunanistan arasında çıkmasını yararsız bularak, tazminat isteğinde diretmekten vazgeçmiştir. Keza, Batı Trakya konusunda da ısrar etmemiştir. Türkiye-Irak sınırı (Musul) konusunun da, Konferans'dan sonra müzakereler yoluyla çözümünü kabul etmiştir.

Misak-ı Millî'nin büyük ölçüde gerçekleştirildiği Lausanne Barış Anlaşması'nın temel başarısı şuradadır: "I. Dünya Savaşı'nı kapatan ve Sevrès'in yerini alan Lausanne Anlaşması, karşılıklı müzakereye dayanan,

[15] Hamza Eroğlu, "Şerefli Bir Tarih: Lozan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3 (Temmuz 1985), s. 810.

Levent Şahverdi Arşivi

onun için de en son imzalanabilen ve o dönemden bugüne kadar yürürlükte kalabilen tek barış antlaşmasıdır" [16].

Bu, Atatürk'ün "yurtta barış, cihanda barış" anlayışının özüne uygundur. Atatürk, uzun süren savaş yıllarından sonra, genç Cumhuriyet'in hızla çağdaş bir yapıya kavuşması gerektiğini görüyordu. Türkiye, barış ihtiyacı içindeydi; artık yeni bir savaşa tahammülü yoktu. Millî hedeflere ulaşıldığında, onurlu bir barış antlaşmasıyla, içeride bekleyen sorunlara el atmak imkânı doğabilecekti. Lozan Anlaşması, bu yolu açıyordu. Yani, Türkiye içeride barış için, dış alanda artık savaş dönemine gerek kalmadığını; çünkü Misak-ı Millî'nin zafere ulaştığını görüyordu.

B. Kurtuluş Savaşı Sonrası Dönem (1923-1938)

1. 1923-1929 Dönemi

Lausanne sonrası dönemde de Türkiye aynı anlayışla hareket etti. Lausanne'dan kalan sorunların çözümünde, Türkiye, Konferans sırasında olduğu gibi, yine temel haklarını koruyan, fakat uzlaşmaya yatkın barışçı bir tutum izledi. Özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ahali mübadelesi konusunda ve Türkiye-İngiltere ve Irak arasındaki Musul sorununda, Atatürk, yeni bir savaşa gitmekten, gerçekçi bir biçimde kaçınmasını bildi. Yeni bir savaşın, sağlayabileceği imkânlara oranla, çok daha fazlasının kaybına yol açabileceğini görebilmişti.

Ayrıntıya girmeksizin şu söylenebilir: Lausanne'da, Musul dışındaki konular, genellikle Türkiye'nin istediği biçimde çözülmüştür. Musul konusunda ise, Lausanne Barış Anlaşması'nın öngördüğü Türk-İngiliz görüşmelerinden sonuç alınamadığı için, mesele yine Anlaşma gereğince Milletler Cemiyeti'ne götürülmüş ve burada İngiltere'nin lehine bir karar çıkmıştır. Türkiye, Musul'un İngiliz mandasındaki Irak'a bırakılmasını reddetmesi halinde, yeniden savaş durumuyla karşı karşıya kalabilecekti ki, genç Cumhuriyet'in böyle bir yüke dayanabilmesi her halde kolay olmayacaktı. Atatürk, bir kere daha, politikasının temel bir özelliği olan gerçekçiliğe uygun davranarak, İngiltere'yle anlaşmayı kabul etti. 5 Haziran 1926'da Türkiye ve İngiltere, Milletler Cemiyeti'nin kararı yönünde [17] bir anlaşma imzaladılar. Türk toplumunun yıllardır yoksun kaldığı bu barış

[16] Gönlübol ve Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 457.

[17] Aslında "hukukî" nitelikteki bu sorunda, kararı, İngiltere'nin siyasî nüfuzu altındaki Cemiyet Meclisi vermiş oluyordu. Türkiye, yine de hukuka bağlılığı gereği, karara uymaktaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

dönemi sayesinde, içeride büyük reform hareketlerine girişilmiştir. Önce, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet yönetimi ilân edilmiştir. Yukarıda değindiğimiz köklü yapı değişiklikleri de büyük ölçüde bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Böylece, "cihanda barış", "yurtta barış"ın pekiştirilmesini sağlamış oluyordu.

İçerideki barış ortamında durumunu güçlendiren Türkiye, uluslararası alandaki barışçı faaliyetlere de yakın ilgi duymuştur. Silâhsızlanma ve 27 Ağustos 1928 tarihli Briand-Kellogg Paktı[18] konusundaki ilgi ve desteği burada hatırlanabilir. Aynı dönemde, Türkiye'nin hukuka bağlılığını gösteren başka bir önemli örnek, uluslararası uyuşmazlıkların hukuk yolu ile çözülmesini öngören 26 Eylül 1928 tarihli Genel Hakemlik Senedine taraf olması idi. Türkiye'nin, o tarihte henüz üyesi olmadığı Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nca hazırlanan ve sadece 20 kadar batılı devletin onaylayarak taraf olduğu bu sözleşmeyi tasdik suretiyle uluslararası sorunlarını hukuk yoluyla çözmeyi kabul etmesi, kendisine uluslararası alanda müstesna bir saygınlık sağlıyordu.

Atatürk Türkiyesi'nin hukuka bağlılığını gösteren başka bir olay, Bozkurt-Lotus davasıdır. Sorun, niteliği itibariyle fazla önemli olmamakla birlikte, zamanın en büyük devletleri ile giriştiği Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış bulunan Türkiye'de büyük yankılar ve heyecan uyandırmıştır. Konunun başka bir önemli yanı, uluslararası mahkemenin vermiş olduğu kararın uluslararası hukukçular arasında uzun tartışmalara yol açmış olması idi. Olay, kısaca şuydu[19]: Fransız bayrağını taşıyan Lotus gemisi, 2 Ağustos 1926'da Midilli adasının 5-6 mil açığında Türk bayrağı taşıyan Bozkurt gemisiyle çarpışmıştı. Türk yük gemisi Bozkurt batmış ve yolcu ve mürettebattan ölenler olmuştu. Lotus, yoluna devamla ertesi gün İstanbul'a gelince, Türk adlî makamları tedbirsizlik ve ihmal yüzünden ölüme sebebiyet verme suçundan Bozkurt ve Lotus kaptanlarını tutuklamıştır. Davanın görülmesi sırasında, Fransız kaptanın, olayın açık denizde meydana gelmesi nedeniyle Türk mahkemelerinin yetkisiz olduğunu iddia etmesine rağmen, mahkeme, Türk ve Fransız kaptanları mahkûm etmiştir.

[18] Türkiye, ABD'den sonra bu Paktı onaylayan ilk devlet olmuştur. Ayrıca; bu antlaşma, "Türkiye'nin Lausanne'dan sonra dünya devletleri arasında yapılan bir anlaşmaya ilk kez girmiş olması açısından da özel bir önem taşımaktaydı". Ersin Onulduran, "Kellogg-Briand Paktı ve Barışçı Politika", *Milliyet* gazetesi, 30 Ocak 1981.

[19] bk.: Mehmet Gönlübol, "Atatürk'ün Dış Politikası...", *a.g.e.* s. 267.

Levent Şahverdi Arşivi

Olay, Türkiye ile Fransa arasında önemli bir anlaşmazlık yaratmıştı. Fransa, diplomatik yollardan, Türk mahkemelerinin yetkisizliğinde ısrar ederek, Fransız kaptanın tahliyesini istemiştir. Türkiye ise, bu isteği reddederek sorunun Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'na gönderilmesini önermiştir. Fransa'nın da bu öneriyi kabul etmesi üzerine, sorun, Divan'a götürülmüştür. Divan, 7 Eylül 1927'de verdiği kararda, Türkiye'nin davranış biçimini uluslararası hukuka aykırı bulmamıştır. Uluslararası bir mahkeme önünde, Millî Mücadele sırasında savaşılan büyük bir devlete karşı böyle bir davanın kazanılması, Türkiye'de olağanüstü yankılar uyandırmıştı. Devletlerin, uluslararası yargı organlarına genellikle pek itibar etmedikleri düşünülürse, Türkiye'nin, Fransa gibi nüfuzlu bir devletle olan sorununu uluslararası yargı organına götürmeyi önermiş olması, Atatürk'ün dış politikasının hukuka bağlılığının ilgi çekici bir örneğini oluşturmuştur.

2. 1929-1938 Dönemi

Ancak, 1929 Dünya İktisadî Bunalımından sonra, uluslararası alan buhranlı bir döneme girmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan, Lausanne dışındaki anlaşmaların zayıf temelleri üzerine oturtulan uluslararası barış düzeni, ancak 10 yıl kadar dayanabildikten sonra çatırdamaya başlamıştı. I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri, yenik devletlere çok ezici hükümler taşıyan barış antlaşmaları imzalattırmakla işledikleri hatanın bedelini ödüyorlardı. Bu bedeli, bütün insanlığın ödemesine de yol açacaklardı. Dünya, hızla yeni bir savaşa sürükleniyordu.

"Cihanda barış"ın sarsılması, doğal olarak Türkiye için de kaygı vericiydi. Gerçi Türkiye, sağlam bir barış anlaşmasına dayanıyordu; ama yine de uluslararası durumdan endişe duymaktaydı. Bu tablo karşısında, Türkiye, bir yandan iç durumunu güçlü biçimde korumaya ve dış alanın etkilerinden uzak tutmaya çalışırken, uluslararası alanda barışı bozacak herhangi bir adım atmaktan da özenle uzak durmayı başardı. Hatta, Boğazlar konusundaki haklı isteklerini bile, hukuk yolundan sapmadan dile getirdi. Atatürk'ün anlayışında hukuk, kuvvetten üstün bir yere sahipti. Hukuka bağlılık, Türk dış politikasının temel bir ilkesini oluşturmuştu[20]. Başka ülkelerin, haklı sayılamayacak talepleri için bile kolaylıkla kuvvete başvurarak oldu-bittiler yarattığı bir dönemde, Türkiye'nin bu barışsever tutumu, takdir uyandırdı. Bu ise, Türkiye'nin, istediğini elde etmesini kolaylıkla sağladı ve 20 Temmuz 1936'da, Boğazlar'da Türk egemenliğini

[20] Bk.: Mehmet Gönlübol, *a.g.e.*, ss. 263-268.

Levent Sahverdi Arşivi

gerçekleştiren Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Bu gelişmeleri şöyle özetleyebiliriz.

Türkiye, Lausanne Barış Anlaşması'yla birarada imzalanan Boğazlar Sözleşmesi'nin getirdiği kısıtlamalardan dolayı gittikçe artan bir kaygı içindeydi. Lausanne Sözleşmesi imzalanırken, o sırada tazeliğini koruyan silâhsızlanma ümitlerine güvenerek, Boğazlar'daki egemenliğinin sınırlandırılmasına razı olan Türkiye, zamanla bu yoldaki çabaların sonuçsuz kaldığını, üstelik silâhlanma yarışının başladığını gördüğü için huzursuzluk duymaktaydı.

Türkiye, Boğazlar'ın statüsünde değişiklik yapılması yolundaki isteğini, hukukî yoldan giderek devletler hukukunun *"rebus sic stantibus (şartlar değişmiştir)"* ilkesine dayanıp Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin imzacı devletlerine duyurduğunda, artık iyice belirgin bir biçimde farklı kamplarda yer almağa başlayan bu ülkelerin hepsinden ortak bir anlayış görmüştü. Hatta, o sıralarda kuvvet yoluyla oldu-bittiler yaratmanın örneklerine alışılmaya başlandığı için, Türkiye'nin buna iltifat etmeyip hukukî çerçevede kalması takdir uyandırmıştı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda bu konuda hazırlanan 23 Temmuz 1936 tarihli bir memorandumda şöyle deniliyordu:

> "Türkiye'nin Boğazlar Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesiyle ilgili talebi...haklı kabul edilmektedir...müzakere yoluyla gözden geçirilmesi teklifi ise, belli diğer uygulamalarla (procedure) memnuniyet verici (happy) zıtlık halindeydi..." [21].

Boğazların statüsü ve gemilerin geçiş rejimiyle her zaman yakından ilgilenmiş bulunan İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin her ikisi de, Türkiye'yi bu isteğinde desteklemişlerdir[22]. Balkan Antantı Daimî Konseyi de, 4 Mayıs 1936'da Belgrad'da yaptığı toplantıda, Türkiye'yi bu girişiminde desteklemeyi kararlaştırmıştır[23]. Türkiye'nin girişimi Lausanne Boğazlar Sözleşmesi'nin diğer akitleri tarafından da kabul edilince, Boğazların rejimini değiştirecek olan Konferans, 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montreux kentinde toplanmıştır. İki ay kadar süren Konferans toplantılarından

[21] Public Record Office (İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi), Belge No: E4702/26/44, F0371/20080, Foreign Office Minute, 23 July 1936.

[22] bk.: Tevfik Rüştü Aras, *Görüşlerim*, İstanbul, 1945, ss. 122-126; Ahmet Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih (1919-1939)*, Ankara, 1953, ss. 224-225; A.J. Toynbee, *Survey of International Affairs-1936*, ss. 601-603.

[23] A.J. Toynbee, *a.g.e.*, s. 610.

Levent Şahverdi Arşivi

sonra, 20 Temmuz 1936'da imzalanan yeni Boğazlar Sözleşmesi'yle, Türkiye'nin kısıtlanmış bulunan hemen bütün hakları iade edilmiş, buradaki Türk egemenliği gerçekleşmiş oluyordu.

I. Dünya Savaşı sonrası barış düzenini koruyan ve "antirevizyonist" diye adlandırılan İngiltere-Fransa ile, bunu yıkmak isteyen "revizyonist" Almanya-İtalya arasında iki bloklu bir yapının doğduğu 1930'lar boyunca Türkiye, izlediği dengeli politikayla, her iki tarafın da saygısını toplamasını bilmiştir. Montreux Konferansı'nın kapanış oturumunda, birbirinden farklı rejimlere mensup heyet başkanlarının, mutat nezaket konuşmalarının ötesinde, Türkiye'nin izlediği politikadan övgüyle söz etmeleri, Atatürk'ün başarısının bir sonucu idi[24]. "Barışçı Türkiye, 'yurtta barış, cihanda barış'ı, sadece bir ilke olarak değil, bir politik düstur olarak uygulamakta, onda insanlığın mutluluğunu da aramakta" idi[25].

Türkiye, I. Dünya Savaşı sonrası barış düzenlemesinden dolayı bazı sıkıntıları bulunduğu halde, hem genel olarak hedefine ulaşmış, hem de "cihanda barış"dan yana olduğu için, daha ziyade İngiltere tarafıyla işbirliğine yönelmiştir. Bunu yaparken, Almanya tarafının haklı şikâyetlerine anlayış da duymaktaydı. Bu ülkelerle de diyalog içindeydi.

Türkiye, batıyla pürüzlerini büyük ölçüde gidermiş olarak, başta İngiltere olmak üzere, bu ülkelerle şimdi yakınlaşmaya yönelebilirdi. Türkiye'nin, bu yöndeki yapı değişikliği de böyle bir yakınlaşmayı teşvik edebilecek durumdaydı. 1930 yılında, Atatürk'ün, çok-partili siyasî hayat yolunda girişimlerde bulunması da bu gelişime uygun düşüyordu.

Türkiye, 1930'larda İngiltere tarafıyla hem dolaylı, hem de doğrudan işbirliğine yöneldi. Dolaylı işbirliği çerçevesinde, 18 Temmuz 1932'de Genel Kurul'un oybirliğiyle üyeliğe daveti üzerine Milletler Cemiyeti'ne girişi, 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nın[26] ve 8 Temmuz 1937'de de Sâdabad Paktı'nın kuruluşunda öncülük yapması belirtilebilir. Doğrudan işbirliği çerçevesinde de, 1935'de İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı üzerine

[24] Meselâ Romen Dışişleri Bakanı'nın kapanış oturumundaki sözleri: Seha L. Meray-Osman Olcay (Çev.), *Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, A.Ü. SBF Yayınları, No. 390, Ankara, 1976, s. 27.

[25] Hamza Eroğlu, "Yurtta Barış...", *a.g.e.*, s. 445.

[26] Türkiye'nin, Kurtuluş Savaşı'ndan 12 yıl sonra, Yunanistan'la Antant'ın kuruluşunda öncülük yapması ilgi çekici bir gelişmeydi. Türkiye, "Cihanda Barış"a bağlılığını bir kere daha kanıtlayarak, Yunanistan'la dostluğa yönelmişti.

Levent Sahverdi Arşivi

1936'da oluşturulan Akdeniz Paktı'ndan ve aynı yıl Türkiye'nin İngiltere'ye ikili ittifak teklifinden[27] söz edilebilir. Türkiye, İngiltere ve Fransa'yla girişti̇ği doğrudan işbirliğini sürdürecek ve Atatürk'ün vefatından sonra Hatay sorununun da çözümü üzerine[28], 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması'nı imzalayacaktır.

V. SONUÇ

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesi, Atatürk Türkiyesi'ne önce Kurtuluş Savaşı'nı, daha sonra da içeride çağdaş bir yapı, dışarıda ise, bütün uluslararası toplumda saygınlık kazandırmıştır. Bu ilke, Atatürk'ten günümüz Türkiyesi'ne kalan en veciz bir dış politika düsturudur. Hatta, yalnız Türkiye için değil, bütün Dünya milletleri bakımından da geçerli bir doğrultuyu ortaya koymaktadır.

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin iç yönü, devletlere, kendi toplumlarında siyasî, iktisadî ve sosyal bakımdan çağdaş bir yapı oluşturma görevini vermektedir. Kalıcı bir iç barış, ancak bu yoldan sağlanabilecektir. Bu, devletlerin, yalnız kendi milletlerine değil, uluslararası topluma karşı da görevini oluşturmaktadır.

"Yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin dış yönü ise, devletlere, özellikle şu iki sorumluluğu yüklemektedir: Hukuka bağlılık ve bölgesel-uluslararası alanda işbirliğine katkı. "Hukuka bağlılık", barışın temel şartıdır. Uluslararası toplumun hukuku, uluslararası hukuktur. Fakat, uluslararası hukuk iç hukuk kadar gelişmemiştir; çünkü uluslararası toplum, ulusal toplumlar kadar iyi teşkilâtlanmamıştır. Uluslararası hukuk, henüz ilkel nitelikte olan uluslararası toplumun, pek gelişmemiş bir hukukudur. Devletler, uluslararası sorunlarının önemli bir bölümünü hukukî yollardan çözüme bağlamak istememektedir. Bunun birinci nedeni, uluslararası hukukun henüz yeterince gelişmemiş olmasıdır. İkincisi de, devletlerin, önemli sorunlarını hukukî yollardan çözmek ve uluslararası yargı organlarına götürmek istememeleridir. Uluslararası yargı organlarında, hemen her zaman, anlaşmazlıkta taraf olan devletlerin de hâkimleri veya hakemleri bulunmakla birlikte, mahkeme üyelerinin çoğunluğunu başka devletlerin

[27] Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi-Sayı 40, Ankara, 1980, s. 83.

[28] Türkiye'nin Batı'yla kurduğu yakınlaşmanın yarattığı olumlu çerçeve içinde, Hatay konusu da 1937'den itibaren çözülme yoluna girmişti. Gelişmeleri için bk.: Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973,* A.Ü. SBF Yayınları No. 279, Ankara, 1974, ss. 140vd.

Levent Şahverdi Arşivi

vatandaşları oluşturmaktadır. Devletlerin, önemli sorunlarını bu organlar önüne götürmek istememelerinin başlıca nedeni budur. Uluslararası hukuk, her türlü eksiğine rağmen gelişme halindedir. Uluslararası topluma düşen görev, bu gelişmeye sürekli katkıda bulunmaktır.

"Bölgesel-uluslararası alanda işbirliğine katkı"da, "cihanda barış"ın temel bir şartıdır. Barışı korumaya yönelik gerek bölgesel, gerek uluslararası çaptaki işbirliği faaliyetlerine katkıda bulunmak, bu amaçla oluşturulan kuruluşlar içinde veya diğer çalışmalarda yer almak, devletlere düşen bir başka görevdir.

Atatürk Türkiyesi'nin, "yurtta barış, cihanda barış" ilkesinin sahibi olarak, her iki alanda da kendine düşen görevleri yerine getirdiğini yukarıda inceledik. Daha 16 yıl önce Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'nun düşmanı olan Yunanistan'da, Atatürk'ün vefatı üzerine belirtilen görüşler[29], Türkiye'nin barış yolundaki başarısını sergiliyordu. Türkiye, Atatürk'ün vefatından sonra da, bu ilkeye tam bir sadakatla bağlı kalarak barış yolunu izlemiştir.

Atatürk'ün görüşleri konusunda Dünyada yeterli analizler yapılmış değildir. "Özellikle, Atatürk'ün uluslararası ilişkiler, barış ve güvenlik üzerindeki düşünceleri ve izlediği yol, gereğince anlaşılmamıştır. Arşiv belgelerine dayalı incelemeler yapıldıkça, O'nun devletler arasındaki ilişkilerde egemen olmasını dilediği ilkelerin değerinin öğrenileceğine kuşku yoktur"[30].

[29] Bilâl N. Şimşir, "Atatürk'ün Ölümü Karşısında Yunanistan" (Tebliğ) IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, Ankara.

[30] İsmail Soysal, *a.g.e.* s. 117.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU İLE INSTITUT DE FRANCE

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

18.10.1982 tarihinde 279 Sayılı Kanun olarak kabul edilen ve 7.11.1982'de yapılan halk oyu sonuçlarının resmî gazetede yayınlanmasından sonra, 177. maddesine göre yürürlüğe giren ve bugün de yürürlükte bulunan 1982 tarihli Anayasa'nın 134. maddesi aynen şöyledir :

"Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacı ile Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanı'nın gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezi'nden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip 'Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu' kurulur.

Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen malî menfaatler saklı olup, kendilerine tahsis edilir.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleri ile kuruluşuna dair kurumlar üzerindeki yetkileri kanun ile düzenlenir."

Nitekim, bu düzenleme 11.8.1983 tarih ve 2876 Sayılı Kanun'la yapılmış bulunmaktadır.

Görülüyor ki, 1982 Anayasası, Atatürkçülüğe verdiği önemin bir sonucu ve daha doğru bir deyimle diğer anayasalara nazaran bir yenilik olmak üzere 134. maddesi ile Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayınlar yapmak amacı ile "Atatürk Araştırma Merkezi" "Türk Dil Kurumu" "Türk Tarih Kurumu" ve "Atatürk Kültür Merkezi" adlı dört ayrı kuruluşu biraraya getiren "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" adlı kamu tüzel kişiliği niteliğinde akademik bir kuruluş oluşturmuştur.

Atatürkçülük, statükoculuk ve dogmatizm değil, sürekli dinamizm ve pragmatizm demek olduğuna göre, 1930'larda oluşturulan Türk Dil ve

Levent Şahverdi Arşivi

Türk Tarih Kurumları yanında ve dışında, uygulamanın ortaya koyduğu yeni ihtiyaçları karşılamak için "Atatürk Araştırma Merkezi" ve "Atatürk Kültür Merkezi"ni kurmak ve hepsi arasında uyum ve işlerlik kazandırmak için Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün Vasiyetnamesi'nde belirtilen malî menfaatleri saklı kılıp bu kuruluşlara tahsis etmek şartıyla, bunları Anayasa'nın yaptığı gibi "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" adlı bir kamu tüzel kişiliği içinde biraraya getirmek gayet doğal değil midir?

Nitekim 1982 Anayasası'nın bu düzenlemesinin bir benzer örneğini Fransa'da ve Fransız Anayasa Hukuku'nda görüyoruz.

Gerçekten "Académie Française"den başlayarak 17. Yüzyıl'da Cardinal Richelieu, J. B. Colbert ve J. Mazarin gibi Fransa'nın en ünlü ve en büyük devlet adamları tarafından dil, tarih, bilim ve güzel sanatlar alanlarında oluşturulan dört akademiye ek olarak, 20 Eylül 1792'de göreve başlayan ve ertesi günü Fransa'da cumhuriyet ilân eden "Convention Nationale" adlı ihtilâlci parlamentonun "Académie de Sciences Morales et Politiques" adlı 40 üyelik bir yeni akademi oluşturduğunu ve bu dört eski ve kendisinin oluşturduğu yeni akademiden oluşan kuruluşların "Institut de France" adlı bir kuruluş içinde biraraya getirildiğini görüyoruz.

Üyeleri seçim ile oluşan Fransa'daki dünyaca bu beş ünlü akademiyi biraraya getiren ve varlığını bugüne kadar sürdüren "İnstitut de France" adlı bu kuruluşun "Convention Nationale" dönemini izleyen ve 1795 tarihli Fransız Anayasası'nda ifadesini bulan "Directiore" yönetimi tarafından bu anayasanın 298. maddesine dercedildiği de bilinmektedir.

Kanaatimizce; 1982 Anayasası'nın 134. maddesinin getirdiği düzenleme değerlendirilirken, Fransa'daki benzer düzenleme ve uygulamanın yüzyıllardan beri devam eden varlığını hem bilmek, hem de ayrıntılarına inmek çok yararlı olur.

Levent Şahverdi Arşivi

"AMASYA PROTOKOLÜ" ÜZERİNE

E. Korg. CEMAL ENGİNSOY

I. GİRİŞ

Ulu Önder Atatürk'ün "Ne Mutlu Türküm Diyene" özdeyişinde simgelenen ulusal gururumuzun kaynağı aziz milletimizin insanlık tarihinin derinliklerine uzanan köklü bir tarih geleneği vardır. Tarihî belgelere göre, çağlar boyunca gelip geçen bütün Türk devletleri, çevrelerinde; bazıları ise, evrensel çapta etkili olmuşlardır. Örneğin; kuruluşu, tanınmış bir Fransız tarihçi Fednand Grenard, tarafından, "...insanlık tarihinin en büyük ve en hayrete değer olaylarından biri..."[1] olarak nitelenen Osmanlı Devleti (1299-1922), 600 yılı aşkın yaşamının uzun bir döneminde, üç kıtaya damgasını vurmuş olan, bugünkü terimi ile, bir "süper güç" olmuştur. Bu gerçeği, bir batılı tarihçi, 1878'de yazılmış olan "Osmanlı Türklerinin Tarihi" adlı İngilizce bir eserde şöyle tanımlıyor: "... Uzun bir fetih zincirindeki bir dizi kesin sonuçlu zaferler, Türkleri askerî güçlerinin ve göz kamaştırıcı durumlarının doruğuna yükseltti. Parlak ve yüksek yetenekli 10 sultanın birbirini izleyerek yönetimin başında bulunması, XIV., XV. ve XVI. yüzyıllarda çok büyük bir imparatorluğun sahibi kıldı. O kadar ki, bu imparatorluk, Viyana kapılarından Babülmendep Boğazı'na ve Kafkaslar'dan başlayarak Kuzey Afrika üzerinden hemen hemen Atlas Okyanusu'na kadar uzanan, dünyanın en zengin ve en güzel birçok bölgesini kapsıyordu..." Fakat; bu üstün devlet, ne yazık ki, çeşitli iç ve dış etkenler ile zayıflaması sonucu, devletin çökme ve parçalanma döneminde, "Avrupa'nın Hasta Adamı" durumuna düştü. Buna rağmen; XX. yüzyılın ilk çeyrek döneminde, özellikle 1. Dünya Savaşı'nda (1914-1918), silâhlı kuvvetleri ile, "Çanakkale, Kafkaslar, İran, Irak, Suriye, Filistin, Galiçya, Makedonya ve Romanya" gibi çeşitli cephelerde, asker sayısı ve silâhça her zaman üstün durumdaki hasım kuvvetlere karşı, yiğitçe çarpıştı. Bu arada, özellikle Çanakkale Cephesi'nde (1915), I. Dünya Savaşı'nın akışını ve süresini etkileyen önemde başarılar da kazandı. Fakat; Türk milleti ve ordusunun bunca fedakârlığına rağmen, Osmanlı Devleti yine de yenilmekten kurtulamadı. 30 Ekim 1918 tarihinde İtilâf (Entente-

[1] Fernand Grenard, Grandeur et Decadence de l'Asie (Asya'nın Üstünlüğü ve Düşüşü), Paris, 1947, p. 38.

Levent Sahverdi Arşivi

Antant) devletleri ile Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalan Osmanlı Hükûmeti, Atatürk'ün Nutuk'ta nitelediği şekilde "âciz, haysiyetsiz, korkak" bir kukla hükûmet durumuna düştü. Dolayısı ile, bütün tarihi boyunca "özgür, bağımsız ve egemen" yaşamaya alışmış Türk milleti başsız kalarak, bir ölüm-kalım tehlikesi ile burun buruna gelmiş oldu. Ama, ne olursa olsun, bu umutsuz gibi görünen durumdan kurtulmanın bir yolu bulunmalı idi. Bulundu da...

II. AMASYA'DA BELGELENEN MİLLÎ EGEMENLİK

"1919 senesi Mayısı'nın 19. günü Samsun'a çıktım". Bu tarihî sözler, kısa denebilecek bir süre sonra Çağdaş Türk Devleti (Türkiye Cumhuriyeti)'nin kurucusu olarak dünya tarihi sahnesinde seçkin yerini alacak olan Mustafa Kemal Paşa'nın hayat hikâyesinde sadece bir dönüm noktasının dile getirilmesini değil; aynı zamanda, bir "askerî lider"in bir "ulusal önder"e dönüşümünün başlangıcını da simgeler. Gerçekten; Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ulaşmadan önce, İstanbul'da geçen üzüntü ve hayal kırıklığı dolu altı aylık bir "çözüm arayış dönemi"ni arkada bırakarak, o gün (19 Mayıs) Anadolu toprakları ile kucaklaşır. Bütün varlığını kaplamış olan derin bir sevgi ile bağlı bulunduğu bu topraklar, nicedir aklını ve ruhunu dolduran bir özlemin gerçekleşmesi, ya da daha açık bir deyişle, "vatan nasıl kurtarılabilir?" sorusunda düğümlenen bir ölüm-kalım görevinin başarılması için, O'nun gözünde tek umut kaynağıdır.

Bir inanç ve hareket adamı olan Mustafa Kemal Paşa'ya göre, "...Esas Türk milletinin haysiyetli ve şerefle bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas, ancak tam istiklâl ile sağlanabilir..."[2]. O'nun bu inancı, hiç kuşkusuz, kişisel karakterinden kaynaklanır. Şu sözlerindeki derin anlama bakınız: "Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir. Ben, yaşayabilmek için, mutlaka müstakil bir milletin evlâdı kalmalıyım..."

Fakat; ne yazık ki, 1919 Mayısı'nda, Türk milletinin içinde bulunduğu koşullar, çok olumsuz ve tehlikelidir. Ulu Önder'imizin Nutuk'ta belirttiği gibi, "... Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş... Büyük Harbin (I. Dünya Savaşı) uzun yıllar zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde... Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta... Birer vesile ile, İtilâf donanmaları ve askerleri (yurdun çeşitli yerlerini işgal etmiş)... Nihayet, 15 Mayıs 1919'da, İtilâf Devletleri'nin onayı ile, Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor... Memleketin her tarafında Hristiyan unsurlar, gizli (ve)

[2] M. Kemal Atatürk, Nutuk, cilt I, İstanbul, 1967, s. 13.

Levent Şahverdi Arşivi

açık (yollardan), özel emel ve maksatlarının sağlanmasına, devletin bir an evvel çökmesine çalışıyorlar..."[3]. Görülüyor ki, ülkenin durumu gerçekten korkunç. Ama, bu ürkütücü duruma rağmen, Mustafa Kemal Paşa, yılgınlığa kapılmak, şöyle dursun, yurdu kurtarma azim ve iradesi daha da bilenmiş bir ruh yapısındadır. Evet, savaş yorgunu ulusunun yeni bir ölüm kalım mücadelesinde karşılaşmak ve yenmek zorunda olduğu güçlükleri, bir savaş adamı olarak, hiç kuşkusuz, çok iyi bilir. Fakat; ulusun özgürlük ve bağımsızlığı söz konusu olunca, ne pahasına olursa olsun, amaca ulaşmanın her düşünceden önde geldiğine de bütün varlığı ile inanır. Kaldı ki, bu konuda ulusuna ve kendisine güveni de tamdır. Çünkü bu güven, insan karakterinin en gerçek deneme yeri olan savaş alanlarında, O'nun ruhunda yeşererek kökleşmiş sarsılmaz bir duygudur. Gerek halkına ve gerek kendine olan bu güven duygusu, Samsun'a çıkışını izleyen aylardaki örnekler ile, çok kez, daha da güçlenecektir. Bu konuda, iki örnek sunmak isterim, ilk örneği, Erzurum'un ilk milletvekillerinden rahmetli Cevat Dursunoğlu'nun "Millî Mücadele'de Erzurum" adlı eserinden aldım. Rahmetli Dursunoğlu şöyle anlatıyor: ".... Erzurum'un eski ve güzel bir âdeti vardır. Batıdan gelen misafirlerini şehrin ilk göründüğü nokta olan Ilıca'dan karşılar, geniş ovanın bu başlangıç noktasından Kale'ye kadar kendisine yoldaşlık ederler. O gün (3 Temmuz 1919), Mustafa Kemal Paşa'ya da küçük bir bir kafile burada karşıladı... Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları ikindi üstü Ilıca'ya varmışlardı. Kaplıcaların önünde, düşman baltasından kurtulmuş birkaç söğüdün gölgesinde... sekiz on kişilik bu küçük grup kahvelerini içerken, günün durumu konuşulmaya başlandı. Mustafa Kemal Paşa, bu birkaç dakikalık görüşmede (bile), sözü hep millî hareket etrafında dolaştırıyordu. Bu sırada, gözleri, Ilıca'nın batısındaki sırtlara ilişti. Sıcak yaz güneşi, bu sırtların arkasına doğru çekiliyor ve sırtın üzerini ışıkları ile süslüyordu. Burada, tam yolun geçtiği yerde, bir adam, ufka mürtesem düştüğü için, çok irileşiyor ve arkasına güneşi aldığı için de, koyu renkli ve parıltılı bir cevherden dökülmüş bir heykel gibi görünüyordu. Bu güzel ışık ve gölge oyununu ilk gören Mustafa Kemal Paşa olmuş ve yanındakilere göstermişti. Orada bulunanların hepsi birden o tarafa baktı. Heykel, sırtlardan aşağı doğru vuruyor; onu, ufkun arkasından çıkan yeni heykeller ve Anadolu ovalarının cefalı kağnıları takibediyordu... Bu, beş on kağnı ile, kadın, erkek çoluk, çocuk, yirmi otuz kişilik bir muhacir kafilesi idi. Kafilenin önünde yürüyen heykel, yavaş yavaş söğütlüğe doğru ilerledi. Bu, iri ve dinç bir ihtiyardı. Gür ve ak

[3] a.g.e., s. 1-2.

Levent Sahverdi Arşivi

sakalı göğsünü doldurmuş; Anadolu ovalarının güneşi, Anadolu dağlarını rüzgârı, çehresini tunçlaştırmıştı. Omuzlarına kartal kanat attığı paltosu ve elindeki asası ile, bir yolcudan ziyade, şark mitolojisindeki yarı Tanrı kabile reislerine benziyordu. Misafirlerin ehemmiyetli kimseler olduğunu anlayan ihtiyarın zeki gözleri parladı. İri ve ak tüylerle örtülü elini geniş göğsünün üstüne koyarak oturanları selâmladı. Mustafa Paşa, ta yanı başına kadar geldiği halde, heykellik azametini kaybetmeyen bu ihtiyarın hatırını soruyor; o da, gövdesine yaraşan derin ve gür sesi ile teşekkür ediyordu. Bu kısa hoşbeşten sonra, Paşa, ihtiyara, —ağa, böyle nereden geliyorsun? dedi. İhtiyar,- Paşam, Rus gelirken, muhacir olmuştum, Çukurova'da idim. Şimdi köyüme dönüyorum, diye cevap verdi. Paşa, zamanın nezaketini, halin emniyetsizliğini ileri sürerek, böyle bir zamanda buralara dönmesinin pek yerinde olmadığını, kışın sıkıntı çekeceğini anlatmak istedi. Sonunda da, -Ağa, yoksa oralarda geçinemedin mi? dedi. Ağa, derhal mukabele etti, -Hayır Paşam, Çukurova cennet gibi bir yer, bir eken yüz biçiyor. Allah millete zeval vermesin. Bize tarla da verdiler, çayır da. Hamdolsun, uşaklar da çalışkandırlar. Değil Çukurova gibi bir yerden, taştan bile ekmeklerini çıkarırlar. Geçimimiz padişah da bile yoktu, çok rahattık. Yalnız, son günlerde işittim ki, İstanbul'daki ırzı kırıklar, bizim Erzurum'u Ermenilere vereceklermiş. Geldim ki, göreyim; bu namertler kimin malını kime veriyorlar? tunç çehreli, ak sakallı, gün görmüş ihtiyarın iman dolu göğsünden gelen bu ses, yine onun gibi, tunç çehreli kahraman askerin gözlerini yaşarttı. Bu eski Türk Kalesi'ne millet için, millet-le beraber çalışmaya gelen devlet adamı, yaşlı gözlerle arkadaşlarına döndü ve 'bu milletle neler yapılmaz' dedikten sonra, ihtiyarla vedalaştı..."[4].

İkinci örneği, yerli ve yabancı birkaç eserden derledim. Şu ilginç satırları hep birlikte izleyelim: "Yıl 1919, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson, Doğu Anadolu'da durumu ve Ermeni sorununu incelemek üzere bir heyet görevlendirir. Heyet Başkanı Tümgeneral James Harbord'tur. Heyet, 20 Eylül 1919'da Sivas'a gelir. Mustafa Kemal Paşa hariç, asker ve sivil bütün yetkililer tarafından karşılanır. Valinin heyete verdiği resmî öğle yemeğinden sonra, Mustafa Kemal ile görüşmede... Harbord, gayet itinalı sivil giysilerle kendisini karşılayan Mustafa Kemal'in o zamana kadar karşılaştığı bütün Türklerin ev içinde bile başlarından fesle-rini çıkarmamalarına karşılık, açık başla oturmasını şaşırtıcı bulur... Ça-

[4] Cevat Dursunoğlu, Millî Mücadelede Erzurum, 1946, s. 87-90.

Levent Şahverdi Arşivi

nakkale Muharebeleri'nde hayatını sakınmayarak devamlı ön safta çarpıştığını, bu nedenle Almanlardan şikâyet aldığını duymuş olduğu Mustafa Kemal'i çok merak etmekte olduğunu Hadbord saklamaz. Görünce de, kişiliği ile çevresindekileri yönettiğini, bunu gayet kolaylıkla başardığını anlamakta gecikmez... Kemal, sıtmadan rahatsız bulunuyor ve yorgun görünüyordu. Fakat; ikibuçuk saatlik bir görüşme süresince kolaylık ve rahatlıkla konuşarak, düşüncelerini bir mantık düzeni içinde öne sürdü... Tercümana hitabının gayet hâkim şekilde olduğunu belirten Harbord, 'şimdi ne yapmak niyetindesiniz?' diye sordu. Konuşma sırasında, Mustafa Kemal, ince parmakları arasında çevirdiği bir tespih ile oynamakta idi. Bu anda, sinirli bir hareketle, tespihin sicimini koparmıştı. Taneler yere düşüp dağıldı. Kemal, taneleri teker teker topladı ve bunun General'in sorusuna cevap olduğunu söyledi. Böylece; memleketin dağılmış parçalarını bir araya getirmek, çeşitli düşmanlardan temizlemek, bağımsız ve uygar bir devlet yaratmak isteğini belirtmiş oluyordu. Harbord, 'bu türlü bir ümidin ne mantığa, ne de askerî gerçeklere uymadığını' söyledi; 'birtakım insanların kendi canlarına kıydıklarını biliyoruz. Şimdi de, bir milletin intiharına mı şahit olacağız" dedi. Mustafa Kemal, 'söylediğiniz doğrudur General, içinde bulunduğumuz durumda yapmak istediğimiz şey, ne askerlik açısından, ne de başka bir açıdan izah edilemez. Fakat; her şeye rağmen, yurdumuzu kurtarmak, özgür ve uygar bir Türk devleti kurmak, insan gibi yaşayabilmek için, yapacağız bunu'. Avucu yukarıya doğru dönük olarak, elini masanın üzerine koydu. 'Başaramazsak' diye devam etti. 'Bir kuş gibi, düşmanın avucu içine düşecek ve ağır ve şerefsiz bir ölüme katlanacak yerde' -konuştuğu sırada parmaklarını yavaş yavaş kapatıyordu-' atalarımızın çocukları olarak, dövüşerek ölmeyi tercih ederiz'. Önünde yumruğu tamamen kapanmıştı. Mustafa Kemal'in bu kararlılığı, yılmazlığı Harbord'u etkilemişti. 'Her şeyi hesaba katmıştım, ama bunu değil' dedi. 'Sizin yerinizde olsaydık, biz de aynı şeyi yapardık..."[5].

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da başlayan ulusal önderlik hareketi, önceleri umutla, sonraları başarılarla beslenen bir "zafer yolu"nu izler. Bu zafer yolu üzerinde, "Erzurum, Sivas, Ankara, Sakarya, Dumlupınar, İzmir" gibi, birçok "odak noktası" vardır. Bunlar arasında Amasya, Millî Mücadele çabalarımızın en kuşkulu başlangıç günlerinde, millî hakimiyet ruhunun bir belge ile ilk kez dile getirilmesi bakımından, tarihî bir önem taşır. "Amasya Tamimi (Kararları)" olarak anılan ve Çağdaş Türk Devleti

[5] James H. Harbord, Mustapha Kemal Pasha and His Party, World's Work, 1920.

Levent Şahverdi Arşivi

(Türkiye Cumhuriyeti)'nin kuruluşu yolunda ilk siyasal temeli oluşturan bu belge, hepimizin hatırlayacağı gibi, "Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlikededir..." sözleri ile başlar, "milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır..." inancı ile devam eder ve "milletin haklarının sesini cihana işittirmek, için her türlü etki ve denetimden uzak bir Millî Heyet'in varlığı zorunludur..."[6] görüşünde odaklaşır. Bu "Millî Heyet" terimi, kanımca, Mustafa Kemal Paşa'nın daha İstanbul'da iken düşündüğü ve bir "Millî Sır" gibi vicdanında taşıdığı "... Millî hâkmimiyete dayanan kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak" amacının o günkü koşullar altında söylenebilen şeklidir. Bu nedenle; Amasya Tamimi, millî egemenlik özlemimizin belgesel ilk örneği olarak ulusla tarihimizde seçkin bir yer alır.

III. AMASYA PROTOKOLÜ

Bu konuda, bana göre, her şeyden önce belirtilmeye değer nokta şudur: Amasya Protokolü, Mustafa Kemal Paşa'ya, ülkede birlik ve örgütlenme yolunda, kısa da olsa, bir manevra serbestliği kazandırmıştır. Çünkü; 1919 yılının koşulları, yüzlerce yıllık bir geleneğe dayanan "saltanat yönetiminde, özellikle padişah kavramı" karşısında, "millî egemenlik bilinci"nin toplumumuzda olgunlaşmasına henüz yetecek düzeyde değildir. Ulu Önder'in Nutuk'ta açıkça belirttiği gibi, "... millet ve ordu, kurtuluş çaresi düşünürken... kendinden evvel...halifelik ve sultanlığın kurtuluşunu ve korunuşunu düşünüyor... Bu düşünceye aykırı oy ve görüş ortaya atanların vay haline! derhal dinsiz, vatansız, hain olur..."[7]. Durum böyle olunca, Mustafa Kemal Paşa, Millî Sırın gerektirdiği hareket tarzını, kendi sözleri ile, şöyle dile getirir: "... Uygulamayı birtakım safhalara ayırmak ve olaylardan yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hatırlamak ve adım adım yürüyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu..."[8]. Savaş sanatında seçkin bir strateji uzmanı olan Mustafa Kemal Paşa, denilebilir ki, diplomasi ve politika alanında da bu gerçekçi ve ileri görüşlü yöntemle üstün başarılarını gerçekleştirdi. Nitekim; temelde beş belgeden oluşan Amasya Protokolü'nün imzasını hemen izleyen günlerde, Tasvir-i Efkâr gazetesi muhabiri olarak Amasya'da bulunan Ruşen Eşref Bey'e (sonradan Ünaydın soyadını alacak ve Atatürkçü bir kültür adamı olarak ün kazanacaktır) verdiği uzunca bir demeçte, ilk sözü "...şimdilik ilk safha ka-

[6] M. Kemal Atatürk, Nutuk, cilt I, İstanbul, 1967, s. 30-31.
[7] a.g.e., s. 10-11.
[8] a.g.e., s. 14-15.

Levent Şahverdi Arşivi

panmıştır..." oldu. Zaman, diğer safhaların da adım adım gerçekleştiğini gösterecek ve Mustafa Kemal Paşa, derin bir sevgi ile bağlı bulunduğu ulusunu özlediği amaca ulaştıracaktır. Böylece; sonunda, kayıtsız şartsız bağımsız Çağdaş Türk Devleti dünya toplumundaki seçkin yerini alacaktır.

Amasya Protokolü'nün içeriği ve ayrıntıları üzerinde durmak niyetinde değilim. Çünkü; aslında, bu protokol, geçici bir karakterdedir; bu nedenle kısa ömürlü olmuştur. Benim bu protokole verdiğim değer, o günkü koşulların etkisini bütün varlığında hisseden Ulu Önder'imizin şu sözlerinden kaynaklanıyor: "...Bizce, millî teşkilâtın ve Temsil Heyeti'nin, Merkezî Hükûmet tarafından resmen tanınmış bir siyasî varlık olduğunu ve görüşmelerimizin resmî oluşunun ve sonuçlarına uyulmak gereğinin her iki tarafça taahhüt edilmiş bulunduğunu teyit ettirmek esastı. Bu nedenle, görüşmelerin sonuçlarını gösteren belgelerin 'protokol' olduğunu kabul ettirmek ve Merkezî Hükûmet'in Murahhası (Temsilcisi) olan Bahriye Nazırı'na (Deniz Kuvveti Bakanı) imza ettirmek mühimdi..."[9].

Tanınmış bir yazarımızın (Sabahattin Selek) Amasya Protokolü ile ilgili şu yorumunu sizlere de aktarmayı yararlı görüyorum: "... Tam üç ay önce (dört ay olmalı) Amasya Tamimi imzalanmıştı. İhtilâl bildirisi olarak kabulü gereken kararların imzalanıp tamim olunduğu şehirdi, Hükûmet adına bir nazırın ihtilâl liderleri ile anlaşma yapmak üzere bulunması bir tesadüf değildi. Buluşma yeri olarak Amasya'nın seçilmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği bir incelikti. Bunun anlamı ve millete anlatmak istediği husus şu idi: 'Ben, size, Amasya'dan, 'milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır', demiştim. 'Milletin sesini dünyaya işittirmek için, her türlü tesir ve murakabeden uzak bir millî heyetin varlığına' lüzum göstermiştim. Bu heyeti seçmeniz için 'Sivas'ta toplanacak Millî Kongre'ye delege göndermenizi' istemiştim. Aradan üç ay geçti. Kongre toplandı. Seçtiğiniz heyetin başkanı olarak yine Amasya'dayım. Üç ay önce toplantıya davet ettiğim kongrenin tesiri ile, Hükûmet dize geldi. İşte, bir nazırı, milletle anlaşmak üzere, Amasya'ya göndermiş bulunuyor. Görüyorsunuz ki, ne yapmak istediğini bilen adamım. Bana inanınız ve güveniniz".

Ülkemizde sekiz yıl gibi uzunca bir süre kalmış olan bir İngiliz gazeteci ve yazar (David Hotham), "Türkler" adlı eserinde şu değerlendirmeyi yapıyor: "... Bütün milletlerin büyük adamları vardır. Fakat; (Türkiye'de)

[9] a.g.e., s. 243.

Levent Sahverdi Arşivi

Atatürk'e gösterilen derin saygıya benzer bir şeyin başka yerde bulunduğundan şüpheliyim, O ebedî Önder'dir.." [10].

"Atatürk" soyadı, Mustafa Kemal Paşa'ya, hiç kuşkusuz, çok yaraşır. Türk İstiklâl Savaşı'nın eşsiz Başkomutanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı, Türk İnkılâbı'nın Yaratıcısı" olarak, Atatürk, gerçekten, Türk'ün babasıdır. Fakat; aziz Ata'mızın bu değeri, bu kadarla kalmıyor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Türk Tarih Kurumu'nda konferanslar vermiş olan Hintli bir bilim adamı (Prof. Dr. S. A. Haqqi), şu anlamlı görüşünü belirtiyor: "... Mustafa Kemal Paşa, genellikle, Atatürk olarak biliniyor. Atatürk, birkaç sebepten, gerçekten de Türklerin babasıdır. Ama, O'na 'Mazlum Milletlerin Babası' demek, belki, daha uygun düşer. Çünkü; diğer millî liderlerden farklı olarak, O, kendi milletinin olduğu kadar, doğu milletlerinin ve esir ülkelerin refahlarını ve istiklâllerini de düşünüyordu. İşte, bunun için, Atatürk'ün Türkiye'de ve Türkler için yaptıklarının anlamı, Türkiye sınırlarını çok aşar..." [11].

Sonuç olarak, Ulu Önder Atatürk'ün bir değerlendirmesi ile, yazımı noktalayacağım: "... Amasya, İnkılâp ve Cumhuriyet Tarihinde daima önemini koruyacak seçkin bir yer almıştır..." [12].

[10] David Hotham, The Turks, London, 1978, p. 23.
[11] Prof. Dr. S. A. H. Haqqi, Turkey-Atatürk, and India, Ankara, 1985, p. 8.
[12] Atatürk, 24 Eylül 1924 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesi.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK VE TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI

CİHAT AKÇAKAYALIOĞLU

Bu yazıda, Kurtuluş Savaşımızdaki, bu arada İstiklâl Harbi'ndeki çeşitli askerî harekâtın dile getirilmesinden çok, savaşın nedenleri, evreleri, sonuçları ve önemi ile Atatürk'ün bu savaştaki rolü, hizmetleri üzerinde durulacaktır.

Kurtuluş Savaşı'nı Gerektiren Sebepler :

Türk İstiklâl Harbi, çökmekte, parçalanmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları arasından, devletin özü olan Türk unsurunu ve onun anayurdunu çıkarıp kurtarma mücadelesidir.

İmparatorluk, doğal olarak özdeş ve türdeş değildi. Irkı, dini, dili ve toplumsal yapısı değişik topluluklardan, milletlerden oluşuyordu. Askerî, siyasî, iktisadî ve diğer alanlardaki bazı olumsuz sebepler, bu bünyedeki çatlaklık ve kopuklukları büyütüyor, onarılması zor veya olanaksız duruma getiriyordu.

İmparatorluğun çökmesi mukadderdi. Bu hususu, Atatürk'ün Söylev'deki (Nutuk) şu anlatımı, en önemli sebebi vurgulayarak, çok güzel belirtmektedir:

"Doğu ırklarının, Batı ırklarına taarruzu, tarihin belli başlı bir evresidir. Doğu kavimleri arasında Türk unsurunun başta ve en güçlü olduğu bilinmektedir. Gerçekten Türkler, İslâm'dan önce ve sonra Avrupa içerisine girmişler, taarruzlar, yayılmalar yapmışlardır.

Batıya saldıran ve İspanya'da Fransa sınırlarına kadar yayılan Araplar da vardır. Fakat, her taarruza, daima karşı taarruz düşünmek gerekir, karşı saldırı ihtimalini düşünmeden ve güvenilecek tedbirler bulmadan hareket edenlerin sonu yenilmek, bozguna uğramak ve batmaktır " diyerek, bir takım yargılar ileri sürdükten sonra, şöyle devam ediyor:

"Batı'nın Araplara karşı taarruzları, Endülüs'te acı ve ibret verici tarihî bir felâketle başladı, fakat orada bitmedi, takip Afrika kuzeyinde sürdürüldü.

Levent Şahverdi Arşivi

Atilla'nın Fransa ve Batı topraklarına kadar uzanan imparatorluğunu hatırladıktan sonra, Selçuk Devleti kalıntıları üzerinde kurulan Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da Doğu Roma İmparatorluğu'nun taç ve tahtına sahip olduğu dönemlere bakalım: Osmanlı taçlıları (hükümdar) içinde Almanya'yı, Batı Roma'yı ele geçirerek büyük bir imparatorluk kurmak girişiminde bulunmuş olanlar vardır. Yine, bu hükümdarlardan biri bütün İslâm âlemini bir noktaya bağlayarak yönetmeyi düşündü. Bu amaçla Suriye'yi, Mısır'ı aldı ve halife oldu. Diğer bir sultan da hem Avrupa'yı ele geçirmek, hem bütün Müslümanlara egemen olmak istedi.

Batı'nın durmayan karşı taarruzu, İslâm ülkelerinin kırgınlık ve isyanı ve böylece, dünyaya hâkim olma düşüncelerinin aynı sınır içine aldığı çeşitli unsurların uyuşmazlıkları, sonuç olarak, benzerleri gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da tarihin bağrına gömdü."

Yukarıda açıklanan nedenlerden başka, Osmanlı Devleti'ni yıkmakta olan şu önemli etmenler de vardır:

1. Rönesans ve Sanayi İnkılâbının özellikle Avrupa Devletlerini geliştirmesine karşılık, Osmanlı Devleti bu yeniliklere ilgi göstermemiş, yerinde saymış, çağın dışında ve her bakımdan geri kalmıştı.

2. Batı'da oluşan milliyetçilik duygu ve hareketleri, Osmanlı Devleti'ni parçalamak için kullanılmaya başlanmış, uyruk ülkeler giderek ayrılmışlardı.

3. Devletin teokratik ve otokrat (şeriat ve saltanat sistemi) yapısı her bakımdan olumsuz etkiler yaratıyordu.

Atatürk'ün değerlendirmesi başta olmak üzere, buraya kadar ifade ettiğimiz koşulların Osmanlı Devleti'ni ve Türklüğü çöküntüye sürüklemesi doğaldı.

Aslında Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi devletler son yüzyıllarda, tek Türk İmparatorluğu'nu aralarında paylaşmak için gizli veya açık pek çok anlaşmalar yapmışlardı. Osmanlı Devleti, özellikle askerî bakımdan zayıfladıkça bu anlaşmalar veya antlaşmalar artıyordu. Öte yandan, sebepleri daha iyi anlayabilmek amacıyla, tarihin yapraklarını geriye doğru çevirdiğimiz zaman şunları da görüyoruz.

İmparatorluk, Fatih Sultan Mehmet zamanında, özellikle İstanbul'un fethinden (1453) sonra kurulmaya başlamış, XIV-XVI ncı yüzyıllar yüksel-

Levent Şahverdi Arşivi

me, XVII ve XVIII nci yüzyıllar duraklama dönemi olmuştu. II. Viyana yenilgisini (1683) izleyen 1920 yılına kadarki süreç, İmparatorluğun (Osmanlı Devleti'nin) çöküntü dönemiydi [1].

Kötü ve felâketli durumu önlemek için, çağın gereklerine uymayı düşünen, bazı tedbirlere girişen devlet adamları, yurtsever vatandaşlar, Genç Osman'dan (1604-1622) itibaren zaman zaman ıslahat yapmak isteyen padişahlar görülmüştü. Özellikle 19. yüzyılda artan çöküş nedenleri yeni yeni önlemler alınmasını gerektiriyordu. Padişah IV. Murat (1612-1640), III. Selim (1761-1808), II. Mahmut (1784-1839) gibi hükümdarlar önemli ıslahat hareketlerine girişmişlerdi.

Tarihimizde "Islahat Çağı" diye adlandırabileceğimiz süreçin içerdiği en önemli hareketler; Tanzimat (1839), I. Meşrutiyet (1876), II. Meşrutiyet (1908) (Meşrutiyet Dönemi) olmuş, bütün bunlar yüzeydeki ve yüzeyde kalan ıslahat girişimleri niteliğinden ileri gidememiştir.

Tarihî gerçek, tarihî oluşum ıslahatı değil, köklü bir inkılâbı gerektiriyordu. Ne yazık ki, bunu görüp anlayan, hele hakikati dile getiren kimseler yoktu. Osmanlı Devleti devrini tamamlamış, işlevini yitirmişti. Özellikle, bunu görüp anlamak lâzımdı. Mustafa Kemal'in deyişiyle "Osmanlı Devleti (kişi) şahıs devletiydi"; "Halk Devleti" kurulması zorunlu hâle gelmişti.

Mustafa Kemal, genç subaylığından beri, Türklüğü kurtarmak için yeni bir devlet, demokratik bir düzen kurmak icap ettiğine inanıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları belki fırsatlar yaratacaktı!..

Birinci Dünya Savaşı, bizim dahil bulunduğumuz Bağlaşma Devletleri (İttifak Devletleri) ile Anlaşma Devletleri (İtilâf Devletleri) arasında geçmiş, müttefiklerimiz olan Bulgaristan, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile birlikte yenilmiştik.

Osmanlı Devleti'nin yenilgisi, Mondros Ateşkes Anlaşması (30 Ekim 1918) imzalanarak kabul olunmuş[2], İmparatorluğun elde kalan bölgeleri Anlaşma Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Büyük Söylev'de (Nutuk), Mustafa Kemal Paşa, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

[1] İkinci Viyana Seferi'nden sonra yapılan Karlofça ve Osmanlıların Ruslarla yaptıkları Küçük Kaynarca Antlaşmaları (1774), Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüzleştiğini kanıtlamaktadır.

[2] Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan Sevr Antlaşması da 10 Ağustos 1920'de İstanbul Hükûmeti'nce kabul edilmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

"Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta.. Anlaşma Devletleri Mondros hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer vesile ile, Anlaşma Devletleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar, Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antakya ve Konya'da İtalyan kıtaları; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor.. Her yanda yabancı subay ve memurları, özel adamları çalışıyor. Nihayet, sözünü ettiğimiz tarihten (19 Mayıs 1919) dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da Anlaşma Devletlerinin onayı ile Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor".

Savaş Nasıl Başlamıştı?

Savaş'ın fikrî alandaki başlayışı Söylev'de çok güzel ifade edilmektedir. Yurttaki sosyal, siyasî duruma, bazı ihanet hareketlerine de değinildikten sonra, muhtelif yörelerde ileri sürülen ve kısmen örgütlenen kurtuluş çareleri anlatılmaktadır. Ne var ki, yurtseverlik örneği olduğu kabul edilmekle birlikte, bu girişimler ülkenin bağımsızlığı ve halkın egemenliği bakımından yeterli görülmemektedir.

Çok işlenmiş olan bu konuları yinelemeden, büyük Önder'in kararını kendi ifadeleriyle anımsatmak istiyorum:

"Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da, ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız-şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak!

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur"[3].

Sırası gelmişken, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da yaptığı bazı anlaşmalara da değinmek yararlı olacaktır. O, Söylev'de: "İstanbul'da, Genelkurmay Başkanı olarak birbirleriyle yer değiştiren Cevat ve Fevzi Paşalardan, Barış Hazırlıkları Komisyonunda çalışan İsmet Bey'den başlayarak, Erzurum'a gelinceye kadar, her yerde ilişki kurduğum komutan, subay ve bazı ileri gelen kişilerle burada, Erzurum'da yaptığım gibi görüşmeler ve anlaşmalar yapmıştım"[4]demekte, diğer bir bölümde de Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ile özel ve gizli bir şifre saptadıklarını söylemektedir[5].

[3] Mustafa Kemal, Nutuk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cilt 1, Millî Eğitim Basımevi, sayfa 12.

[4] Nutuk, sayfa 45.

[5] Nutuk, sayfa 19.

Levent Şahverdi Arşivi

Prof. Hikmet Bayur "Atatürk-Hayatı ve Eseri" adlı kitabının 301-302. sayfalarında, Fevzi ve Cevat Paşalarla yapılan anlaşmalara değinmekte ve elele vererek ant içtiklerini söylemektedir.

Resmî harp tarihi eserlerine göre Türk Kurtuluş Savaşı, 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e çıkmasıyla fiilen başlamıştır. Burada, savaşın adı üzerinde biraz durmak istiyorum. "Millî Mücadele, İstiklâl Harbi, İstiklâl Savaşı gibi" şekillerde adlandırmalar yapılmaktadır. Benim önerim, Türk Kurtuluş Savaşı denilmesidir. Bu, daha geniş anlamlıdır[6]. Bilindiği gibi, Atatürk'ün düşüncelerine ve kullandığı terimlere, kavramlara önem veriyoruz. O, Cumhuriyet'in X. Yıldönümü Söylevinde "Kurtuluş Savaşı'na başladığımızın XV. yılındayız" demekle, adlandırmayı belirttiğim şekilde yapmış bulunmaktadır.

İstiklâl Harbi'nin Evreleri:

Bu Harb'in oluşumu dikkatle incelendiği zaman, şu evreler görülecektir :

(1) Mondros Ateşkeş Anlaşması ve düşman işgalinden sonra mitingler, protestolar şeklindeki tepkiler dönemi,

(2) Kuva-yı Milliye dönemi,

(3) Heyet-i Temsiliye dönemi,

Bunlar, ilk veya birinci evreyi teşkil eder...

(4) Düzenli ordu ve askerî harekât döneminin başlangıcı,

(5) Meydan muharebeleri dönemi (Sakarya Meydan Muharebesi, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi),

4 ve 5 nci sıradaki dönemler Askerî Harekât'ın "kesin sonuç" evresidir.

(6) Barışa dönüş evresi (Mudanya Ateşkes Anlaşmasını ve Lozan Barış Antlaşmasını içerir).

Bütün bu dönem ve evreler içinde iç ve dış siyasî etkinlikler, her çeşit idarî, iktisadî çalışmalar ve hareketler ile muharebeler olagelmiştir. Çağdaşlaşma savaşı sürüp gitmektedir.

[6] Türk milletini geri bırakan çağ dışı bütün unsurlardan ve hareketlerden, özellikle iç ve dış düşmanlardan kurtulmayı ifade etmektedir. İstiklâl Harbi ilk evreyi teşkil eder.

Levent Sahverdi Arşivi

Türkiye'nin Genel Durumu, Kuvvet Durumu, Toplumsal ve İktisadî Koşulları:

Atatürk, Büyük Söylev'in ilk sayfalarında (15-20 sayfa) Türkiye'nin genel durumunu büyük yetki ile anlatmıştır.

Yurt ve millet yoksul, ordu dağıtılmış, silâhtan soyutlanmış; Anlaşma Devletlerinin silâhlı kuvvetleri askerî ve iktisadî önemi olan yerleri, bölgeleri işgal etmişler ve işgali sürdürüyorlar. Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin sağladığı 30 Ağustos 1922 zaferine kadar, ülkenin en önemli bölgeleri çarpışmaların etkisiyle harap hale gelmiş, düşman kaçarken de yakıp yıkmıştı.

Toplumsal ve İktisadî Durum :

Büyük kısmı ile toplum, bir çeşit derebeylik düzeni içinde olup ağaların, beylerin, eşraf ile ulema denilen din adamlarının maddî ve manevî egemenliği altında bulunmaktadır. Türk halkı uzun yıllar süren büyük savaşların; barış zamanında da, teşkilâtsızlık, bilgisizlik ve ilgisizliğin etkisiyle yoksul, yorgun, yılgın bir hale gelmişti.

Ülkede çağın gereklerine uygun iktisadî düzen, örgütlenme ve bu bakımdan bir gelenek yoktu. O alandaki çağdaş bilgilerle "aydınlar, ilgili uzmanlar" yeterince donatılmış değillerdi. Bu konular karşısında aydınların çoğu ilgisiz, genellikle halk toplulukları habersiz görünüyorlardı.

Aslında pek az olan iktisadî ve malî kaynaklar kurumuş, elbetteki devlet kasaları boşalmış, vergi toplamak çeşitli sebeplerden ötürü olanaksızlaşmıştı. Ülkede, özel girişim ve sermaye hareketleri yok denecek kadar azdı. Devlet de herhangi bir yatırıma girişmek suretiyle üretim ve gelir sağlamaktan, halka örnek olmaktan uzaktı.

Bu durumda, Millî Mücadele'nin ve onun büyük Önder'i ile yerel önderlerin dayanabilecekleri ve umutla bağlanacakları tek kuvvet, milletin manevî varlığı ve özellikle halkın yurtseverlik duygusuyla bütün dünyanın bildiği ulusal kahramanlık ve fedakârlık nitelikleridir. Halktan, bunların dışında bir yardım ve destek beklemek, hele çağdaş anlamda bir iktisadî örgütlenme ve olanaktan yararlanmak o zamanlar hayal bile edilemezdi. Şu halde, millî önder Mustafa Kemal ve arkadaşları mücadeleyi buna göre plânlamak ve uygulamak zorundaydılar. İstiklal Harbi'ni yöneten güçler malî olanaksızlıklar içinde kıvranmaktadırlar. Batı cephesinin 1921 yılı içindeki koşulları incelenirken "Bu cephenin 200.000 liradan fazla para

Levent Şahverdi Arşivi

ihtiyacına karşı 30.000 lira verilebilmiş, Başkomutan Mustafa Kemal'in işe el koymasına karşın, durumu bir ölçüde düzeltmek çok zor olmuştu.

Milletin bütün olanaklarından yararlanıldığı halde, Başkomutan ve onun karargâhı ile diğer komutanlıklar çok mütevazi koşullar içindeydiler. Derme çatma masa, sandalyeler ve kırık dökük araçlarla çalışıyorlardı. Batı cephesi karargâhında görev almış bulunan Halide Edip (Prof. Adıvar) diyor ki: Büyük zorluk yazı makinesindeydi, çünkü parça parça ve kırıktı. Ben de, yalnız bir parmakla yazabiliyordum. Belgeleri makine ile yazmak çok güçtü.

Görülüyor ki, vatanın ölüm-kalım günlerinde en önemli görevleri yerine getirmekle yükümlü bir karargâh bile yoksulluk içindedir. Yokluk ve yoksulluğun bir başka yönünü açıkça anlayabilmek için iki belgeye yer vermek yararlı olacaktır. Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal'in, artık hurdalığa atılması gereken, fakat gözleri gibi korudukları bir otomobilleri vardı, ona iki lâstik bulan "Niğde ve Kilikya Heyet-i Merkeziye Reisi Ahmet Remzi Bey, 22 Mayıs 1920 tarihli telgrafla bu hususu Paşa'ya şöyle bildiriyordu: Yüksek şahsınıza sunulan otomobil için iki yeni lastik gelmiş olduğundan, ne suretle gönderileceğinin emredilmesi istirham olunur efendim".

Bir örnek de şu idi: Kayseri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi, Mustafa Kemal Paşa'ya 8 teneke benzin ile bir adet otomobil lastiği göndereceğini bildirmişti. Paşa, 1 Temmuz 1920'de şu telgrafı çekti: "Ankara'ya gönderilmek üzere, Kayseri Heyet-i Merkeziyesi adına gönderildiği Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığından bildirilen, 8 teneke benzin ile bir adet otomobil lâstiğinin güvenilir bir araçla bir an önce gönderilmesini ve bildirilmesini rica ederim" [7].

Bu örneklerden daha önemlisi 10. Tümen Komutanı Yarbay Cemil Cahit'in (Orgeneral Toydemir) 8 Mayıs 1922'de, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği şifrede görülmektedir. Pontus sorunu ile de ilgili ve görevli bulunan bu tümenin durumu, Millî Mücadele'nin benzersiz ve çetin zorluklarını bir ibret levhası olarak gözler önüne sermektedir:

"Tokat ve Amasya Livalarında on para olmadığını ve artık askeri besleyemeyeceklerini söylüyorlar. Samsun valisi, parasızlıktan günlük 300-500 lira vermekle tümeni oyalıyor. Günde 5-6000 liraya ihtiyacı olan buradaki

[7] Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı, Atatürk, 1980, sayfa 650, 651.

Levent Sahverdi Arşivi

kıtalar, bu koşullar altında nasıl beslenebilirler? Açlık ve yoksulluk sıkıntısı dikkati çekecek bir durumdadır.

Gereği gibi beslenemeyen ve durmadan eşkıya kovalayan askerde, kaçaklık dikkati çekmektedir. Maliye Bakanlığı buradaki kıtaların ihtiyaçlarını gümrük gelirlerinden sağlayıp vermezse, varlığımızı korumanın olanağı yoktur. Bu bir iki gün içinde, Erbaa'da önemlice bir hareket düzenlemiş ve emrim altında uygulamaya geçmek istemişsem de, parasızlık ve yiyeceksizlik yüzünden geri bırakmak zorunda kaldım.

İki gün içinde Maliye para bulamazsa, bir sürecik olsun kıtaların varlığını korumak için, burada, millî tekâlif ambarlarındaki eşyayı satarak geçinmeye mecbur kalınacağını bilgi olarak arzeylerim efendim"[8].

Yunan Ordusu İzmir'e çıktığı zaman, Mondros Ateşkes Anlaşması yürürlükte olduğu için, Osmanlı Hükûmeti, herhangi bir şekilde direniş gösterilmemesini emretmişti. Aslında da, iktidar, vatan için ölümü göze alacak, kurtuluş çareleri düşünecek durumda değildi. İşgal kuvvetlerine itaatden başka birşey yapmıyordu.

Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre, savunmadan yoksun ve yoksul dokuz kolorduya müsaade edilmişti ki, bunlar âdeta kadro halindeydiler. Her tümen için 1540 tüfekli er gösterilmiş, sonuç olarak tüm Osmanlı Ordusunun subay ve er kadrosu, 45-60 bin dolaylarında kabul edilmişti. Taburların mevcudu 50-60 kişiyi geçmiyordu. Böyle bir kuvvet asla yurt savunması yapamazdı. Aslında da, asayişi sağlamaktan başka görev verilmeyecekti.

Ne mutlu ki, Osmanlı Genelkurmayı ve İstanbul'daki bazı yurtseverler el altından, dolaylı yollardan Anadolu'daki direnişleri ve Mustafa Kemal'i destekliyorlardı, padişah ve diğer devlet adamlarını, direniş hareketleri karşısında, maharetle uyutuyorlardı. Genelkurmay Başkanı olarak birbiri ardından görev alan Fevzi (Çakmak), Cevat (Çobanlı) Paşalar, evvelce belirtildiği gibi, Mustafa Kemal Paşa ile anlaşmışlardı. Onlar, Kurtuluş Savaşı'na uygun tedbir ve tertiplere olanak ölçüsünde önem verdiklerinden, asayişin sağlanması için gerekli diyerek, işgal kuvvetleri sorumlularının da onayı ile bir kaç ordu müfettişliği, o arada 9.Ordu Kıtaları Müfettişliğini kurmuşlardı. Bu müfettişliğe, son zamanlarda Millî Savunma Bakanlığı (Harbiye Nezareti) emrinde bulunan Mustafa Kemal Paşa atandı. Bu atamanın uzun bir öyküsü vardır.

[8] a.g.e., sayfa 652.

Levent Şahverdi Arşivi

İzmir'de Yunan çıkarmasından sonra, Batı Anadolu'da beliren koşullar karşısında, savunmanın Kuva-yı Milliye ile olabileceğini 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami (Günsav) ile 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) düşünmüşler ve çalışmalarını genel olarak bu yolda yapmışlardı. Bunun başlıca sebebi, Yunan istilâsına karşı direnmenin İstanbul Hükûmetince kabul edilmemesi, sonuç olarak nizamiye kıtalarının duruma açıkça müdahalelerindeki zorluklar ve erlerin tutsak olmaktansa, birliklerinden kaçmayı yeğ görmeleriydi. Albay Bekir Sami'nin Ödemiş'e talimat göndererek o bölgeyi harekete geçirdiği, Albay Şefik'in de Aydın'ın işgali üzerine çekilmiş olduğu Çine bölgesinde millî kuvvetleri örgütlemeye koyulduğu görülmektedir. Ayvalık'ta, 172. Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya), bölgedeki Yunan çıkarmasını 28 Mayıs 1919'da ateşle karşılamıştı.

Ayrıca, Bandırma'daki Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ve Balıkesir'de 61.Tümen Komutanı Albay Kâzım (Orgeneral Özalp) da, kendi bölgeleri içinde millî kuvvetler kurmaya başlamış bulunuyorlardı.

Burada, bir yurtsever bakandan (nazırdan) sözedeceğim, Albay Bekir Sami İstanbul'dan Batı Anadolu'ya gelirken, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, ağızdan verdiği emirle, ona savunma görevi ve bir miktar ödenek vermişti.

Komutanların olumlu çalışmaları sonunda, Kuva-yı Milliye Teşkilâtı fikri bütün Anadolu'da benimsenmiş, gittikçe genelleşmeye başlamıştı. Hatta, Anadolu halkından Avrupa'da öğrenimde bulunan Mahmut Esat (Bozkurt), Saraçoğlu Şükrü gibi bir kısım gençler öğrenimlerini bırakarak, ülkeye dönmüşler ve Kuva-yı Milliye'ye katılmışlardı.

27 Mayıs 1919'da Aydın'ın, 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ın, 1 Haziran 1919'da Ödemiş'in işgalleri ve Batı Anadolu'da savunma ruhunun uyanması, Kuva-yı Milliye fikrinin gelişmesini ve yayılmasını sağlamıştır.

Öte yandan, Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, büyük bir medenî cesaretle İtilâf Devletleri temsilcilerine 29 Mayıs 1919'da çektiği telgrafta "Artık biliniz ki, kalem değil silâh konuşuyor" ifadesini taşıyan protesto ile Türk milletinin yüce varlığı adına "Kuva-yı Milliye'nin silâhlı mücadelesinin açıldığını" dünyaya ilân ediyordu.

Yukarıdaki örnekler, Anadolu harekâtının, millî direnişin pek çokları arasından seçilmişlerdir[9].

[9] a.g.e.,, sayfa 147, 148.

Levent Sahverdi Arşivi

Biraz da kolorduların konuşlarına değinmek istiyorum. Bunlar şöyle idi:

1 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Edirne bölgesinde

25 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : İstanbul'da ve Marmara bölgesinde

14 ncü Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Tekirdağ'da, Bandırma ve Balıkesir bölgesinde

17 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : İzmir'de ve Ege Bölgesinde

12 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Konya, Niğde ve Karaman bölgesinde

3 ncü Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Sivas, Amasya ve Samsun bölgesinde

13 ncü Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Diyarbakır, Silvan ve Mardin bölgesinde

15 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Erzurum, Tortum, Van ve Horasan bölgesinde

20 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Ankara, Afyon bölgesinde

Deniz Kuvvetleri : Bütün gemiler dört yıllık savaşta çok yıpranmışlardı. Erlerin terhisi dolayısıyla pek az mürettebatla kalan gemilerde bakım da yapılamıyordu. Ateşkes gereğince gözaltına alınmış bulunan bu gemilerden faydalanmak aslında olanaksızdı. Donanma Haliç ve İzmit'te düşman gözetimi altına alınmıştı.

Hava Kuvvetleri : Mondros Ateşkeş Anlaşmasından sonra, Filistin ve Suriye'den çekilebilen hava birlikleri Konya'da, Irak cephesinden çekilenler Elazığ'da, ayrıca önemli sayıda uçak ve gereçler de, İstanbul Yeşilköy'de toplanmıştı. Aslında, sayısı 15 kadar olan uçaklar arıza ve personel kıtlığı yüzünden kullanılacak durumda değildiler.

Yunan kuvvetleri her bakımdan üstün durumdaydılar [10].

Cepheler (Harekât Alanları) :

1. Batı Cephesi (Batı Harekât Alanı)

2. Doğu Cephesi (Doğu Harekât Alanı)

[10] a.g.e., sayfa 150, 152.

Levent Şahverdi Arşivi

3. Güney Cephesi (Güney Harekât Alanı)

4. Trakya Cephesi (Trakya Harekât Alanı)

5. İç Cephe (Ayaklanma ve Anarşi Alanları)...

Asıl harekât alanı Batı Cephesi'dir. İstiklal Harbi'nde kesin sonuç burada alınacaktır. Türk milletinin yetenek ve olanaklarının çoğu orada toplanıp kullanılacak, Başkomutan ve diğer büyük komutanlar Batı Cephesi'nde bulunacaklardır. Yazımızın başlarında belirttiğimiz Osmanlı ülkelerini bölüşmek, devleti ortadan kaldırmak amacı ile yapılan uluslararası anlaşmalar, saldırgan politikalar, istilâ hareketleri Batı Cephesine yöneltilmiştir. Buna karşı, Türkiye'nin, "Ya Bağımsızlık-Ya Ölüm!" sorunu orada halledilecektir.

Doğu Cephesi'nde Ermenilerle savaş halindeydik. Önceleri Rusların Türkiye'ye karşı durum ve tutumları pek belli değildi, sonraları çeşitli siyasî ve ideolojik nedenlerle dostluğa önem verdiler. Ermenilerin zayıf düşmesi, Türklere yenilmesi genel siyaset ve çıkarlarına uygun geliyordu. Kendilerinin fazla müdahaleleri, siyasî ve askerî bakımdan iç durumları ile bağdaşmıyordu. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Ermenilerle savaşı kolayca kazanmak olanağı vardı ve bu görüşle, Doğu Cephesi Türkiye için hayatî bir sorun teşkil etmiyordu.

Güney Cephesi'ne gelince, Irak'ta İngilizler, Suriye'de Fransızlar hedeflerine ulaşmışlar, savunma tedbirlerini almışlar, daha kuzeylere ve içerilere ilerlemeye yeltenmemişlerdi. Ayrıca, millî kuvvetler onlarla mücadele hâlinde idi.

Nizamî kuvvetlerin Güney Cephesinde yeni harekâta girişmelerine "askerî, iktisadî, malî ve siyasî durum" elverişli değildi.

Ayaklanmalar ve asayiş durumu İç Cepheye de askerî kuvvet ayırmayı, iktisadî ve malî tahsisler yapmayı gerektiriyordu...

Bu durumda, Mastafa Kemal Paşa, İngiliz ve Fransızlarla güneyde önemli bir savaşa girmeyi millî stratejiye çok zararlı sayıyordu.

Trakya'da, Anlaşma Devletlerinin bazı girişimleri, Yunanlıların askerî kuvvetleri varsa da Anadolu harekâtı ve Atatürk'ün dış politikası bakımından fazla önem taşımamaktadır. Ayrıca, herhangi bir şekilde müdahale de mümkün değildi. Trakya'daki durum Söylev'de özet olarak şöyle anlatılmaktadır:

Levent Şahverdi Arşivi

"Doğu Trakya'da, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya-Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi bir kongre yaptı ve bu kongre, Trakya'nın idaresini, Trakya-Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi'ne verdi.

Trakya'da Kolordu Komutanı bulunan Cafer Tayyar Bey (General Eğilmez) bu heyet-i merkeziyeye dahil olmakla birlikte, Edirne Milletvekili idi. Trakya Heyet-i Merkeziyesine ve Kolordu Komutanına verdiğimiz talimat, Trakya talihinin bütün ülkenin talih ve yazgısıyla birlikte hâllolunabileceği esasına dayalı idi. Askerî harekât bakımından da verdiğimiz talimat şu idi: Üstün kuvvetlerin saldırısına uğranılırsa, sonuna kadar direnilecek ve Trakya tümüyle işgal edilse bile, önerilecek herhangi bir çözüm yalnız başına kabul olunmayacaktır. Trakya'daki komutanın da kararının böyle olduğu ifade edilmekteydi" [11].

Tarih kitaplarından başka eserlerde, Trakya durumuna pek değinilmediği için bu yazımızda, biraz daha bilgi sunacağız. Batı Anadolu'da Yunan Ordusu Anlaşma Devletleri Başkomutanı, General Milne'in, geçilmemek üzere saptadığı Milne Hattı'nı Haziran 1920 sonlarında aşarak ilerlemeye başlamıştı. Öte yandan, Trakya'da da, 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ bölgesine bir tümen çıkarılarak Edirne'ye yöneltildi. Batı Trakya'dan Meriç nehrini geçen Yunan kuvvetleri, önceleri bölgedeki kuvvetlerimiz tarafından durduruldu. Trakya'nın savunmasından sorumlu olan 1 nci Kolordu'nun Komutanı Cafer Tayyar Bey, Kolordu'nun başından ayrıldığından, yönetimden yoksun kuvvetler savunamadılar ve Trakya Temmuz içinde Yunanlıların eline geçti. Ne yazık ki, bu durum Lozan Antlaşmasına kadar sürüp gitti [12].

Muharebeler ve Bazı Siyasî Konular :

Bu konuya da kısaca değineceğim. Yunan kuvvetleri, Haziran 1920'den önce yerel saldırılarda bulundular ve 22 Haziran'da, Anlaşma Kuvvetleri Başkomutanı General Milne'in saptadığı ve tarafların aşmamalarını istediği Milne Hattı'nı geçerek işgallere devam ettiler. Kuvvetleri 6 tümen kadardı. 3 tümenle iki koldan Akhisar-Soma doğrultusunda, iki tümenle Salihli yönünde, bir tümen ile de Aydın Cephesi'nden ileri harekâta başladılar, 29 Ağustos 1920'de Uşak'ı ele geçirdiler.

[11] Nutuk, sayfa 489-490.

[12] Giderek gelişen askerî durum ve harekât sonunda Yunan kuvvetleri karşısından çekilen 1 nci Kolordu, Temmuz 1920 sonlarında Bulgaristan'a sığınınca bölgedeki Türk egemenliği sona ermişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa yeni tedbirler alırken, Batı Anadolu'daki bütün kuvvetleri, tekrar düzenlenen Batı Cephesi'nin emrine verdi ve Ali Fuat Paşa (Orgeneral Cebesoy) komutanlığına atandı. 12 ve 24 ncü Kolordularla, İzmir Kuzey Cephesi'nde bulunan 56 ve 61 nci Tümenler, ayrıca bazı millî kuvvetler bu komutanlığın emrine verildi.

İzmir Cephesi, kolordu yetkisiyle Kur.Albay Kâzım (Orgeneral Özalp)'ın komutası altına girdi. 20 nci Kolordu Komutanlığı'na 56 ncı Tümen Komutanı Albay Bekir Sami (Günsav) atandı. Boşalan 56 ncı Tümen Komutanlığı'na Yarbay Nazmi (Korgeneral Solok) verildi. Karargâhların teşkili ve Adana Cephesi için de bazı tedbirler alındı.

Mustafa Kemal Paşa, muhtelif cephe ve komutanları kendi inisiyatiflerine bırakmayı, durumu genel direktiflerle yönetmeyi ve gerektikçe bazı emirler vermeyi, o dönem için uygun görmüş ve öyle yapmıştı.

Öte yandan, 24 Ekim 1920 günü, Batı Cephesi kuvvetleri, Gediz Muharebesi adı verilen bir harekâta girişti, başarılı olamadı ve Yunanlılar üstün geldiler. Durum, Mustafa Kemal Paşa ve Genelkurmay'ın müdahalesi ile düzeltildi.

Çeşitli askerî ve siyasî etkinlikleri sırayla anlatmaya yazımızın boyutları yetmeyeceğinden, bunları tek tek ele alamayacağım. Şu kadar ki, İç Cephe'deki türlü ayaklanmaların Kurtuluş Savaşı'nı çok zorlaştırdığını belirtmeden, İnönü Zaferlerinden kısaca söz etmeden geçemeyeceğim.

Atatürk, bu iki zaferi inkılâp tarihimizin birer sayfası saymakta ve harekâtı kısaca anlattıktan sonra, Birinci İnönü'ye değinirken: "Kuvvetlerimiz Eskişehir üzerinden düşmanı karşıladı, yendi (6-10 Ocak 1921), İnkılâbımız tarihine Birinci İnönü Zaferi'ni kaydetti" demekte, 27 Mart — 1 Nisan 1921'de yapılan İkinci İnönü Muharebesi'ni de şöyle ifade etmektedir:

"İsmet Paşa, 31 Mart günü karşı taarruza geçti ve düşmanı yendi. Böylece, inkılâp tarihimizin bir sayfası İkinci İnönü Zaferi ile yazıldı".

Her iki anlatımda İnönü Zaferlerinin ve doğal olarak İstiklâl Harbi'nin, Atatürk Devrimi'nin ilk evresi olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Büyük Önder, ilgili bütün konuşmalarında bu yöne dikkati çekmiştir.

İnkılâp tarihi ile meşgul olanların bu hususu unutmamaları gerekir.

Mustafa Kemal Paşa, bu savaşı önceleri oyalama, sonra çekilme ve savunma, nihayet taarruz stratejisiyle yönetmiştir. Ulusal durum ve gerçekler bunu gerektiriyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

İktisadî, siyasî ve askerî koşullar elverişli olmadığından, millî gücü yeterli duruma getirinceye kadar zaman kazanmak kararı verilmişti. İnönü Muharebelerinden sonra yeniden düzenlenen Yunan kuvvetleri tekrar saldırıya geçtiler. Ordumuz, 8 Nisan 1921'de Aslıhanlar-Dumlupınar ve 8 Temmuz 1921'de Kütahya-Eskişehir muharebelerinde çok zor ve tehlikeli durumda kaldığından, Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi kuvvetlerinin Sakarya nehrinin doğusuna çekilip savunmaya geçmesini emretti.

Sakarya Meydan Muharebesi :

23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihlerinde geceli gündüzlü 22 gün süren Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce, sert tartışmalarla geçen Meclis toplantılarında, Mustafa Kemal Paşa'nın yasal olarak Başkomutanlığa getirilmesine 5 Ağustos 1921 günü karar verildi. Bundan sonra yaptığı konuşmaya Söylev'de şöyle değinmektedir:

"Özellikle, Meclis'in ve Bakanlar Kurulu'nun içe ve dışa karşı sakin ve çok kuvvetli durum ve görünüşünün korunmasının önemli olduğunu ve ufak tefek sebeplerle Bakanlar Kurulu'nu sarsmanın doğru olmadığını arzettim. Kanun önerisi, aynı günde açık oturumda okundu, ivedilikle görüşüldü ve ad okunarak oya konuldu. Oy birliği ile kabul edildi.

Yaptığım kısa bir demecin bir iki cümlesini yinelememe müsaade buyurmanızı rica ederim. O cümleler şunlandı:

"Baylar, zavallı milletimizi tutsak etmek isteyen düşmanları kesinlikle yeneceğimize olan güvenim bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada, bu tam güvenimi yüce kurulunuza karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim".

Başkomutan, Ankara'da kaldığı birkaç gün içinde, Genelkurmay Başkanlığı ile Millî Savunma Bakanlığı'nı, Başkomutanlık Karargâhı olarak görevlendirdi (Sonraları bu tertibi değiştirip, daha pratik bir karargâh kurdu).

O zamana kadar, savunma sisteminde, tutulan bazı hatların uzun zaman savunulması esas iken, ilkelerini de belirtmek suretiyle yüzey (satıh) savunmasını emretti ve düzenledi. Yalnız cephelerdeki kuvvetlerin savaştığı, sadece onların sorumlu olduğu şeklindeki "Savaş Doktrini"ni reddederek, "Topyekûn Savaş Doktrini"ni saptadı ve ilân etti. Bu yöndeki düşüncelerini açıklarken: "Savaş ve muharebe demek, iki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıkları ile ve bütün varı-yoku ile,

Levent Şahverdi Arşivi

bütün maddî ve manevî öğeleri ile birbirleri ile karşılaşması, vuruşması demektir. Buna göre, bütün Türk milletini cephedeki ordu kadar düşünce, duygu ve hareket bakımından ilgilendirmeliydim. Millet kendini mücadeleye vermeliydi.

Bütün maddî ve manevî varlığını yurt savunmasına vermekten kaçınan milletler, savaş ve muharebeyi cidden göze almış ve başarıya inanmış sayılamazlar" dedikten sonra, gelecek savaşların tek başarısının bu esaslara bağlı bulunduğuna özellikle işaret etmektedir.

Sakarya Muharebesi'nde yeni sistemi titizlikle uygulatmış, düşmanın saldırı gücünü tükettirmişti. Söylev'de durum şöyle anlatılmaktadır:

"Muharebe durumunun bu evresini anlar anlamaz derhal, özellikle sağ yanımızla Sakarya nehri doğusunda, düşman ordusunun sol yanına ve sonra cephenin önemli kısımlarına karşı taarruza geçtik. Yunan Ordusu yenildi, çekilmek zorunda kaldı. 13 Eylül 1921 günü Sakarya doğusunda düşman ordusundan hiçbir şey kalmadı. Böylece, 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar, bu günler de dahil olmak üzere, 22 gün ve 22 gece aralıksız süren kanlı ve büyük Sakarya Muharebesi, yeni Türk Devleti'nin tarihine, dünya tarihinde pek az bulunan büyük bir meydan muharebesi örneği verdi".

O, zamanının çoğunu cephede geçirmiş, Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Cephe Komutanı İsmet Paşalarla başbaşa, elele vererek muharebeyi yönetmişti. Bir kaza sonucu kaburga kemiklerinden birinin kırılmasından sonra da, Ankara'daki tedavi süreleri dışında, muharebe alanından ayrılmamıştı. Meclis, 19 Eylül 1921'de O'nu Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı ile ödüllendirdi.

Bu muharebeden sonra, Anlaşma Devletleri topluluğu, o arada Fransa, Türkiye'nin azim ve gücünü anlamaya başlamışlardı. Ayrıca, Rusya ve Fransa ile anlaşmalar yapılmıştı.

Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi :

Sakarya Zaferi'nden sonra düşmanın maddî ve manevî gücünün azaldığı anlaşılmıştı. İnisiyatif bize geçmiş, taarruz sırası bize gelmişti. Ne var ki, hazırlıkları güvenilecek bir düzeye getirmek lâzımdı. Silâh, cephane, araç ve gereç mevcudunu artırmak, insan gücünü üstün duruma getirmek zamana ve çeşitli tedbirlere muhtaçtı.

Levent Sahverdi Arşivi

13 Eylül 1921 tarihinden, 26 Ağustos 1922'ye kadar bir yıla yakın zaman, çeşitli hazırlıklarla uğraşıldı. O arada, başta Doğu Cephesi olmak üzere, diğer cephelerden özellikle top, tüfek, cephane getirildi. Rusya'dan para ve malzeme ve bazı İslâm ülkelerinden de para yardımı geldi.

Mondros Ateşkes Anlaşması dolayısıyla bütün Türk Ordusu 45-60 bin insan mevcuduna sahip iken, aşama aşama ve büyük zorluklarla düşmana taarruz edebilecek duruma getirilmiş, silâh, cephane, çeşitli ikmal maddeleri de en az on katına çıkarılmıştı. Büyük Taarruz'dan önce ordumuzun ve Yunanlıların mevcutları şöyleydi[13]:

	Subay	Er	Tüfek	Hafif Mk. Tüfek	Ağır Mt.	Top	Kılıç (Süvari)
Türk Ordusu	8659	199283	100352	2025	839	325	5282
Yunan Ordusu	6565	218432	90000	3139	1280	418	1280

Sayın okurlarımız dikkat ederlerse, şu yazımız, bu konuda alışılagelmiş üslûp ve düzenlerden farklıdır. Muharebelerin yapılışı, diğer askerî konular TRT'de, basında yeterli sayı ve nitelikte olarak görülmektedir. Bu nedenle ayrıntılara girmeyeceğim. (isteyenler bunları, Genelkurmay Harp Tarihi yayınlarında inceleyebilirler).

Bu meydan muharebesine, ilgili yayınlarda "Büyük Taarruz" adı da verilmektedir. Evvelce belirttiğim gibi, büyük çaba ve fedakârlıklarla yapılan hazırlıklarda Başkomutan Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Cephe Komutanı İsmet Paşaların, diğer komutanların, konularla ilgili bütün şahısların, özellikle kahraman Mehmetçiklerin hizmetleri vardır.

Gazi Mareşal Mustafa Kemal Paşa'nın askerî ve siyasî dehası, kırılmaz azim ve iradesi Kurtuluş Savaşı'nın yönetim ve başarısında en önemli etmendir. Her rütbe ve makamdaki bütün silâh arkadaşları ona güvenmiş, candan bağlanmış, üstün niteliklerinin etkisi ile âdeta büyülenerek görevlerini en mükemmel şekilde yapmışlardır. Böylece, Büyük Meydan Muharebesi günlerine gelinmiştir.

[13] Askerî Tarih Başkanlığı, Askerî Yönüyle Atatürk, 1981, sayfa 102.

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Kemal Paşa, Söylev'de kendisinin ve arkadaşlarının çeşitli çalışmalarına, taarruz plânının yapılmasına değindikten sonra, onun esaslarını da kısaca şöyle açıklamaktadır:

"Düşündüğümüz, ordularımızın asıl kuvvetlerini (kuvvet çokluğu-sıklet merkezi) düşman cephesinin bir yanında ve mümkün olduğu kadar yanıbaşında toplayıp, bir imha meydan muharebesi yapmaktı. Bunun için uygun gördüğümüz durum, asıl kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yöresinde bulunan sağ yan grubu güneyinde ve Akçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan bölgede toplamaktı. Düşmanın en duyarlı ve önemli noktası orasıydı. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu yanından vurmakla mümkündü.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bu bakımdan gerekli incelemeyi kendileri yapmışlardı. Harekât ve Taarruz plânımız çok önce saptanmıştı" [14].

O, cephe ile Ankara arasında gidip geliyor, savaşın ve devletin yönetimi ile ilgili konularda çalışıyordu. 28 Temmuz 1922 günü bir futbol maçını izlemek bahanesi ile ordu ve kolordu komutanları da davet edilmek suretiyle Akşehir'de toplanıldı. Başkomutan'ın gözetimi altında hazırlıklar ve plânlar yeniden incelendi.

28/29 Temmuz günü yapılan bu çalışmalardan sonra, 30 Temmuz 1922 günü Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı ile son çalışmaları yapan Mustafa Kemal Paşa, taarruzun yapılış şeklini ve bazı ayrıntıları birlikte saptadı. 1 Ağustos günü, çağrı üzerine Akşehir'e gelen Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa (Özalp) da Bakanlığına ait görevler üzerinde çalışmalar yaptı. Mustafa Kemal Paşa, taarruzla ilgili son emri verdikten sonra Ankara'ya döndü. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa 6 Ağustos 1922'de, gizli olarak son hazırlık emrini verdi.

Söylev'in bu bölümünü gözden geçirmeye devam edelim: "Taarruz için tekrar cepheye gitmeden önce, Ankara'da saptanması gereken bazı durumlar vardı. Henüz, Bakanlar Kurulu'na, taarruz emrini verdiğimi tam olarak bildirmemiştim. Artık onlara resmî bilgi vermek zamanı gelmişti. Yaptığımız bir toplantıda iç ve dış durumu, askerî durumu görüşüp tartıştıktan sonra, taarruz için Bakanlar Kurulu ile anlaştık". Bu sözlerden sonra, siyasî nitelikteki şu ifadeleri görüyoruz: "Diğer bir sorun da önem-

[14] Nutuk, sayfa 671.

Levent Şahverdi Arşivi

liydi. Muhalifler, ordunun kokuştuğundan, kıpırdayacak halde olmadığından, böyle bilgisizlik ve karanlıklar içinde beklemenin felâketle sonuçlanacağından ibaret propagandalarına çok hız vermişlerdi. Gerçi, Meclis'te bu cereyanın yankıları, düşmanlardan çok gizlemek istediğim harekât bakımından faydalıydı fakat, bu olumsuz propaganda, en yakın ve en inançlı kişilerde bile kötü etkiye başlamış, duraksamalar uyandırmıştı. Onları da, yakında yapacağım taarruz hakkında ve altı, yedi günde düşman asıl kuvvetlerini yeneceğime olan güvenim hususunda aydınlattıktan sonra, Ankara'dan ayrıldım. Genelkurmay Başkanı benden önce 13 Ağustos 1922 günü cepheye gitmişti" [15].

Mustafa Kemal Paşa, bir hafta kadar sonra cepheye giderken, Çankaya'da çay ziyafeti verdiği söylentisini yaydırdı. 20 Ağustos 1922 günü saat 16.00'da Akşehir'de Batı Cephesi Karargâhı'na vardı. Kısa bir görüşmeden sonra, 26 Ağustos sabahı taarruza başlanmasını emretti. Sonraki hareketlerle ilgili olarak Söylev'de "20/21 Ağustos 1922 gecesi ve 1 ve 2 nci Ordu Komutanlarını cephe karargâhına davet ettim. Genelkurmay Başkanı ve cephe komutanının huzuru ile taarruzun şekli hakkında harita üzerinde kısa bir harp oyunu tarzında açıklama yaptık ve cephe komutanına o gün vermiş olduğum emri tekrar ettim. Komutanlar faaliyete geçtiler. Taarruzumuz stratejik ve taktik bir baskın olarak yapılacaktı. Bunun için yığınak ve düzenlerin gizli kalmasına önem vermek lâzımdı. Bu nedenle bütün harekât gece yapılacak, kıtalar gündüzleri köylerde ve ağaçlıklarda dinleneceklerdi. Taarruz bölgesinde yolların onarımı ve benzeri çalışmalar yüzünden düşmanın dikkatini çekmemek için, başka yerlerde de bu gibi sahte hareketlerde bulunulacaktı" demekte, harekâtı da kısaca şöyle anlatmaktadır:

26, 27 Ağustos günlerinde, düşmanın Karahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20-30 km. uzunluğunda bulunan tahkimli cephelerini düşürdük. Yenik düşman ordusu kuvvetlerinin çoğunu 30 Ağustos'a kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık. 30 Ağustos'da yaptığımız muharebe sonunda (buna Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir) düşman asıl kuvvetlerini imha ve tutsak ettik. Düşman Başkomutanı General Trikopis de tutsak oldu. Demek ki, tasarladığımız kesin sonuç beş günde alınmış oldu. 31 Ağustos 1922 günü ordularımız asıl kuvvetleri ile İzmir genel doğrultusunda hareket ederken, diğer kısımları ile de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere hareket ediyorlardı".

[15] Nutuk, sayfa 672, 673.

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük taarruz harekâtı, resmî bildirilerde önemsiz ve şaşırtıcı şekilde yayımlandığından, dünyada baskın etkisi yapmıştı. 31 Ağustos'da gün ağarırken bütün milletlerin gözleri hayretle parladı. Anlaşma Devletleri temsilcileri hemen ateşkes önerisinde bulundular. Mustafa Kemal Paşa, Başbakan Rauf Bey aracılığı ile verdiği yanıtta "Anadolu'da herşey hallolunduğundan burası için görüşmeye lüzum görmediğini, Trakya bakımından ise, Yunanlılar tarafından derhal boşaltılmak koşulu ile görüşmeler yapılabileceğini" bildirdi. 31 Ağustos günü Başkomutanlığın "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!." direktifini de içeren takip emri yayımlandı. Türk orduları düşmanın asıl kuvvetlerini imha veya tutsak etmiş, kaçabilenleri takip ederek 9 Eylül 1922 günü İzmir'e ulaşmış ve şanlı bayrağımızı bu kentin burçlarına dikmişti.

Mustafa Kemal Paşa, bu zafer hakkındaki değerlendirmesini Nutuk'ta şöyle ifade etmişti: "Her evresi ile düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk subay ve komuta heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden çok büyük bir eserdir. Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve bağımsızlık fikrinin ölmez anıtıdır. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkomutanı olduğumdan sonsuza kadar mutluyum".

30 Ağustos Muharebesi'ne Verilen Ad:

Batı Cephesi'ni ve Türk milletini zafere kavuşturan muharebenin adı, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi'dir. 26-30 Ağustos 1922 günleri yapılmış bu muharebenin her gününe, askerî tarih kitaplarında "27 Ağustos Muharebesi, 29 Ağustos Muharebesi gibi adlar verilir ve incelemeleri, yazımları gün gün yapılır". Meydan muharebesi terimi beş günlük muharebeye aittir. Son gün 30 Ağustos Muharebesi olup, Batı Cephesi Komutanlığı'nın aşağıdaki önerisi ile Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir. Söylev'in dip not olarak verdiğimiz baskısının 674 ncü sayfasında "buna Başkumandan Muharebesi unvanı verilmiştir" denildiğini yukarıda da kaydetmiştik. Sözünü etiğimiz öneri şudur:

"Afyonkarahisar-Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi'nde düşman asıl ordusunun imha evresi olan 30 Ağustos 1922 Muharebesi, kuzeyden 61 nci Tümen ve 6 ncı Tümen ve 6 ncı Kolordu, güneyden 4 ncü Kolordu'nun katılmasıyla, Süvari Kolordusu'nun etkisinde Aslıhanlar, Çal, İşören (Allıören) bölgesinde ve Çalköy doğusunda birinci hatta 11 nci Tümen yanında bulunan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin gözetimi altında oluşmuş ve kesin sonuca ulaşmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu muharebe, savaşın genel gidişini kutsal davamız lehine kesinlikle değiştirmiş ve Trikopis ve Diyenis gibi en büyük komutanları başlarında olduğu halde, düşman ordusunun büyük kısmının darmadağın yıkıntısı, durmadan her yönden kıtalarımıza teslim olmuştur.

Ordularımız için bir tarihî anı ve Başkomutanımıza sevgi ve bağlılığımıza, sarsılmaz güvenimize yeni bir delil olmak üzere, adı geçen 30 Ağustos 1922 Muharebesi'ne, Başkumandan Muharebesi adı verilmiştir"[16].

Strateji ve taktikde "Başkumandan Muharebesi" diye bir tür veya terim yoktur. Yalnız, Mustafa Kemal Paşa'yı kutlamak için şahsına özgü olarak önerilmiş ve kabul edilmiştir. Bu terimin içinde başkomutanlık ve meydan sözcüklerini kullanmak tarihî gerçeğe ve belgeye uymadığından, Atatürkçülükle övünmesi gereken herkesin Başkomutan Muharebesi şeklinde ifade etmesi icap eder. Diğer ifadelere gerekçe bulmaya çalışmak yersizdir.

Büyük Zafer'den sonra Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Ordusu'nun ve Türk milletinin kahramanlığı, şeref ve şanı bütün dünyada benzeri az olan yankılar yapmış, dost ve düşman ülkeler el uzatmaya yönelmişlerdi. Bununla birlikte, çeşitli siyasî görüşmelerde, meslekleri gereği, çetin zorluklar çıkarmaktan da geri kalmayan devlet adamları ve diplomatlar az değildi.

Barış Görüşmeleri :

Mudanya Ateşkes Konferansı, 3 Ekim-11 Ekim 1922'de İsmet Paşa'nın başkanlığındaki delege kuruluşumuzun katılması ile yapılmış; Türkiye'nin fiilen düşmandan temizlenmiş olması, uluslararası yetkili delegelerin onayı ile tescil edilmiş ve ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Böylece, küçümsenemeyecek askerî ve siyasî sonuçlar alınmıştır.

Lozan Barış Konferansı 20 Kasım 1922'de açılmış, 22 Kasım'da başlayan siyasî meydan muharebesi bir ara kesildikten sonra devam ederek, antlaşma 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanıp ilgili devletlerin onayına sunulmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 23 Ağustos 1923'de kabul edilmiştir. Lozan Konferansı'nı Mustafa Kemal Paşa sürekli ve dikkatli olarak izliyor, bazı mevki sahibi muhaliflerin yıkıcı eleştirilerine karşın Başdelege İsmet Paşa'yı destekliyor, onun çalışmalarını ve aldığı so-

[16] Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı, Atatürk, 1980, sayfa 388, 389.

Levent Şahverdi Arşivi

nuçları takdir ediyordu. Başkomuta'nın Lozan Konferansı'ndaki durum hakkında genel değerlendirmesi şöyleydi:

"Bir süre, Ankara'da, Lozan görüşmelerini izledim, ateşli ve tartışmalı geçiyordu. Türk hukukunu onaylar olumlu sonuçlar görülmüyordu. Ben bunu, pek doğal buluyordum. Çünkü, Lozan barış masasında sözkonusu edilen sorunlar üç dört yıllık yeni döneme ait ve özgü kalmıyordu. Yüzyıllık hesaplar görülüyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık, bu kadar kokuşmuş hesapların içinden çıkmak, elbette o kadar basit ve kolay olmayacaktı" [17].

Gerçekten, görüşmelerde ve tartışmalarda, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış olan Osmanlı Devleti yerine hesap sorulmak istenen delegelerimiz adına, İsmet Paşa sert bir dille "Biz Osmanlı Devleti değiliz, yeni bir devletiz ve zafer kazanmış bir ülkeyiz" diyerek yanıt vermiş, sürekli olarak bu gibi iddiaları sert tepkilerle reddetmiş, gerçeği kabul ettirmiştir.

Ulusal Önder ve Kurtarıcı Mustafa Kemal :

Yazımızın başlığı "Atatürk ve Türk Kurtuluş Savaşı"dır. İlgili bölümlerde açıkladığımız gibi Mustafa Kemal Paşa gençliğinden beri Osmanlı Devleti'nin devrini tamamladığını, yeni ve çağdaş bir devlet kurmak gerektiğini görmüş ve bunu ülkü edinmişti.

Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın gereği olarak dağıtılan Osmanlı orduları kuruluşundaki Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan 7 Kasım 1918'de ayrılan Mustafa Kemal Paşa, sınıf arkadaşı ve maiyetinde 20 nci Kolordu Komutanlığı yapmış bulunan Ali Fuat Paşa (Orgeneral Cebesoy) ile Adana'da buluşarak bir savunma, mücadele plânı hazırlamışlardı. Yazımızın başlarında değindiğimiz gibi Fevzi, Cevat ve İsmet Paşalarla da plânlar yapmışlardı. Kurtuluş Savaşı'nın oluşmaya doğru gidişi, O'nun plân ve tasarılarını uygulamak ve ulusal önder olarak vatan hizmetine yönelmesini sağlamak yolunu açmıştı [18].

Mustafa Kemal Paşa'nın dehasını ve gelecekte yapabileceği hizmetleri dile getiren 15 Mart 1922 tarihli mektubu ile, Bulgaristan'ın eski Millî Savunma Bakanlarından General Kleman Boyeciyef şunları söylemektedir:

[17] Nutuk, sayfa 701, 702.

[18] Genelkurmay Askeri Tarih Başkanlığı, Atatürk, 1980, sayfa 126.

Levent Şahverdi Arşivi

"1914 yılında, Yunanlılara karşı Türkiye ile Bulgaristan arasında bir askerî antlaşma yapmak üzere Sofya'ya geldiğiniz zaman, siyasî ve askerî bakımdan pek önemli olan o anda aramızda doğan dostluğu umarım ki hatırlarsınız. O vakit bendeniz Harbiye Nazırı bulunuyordum. Siz ve Bulgar Genelkurmay Başkanı, sözleşmenin metnini düzenlemekle uğraşıyordunuz. Hatta, bazı noktalarda sizinle Genelkurmay Başkanı arasındaki anlaşmazlığı gidermek için, birçok defalar görüşmelerinize katılmak fırsatını bulmuştum. Hatırlıyorum ki, muhtelif tasarılarda yüksek şahsınızı tutuyordum. Zira, askerî teknikteki bilginiz ve tam dehanız sayesinde, kıtalarımızın ortak harekâtı için gereken prensipleri, Ekselânsınız daha iyi takdir buyuruyordunuz.

Size verilen görevleri başarıyla bitirerek İstanbul'a hareketiniz sırasında, yüksek şahsınıza gönderdiğim bir mektupta, hakkınızda en iyi dileklerimi ulaştırmakla birlikte, vatanınızın gelecekteki kaderinde parlak bir yer tutmanız ümidimi de açıklamıştım.

..Dileklerimin gerçekleştiğini görmekle pek çok sevindim ve heyecanlandım..." [19].

Kâzım Karabekir Paşa, İstiklâl Harbimiz adındaki eserinde "Paşa'ya başımıza geçmesini daha İstanbul'da teklif eden de benim. Bugün bütün kuvvetimle tutmayı en büyük vazife bilirim. Ondan daha hamiyetli ve değerlisini İstanbul'da iken aradım, bulamadım" demekle, Mustafa Kemal'in yüksek niteliklerini ve önderliğini önceden kabul edenlerden birisi olmaktadır[20].

Mareşal Fevzi Çakmak da Hürriyet Gazetesi'nde çıkan hatıralarında "Her zaman Mustafa Kemal Paşa'yı takdir ettim. Çok çetin geçen Millî Mücadele yıllarında onun yapabildiğini başka hiçbirimiz yapamazdık" diyerek üstün yeteneğini, İstiklal Harbi'nin lideri olması gerektiğini vurgulamaktadır[21].

Bilindiği üzere, Mondros Ateşkes Anlaşması, Osmanlı ordularının kadro ve kuruluşunu çok küçülttüğü gibi, askerî faaliyetleri yasaklamış, silâh, araç ve gereçlerin toplattırılıp Anlaşma Devletleri temsilcilerine teslimini şart koşmuştu. Bu nedenle Doğu Cephesi dahil bütün komutanlıklar eli kolu bağlı duruyorlardı.

[19] a.g.e., sayfa 486.

[20] General Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, 1969, sayfa 373.

[21] Hürriyet Gazetesi, Mareşal Çakmak'ın Hatıraları, 3 Mayıs 1976, Sayı 24.

Levent Şahverdi Arşivi

9 ncu Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığı günlerden itibaren, bu yasakları özel tedbirlerle giderecek ve savunmayı sağlayacak hareketlere girişmişti. O arada, Karadeniz kıyılarına Yunan veya Anlaşma Devletleri kuvvetlerinin bir çıkarma yapabilecekleri düşünmüş ve buna karşı önlemler aldırmaya başlamıştı. 29 Mayıs 1919'da 3, 15 ve 20 nci Kolordu Komutanlıklarına verdiği direktifte "Anlaşma Devletleri, millî bağımsızlığımızı ve devletimizi imhaya mahkûm etmişlerdir. Millî Mücadele işlerinin organize edilmesi, ihtisasları dolayısıyla biz askerlere düşer..." dedikten sonra yukarıda açıklanan tedbirlerden başka:

a) Kıyıya yakın yerlerdeki silâh, cephane ve malzemenin gizlice içerilere alınmasını,

b) Köylülerin silâh, cephane ve iaşelerinin sağlanması için gerekli tedbirlerin de alınmasını, emretmişti.

Ayrıca, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, Heyet-i Temsiliye adına görev yapan Mustafa Kemal Paşa, Anlaşma Devletlerinin, doğuda Bolşeviklerle temasımıza engel olmak üzere, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan topluluğu ile bir Kafkas Bloku teşkiline yeltendiklerini anladığından, bunu önlemek amacıyla 6 Şubat 1920'de yazdığı bir emirle genel siyasî durumu açıklamış ve ayrıca:

a) Doğu cephesinde seferberlik yapılmasını,

b) Yeni Kafkas Hükûmetleri ile ve özellikle Azerbaycan, Dağıstan gibi İslâm ülkeleri ile ilişkilere önem verilmesini ve tutumlarının öğrenilmesini,

c) Ülke içinde millî teşkilâtın kuvvetlendirilmesi, silâh, cephane ve malzemenin teslim edilmeyerek, gerekirse bunun için silâhla karşı konulmasını,

d) En önemli olarak da, Anlaşma Devletlerinin zaman kazanmalarına olanak verilmemesini, istemişti[22].

Amasya Kararları ve Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri, 8/9 Temmuz 1919 gecesi Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa ile bir millet ferdi olarak daha rahat şekilde mücadeleye atılması ve özellikle Erzurum ve Sivas Kongrelerinde millet adına savaşı yürütecek bir Heyet-i Temsiliye'nin seçilip görevlendirilmesi gibi hususlar, Kurtuluş Savaşı ve inkılâp tarihimizin önemli olgu ve olaylarındandır. Bütün bu evrelerde Mustafa Kemal Paşa önder ve kurtarıcı olarak kabul edilmiştir.

[22] Harp Tarihi Başkanlığı, Türk İstiklâl Harbi-Doğu Cephesi, sayfa 57.

Levent Şahverdi Arşivi

Askerî ve Millî Strateji :

Kurtuluş Savaşı için mücadeleye atılan bütün kahramanlar, Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel gücüne ve yeteneğine gönülden inanıyor ve onu tek millî önder görüyorlardı. O da dehasının etkisiyle "kendine güven, sabır, tahammül, üstün irade hassaları ve yurt aşkıyla" Kurtuluş Savaşı'nın önderi olmak gücünü taşıdığına inanıyordu. Öylece harekete geçmişti. Her türlü görevleri, sorumlulukları, hatta asılmayı da göze alarak, üstlenmişti.

Doğaldır ki, görevler ve sorumluluklar varsa, eşdeğerde yetkiler de olmalıdır. Mustafa Kemal Paşa da, askerî ve millî stratejiye ait yetkileri kullanabilecek durumda olmalıydı.

Millî Mücadele'nin siyasî hedefi "kayıtsız-şartsız yeni bir Türk Devleti kurmaktı". Millî Önder, milletin vicdanından yansıyan duygu ve kararı şöyle ifade etmektedir:

"Türk milletinin kalbinden, vicdanından doğan ve yansıyan en esaslı, en açık istek ve iman malûm olmuştu. Kurtuluş!.." O halde, siyasî hedef yeni bir devlet kurmak, aynı zamanda Türk milletini geri bırakan bütün müesseselerden kurtarmaktır. Kurtuluştur.

Askerî hedef, iç ve dış düşmanlardan yurdu temizlemek için onları yok etmek veya ülkeden atmaktır. Bu hedef de, kurtuluştur.

Bunları yapabilmek için "iktisadî, sosyal, askerî ve benzeri öğeleri içeren" millî gücü oluşturmak ve harekete geçirmek lâzımdı. Bunu da, önder Mustafa Kemal ve dava arkadaşları, çok zor, çok ağır uğraş ve mücadelelerden sonra elbirliği ile sağlamışlardı.

Bu hedeflere erişmek de, millî ve askerî stratejinin doğru saptanıp doğru uygulanmasına bağlıdır. Strateji veya askerî stratejinin pek çok tanımı yapılmıştır. Klavzeviç (Clausewitz) şu tanımlamayı yapmıştır: "Strateji, savaş hedefini elde etmek için muharebeleri bir vasıta olarak kullanmak sanatıdır". Bu sanat, barış yolları ile ulaşılamayan hedeflere ulaşmak amacı ile de kullanılabilir, uygulanabilir.

Millî strateji ise, stratejiyi de içermekte ve tüm ulusal hedefleri kapsamaktadır. Atatürk, X.Yıl Demeci'nde birer birer saymak suretiyle millî ülküleri göstermiş, hatta özetleyerek çağdaş uygarlık düzeyini hedef olarak vermiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir de, 30 Ağustos 1924 günü Zafer Bayramı'nı Dumlupınar'da kutlarken aynı amaçla şunları söylemiştir:

"Milletimiz, bundan sonraki çabalarında da başarılı olabilmek için, millî hedefini bütün açıklık ve kesinlikle, tüm yurttaşların gözünde ve vicdanında bütün parlaklığıyla saptamış bulunuyor. Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü bütün evrende tam anlamıyla uygar bir toplum olmaktır. Uygarlık yolunda başarı yeniliğe bağlıdır. Toplumsal hayatta, iktisadî hayatta, bilim ve fen alanında başarılı olmak için biricik gelişme ve ilerleme yolu budur."

Kısaca belirtilirse, millî strateji, sayageldiğimiz hedeflere ulaşmayı plânlayan, programlayan ve yöntemlerini, uygulama şeklini saptayan yüksek stratejidir.

Bu açıklamalardan sonra, asıl vurgulamak istediğim husus Mustafa Kemal Paşa'nın her iki stratejinin gerektirdiği yetki ve sorumlulukları üzerine almasıdır.

Yerinde anımsattığımız üzere, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi, İstiklâl Harbi'ni Türk milleti adına ve onun her türlü etkinliklerini de heyet üyesi Mustafa Kemal yürütüyordu. (Paşa'ya Başkan unvanı verilmemişse de, fiilen başkanlık yapmaktadır. Bu yoldaki yazıları Heyet-i Temsiliye namına diyerek imza etmektedir).

Ülkede, asker-sivil bütün görevli kişi ve kuruluşlar, Heyet-i Temsiliye'nin isteklerini yerine getiriyor, özel yetkileri dışındaki konularda bu makamın direktifini istiyorlardı.

Heyet-i Temsiliye bir millî mücadele plânı hazırlayıp, yayımlamıştı. 1920 yılı başlarında yürürlüğe giren ve Paşa'nın imzasını taşıyan plân, mücadelenin her yönünü düzenliyordu. Sorumlu komutanlar ile savunma bölge ve grupları belirtilmiş, 5 nci maddede de şu husus yer almıştı:

"Her iki grubun komutanı Anadolu Genel Komutanı sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa'dır[23]. Bu görev, fiilen orduların başı, en üst mercii olmak demekti. Öte yandan, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduğu zaman (dikkat edilirse, açıldığı değil, kurulduğu diyorum, çünkü, o yeni bir kuruluştur) Mustafa Kemal Paşa Meclis ve Hükûmet Başkanı olmuştu. Silâhlı Kuvvetler "T.B.M.M. Orduları" adını alıyordu. Böyle-

[23] Harp Tarihi Başkanlığı, İstiklâl Harbi-Heyet-i Temsiliye Dönemi, sayfa 137-141.

Levent Şahverdi Arşivi

ce Meclis Başkanı, hükûmetin başı, orduların en büyük mercii durumundaydı.

Şimdi, bu durumu değerlendirelim: Mustafa Kemal Paşa, resmen başkomutan değildir, fakat başkomutanın görevlerini yapmakta, sorumluluklarıyla birlikte yetkilerini taşımaktadır. Bu sistem ve yönetim, o zamana göre, İstiklâl Harbi gerçeğinden, Türk gerçeğinden doğmuştur. Ulusal önder, bu yetkileri yalnız millet ve yurt çıkarları için kullanmaktadır. Millî ve askerî stratejiyi saptamak ve kullanmak onun elindedir. Ülke koşullarında, böyle olması şarttır, kesin zorunluktur.

Burada siyasî bir sorun, bir rejim sorunu vardır: Tevhid-i Kuvva meselesi. Yukarıda açıklandığı gibi, bu dönemde yasama ve yürütme Meclis'in yetki ve görevi hâlindedir. Bu, evvelce değindiğimiz gerçeklerden ileri gelen geçici bir sistem, bir aşamadır. O zamanki uygulamaya bakarak, Atatürk'ün "Tevhid-i Kuvva"dan yana olduğunu iddia edenler görülmüştür. Cumhuriyetle birlikte bu usulün kalktığı unutulmamalıdır.

5 Ağustos 1921'de Meclis tarafından yasa ile Başkomutanlığa getirilince, fiilî yetki ve icraat yasal duruma gelmiş oluyordu. Zaferden sonra, Meclis'in kendisine geçici olarak devrettiği yetkileri, gönül rahatlığı içinde asıl sahibine teslim etmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın ulusal önderlik ve kurtarıcılık vasfı ile görevi, Millî Mücadele döneminden itibaren, bütün dünyada yıllar boyunca çeşitli şekilde dile getirilmiştir. Türk düşmanlığı ile ün yapan o zamanki İngiliz Başbakanı Loyd Corc (Lloyd George), 1939 yılında yayınlanan "Barış Konferansından Anılar" adındaki hatıralar kitabının ikinci cildinin 834 ncü sayfasında "Mustafa Kemal cesur bir asî, iyi bir askerdir. İnsanlığın doğuştan bir lideri ile uğraşmak zorundaydık" demektedir.

Ayrıca, Kurtuluş Savaşımız sıralarında bu zat, Türkiye ile ilgili bir tartışmada (Avam Kamarasında) "Mustafa Kemal büyük bir general, büyük bir yurtsever olabilir, fakat İslâmın başı İstanbul'dadır" demişti. Bu ifade, Türkiye'de başka şekilde yayılmıştır ki, aslı yazdığımız gibidir. Demek ki, Mustafa Kemal'i önder olarak takdir etmekten düşmanlar bile kendilerini alamıyorlar[24].

İsmet Paşa, yayınlanan anılarında Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü çok veciz ifade etmektedir. Asî Ethem'in olumsuz hareket-

[24] Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Cihat Akçakayalıoğlu, Atatürk, 1980, sayfa 489-490.

Levent Şahverdi Arşivi

lerine ve bunların etkilerine değinirken "asıl ızdırabı çeken Atatürk'tü. İç ve dış bütün olumsuz faaliyetlerle uğraşıp, onların etkilerinden, öfkesinden cepheleri kurtararak yön veren Atatürk'tür...

...Nasıl bir yıldan beri, şimdiki resmî görev ve durumu olmadan, ülkede bir ümit uyandırmak ve halkı kendi kendini savunacak duruma getirmek için çalışmış ve başarıya ulaşmışsa, şimdi, resmî görev ve sorumluluğu olduğu halde aynı yönde çalışıyordu. Yalnız, zorluk daha çoktu.

... O'nun Millî Mücadele sıralarında, askerî sorunlarla uğraşmaktan mı daha çok eziyet çektiği, yoksa siyasî sorunların, siyasî anlaşmazlıkların düzeltilmesinde, kaldırılmasında veya yatıştırılmasında mı daha çok eziyet çektiği kestirilemez. Büyük Adam'ın siyaset alanında çektiği ızdıraplar gerçekten dayanılmaz ölçüdedir. Mustafa Kemal Paşa, mücadelenin askerî yönüyle uğraştığı kadar, siyasî yönünü de idare ediyordu [25].

Prof. Tarık Zafer Tunaya'nın şu sözlerinde büyük isabet vardır:

"Atatürk, açılan bir devirle, kapanan bir devir arasında tarihî görevini başarır, evre evre izlediği kurtuluş programını ana çizgilerinde en ufak bir taviz vermeden ısrarla, azimle yürütür ve uygular.

Mikelânj'ın bir şiirinde söylediği gibi "her mermer blokunda bir venüs heykeli saklıdır. Gerçek sanatçı, bu heykeli, o kaya parçasından çıkarana derler. Atatürk de, Türk milletinde bu ruhu, bu heybetli varlığı sezen ve ona şekil veren büyük insandır" [26].

Ankara Üniversitesi, 1970 yılında, Ankara'ya davet ettiği Alman profesörlerinden Persi Erns Şram'a, fahrî doktorluk unvanı vermiş, Prof. Şram, TRT muhabiri ile yaptığı bir görüşme sırasında Mustafa Kemal için şunları söylemişti:

"Mustafa Kemal'in tarih sahnesine çıkışını, taa başından beri büyük bir ilgi ve hayranlıkla izledim. Bu olay, yani O'nun tarih sahnesine çıkışı, tarihçilerin öteden beri üzerinde durdukları bir sorunun karşılığıdır. Bu soru şudur: Tarihî şartlar mı devlet adamını, yoksa devlet adamı mı tarihî şartları yaratır? Bu soruya şimdiye kadar kesin bir kaşılık verilmemiştir. Birçokları, tarihî koşulların devlet adamını yarattığı kanısındadır. Fakat Mustafa Kemal, bunun aksinin tipik bir örneğidir. Burada, Mustafa Ke-

[25] a.g.e., sayfa 485-486.

[26] a.g.e., sayfa 469.

Levent Sahverdi Arşivi

mal tarihi yaratmıştır... Mustafa Kemal'in o tarihte ortaya çıkışı, Türkiye için büyük bir şans eseri olmuştur". Bu konuda en ilginç değerlendirmeyi Prof. Şram'ın yaptığını kabul etmek yerinde olacaktır.

Millî Misak-Ulusal Ant :

Metni, çeşitli tarih kitaplarında ve olumlu yayınlarda yer alan Ulusal Ant, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından hazırlanmıştır. Söylev'de değinilen ilk kısımda "milletin dileklerinin ve maksatlarının da, kısa bir programa esas olacak surette ve toplu bir şekilde ifadesi görüşüldü. Misak-ı Millî adı verilen bu programın ilk müsveddeleri de bir fikir vermek amacı ile kaleme alındı. İstanbul Meclisi'nde bu esaslar, gerçekten toplu olarak yazılıp saptanmıştır" denilmektedir. Bu bakımdan, gerçeğe uygun ve belgeli bir yayın, Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı'nın 1977 basımlı "Atatürk Haftası Armağanı" adlı eserinde görülmektedir. Bundan bazı paragrafları aşağıda sunuyorum:

"Millî Misak'ın ilk müsveddelerini Mustafa Kemal Paşa yapmış, son Osmanlı Meclisi'ne katılan milletvekillerine, ya Ankara'ya uğramalarını veya metnin kendilerine ulaştırılmasını sağlayarak gerekli direktifleri vermişti. O'nun istek ve önerileri arasında, İstanbul Meclisi'nde bir Müdafaa-i Hukuk Grubu teşkili de vardı.

İşte bu grup, Misakı Millî'nin İstanbul Meclisi'nde görüşülmesini sağlamıştır. 28 Ocak 1920'de yapılan toplantıda, bazı değişikliklerle, Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı taslak kabul edilmiş oluyordu".

Mustafa Kemal Paşa'nın bu hususta en yakın yardımcısı olan Rauf Bey (Orbay) grubun başkanı olarak önemli hizmetler yapmıştır. Bu konuda ve diğer bazı işlerde, Paşa'yı İstanbul'dan destekleyen Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Albay Şevket (Galatalı Şevket diye anılır), Harbiye Nezareti Başyaveri Kur.Binbaşı Salih (Orgeneral Omurtak), adı geçen eserde özellikle anılmaktadır.

T.B.M.M.'nde de 18 Temmuz 1920'de Ulusal Ant üzerine yemin edilmiştir.

İleri sürdüğümüz hususlarla ilgili bir kaç belgeyi sunacağım. 4 Şubat 1920 tarihli olup, 20 nci Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey'e hitaben, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket imzasını taşıyan şu şifre, Rauf Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya yazılmıştır:

Levent Şahverdi Arşivi

"1. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: Grup için uğraşıyoruz. Mebuslar arasında mevki ve rütbe düşkünü olanların varlığı, fikirlerde sertlik ve hemen her mebusu ayrı ayrı kazanmak gibi bir zorunluk doğurmaktadır. Durum o derece naziktir ki, Müdafaa-i Hukuk'tan olan mebuslardan söz verenlerin büyük çoğunluğu bile, bu ad çerçevesinde toplanmaktan çekinmişlerdir.

Evvelce de arzeylediğimiz gibi, bizim ilkelerin ruhunu taşıyan ayrı bir madde halinde yazılmak üzere, mebusların büyük çoğunluğu ile bir aht ve Misâk-ı Millî yapılabildi. Yüzden çok mebus bunu anlamıştır. Yalnız... imzalamıştır. Yayımlanmasının kararlaştırılmasına kadar, metnin son derece gizli tutulmasına karar verilmiştir. Bilgi için ayrıca, olduğu gibi sunuyoruz.

2. Kabine hakkında bugün beliren fikir, Rıza Paşa'yı, zorunluk yüzünden yerinde bırakmak, fakat Dahiliye, Maliye, Harbiye, Bahriye, Adliye nazırlarını değiştirmektir. Bir kısım mebuslar, parlâmentodan hiç kimsenin nezaret (bakanlık) almamasını ileri sürmektedir; bu fikir üstün gelirse, bu makamlara dışardan adam bulunacaktır.

Biz, millî teşkilâtı esas saymak, aht ve Misak-ı Millî'ye bağlı kalmak, polis müdürünü, jandarma komutanını, içişleri müsteşarı ile memurlar müdürünü değiştirmek şartı ile ve yine ilerisini düşünerek bundan yana olabileceğimizi söyledik.

3. Kurmaya çalıştığımız gruba, çaresiz "Felâh-ı Vatan" adı verilecek, ulusal çaba ve sorumluluklar, Kuva-yı Milliye'nin tek etken olması ilkeleri açıklanacaktır. (Rauf)"

Binbaşı Salih (Orgeneral Omurtak), Albay Şevket bu konuda sürekli olarak bilgi vermişler ve talimat almışlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da 15 inci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya ve Erzincan'da 9 ncu Tümen Komutanı Halit Bey'e gönderdiği 7 Şubat 1920 tarihli aşağıdaki şifresi, konuyu aydınlatacak önemli belgelerden birisidir:

"1. Mebuslar arasında mevki düşkünü olanların bulunması dolayısıyla, mebusların tümünde fikrî duraksama ve karışıklık görüldüğünden ve büyük zorluk karşısında kalındığından, Müdafaa-i Hukuk'tan olan mebuslardan söz verenlerin çoğu bile bu isim etrafında toplanmaktan çekinmektedirler. Çaresiz gruba Felâh-ı Vatan adı verileceğini,

Levent Sahverdi Arşivi

2. Bizim esasların ruhunu içeren ayrı bir madde hâlinde yazılmak üzere, mebusların çoğunluğunun aht ve Misak-ı Millî yapabildiğini İstanbul'dan Rauf Beyefendi bildirmiştir efendim. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal (20 nci Kolordu Komutan Vekili Mahmut)."

SONUÇ : Bu yazı ile Türk Kurtuluş Savaşı'nı gerektiren sebepleri o arada İstiklâl Harbi'nin önemli konularını, dönemlerini anımsamış, bazı değerlendirme ve yargılara yer vermiş oluyoruz.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK VE TÜRK KADINI

Prof. Dr. TÜLİN İÇLİ

Bu yazıda, Millî Mücadele yıllarında Türk kadınının durumundan, verdiği hizmetlerden başlayarak, modern Türk toplumunda kadın ve Atatürk'ün Türk kadınına verdiği değer açıklanmaya çalışılacaktır.

Millî Mücadele'de Türk kadınından söz ederken, onun cephede ve cephe gerisindeki hizmetlerini ayrı ayrı açıklamak gerekir kanısındayım.

Kurtuluş Savaşı sırasında kadın Millî Mücadele'ye erkek kadar hizmet etmiş, en zor şartlara katlanmış, cephede erkekle omuz omuza düşmana karşı savaşmış, zaman zaman düşmana esir düşüp işkenceye maruz kalmış ama herşeye rağmen mücadelesine sonuna kadar devam etmiştir. Şimdi sayacağım isimleri belki ilk defa duyacak belki de bir defa daha hatırlayacaksınız. Kara Fatma, Ayşe Hanım, Bitlis Defterdârının hanımı, Kara Fatma Şimşek, Hatice Hanım, Tayyar Rahmiye, Melek Hanım, Tarsuslu Kara Fatma, Gaziantepli Yirik Fatma, Mudurnulu Fatma Kadın, Nazife Kadın, Gördesli Makbule, Asker Saime Hanım Kurtuluş Savaşı'na katılan mücahit kadınlardan sadece bir kısmıdır.

Bu kahraman kadınlardan biri olan Kara Fatma (Fatma Seher) Erzurumlu Yusuf Ağa'nın kızıdır. Balkan Savaşı sırasında Edirne'de düşmanın kuşattığı Yanık Kışla'da kocası Derviş Erden'le birlikte askerlik hayatını paylaşmıştır. Daha sonra dokuz, on kadınla birlikte Kafkasya cephesine gitmiş ve eşinin ölümünden sonra da bir gurup kadınla Anadolu'ya geçerek Atatürk'ten kendilerini görevlendirmesini istemiştir. Daha sonra Birinci İnönü (21 Şubat — 12 Mart 1921) ve İkinci inönü (31 Mart — 1 Nisan 1921) savaşlarına katılıp kendisi yaralanmış, 18 kadın da şehit olmuştur. İyileştikten sonra Düzce çevresindeki asker kaçaklarını vatanî görevlerine davet için gitmiştir. Kara Fatma 28 Haziran 1921'de İzmit'in düşmandan kurtarılmasına kadar orada kalmıştır. Bu arada Hisarcık'ta Kaynarca Mıntıkası kumandanı Naim imzasıyla gelen yazıda harekât sırasında pekçok yararları görülmüş olan Fatma Seher hanıma teşekkür edilmiş, (26/27 Ağustos 1921 tarih ve 193 sayılı) Livâ Tamimi ile de bu kahramanlığı açıkça taktir edilerek başka birliklere de örnek gösterilmiştir. [1].

[1] Fevziye Abdullah Tansel, *İstiklâl Harbinde Mücahit Kadınlarımız*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, sayı: 21, Ankara 1991, s. 30.

Levent Şahverdi Arşivi

Kara Fatma, 26-30 Ağustos 1922'de Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ne de katılarak düşmana esir düşmüş ve kaçmayı başardıktan sonra üsteğmenliğe terfi etmiştir.[2].

Kara Fatma, canları pahasına vatan savunmasına katılan kahraman kadınlardan sadece biridir. Nazife Kadın Yunanlılara Türk birlikleri hakkında bilgi vermediği için fırına atılarak yakılmış, Makbule Hanım da geri çekilen askerleri kınayarak (Akhisar - Sındırgı hududunda Kocayayla'daki savaşta, Mart 1922) ön safhaya geçmiş ve başından vurularak şehit edilmiştir[3].

İşte Türk kadınlarının bir kısmı cephede cesaretle savaşırken, cephe gerisinde olanlar da boş durmamış, kocaları, oğulları cephede savaşırken onlar da bilinçli bir şekilde çeşitli faaliyetleri ile Millî Mücadele'ye aktif olarak katılmışlar, savaş yaralarını sarmışlardır.

Cepheye sırtında, kağnısında cephane taşıyanlar yanında, askere yiyecek, giyecek hazırlamayı da severek kendisine vazife edinenler gene Türk kadınları olmuştur. Ankara Ulus Meydanı'nda omuzunda mermi taşıyan Türk kadını heykeli gelecek nesillere Türk kadınının Kurtuluş Savaşı'ndaki hizmetini, neler yapabileceğini kanıtlayan bir simgedir.

Millî Mücadele yıllarında kadının faaliyetlerini gösteren bir başka önemli olay Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit hanım ve arkadaşları tarafından 1919'da kurulan "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"dir. Bu cemiyetin kısa sürede Burdur, Yozgat, Konya, Pınarhisar, Kayseri, Amasya, Erzincan, Niğde, Maraş Erzincan, Kastamonu, Eskişehir, Viranşehir ve Aydın'da merkeze bağlı birçok şubeleri açılmıştır. Bu cemiyet padişaha, İstanbul hükûmetine, bazı kuruluşlara ve yabancı devlet temsilciliklerine yazılar, telgraflar göndererek bazı haksızlıkların düzeltilmesini istemiş, zaman zaman İtilâf Devletleri temsilcilerine gönderdiği telgraflarla onların tutumlarını protesto etmiş, bazı İstanbul gazetelerinde yayınlanan zararlı yazılara son verilmesi için Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne telgraf göndermiştir. Ayrıca cemiyet kanalıyla toplanan paralarla orduya ve felakete uğrayan bölgelere yardım edilmiştir. Böylece cemiyetin merkez ve şubeleri birbirleriyle yakın ilişki içinde organize ve bilinçli olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.

[2] A.g.e., s. 25-39.
[3] A.g.e., s. 51-54.

Levent Şahverdi Arşivi

Örneğin, cemiyetin İzmir'in Yunanistan'a katılması hazırlıklarını protesto etmek üzere İtilaf Devletleri'ne ve Amerika temsilcilerine çektiği 17 Ocak 1920 tarihli telgraf şu şekildeydi: *"İzmir'in Yunanistan'a ilhakı maksadıyla istihzaratta bulunulduğunu işittik.... İzmir tarihen ve ırkan Türk olduğu gibi bugünde yarın da Türk olacaktır. Söz namustur. Biz Türkler öyle biliyoruz. İşte bu iman ile devletlerinizin, milletlerinizin sözlerine itimat ederek terk-i silâh eyledik. Ahd üzerine terk-i silâh eyleyen masum bir milletin boğazlanması canavarlıktır... Günden güne artmakta olan bu zulümler, bu haksızlıklar karşısında değil erkeklerimiz biz kadınlar bile inkıyat ve tahammül göstermeyeceğiz...."*[4]

Halide Edip Adıvar anılarında, Millî Mücadele yıllarında halkı bilinçlendirmek, vatan meselelerini anlatmak için yaptığı toplantılardan birinde karşılaştığı bir olayı şöyle aktarır : *"Salonda İstanbul ve Ankara kadınları ile birlikte köylü kadınlar da vardı. Onlara Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu açıkça anlattım. Konuşma bitince yanıma yaklaşan bir köylü kadını: Senin ne dediğini anladığımı söylemek istiyorum. Benim Darülmalumatta bir kızım var. O da hizmet edecek. Ben fukara bir çamaşırcı kadınım. Ona tahsil verebilmek için her gün çalışıyorum. O da bir gün öğretmen olacak, senin konuştuğun gibi konuşacak. Benim oğlum Çanakkale'de öldü. Ağlamıyorum, işimi bırakmıyorum, çünkü kızıma tahsil veremem. Sonra koynundan çıkardığı parayı Hilâl-i Ahmer'in yaralılarına diye uzattı. Birbirimizin gözünün içine bakıyorduk. O ana kadar Türkiye'nin geleceğine bu kadar kuvvetle iman ettiğimi hatırlamıyorum. Böyle bir unsur mevcut oldukça memleketimiz için her türlü cefa ve fedakârlık azdır bile."* Aynı toplantıda Ankaralı kadınlar da bütün Ankara'da Hilâl-i Ahmer'e erkeklerin tümü tarafından verilen kadar para yardımı yaparlar[5].

Millî Mücadele'de kadının kendini kanıtladığı bir başka alan öğretmenliktir. O dönemde ülkenin en ücra köşelerine kadar kadın öğretmenler gitti. Yazar kadınlarımız yazılarıyla bilinçli olarak Millî Mücadele ruhunu canlı tuttular.

Atatürk, Türk kadınının bütün bu fedakârlık ve hizmetlerini çok takdir etmiş ve Türk kadınına ne kadar değer verdiğini her vesile ile tekrarlamıştır. Kadın cephede ve cephe gerisinde organize, bilinçli ve başarılı faaliyetleri ile Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve erkekle omuz omuza verdiği mücadeleyle zaten erkekle eşitliği elde etmiştir.

[4] Bekir Sıtkı Baykal, *Milli Mücadelede Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti,* Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi: 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s. 28-29.

[5] Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı,* Çan Yayını, İstanbul 1962, s. 188-190.

Levent Sahverdi Arşivi

Meşrutiyet döneminin bütün düşünce akımlarını ilgiyle izleyen, ülkesinin sorunlarını yakından inceleyerek bunlar üzerinde düşünen Atatürk, Türk kadınını "ikinci sınıf" insan konumundan kurtarmanın zorunlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Atatürk, 1916'da Doğu Cephesi kumandanıyken çevresindeki kişilerle sohbet sırasında kadınla ilgili sorunları tartışıyor, kadınların iyi yetiştirilmesinin topluma sağlayacağı yararları, çalışma yaşamında kadına da yer verilmesi gibi hususları vurguluyordu. 1918'de Karlsbad'da tuttuğu notlardan anlaşıldığı gibi sosyal yaşamdaki inkılâpları gerçekleştirmeyi daha o tarihlerde düşünmüştür[6].

Atatürk, Cumhuriyet'in ilânından dokuz ay önce kadın hukukunda inkılâp ihtiyacı konusundaki düşüncelerini şu sözleri ile açıklamıştır :

"Bir toplum cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yarıdan fazla kuvvetsizlik içinde kalır.."

"Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır.."

"Yaşamak demek faaliyet demektir. Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur... Bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lâzımdır. Malûmdur ki, her safhada olduğu gibi sosyal hayatta dahi iş bölümü vardır.. Bu günün gereklerinden biri kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir[7].

1923'de Konya'da konuşurken de Atatürk Türk kadını ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir :

"Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını gibi emek verdim diyemez.. Belki erkeklerimiz memleketi istila edenlere karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında hazır bulundular. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir... Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla yağ-

[6] Turhan Feyzioğlu, "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: II, sayı: 6, Temmuz 1986, s. 541-542.

[7] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Turhan Kitabevi, Ankara 1984, s. 97-98.

Levent Şahverdi Arşivi

mur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahî Anadolu kadınları olmuştur. Bundan ötürü hepimiz, bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim"[8].

Atatürk'e göre, son yıllardan önce de milletimiz yenileşmeye teşebbüs etmiştir. Fakat gerçek yararlar görülmemiştir. Bunun nedeni ise "esasından, temelinden başlanmamış olmasıdır". Çünkü bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir.

Kadın ailenin temelidir. Aile içinde gerek çocukların yetiştirilmesinde, gerekse kültür unsurlarının nesilden nesile geçirilmesinde köprü vazifesi görür. Bu nedenle sadece çocuğun topluma hazırlanmasında değil, ailede sağlıklı bir iletişim ortamının kurulmasında da önemli rol oynayan kadınlar Atatürk'ün ifadesiyle: "...hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar.."[9].

Bunun için de Atatürk, kadınların her alanda erkeklerle eşit sosyal, siyasal ve hukuksal haklara sahip olmaları konusundaki tedbirleri almıştır.

Kadınların sosyal ve siyasal hakları elde etmeleri de aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir: 1924'de Tevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmiştir. Siyasal ve sosyal yaşamda bilimin ve aklın önderliğine inanan Atatürk, eğitimin önemini vurgularken, toplumun bütün fertlerinin kadını, erkeği, çocuğu, köylüsü ve işçisiyle eğitilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Çünkü toplumun her bir parçasının ayrı bir fonksiyonu olduğuna, bu fonksiyonların mükemmel bir şekilde yerine getirilmesi ile sosyal bütünleşmenin ve kalkınmanın mümkün olacağına inanıyordu.

Atatürk'ün kadın konusundaki uygulamalarının en önemlilerinden biri olan Medeni Kanun 4 Nisan 1926'da kabul edilerek yürürlüğe girdi. Böylece erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanarak bu yolla aile içi ilişkilere düzen ve huzur kazandırılması amaçlanıyordu. Ayrıca, kadın evlenme ve miras hukukunda erkekle eşit hale getiriliyor ve dini nikâh yerine medenî nikâh şart koşularak evlilik yaşamı süresince olduğu gibi, sonrasında da kadın ekonomik ve hukuksal yönden güvence altına alınıyordu.

Daha sonra, 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerine katılmak için yalnızca Türk olma şart koşulmuş ve kadın mahallî seçimlere erkekle eşit

[8] Feyzioğlu, a.g.e., s. 593.
[9] Kocatürk, a.g.e., s. 94.

Levent Şahverdi Arşivi

haklara sahip olarak katılmıştır. 26 Ekim 1933'de çıkan Köy Kanunu ile muhtar, 5 Aralık 1934'de de milletvekili seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Görülüyor ki, Atatürk'ün kadınla ilgili bütün uygulamaları Kurtuluş Savaşı'nda gerek cephede, gerekse cephe gerisinde ülkesini savunmak için elinden geleni yapmış fedakâr, kahraman Türk kadınına verdiği önemin, onun yeni Türkiye'nin kalkınmasında da çok yararlı olacağı hususuna olan inancının kanıtıdır.

Bu nedenledir ki, kadının sadece ev hizmetlerinde değil, her meslekte ülke kalkınmasına, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşama aktif olarak katılması konusunda bütün tedbirleri almıştır. Türk kadınına düşen bu hakları görev bilip onlara sahip çıkmaktır.

Bu konuyu Atatürk'ün şu anlamlı sözleri ile tamamlamak istiyorum:

"Daha selâmetle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınını çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınını ilmî, ahlakî, içtimaî iktisadî hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur."[10].

[10] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1959, s. 150-151.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR VE KİTAPLIĞI

SADİ BORAK

Atatürk'ün boş vakitlerini okuyarak değerlendirdiğini çevresindekilerin beyanlarından ve anılarından biliyoruz. Söylev ve demeçlerinde ve Meclis tutanaklarında değindiği konulardan O'nun birçok bilimsel yayınları incelediği de anlaşılmaktadır.

ATATÜRK VE JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Atatürk özellikle, Kurtuluş Savaşı'na atıldıktan sonra Meclis ve Devlet Başkanlığı'ndaki siyasal görevleri nedeniyle doktrinler üzerine de eğilmiştir. Bir örnek verelim:

Kurtuluş Savaşı dönemi... Tarih 1 Aralık 1921... Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkisini belirten kanun teklifi münasebetiyle Mustafa Kemal kürsüdedir. Siyasal yaşantısının belki de en uzun söylevini verecektir. Elinde Kanunu esasi de vardır. Söylevinin bir yerinde elindeki kitabı milletvekillerine doğru uzatarak:

— "Efendiler, der; Sultan Hamit bu kitaba istinaden ve bu kitapta bahsolunan hukuka dayanarak ve bu kitaba bakarak aldanan milletvekillerini dağıttı. Ve 33 yıl bu milleti kölesi gibi kullandı..."

Mustafa Kemal şimdi de Jean-Jacques Rousseau'nun "İçtimaî Mukavele"sine değinecektir. İzleyelim:

— "... Efendiler, meşrutî nazariyeyi bulan en eski filozofların bu nazariyeleri kurabilmek için çalıştıkları esasları tetkik ettim; bunlara nüfuz ettim.

"... Jean-Jacques Rousseau'yu baştan nihayete kadar okuyunuz. Ben okudum"[1].

Mustafa Kemal, 3 bin kelimeyi aşan bu konuşmasında hatipliğin en parlak örneklerinden birini de vermiştir.

Atatürk'ün başkanı bulunduğu Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, dünya parlâmento tarihinde bir benzerine rastlanmayan ve kendine özgü

[1] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 182-214.

Levent Sahverdi Arşivi

özellikleri olan bir meclistir. Teşriî (kanun yapma) ve icraî (yürütme) yetkiye sahiptir. Hükûmeti de Meclis seçer. Bundan ötürü de adı "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti"dir. Kuvvetini ulustan alır. "Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur" ilkesini baş tacı yapmıştır. Fakat bu Meclis'te partiler yoktur. Çünkü ulus bir tek amaç etrafında toplanmıştır: Egemenlik.

Her türlü fikir ve inanç düzeyindeki delegelerle dolu bu Meclis'in başkanı da Osmanlı ve Türk tarihini, din tarihini, sosyoloji tarihini bilmeli ki bu tartışmaları radikal yolda kanalize edebilsin. Mustafa Kemal de bu nedenle dinsel ve tarihsel konular üzerinde birçok yapıt okumuştur. Özellikle Celâl Nuri (İleri)'nin Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye'si üzerine dikkatle eğilmiş, birçok bölümleri işaretlemiştir. (Bu özel işaretlerin anlamını ileride açıklayacağız).

Satırlarının altı renkli kalemlerle çizili, sayfa kenarları notlu bu kitaplardan birçoğu Anıtkabir Müzesi'nde teşhirdedir.

Mustafa Kemal'in İstanbul'daki askerî öğrenim döneminde Fransız İhtilâl Beyannamesi'ni de gizlice okuduğu, Ali Fuat Cebesoy'un "Sınıf Arkadaşım Atatürk" yapıtında (sayfa 33) belirtilmektedir.

Millî Kahramanımızın ebedî yapıtlar dışında hangilerini okuduğu konusuna kısaca değinmede yarar gördüğümüz için bu konuya biraz daha devam ediyoruz.

Atatürk, Cumhuriyet döneminde sosyal ve ekonomik konulara daha çok eğilmek gereğini duymuştur. Sayın Profesör Afet İnan, "Atatürk ayrıca soyoloji ve ekonomi konularına da ilgi göstermiş ve kitaplar okumuştur"[2] diyor.

ATATÜRK'ÜN BİLİNMEYEN BİR KİTABI

Burada Atatürk'ün ancak küçük bir azınlık tarafından bilinen bir yapıtına da değinelim: Bu kitap geometri konusunu kapsar. Adı, Geometri Öğretmenlerine Kılavuz'dur. Kitabı 1936-37 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda yazmıştır. Bu kitap 1937 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Devlet Matbaası'nda bastırılmıştır. Kitapta yazar adı gösterilmemiştir.

[2] Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, Ankara 1959, s. 292.

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK DİLİ VE GRAMERİ ÜZERİNE OKUDUKLARI:

Tam istiklâl denildiği zaman bittabi siyasî, malî, iktisadî, adlî, harsî ve ihl... her hususta tam istiklâl, tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin hakikî mânasiyle bütün istiklâlinden mahrumiyet demektir (Nutuk, Ekim 1919).

ATATÜRK

Atatürk'ün yukarıya aldığımız bu temel ilkesindeki "ilh..." sözcüğü dil bağımsızlığı da içine almaktadır. Atatürk için bunların birinden yoksun olmak nasıl ki "millet ve memleketin hakikî mânasiyle bütün istiklâlinden mahrumiyet" demekse, dilin Arap, Fars ve Garp dilleri boyunduruğu altında bulunması da aynı anlama eşittir.

Mustafa Kemal, Nutuk'unun bir yerinde de bağımsızlığı şöyle tanımlamaktadır:

"Türk'ün haysiyet ve izzeti nefs ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır"[3].

Yabancı kelime salgınına uğramış ve içinde yüzde on türkçe bulunmayan Türk dilinin hali de Atatürk için "haysiyet ve izzeti nefs" meselesiydi.

Ömer Seyfettin'in öncülüğünü yaptığı Genç Kalemler'le başlamış olan özleşme ve sadeleşme akımı kısa ömürlü olmuş, Servetifünun ve Fecriâti'nin kuş tüyü yastıklarında Türkçe yine doğu uykusuna yatmıştı.

Emperyalizmin sömürü kaynağı olan, rejimlerle kan damarları emile emile "Hasta Adam" durumuna düşürülen Türkiye, ülkenin ve soyunun adını ve şerefini teşkil eden Türk kelimesini bile başından atmış, Osmanlıya sımsıkı sarılmıştı.

Atatürk'ün "millî" kavramına büyük önem verişinin akılcı nedeni de budur. Mustafa Kemal için, yurt gibi dil de bağımsız olmalıdır. Fakat Atatürk "eğitim görerek yetişmiş bir dilci" değildi. Bilimsel ve metodik yoldan hem kendisine karşıt olanları karşılaması hem de bu akımın önderliğini yapabilmesi için bu konuda okuması, derinleşmesi gerekiyordu. Öyle yaptı. Okudu, çok okudu. Neler okudu? Bu konuda sözü sayın A. Dilaçar'a bırakalım:

[3] Nutuk, cilt I, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını, İstanbul 1981, s. 13

Levent Şahverdi Arşivi

"... Türk ulusunun eskiliğini doğrulayan ve Atatürk'ün üzerinde derin bir etki bırakan ilk kitaplardan biri Necip Asım'ın Türk Tarihi'nden (1900), Meşrutiyet yıllarında Türk Yurdu'nda yayımlanan bazı makalelerden, B. Carra de Vaux'nun 1911'deki Etrüsk Dili'nden, Ruşen Eşref'in 1930'da Atatürk'ün buyruğu ile Léon Cahun'den çevirdiği Fransa'da Ari Dillere Tekaddüm Eden Lehçenin Turanî Menşei ve Sadri Maksudi'nin 1931'deki Türk Dili İçin adlı eserinden sonra, İngiliz arkeologlarından Leonard Wolley'nin İngilizce aslı 1927'de, Fransızca çevirisi de 1930 haziranında çıkan Sümerliler adlı eseridir.

"... Birçok eserlere de Atatürk'ün dikkati çekilmiştir: Meselâ, F. Lenormant: Kaldenin İlkel Dili ve Turanlı Lehçeler (1875), H. Winkler: Ural-Altay Dilleri ve Gruplamalar (1885), A.H. Sayce: Hititler Veya Unutulmuş Bir Topluluğun Hikâyesi (1888), A.C. Haddon: Ulusun Göçü (1911), A.V. Edlinger: Türk Dillerinin Hint-Avrupa Dilleriyle Olan Eski Bağıntıları (1912), F. Hommel: 200 Sümer-Türk Kelimesinin Karşılaştırılması (1915) vb."[4].

OKUDUĞU SÖZLÜKLER

Atatürk'ün ayrıntılı biyografisini yazacaklar için değerli belgeler niteliğinde olan Türk dili üzerine okuduklarının görebildiğimiz kadarını bu bölümde vermeye çalışıyoruz. Sayın A. Dilaçar'ın değerli bir inceleme ürünü olan "Atatürk ve Türkçe" yazısından bu konuya ilişkin bölümü de olduğu gibi aktarıyoruz:

"... Atatürk sözlüklere çok önem verirdi. Bunlar arasında V.V. Radlov'un 4 ciltlik Türk Lehçeleri Sözlüğü (1888-1911) ile E. Pekarskiy'nin yine 4 ciltlik Yakut Sözlüğü'ne sık sık bakar ve baktırır, bu lehçedeki kelimeleri eskiliklerinden dolayı esas sayardı. Çuvaşça üzerinde pek durmazdı. Dilcilik alanında çok merak ettiği şeylerden biri yabancı kelimelerin etimolojisi olduğu için etimoloji sözlüklerinden çoğu sofrasına ve çalışma masasına kadar götürülürdü... Bu sözlüklerin başlıcalarını sayıyorum: A. Walde - J. Pokorny'nin Hint-Avrupa Dillerinin Etimoloji Sözlüğü (3. cilt, 1. bab. 1930-1932), E. Boisaca'ın Yunan Dilil Etimoloji Sözlüğü (2. bas. 1923), A. Ernout-A. Meillet'nin Lâtin Dili Etimoloji Sözlüğü (1. bas. 1932), O Bloch'un Fransız Dili Etimoloji Sözlüğü (1. bas. 1932) ve F. Kluge'nin Alman Dili Etimoloji Sözlüğü (1. bas. 1934). Başvurulan yabancı sözlükler arasında A. Bailly'nin Yunanca-Fransızca Sözlüğü (II. bas.

[4] Atatürk ve Türk Dili, Ankara 1963, s. 45.

Levent Şahverdi Arşivi

1925) ile L. Quicherat-A. Daveluy'nün Lâtince-Fransızca Sözlüğü (55. bas. 1929). Gerektiği zaman Dil Kurumu Kitaplığı'nda bulunan Sümerce, Akkadca, Eski Mısırca, İbranca; Süryanca; arapça; Farsça; Sanskritçe; Çince, Japonca, Fince, Macarca vb. sözlüklere de bakılırdı"[5].

Bu kadarla yetiniyoruz. Çünkü Atatürk'ün Türk dili üzerine okuduklarının tümünü kapsayacak bir inceleme ve bu doğrultudaki eylemlerinin öyküsü büyük hacimli bir yapıt olur.

ATATÜRK VE EDEBİ ESERLER

Atatürk hangi edebî eserleri okumuştur? Bunların tümünü saptamak olanak dışı. Biz, anektodlar ve anılar arasına serpiştirilmiş cümlelerden yararlanmaya çalışacağız.

Atatürk'ün okul dönemi edebî roman olarak pek kısır bir dönemdir. Tanzimat'la Batı'ya aralanan kapıdan bize sızanlar, daha çok biçime ilişkin olanlardır. Öz eskiye bağlıdır, konu Kan Kalesi ve Ferhatla Şirin'in düzeyindedir. Bu dönemin dev romancısı Ahmet Mithat'ın Hasan Mellah (1875), Hüseyin Fellah'ları da "sanat değeri zayıf, dağınık ve masalımsı". Kuvvetli tekniği ve insanların içine bakan etkili kalemiyle bugün de ayakta duran Uşaklıgil, Atatürk'ü ne derece ilgilendirmiştir? Halit Ziya Uşaklıgil'in ilk romanları Nemide ve Bir Ölünün Defteri yayımlandığı vakit Mustafa Kemal 9 yaşındadır. Ferdi ve Şürekâsı'nın yayıma çıktığı tarihte 14, Mai ve Siyah'ta 17, Aşk-ı Memnu'da 20 yaşındadır. Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu'u yayımlandığı tarihte Mustafa Kemal, Harp Okulu'nun birinci sınıfından ikinci sınıfına geçmiştir.

Biz, gerek Manastır İdadisi, gerek Harp Okulu dönemlerinde bu romanları okuduğunu sanmıyoruz. Manastır Askerî İdadisi'nde Mustafa Kemal'in dünyası matematik ve askerlik dersleridir. Şiirle ilgisi de Ömer Naci'nin aracılığı ile bu dönemde filizlenmiştir.

FRANSIZCA BİRKAÇ ROMAN

Atatürk'ün okuduğu romanlara ilişkin ilk bilgiye, Ruşen Eşref (Ünaydın)'in 1918 yılında Yeni Mecmua'nın Çanakkale Fevkalâde sayısında yayımlanan "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülâkat" röportajında rastlıyoruz. Ünaydın, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde yaptığı röportajda çalışma odasını ve bu odada gördüğü kitapları şöyle anlatıyor:

[5] Atatürk ve Türk Dili, Ankara 1963, s. 42.

Levent Şahverdi Arşivi

"... Yalnız kaldığım müddetçe odayı seyrettim. Duvarlarda hep asker resimleri, Balkan Muharebesi'nin, Trablus Muharebesinin, Hareket Ordusu yürüyüşünün Mekteb-i Harbiye talebeliğinin hatıraları asılı idi. Bir kelebek şeklinde açılmış şal örtüsünün altında Paşa'nın genç Kazak zabitlerini hatırlatan kalpaklı ve haşin bakışlı bir agrandismanı vardı. Yazıhanesi üzerinde bir çerkes kamasının yanı başında Balzak (Balzac)'ın Kolonel Şaber (Colonel Charbet)'i, Mopasan (Maupassant)'ın Bul dö Süif (Boule de suif)'i, Lavedan'ın Servir'i duruyordu. Şüphe yok ki Paşa, sükûnetli dakikalarının boşluğunu edebiyatla dolduruyor"[6].

ATATÜRK VE ÇALIKUŞU:

Atatürk, okuduğu bu Fransızca romanlar dışında hiç kuşkusuz edebiyat tarihimizin ünlü romanlarını da okumuştur. Bir anektoddan Nur Baba'yı okuduğunu biliyoruz. Siirt Milletvekili Mahmut Bey'in günlük notlarından da Çalıkuşu'nu okuduğunu öğreniyoruz. Bir tarih dergisinde yayımlanan bu notlarda şöyle denilmektedir:

"21 Ağustos 1922, Akşehir - Düşmanda bir hassasiyet var. Bizim tarafta fevkalâde bir hareket, birşey olduğunu hissetmiş gibi... Temenni edelim ki asıl hedefi keşfetmemiş olsun. İki gündür Paşa, Çalıkuşu'nu okuyor. Öyle beğendi ve sevdi ki... Büyük hareketlerin arifesinde böyle bir şey okumak da çok dinlendirici.

"22 Ağustos 1922 - Bugün de Akşehir'deyiz. Paşa, daireden çıkmadı. Akşama kadar Çalıkuşu'nu okudu. Çok memnun oldu, takdir etti"[7].

BİR ŞİİR KİTABI: ÇANAKKALE İZLERİ

Mustafa Kemal, 19 Ağustos 1918 tarihinde yurdun tanınmış sanatçıları ve kişilerinin de katıldığı bir kalabalık halinde Fikret'in Aşiyanını ziyaret ediyor[8]. 20 Ağustos 1918 salı tarihli Vakit gazetesi bu ziyarete ait şu bilgiyi vermektedir:

"Dün öğleden evvel birçok zevat şair Tevfik Fikret merhumun Eyüb'teki tabrini ziyaret etmiştir.

[6] Ruşen Eşref Ünaydın, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülâkat, Varlık Yayınları, 3. baskı, s. 17.

[7] Hayat Tarih Mecmuası, sayı 7/1966, s. 14.

[8] İbrahim Alâeddin Gövsa "Acılar" ında bir hâfıza yanılgısı olarak bu tarihin hem gününü, hem de tarihini 18 Ağustos 1917 olarak yanlış yazmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Öğleden sonra da birçok dâvetliler şair-i mağfurun Rumelihisarı tepesinde kâin Aşiyanı'na gitmişler. Orada ailesi namına Rıza Tevfik Bey tarafından istikbal edilmişlerdir.

"... Ziyaretçiler meyanında Halide Edip Hanım, Mustafa Kemal Paşa, Dr. Adnan Bey, Sâtı Bey, Süleyman Nazif Bey, Faik Âli Bey ve memleketimizin mehafil-i âliyyesine mensup birçok zevat..."

Bu ziyaretçiler arasında İbrahim Alâeddin Gövsa da vardır. Şair, o güne ait anılarında şunları yazmaktadır:

"... (Mustafa Kemal) Oradaki ilk gördüğü simaları, bilhassa gençleri birer birer sorup öğrenmiş olduğunda tereddüt etmem. Bir aralık biri yanıma geldi:

— Mustafa Kemal Paşa sizinle görüşmek istiyor, dedi.

Adına ve şimdi gördüğüm şahsiyetine zaten hayran olduğum büyük askerin bu alâkası beni heyecana düşürmüştü. Derhal yanına şitap ederek ismimi söyledim. O, ince ve uzun parmaklı zarif ve kavi adaleli güzel elini uzattı. Beni Çanakkale'ye ait şiirlerimle tanıdığını ve çoktan görmek istediğini söyleyerek pek asil bir tevazu ile taltif etti:

— Paşa Hazretleri, dedim; siz, cepheden cepheye koşan bir kumandan, nasıl oluyor da benim gibi ehemmiyetsiz bir gencin değersiz yazılarını okumaya vakit buluyor ve onları tahattur edebiliyorsunuz?

Şu cevabı vermişti:

— Ben edebiyatı ve şiiri severim. Bilhassa askerî mahiyetteki her eseri dikkatle okurum. Sizin Çanakkale'ye ait şiirlerinizin hepsini okudum ve sevdim.

"Çanakkale İzleri" o zaman henüz bir kitap halinde çıkmamış, ancak Tanin gazetesinde parça parça neşredilmişti. Büyük Kumanda'nın bu alâka ve iltifatı bana manzumeleri sevdirdiği için hepsini bir küçük kitap halinde topladım ve Anafartalar'ın Müebbet Kahramanı'na ithaf ederek neşrettim"[9].

ATATÜRK VE FARUK NAFİZ

Atatürk'ün Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiirlerini de okuduğunu sayın Prof. Dr. Afet İnan'ın anılarından öğreniyoruz. İzleyelim:

[9] İbrahim Alâeddin Gövsa, Acılar, 1940, s. 8-9.

Levent Sahverdi Arşivi

"... Atatürkün yeşile hayranlığı, Faruk Nafiz'in şu şiir parçasını tekrarladığı zamanlarda ne kadar belli olurdu:

Yeşil hem de

Ben bu rengi taşırdım can köşemde.
Yeşilde ne arar da bulmaz insan oğlu?

Yeşil bu... Varlık dolu, gök dolu, umman dolu.

Bir ucu gözlerimde, bir ucu engindedir.

Bir çini rengindedir bahar, deniz, kır, oriman.

Bana Tanrımı gözükür yeşil dediğim zaman.

Mustafa Kemal bu şiiri okuduğu zamanlarda pür sıhhat bir varlıktı, fakat kendisi yeşile hasret çektiği zaman ise, fâni varlığının erimekte olduğunu hissediyordu.

Böylece o, bu son arzusu ile çam ağaçları ve yeşillikler arasında olmak istemiştir" [10].

Atatürk'ün, İsmail Habip Sevük'ün "Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi"ni birçok kez okuduğu bilinmektedir[11]. Çağdaş Türk şairlerinden birçoğunu da okumuştur. Servet-i Fünun koleksiyonunu da dikkatle okuduğunu yakınlarından dinledik. Bu ciltlerden birine kırmızı kalemle şu kanısını belirttiği de yine yakınları tarafından saptanmıştır:

"Servet-i Fünun edebiyatının en lirik şairi Hüseyin Siret (Özsever)'dir".

ATATÜRK'ÜN KİTAPLIĞI

Atatürk'ün kitaplığında hangi yapıtlar vardı, bunlardan nasıl yararlanıyordu, okuma metodu neydi?

Bütün bu soruların karşılığını verebilecek tek yetkili kişi, kuşku yok ki sayın Profesör Dr. Afet İnan'dır[12]. Bu konu ile ilgili bilgileri de yine oradan aktarıyoruz:

[10] Afet İnan, Atatürk'ten Hâtıralar, 1950, s. 187.

[11] İsmail Habip Sevük, Atatürk İçin, Cumhuriyet Matbaası, 1939, s. 84-90.

[12] Bütün bu soruların karşılığını verebilecek en yetkili kişi, uzun süre O'nun yanında bulunmuş olan sayın Prof. Dr. Afet İnan'dır. Burada şu gerçeği özellikle belirtmek isterim: Sayın Afet İnan'ın Atatürk'ün yanında ve yakınında bulunmuş olmasını, Türk ulusu için bir mutluluk sayarım. Çünkü Millî Kahramanımızın birçok yönlerini onun kaleminden ve Türk ulusuna sunduğu çok değerli belgelerden öğrenmiş bulunuyoruz.

Levent Şahverdi Arşivi

Hususî kütüphaneler, şahısların ilgi duydukları ve değer verdikleri kitaplar koleksiyonudur. Bunlara hediye edilenlerin muhafazası da eklenebilir. Atatürk'ün kütüphanesi Çankaya'daki eski köşkünde kahverengi ve bir kısmı camlı dolaplı köşe odada idi. Güzel ciltli bu kitaplar askerlik, hukuk, tarih ve edebiyat konularına ait idi. 1929-30 yılından sonra büyük miktarda ve bilhassa Fransızca neşredilmiş tarihe ait kitapların getirilmesi ile bu odadaki yerler kâfi gelmemiş ve ona bitişik kule odası denilen yere siyah-beyaz çizgili meşeden bir ikinci kütüphane ve çalışma masası ilâve edilmişti. Yeni pembe köşk yapılacağı zaman Atatürk'ün mimardan istediği bilhassa şu olmuştur: Çok geniş bir kütüphane ve üzerinde haritaların açılıp tetkikler yapılabilmesi mümkün masanın bulunacağı ferah bir yer ve çok miktarda kitap koyma yerleri. Bugünkü Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün üst katında, Ankara'ya doğru bakıldığı zaman köşkün sağ ucunu teşkil eden "L" biçimindeki kütüphanedir. Burası Atatürk'ün zevkine ve isteğine uygun olarak yapılmış ve tavana kadar rafları olan kitaplık kısmı çalışma yerinden kadife perdelerle ayrılmıştır.

Atatürk, buraya eski köşkten, daha ziyade yeni kitapları naklettirmişti. Kütüphaneye girilen sofadaki kısma ise albümleri ve geniş mecmua koleksiyonlarının konulacağı raflar yapılmıştı. Diğer eski kitapların bir kısmı eski köşkte bırakılmıştı. Atatürk'ün bu kitaplığında, hediye edilen çeşitli neşriyattan gayrı kendi satın aldırdığı tarih, sosyoloji, ekonomi ve bilhassa dil konulariyle ilgili olanlar çoğunluğu teşkil ediyordu.

Bu izah ettiklerim dış görünüşe göre Atatürk'ün son on senesindeki şahsî kütüphanesinin durumudur. Bunu ayrıca kütüphane kayıt defterinden incelemek ve ona göre bir netice çıkarmak mümkündür.

Burada hususî kütüphaneden söz açılmakla üzerinde durmak istediğim konu "Atatürk ve Kitap"tır.

Meselâ yukarıda izah ettiklerime göre sadece Atatürk'ün hususî kütüphanesinde bulunan kitapların kataloğuna göre bu inceleme kâfi değildir. Çünkü zaman zaman, Atatürk diğer resmî ve hususî kütüphanelerden kitaplar getirtmiş ve onları okuduktan sonra iade etmiştir.

Atatürk'ün bildiğime göre bir entellektüel hayatı daima mevcut olmuştur. Zevk için okumuş, bilgi edinmek için okumuş ve yazılarına kaynak olması için okumuştur. Meselâ bazan gece toplantılarında eski şiirlerden okuttuğu gibi şairlerimizin eserlerini kendi seslerinden dinlemiş, güzel yazılmış nesirleri okumaktan haz duymuştur. Bizzat kendisi de bazı şiirleri ezbere okumasını pek severdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Hukuk konularını Atatürk bir meseleyi incelemek ve Batı memleketlerindeki yeni nazariyeleri takip etmek için okumuştur. Meselâ demokratik memleketlerin hukukî meseleleri daima kendisini ilgilendirmiş, bu konuda pekçok kitap okumuştur.

Atatürk asıl tarih üzerinde çok ve çeşitli kitaplar okumuştur. Kendi zamanında çıkan ecnebi dillerdeki yeni kitapları, etrafındaki fikir adamlarına tercüme ettirmiş, hülâsalarını çıkarttırmıştır ve bunlar üzerinde tartışmalı konuşmalar yapmıştır. Bu arada bilhassa İslâm tarihi ile pekçok meşgul olmuş, İslâm medeniyetinde Türklerin hizmet ve değerlerinin bilinmesini, esaslı tetkiklerle meydana çıkarılmasını istemiştir.

NASIL OKUR VE ÇALIŞIRDI

"... Atatürk kitapları mutlaka masa başında okumuş, elinde kırmızı, mavi uçlu kalemle bazan kitap üzerine çizgi ve işaretler yapmış, bazan da kurşun kalemle kâğıtlara notlar almıştır. Yeni köşk'e kütüphanesindeki yazı masasında oturduğu pek nadirdir. Daha ziyade orta yerdeki uzun ve geniş masanın üzerine çeşitli kitap ve lûgatları dizdirir karşısında saat, yanında sigara kutusu bulundururdu. Sık sık içtiği kahve, uzun çalışmalarına biraz fasıla verdirebilirdi. Çalıştığı yerdeki kitaplarının yeri değişmemeliydi.

Bu çalışmalar yanında meselâ hükûmetin iktisadî meseleleri üzerinde titizlikle durduğu, onları okuyarak ilgililerden izahat aldığı ve yazılar üzerinde işaretler yaparak mütalâasını söylediği olmuştur.

Kitap, lûgat ve broşürlerin hemen her gece taşındığı bir yer daha vardır: Köşkün yemek salonu. Yemek salonunun demirbaş eşyalarından biri, bilhassa 1935'ten sonra elektrikli döner geniş bir kara tahtadır. Bu gece toplantılarında konuşulan mevzuun mahiyetine göre kütüphaneden kitaplar gelir, pasajlar okunurdu.

Velhasıl kitap hangi konuda olursa olsun Atatürk'ün fikir hayatı için değerli bir varlık mahiyetindeydi. Atatürk'ün hayatında iyi ve öğretici kitabın yeri daima büyük olmuştur" [13].

[13] Afet İnan, Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, Ankara 1959, s. 290-293.

Levent Şahverdi Arşivi

KİTAPLARA KOYDUĞU ÖZEL İŞARETLER

Atatürk'ün okuduğu kitaplarda dikkatini çeken cümleler altına özel işaretler koyduğunu belirtmiştik. Şimdi bu işaretlerin anlamını açıklayalım:

"xx": Önemli.

"xxx": Çok önemli.

"müh.": Mühim.

"ç. müh.": Çok mühim.

"D.": Dikkat.

"?": Belirtilen fikri kabul etmiyor, ya da şüpheli görüyor.

Cümlelerin altını bazan kırmızı, bazan da mavi kalemle çizmiştir. Kırmızı kalemle çizdikleri fikri kuvvetli bulduğu ve kendisinin de katıldığı mavi kalemle çizdikleri ise o fikri beğenmediği anlamına gelir.

SON OKUDUĞU KİTAP

Sayın Profesör Dr. Afet İnan'ın verdiği bilgiye göre Atatürk'ün okuduğu kitapla ilgili olay şudur:

Tarih 15 Ekim 1938... Günlerden cumartesi... Atatürk o gün kendisini iyi hissetmektedir. Profesör Afet İnan'ı çağırıp Tarih Kurumu çalışmaları hakkında bilgi istiyor. Kendisine sunulan bilgileri dinledikten sonra Tarih Kurumunca çıkarılmakta olan "Belleten"i görmeyi arzu ediyor.

İşte Atatürk'ün en son gördüğü ve okuduğu yapıt Belleten'in 5/6 sayılı nüshasıdır.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ALMAN BELGELERİNDE ATATÜRK VE KURTULUŞ SAVAŞI

Doç. Dr. GÜLNİHAL BOZKURT

Bu çalışmamızda, Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde* bulunan bazı belgelerde 1920-1922 yılları arasında İstanbul ve Anadolu'nun "Alman" gözüyle nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak istiyoruz.

Belgelerde, esas itibariyle Almanya'nın İstanbul'daki, kısmen de Avrupa'nın önemli başkentlerindeki temsilcileri, aldıkları istihbarata, gözlemlerine ve yerel basında çıkan haberlere dayanarak, Kurtuluş Savaşı'nın geleceğini sezinlemeye çalışmakta ve çeşitli yorumlar yapmaktadırlar.

Elimizdeki ilk belge, 9 Nisan 1920 tarihlidir ve Almanya'nın Bern büyükelçiliği'nden A.A.'a gelen rapordur: "Sultan, uyrukları üzerindeki otoritesini ve onların güvenini kaybetti. İngiltere'nin elinde bir araç olarak görülüyor ve giderek artan sayıda insan, onun hanedanı için ülkesini riske soktuğunu düşünüyor. Sultan, İtilâf Devletlerinin barış şartlarını kabul ederken, halkın genel isteklerini de nazara almalıydı. Ülkenin iç durumu çok üzücü. Genel bir anarşi var. Buna rağmen gelişmeler görülüyor. Milliyetçiler, Türkiye'nin durumunu garanti altına almanın kendilerine düştüğünden şüphe etmiyorlar"[1].

15 Temmuz 1920'de İstanbul'dan yazılan raporda ise genel bir değerlendirme yapılarak ülkenin içinde bulunduğu acıklı durum şöyle anlatılıyor[2]:

"Türkiye'nin önünde kaderini belirleyecek saatler uzanıyor. Mondros Ateşkesi'nin ilk haftalarında ülkenin büyük bir kısmını işgal eden İngiltere ve Fransa'nın eski dostluklarının geri gelmesi ümit ve beklentilerinde kendilerini aldatılmış hisseden tüm Türklerde bir ümitsizlik ve nefret gözleniyor. Bir zamanlar Batı Avrupa gazetelerinde "Alman militarizmi ve barbarlığından" sözediliyor, Almanya dünyaya bela ve entrika saçan bir devlet

* Bonn, Auswärtiges Amt Archiven. (A.A.)

[1] A.A. R. 78479, III. J. 198.

[2] A.A. R. 78479, J. No. 2358, III. J. 728. (İstanbul'daki Alman temsilcisi, İsveç Krallığı'nın Elçiliğinde çalışmaktadır.)

Levent Şahverdi Arşivi

olarak suçlanıyor ve savaşta onun pençelerinde öldüğü yazılıyordu. Sonra onun pençelerinden kurtulunduğu yazıldı ve pek az kişi Almanya'dan dostça söz etti.

Ne kadar üzücü. Şimdi silahsız Türk polisi ortada yok. Türk hastahaneleri hastaları dışarı atıyor. Her sokak başında İtilaf Devletlerinin polisi var. Onların kurduğu bir pasaport bürosu önünde, yüzlerce kişi uzun kuyruklarda, gün boyu bekliyor. Ülke içinde veya dışına seyahat izni almak istiyorlar. Her yarım saatte bir atlı İtilaf Devleti polislerinin sopasına maruz kalıyorlar. Polis böylece bir kısmının gönüllü olarak sıradan ayrılmasını sağlıyor. Politikayla hiç ilgisi olmayan insanlar bile geceleri dövülerek (kanlı bir şekilde) yataklarından kaldırılıp Malta'ya gönderiliyorlar. İşgal güçleri Doğululara ne kadar küçük ve hor görüldüklerini göstermek için herşeyi yaptılar ve yapıyorlar.

Pek çok kişi tekrar Alman dostluğuna dönüyor. İtilaf Devletlerini destekleyen, Alman yanlısı olmayan pek az insan var. En kayda değer olay ise, İtilaf Devletlerine düşman, Türklerin arasında bazı Yunanlı, Ermeni ve kendilerini hep Alman hisseden Yahudilerin olması ve ses çıkarmamaları. Rum ve Ermeniler bu anî politik değişiklik ve üzücü ekonomik durum nedeniyle varlarını yoklarını yitirdiler, Savaş öncesi, eski İngilizlerine özlem duyuyorlar. İtilaf Devletleri Doğu'daki politik ve ekonomik fiyasko ile bu halk kesimleriyle de oynadılar.

Ermeniler Türklerle bir mutabakatı memnuniyetle karşılayabilirlerdi. Bir kısım Rumlar da öyle. Ama Rumların bir kısmı aşırı bir partinin etkisi altında. Bu parti İstanbul'u Rumlaştırma amacı için çalışıyor ve herkesi, herşeyi, Türk Rumlarının Türklüğe karşı nefretini alevlendirmek için kullanıyor. Bir kısım Rumlar bu megalomaniden korkmaya başladılar. Yunan ordusuna katılan aşırı düşünceli yerli Rumların sayısı azalıyor.

İtilaf Devletlerinin nüfuzunu kırmak için çıkartılan olaylar ise İstanbul ve çevresinde güvenliği sağlanamaz hale getirdi. Bir saldırı da Beykoz'da, Mustafa Kemal yanlılarından geldi. 3-4 gün orada kaldılar. İngiliz panzerlerinin 2 taraflı koruma ateşinin yardımları ile Yunan askerleri onları uzaklaştırdı. Onlarla savaşmak için bir Yunan birliği Haydarpaşa'ya geldi. Şimdi, Kemalistler Gebze'deler. Mustafa Kemal kendi adamlarınca elde tutulan bölgede düzeni koruyor. İç Anadolu'daki trenler düzenli olarak işliyor. Yunan askerleri ise işgalden sonra İzmir-Alaşehir-Bursa hattına kendi askerlerini yerleştirdiler.

Levent Şahverdi Arşivi

Tüm müslüman halk, Padişah'dan İngiliz taraftarı düşüncelerinden dolayı çok nefret ediyor. Taht'da kalması kesinlikle imkânsız. Sadece İngiliz koruyuculuğu onu tahtta tutabilir. Buradaki İngiliz çevre, İtalyan ve Fransız çevrelerinin kızgınlığına rağmen, bu konuda çalışmalar yapıyor.

Ekonomi dünyası ise canlandı. İngiliz ve Fransız fabrikatörler önceden satmış oldukları fabrikalarını geri almaya geldiler. İlginç olan, İngiliz, Fransız malları üzerindeki korumaya rağmen Almanya'ya sürekli mal ısmarlanması ve bol miktarda Alman lambaları, gümüşleri, ilaçları, gramafon plakları ve özellikle gazetelerinin gelmesi".

Bu rapordan yaklaşık iki ay sonra gönderilen 23 Eylül 1920 tarihli bir diğer raporda[3] da, Türkiye'deki durum bu kez Anadolu karşıtı olan çeşitli kaynaklardan alıntılarla değerlendirilerek şöyle deniliyor: "Yunan kaynaklarına göre, Mustafa Kemal İstanbul Hükümeti'nden, Türk ordusunda komutan olarak kalma kaydıyla af dilemiş(!)", Parole Libre Gazetesi ekonomik nedenlerle Mustafa Kemal'i tanımayı ve İslam dostu bir politika izlemeyi tavsiye ediyor.

Alemdar Gazetesine göre M. Kemal bir apandisit ameliyatı geçirecekmiş ve durumu ağırmış. Sabah'a (Peyam-ı Sabah'ta bahsediyor) göre, Ankara'daki muhalifleri yüzünden Konya'ya kaçmak zorunda kalmış. Antimilliyetçi gazeteler, Kemalistler arasındaki sürtüşmelere dair haberlerle dolu.

Uşak'tan Yunanlılar aracılığıyla ve Yunanistan'dan edinilen diğer bilgilere göre, Ankara'da Millet Meclisi gizli bir oturum yapmış ve epey münakaşa olmuş. Mustafa Kemal Meclis'ten çıkarken binanın önünde toplanan halka yaptığı konuşmada, Uşak'ın işgalinin önemsiz olduğunu, kısa zamanda büyük zafer haberlerinin duyulacağını söylemiş. Bu konuşma halkı yatıştırmış, Yunus Nadi ve Muhiddin, (eskiden Taninde çalışmış), İslamiyet'e geçmiş bir Yahudi olan (!) Halide Edip'in de yardımları ile Ankara'da "Yenigün" adlı bir gazete neşrettiler (10 Ağ. 1920'de çıkmaya başlamıştır) Bu gazetede M. Kemal'i aczinden dolayı (!) suçluyorlar. Ankara'da çıkan diğer gazeteler de aynı şekilde düşmanca (!) bir tutum içindeler. Kemalistler para sıkıntısı çekiyorlar.

Pontus bölgesinde Rum halkı silahlanmış ve kemalistlere karşı başarılı çatışmalara girmiş. M. Kemal'in Ankara'dan Erzurum'a gitmek üzere yaptırdığı tren yolunun Sivas'a kadar olan kısmı bitti. Onu, Bolşevik arka-

[3] A.A. R. 78479, Lage in der Türkei und im Kaukasus.

Levent Şahverdi Arşivi

daşlarına (!) bağlayan telsiz istasyonu ise Ankara'ya yarım saat uzaklıkta olan Kireçköy'dedir.

Kemalist binbaşı Topal Osman, Türklere karşı direnen Ermenileri (!) kovmak üzere Ordu'ya yollandı.

Peyam-ı sabah gazetesi ise Kemalist harekete karşı iki tür tavır alınabileceğini, yazıyor : "Eski sadrazamın (Ali Paşa) (A. Rıza'dan sözediyor) denediği gibi onunla anlaşmak ki Kemalist eğilimli olanlarca bu yol tavsiye ediliyor veya politik tedbirler ve baskı. İki yol birleştirilebilir, Mustafa Kemal'le müzakerelere girilebilir, ona, davranışlarında ısrar ederse tüm Anadolu'nun yabancılarca işgal edileceği anlatılır. Bizce milliyetçi Donkişot kendini gülünç düşürmektedir(!) Serbestî Gazetesi ise şunları yazmaktadır : "İstanbul, Türklerin ruhu, Halifelerin makamı tehlikededir. Ankara'dakiler bilmiyorlar ki İstanbul'da hilâl batmakta ve Anadolu bir kiliseler alanı olmaktadır."

Sabah, Yunan ordusunun belki Ankara'ya kadar geleceğini yazmaktadır.

Yunan gazeteleri ise Hükümet'in kemalistlere karşı silahlanmasını komik bulmaktadır. Patris Gazetesi şunları yazıyor: "Kısa bir süre önce Sadrazam (köprüden) yoldan geçen bir avuç insana yaptığı konuşmada "Tüm dünyanın kıskandığı bir arslan olan halkımız yok olmasın" demiştir".

Görüldüğü gibi, bu rapor sadece Yunan kaynakları ve Mustafa Kemal düşmanı iç basından yararlanılarak hazırlanmıştır ve hemen tamamı uydurma haberler ve Millî Hareketin küçümsenmesi ile doludur. Halide Edip Hanım'ın Yahudilikten İslamiyete geçmiş olması ve Topal Osman'ın Karadeniz'de Ermenilere karşı savaştığı gibi yanlış bilgiler de hemen göze çarpmaktadır.

10 Aralık 1921 tarihinde İstanbul'dan Berlin'e yollanan raporda ise şunlar yazılıdır[4]:

"İstanbul'daki politik durum tüm Türkiye'de olduğu gibi hâlâ büyük bir kaos içinde. Eğer çatışan çıkarlar arasında hemen bir birlik sağlanamazsa, gelecekte özellikle ekonomik sonuçlar çok ağır olacak. İngilizler, Ankara (Ekim 1921) Anlaşması'ndan sonra giderek artan Fransız etkisine karşı savaşıyorlar. Fransızlar bir türlü tutumlarında direnmekten vazgeçmi-

[4] A.A. R. 78479, III. J. 1648.

Levent Şahverdi Arşivi

yorlar. Benim, geçen yıl Şark'ın İtilaf Devletlerinin mezarı olacağı yolundaki açıklamamın, gerçeğe dönüşmesi giderek yaklaşıyor.

Türkler, İtilaf Devletleri arasındaki ayrılıktan memnunlar ve İstanbul ve Boğazlar üzerindeki amaçlarını bir düzene bağlamak isteyen İngilizlere mümkün olduğu kadar karşı çıkıyorlar.

Türk-Yunan Savaşı da Ankara Anlaşması'ndan etkilendi ve artık Türkler en küçük bir anlaşmaya yanaşmayı istemiyorlar. Ama bununla doğru mu yapıyorlar? Türk Ordusu uzun savaşlar nedeniyle çok yorgun ve sadece moralleri iyi, silah ve ikmalleri değil. Türklere karşı savaşan Venizelos ve Konstantin taraftarları İstanbul ve Anadolu'da birbirleriyle öyle çatışıyorlar ki, insanın birbirlerinden çok farklı ve yüzyıllardır düşman iki millet olduklarına inanası geliyor. Fener Patriği'nin yönlendirdiği Venizelos taraftarları, bir Bizans Devleti kurmak ve mümkün olursa, düşman Yunanistan'ı dışarda bırakarak bu amaca ulaşmak istiyorlar.

Halkın ise ekonomik durumu kötü. (Hangi ırk ve dinden olursa olsunlar). İtilaf Devletlerine karşı güçsüzler. Birçok vakfın, özellikle Amerikan vakıflarının fakir kırsal kesim halkına yiyecek yardımları olmasa, çoktan, açlıktan kırılma başlamıştı bile. İstanbula giriş çıkışlar artık tamamen yasak.

Romanya, Güney Rusya ve Kafkas'ta yapılan düzenli ticaret durdu. Kısmen, ara ara yapılabiliyor. Bulgaristanla ticaret Yunanistan üzerinden tamamen kapalı.

Türkler başardıkları ilerlemeye rağmen geleceğe iyi bakmamaya başladılar. Çünkü savaşın uzun sürmesinin ülke ekonomisinin yeniden kurulmasını engelleyeceğinden korkuyorlar.

Burada, Halife'nin çevresindeki Türkler ise gelişmeleri korku dolu gözlerle izliyorlar ve Kemalistlerin İstanbul'a girmesinden korkuyorlar. Buna karşılar, çünkü halifeliğin yetkilerinin daraltılıp sadece ruhanî alanla sınırlandırılmasından korkuyorlar."

14 Mart 1922'de, Londradaki Alman temsilci Sthamer ise şunları yazıyor[5]:

"Önümüzdeki günlerde Türk sorunu konusunda yapılacak Paris konferansı (mart 1922) Hint Hükümeti'nin İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin

[5] A.A. R. 77068, III. E. 18/3 A. Nr. 609.

Levent Şahverdi Arşivi

çekilmesi ve kutsal yerlerin tekrar Padişah'ın egemenliği altına sokulması gibi isteklerinin istenmeyen biçimde açıklanmasıyla çok ilginç gözüküyor.

Yunan Başbakanı Londra'da bir süre bekledi ve önceleri açıkça, dostça olan bir kabul gördü. Ama Londra'da Yunanistan için borç isteme denemesi başarısızlığa uğrayınca, herhalde sebatsız İngiliz politikasından artık kayda değer bir koruma beklenemeyeceğine inanarak geri döndü. Alanı, İstanbul'dan İzzet Paşa'nın ve Ankara'dan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in başkanlığında gelen ve burada karşılaşan Türk temsilcilerine terketti. Basından edinilen bilgiye göre, İstanbul'daki İngiliz Komutan General Harrington da izahat için Londra'ya çağırıldı.

Türk sorunu gündemin başında ve İngiliz Hükümeti'nin önerdiği çözüm, önceki yıllardaki Londra önerilerinden daha uygun gözüküyor. Bu sorunun arkasında, İngilizlerin gözünde tüm problemlerin çekirdeğini oluşturan Boğazlar bulunmaktadır. Büyükelçiliğimizin bir elemanı, İstanbul Delegasyonunun çok etkili bir üyesiyle konuşma imkanı buldu. İstanbul'un boşaltılması bir kez daha konuşuldu. İngiliz Hükümeti İngiliz menfaatlerinin, kara birlikleri olmadan sadece boğazlardaki deniz gücü yoluyla korunması olasılığı konusunda İngiliz subaylardan bir rapor istedi. Böylece İngiliz Politikası'nda bir adım ilerleme gözüküyor ve gerçekten İngiliz Kuvvetlerinin boğazlardan çekilmesi tasarlanıyor. Bu halde, Türk karasularında deniz gücü tutma hakkını İngiliz hükümeti tabii ki inceliyor. Türk temsilci bu konunun henüz konuşulamadığını belirtti. Boğazların boşaltılmasından duyulan kaygının gerçek mi olduğu yoksa propaganda amacıyla mı sık sık ortaya konduğu ve İngiltere'nin boğazları terketmekle bu bölgeyi sadece başka dış güçler için boş bir alan haline getireceği de sık sık konuşuluyor. Karadenizdeki şehirleri Fransız etkisi altına sokmayı amaçlayan Fransız Politikası'nın karanlık planları imâ ediliyor. Türk temsilci, yabancı askerlerin çekilmesi için İngiltere'nin Türklerden istediği garanti konusunda güçlükler olduğunu da kabul etmektedir. Çözüm, daha önceki yıllarda kurulması, Türkler tarafından da önerilen uluslararası bir Boğazlar Komisyonunun güçlendirilmesinde gözükmektedir.

Türk temsilciyle görüştüğümüz bir başka nokta da, Trakya ve Edirne'nin Türklere geri verilmesidir. Türk temsilci, Curzon'un son günlerde Edirne de dahil olmak üzere Midye-Enez hattına sahip olmak istediğini ima ettiğini söyledi. İngilizler, Trakya'nın Türklere verilmesinin Güney Slovenya'lılar ve Romenler arasında büyük itirazlara yol açacağını ve bu yüzden bu iki devletin Yunanlılarla birlik olacağına işaret etmektedirler.

Levent Şahverdi Arşivi

Buna karşılık, Türk temsilci Belgrad'ın Türk isteklerine dostça itiraz edebileceğini, ama Romenlerin Türklere düşman tutumlarından şüphe edilmeyeceğini söyledi. Buradaki basın, Yunanlılarca elde tutulan bölgelerdeki işgali zaruri görüyor. Türk delege, bu konudaki İngiliz tutumuna razı ama otonomiyi genişletmeyi amaçlayan İngiliz isteklerini reddediyor ve Hıristiyan bir valinin atanacağı İzmir için bir otonomiyi kabul ediyor. Azınlıklar için de Türkler karşılıklılı esasına dayanan geniş imtiyazlar tanımaya hazırlar. İngiltere, Selanik-İzmir Stratejik çizgisiyle bir deniz üssüne sahip olma kazancı nedeniyle İzmir'in geri verilmesine karşı çıkıyor.

Türk temsilci önümüzdeki Paris Konferansı'nda bir mutabakata varılamıyacağına, bir kez daha Türklerin yolunu keseceğine inanıyor.

İki Türk Delegasyonu da burada askerce davranıyor ve derin bir fikir alışverişi içindeler. Londra'da çok kısa bir süre daha kalıp, Paris'e dönecekler".

25 Nisan 1922 tarihli, Moskova'daki Alman Büyükelçiliği'nden gelen bir raporda ise[6] İngiliz istekleri konusunda bir önceki rapor doğrulanmakta ve şunlar yazılmaktadır :

"Son günlerde buradaki Türk Sorunu hakkında aldığımız bilginin özetini veriyorum. Londra'daki Türk Delegasyonu (TBMM'nin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve heyeti), tüm amaçlarına ulaşamasa bile, Türkiye önemli başarılar elde etti. İngiltere Anadolu'nun Yunanlılarca tamamen işgalini onaylamamaktadır. Sadece İzmir ve Avrupa'daki Türk toprakları konusunda tartışma vardır. İngiliz tarafı Midye-Enez hattını öneriyor. Türk Hükümeti mutlaka Edirne ve Gelibolu yarımadasını almakta ısrarlı. Çünkü, karşılığında Boğazlardan ve İstanbul'a asker sokmaktan vazgeçilecek! Türkiye şimdiye kadar ortaya koyduğu tüm direnme gücü ile tüm isteklerine erişecektir. Örneğin Anadolu'da Yunanlılara karşı yapılan savaşlarda İtilaf Devletleri pek çok kez aracılık girişimlerinde bulundular. Türkiye hemen bir ateşkes imzalamak istediği için bir süre sonra şartlarda anlaşma olacaktır. Türk temsilci birlikte büyük savaşta savaştıkları Almanya'nın şimdi şanssız bir baskı altında olduğunu, İtilaf Devletlerin planlarına Türkiye'nin direnebilmesinin eski ittifak bakımından özellikle memnuniyet verici olduğunu, Türkiye'nin bu ittifak sırasında Almanya'ya Doğuda bir dayanak olarak büyük bir avantaj sağladığını da belirtti."

[6] A.A. R. 77068, III. E. 888.

Levent Şahverdi Arşivi

9 Mayıs 1922'de Paris'ten yazılan raporda[7] ise, çok ilginç bir konu, Fransa'nın "Şark"taki korumasının devam edip etmediği tartışılmaktadır. Rapor'da şu bilgiler vardır: "İngiltere ve İtalya (18-26 Nisan 1920) San Remo Konferansı'nda önemli görüş ayrılıklarına düştüler ve Fransız temsilci Millerand Doğu'daki Fransız korumasının sona erdiğini kabul etti. Mart ayındaki Paris Konferansı'nda Lord Curzon Sevres'de değişiklik isterken, kapitülasyonların devam etmesi gerektiğini de belirtti. Bunun üzerine Poincore derhal koruma konusunu açarak kapitülasyonlar devam etikçe Fransız korumasının da devam edeceğini, Filistin'in özel durumu nedeniyle, bu konuyu bilmek istediğini söyledi. Lord Curzon ve (İtalya Dışişleri Bakanı) Schanzer derhal bir yorum yaparak, Millerand'ın San Remo'daki feragatinin kesin olduğunu belirttiler. San Remo Protokolü'nün imzalanması ve bunun İtalyan Hükümeti aracılığıyla Vatikan'a da ulaşması ile Vatikan da bu sonucu kabul etti. Ancak Vatikan Müsteşarlığı'nda, Fransa'nın korumasının yanı sıra, 1747 düzenlemesiyle kabul edilen, ayrıcalıklarının da, sona erip ermediği görüşüldü. Mantıken Fransız korumasıyla birlikte bunların da sona ermesinin gerekmesine rağmen, Müsteşarlık şuna karar verdi: Kapitülasyonlar "de Jura" devam ediyorsa, Vatikan'ın şimdiye kadar olan davranışlarına uygun olarak, imtiyazlarının kaldırılmış olduğunu resmî olarak açıklaması mümkün değildir.

Ben şu noktayı vurgulamak istiyorum :

Bana mantıksız gözüken şu: Vatikan bir yandan Rapollo Protokolü ile Fransız koruyuculuğunun kalktığını bir gerçek olarak kabul ediyor, bir yandan da koruyuculuğunun sonucu olan imtiyazları sürdürüyor. Bu da İstanbul'daki İngiliz ve İtalyan elçilerinin itirazları gibi olaylara yol açıyor."

Bu Alman raporlarını toplu olarak değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür :

Raporlarda Türk halkının fakirliği, İngiliz yanlısı Padişah'a ve eski dostluklarını çiğneyen Fransa ve İngiltere'ye duyulan kızgınlık ve hayal kırıklığı açıkça dile getirilmektedir.

Rapordaki en çarpıcı noktalardan biri de Padişah'ın çevresindekilerin ve İstanbul Basını'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın başarısından duydukları korkudur. "Teslimiyetçi ve itaatkâr" davranarak İstanbul'u ve Halifelik

[7] R 78581, J. Nr. A. 2129, k. Nr. 733, Elçi Dr. Mayer, yazmış.

Levent Şahverdi Arşivi

makamını elde tutabileceklerini, Anadolu'daki direnişin "İstanbul'da hilâli batıracağını, Anadolu'yu bir kilise alanı haline getireceğini" düşünmektedirler. Onları korkutan ülkenin İtilaf Devletlerinin işgali altında oluşu değil, İstanbul'un Mustafa Kemal taraftarlarının eline geçeceği ihtimalidir.

Osmanlı azınlıklarının işgal sırasındaki durum ve tutumları belirtilirken, savaş öncesi içinde bulundukları ekonomik refah da bir kez daha vurgulanmakta, işgalin ülke ekonomisine vurduğu darbenin onları da güç duruma düşürdüğü gözlenmektedir. Yerli Rumların işgal güçleriyle bağlantısı da ortadadır.

Belgelerde İngiliz ve Fransız Hükümetleri arasındaki çekişmeye de sık sık değinilmektedir. İngiliz Hükümeti'nin Boğazlar üzerindeki sınırsız ihtirasına dayanan katı tutumu Ankara Anlaşması'nı imzalamış olan Fransa'yı rahatsız etmektedir. İki ülke de geriye atacakları her adımın diğeri lehine bir sonuç getirmesinden korkmakta, elde edebileceklerinin en fazlasını istemektedirler. Fransa'nın Sevres ve Filistin üzerindeki Manda sistemine rağmen, hâlâ kapitülasyonlara dayanan koruma hakkında direnmesi; Vatikan'ın da aynı nedenle, eski Osmanlı topraklarında yaşayan Katolikler üzerindeki imtiyazlarını sürdürme politikası hukukî dayanaktan yoksunluğu nedeniyle çok ilginçtir. Fransa ve Vatikan Osmanlı Devleti'nin 1604, 1673 ve 1740 (ki 9 Mayıs 1922 tarihli raporda yanlış olarak 1747 denmektedir) tarihinde tanımış olduğu kapitülasyonlara dayanılarak, artık Osmanlı toprağı olmayan bölgelerde hâlâ "Koruma ve İmtiyaz" kurumlarından söz edilmesinin mümkün olamayacağı açıktır. Ancak ne İngiltere yeni kavuştuğu imkânlardan, ne de Fransa eski haklarından vazgeçebilmektedirler.

Belgelerde Mustafa Kemal Paşa'nın ve Türk halkının direnişi, umutları, kararlılığı da açıkça ortadadır. Ancak, Alman temsilcilerinin Büyük Taarruzu öngörememiş oldukları, barış yoluyla "Türk Sorunu"nun çözülebileceğini düşündükleri de raporlardan anlaşılmaktadır. Almanya Versailles Barışı'nı kabul etmişken, Alman temsilcilerinin Türk direnişini gıpta ile izledikleri, İtilaf Devletlerinin Anadolu'da düştükleri durumdan da memnun oldukları görülmektedir. Gerçekten, Türkiye I. Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleriyle yapılan barış anlaşmalarını tanımayarak onlarla tekrar savaşa giren, zafere ulaşan ve eşit şartlarla barış masasına oturan tek Devlet'tir ve bunu da büyük bir azim ve kararlılıkla, halkına duyduğu güven ve ondan aldığı destekle Kurtuluş Savaşını gerçekleştiren Atatürk'e borçludur.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DIŞİŞLERİ BAKANI BEKİR SAMİ BEY'İN İSTİFASI MESELESİ

Yrd. Doç. Dr. İZZET ÖZTOPRAK

Ankara'da toplanan B.M.M. millî çıkarlarından ödün vermiyen, tam bağımsızlığı yaralamayan, millî hak ve çıkarlara dayalı, milletlerin eşitlik ilkesine saygılı bir dış politikayı benimsemiş ve uygulamıştır. Bu dış politika; sınırları belli olmıyan bir ülkede, iki ayrı hükûmetin varlıklarını sürdürüp otoritelerini kurmaya çalıştıkları çok cepheli bir harbin hâkim olduğu bir ortamda, tarihsel olayların hızlı ve yoğun akışı içerisinde sürdürülmüştür. Çok yönlü iç ve dış gelişmelerin söz konusu olduğu dönemde bu tür bir dış politikayı tutarlı bir şekilde sonuca ulaşana değin uygulamanın güçlüğü herhalde kolayca anlaşılır.

Millî dış politikanın temelleri şüphesiz Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle atılmaya başlanmış, kongrelerde geliştirilmiş, B.M.M.'de de en belirgin bir şekle konulmuştur. Mustafa Kemal'in ifadesiyle, Türk milletinin takip etmesi gereken millî politikanın hedefleri Misak-ı Millî adı verilen belgede saptanmıştır[1]. Hemen şunu ifade etmek gereklidir ki, bu belge, Millî Mücadele'de birleştirici bir unsur olmanın yanında, gerçekleştirme konusundaki yaklaşımların farklılığı, birbirinden ayrı görüşlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Misak-ı Millî'nin çizdiği sınır konusuna 24 Nisan 1920 de Mustafa Kemal'in Meclis'te yapmış olduğu konuşmaya dayanarak değineceğiz; Mustafa Kemal, "hakikatte bütün gayemiz bu hudud-u millî dahilindeki milletimizin istirahatini, refahını ve bu hudud-u millî ile muayyen vatanımızın tamamiyetini masun bulundurmaktan ibarettir", dedikten sonra Turanizm ve İslâmizm politikası izlemiyeceklerini belirtmiştir[2]. Mustafa Kemal yine aynı konuyla ilgili olarak Ankara'ya gelişinin ertesi günü yani 28 Aralık 1919 da şehrin ileri gelenlerine yaptığı konuşmada, yerleşim yerlerini sayarak açık bir şekilde düşüncelerini söylemiştir. Bu konuşmada, bir milletin kendi kuvvetine dayanarak "mevcudiyet ve istiklâlini temin etme-

[1] Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, LV. Dönem, s. 115.

[2] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. I, s. 3 ve İhsan Güneş; Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), s. 293.

Levent Şahverdi Arşivi

sinin" gerekliliğine değinir, bunun için de Kuva-yı Milliye'yi hâkim kılmanın zorunluluğuna işaret eder[3].

Kendi kuvvetine dayanmayı esas alan T.B.M.M. Hükûmeti amacını gerçekleştirmede her sahada bağımsızlığına zarar vermemesi şartiyle kendisine yardım edebilecek ülkelerle de bir takım ilişkiler kurma yollarını deneyecektir. Bununla ilgili olmak üzere, Ankara'da Meclis'in açılışından hemen sonra 5 Mayıs 1920 tarihli hükûmet toplantısında, bir soru üzerine Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'in Sovyet Rusya'ya gitmek istediğini söylemiş, görüşmelerden sonra bir takım hususların sağlanması için bir heyetin gönderilmesine karar verilmiştir[4].

Dışişleri Bakanı Bekir Sami başkanlığındaki heyet 11 Mayıs 1920'de Ankara'dan ayrılmıştır. Heyette diğer üyeler yanında İktisat Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) ile Dr. Rıza Nur da bulunmaktaydı. Bu heyet Temmuz 1920 sonlarında Moskova'ya ulaşabildi. Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin ile başlayan resmî olmayan görüşmeleri 17 Ağustos 1920'den itibaren resmî görüşmeler izliyordu ki, bunlar bir hafta kadar sürmüştür. Zaman zaman inişli çıkışlı bir gelişme gösteren görüşmelerin sonucu olarak, 24 Ağustos'a gelindiğinde henüz karara bağlanamamış bir kaç önemsiz nokta bir yana, antlaşma tasarısı üzerinde uyum sağlanmıştı. Bu antlaşma tasarısı parafe edilmişti. Bunun hemen ardından Çiçerin, Ermeni sorununu gündeme getiriyor, Doğu illerinden Van ve Bitlis'te Ermenilere toprak verilmesi konusunda direniyordu. Bekir Sami, bu illerden herhangi birini vermenin aklın alamıyacağı bir davranış olacağını; Müslüman çoğunluğun haklarını ayaklar altına alarak, çoğunluğu azınlığa kurban edeceğini belirtiyordu[5]. Bu istek Ankara yönetimince sert bir biçimde reddediliyor, görüşlerinin kabul edilmesi durumunda parafe edilen antlaşmanın imzalanabileceği kaydediliyordu.

Doğu'daki Türk-Ermeni Savaşı ve bunun sonunda imzalanan Gümrü Antlaşması Kemalistlerle Bolşevikler arasındaki ilişkileri âdeta kesilecek bir kerteye getirmişti. Çünkü, Bolşevikler General Wrangel ordusunu yendikten ve Polonyadaki askerî harekatı bitirdikten sonra Ermenistan'ı bizzat işgal etmeyi tasarlamışlardı. Bu arada Kemalistlerin iç isyanlar ve Yunan saldırısı karşısındaki başarıları, batılı devletler üzerinde etkisini göstermiş,

[3] Atatürk'ün Söylev ve demeçleri, C. II, s. 4-15.

[4] Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, İstanbul 1967, s. 146.

[5] Salahi S. Sonyel; "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız", Belleten, sayı 164, s. 674-675.

Levent Şahverdi Arşivi

onların bir konferans toplanması yolunda girişimlerde bulunmalarını neticelendirmişti. Öte yandan bir diğer önemli gelişme bir takım yazışmalardan sonra Moskova'ya Yusuf Kemal Tengirşenk'in başkanlığında ikinci bir Türk heyetinin gönderilmesi olmuştur.

Ankara'ya 31.1.1921 tarihinde dönmüş olan Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Sovyet Rusya'da bulunduğu sırada bazı faaliyetlerde bulunmuştu. Bu faaliyetleri, görüleceği üzere Londra Konferansı sırasında Sovyet Rusya'ya karşı uygulanmak üzere İngilizlere önerilen Türk-İngiliz işbirliğine dayalı politikanın ilk belirtileri olarak görmek gereklidir. Bu Konferans sırasında kendisine verilen yetki ve direktiflere aykırı olarak imzaladığı anlaşmalarla birlikte Kafkas Seddi olarak isimlendirilen bu politik öneri araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Ankara Heyeti başkanı Bekir Sami, Sovyet Rusya seyahati sırasında Türk-Sovyet görüşmelerinin sürdürüldüğü günlerde Kafkasyalı gençlerle[6] serbestçe konuşabilmek amacıyla odasını değiştirmiş, heyetin diğer üyelerinden ayrı kalmış, bu arada İktisat Bakanı Yusuf Kemal'e "Ben Çiçerin ile yalnız başıma konuşmak istiyorum" demişti[7]. Görüşme sırasında, Bekir Sami, Yusuf Kemal'e Çiçerin'in Van ve Bitlis'ten Ermenilere toprak verilmesini istediğini söyler[8]. Bu istek, tabiatıyla reddedilmiştir. Bekir Sami, Tiflis'e geçmiş, burada Gürcü ileri gelenleriyle, İngiliz, Fransız temsilcileriyle görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerin konusu; Polonya, Kafkasya, Romanya ve Türkiye birleşerek Fransızların yardımıyla ortaklaşa Rusya'ya harp ilân edilmesi[9]. Tiflis'teki görüşmelerle ilgili bir diğer kaydı Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Atatürk Anadolu'da adlı eserinde görüyoruz. Bu kayda göre Çiçerin, 1928 başlarında Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Moskova Büyükelçisi bulunduğu sırada, kendisine, Bekir Sami'nin Eylül 1920 de Kafkasya'da, bilhassa Dağıstan'da Sovyetler aleyhine faaliyetde bulunduğunu gizli olarak söylemiş. Aynı eserde yer alan İbrahim Tali Bey'in bir

[6] Bu gençlerin bir kısmı o sırada İstanbul'dan Moskova'ya gitmekte idiler. Bunların Bekir Sami Bey'le ilişkileri vardı. Bak, Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, Ankara 1981, s. 158.

[7] Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, s. 158.

[8] Çiçerin'in bu toprak isteğini heyette üye bulunan Dr. Rıza Nur, "Bekir Sami, Çiçerin'e mensubu bulunduğu Kafkasyalı kabilelerden Osetler'e (Asetinler'e) özgürlük verilmesi karşılığında Van, Bitlis önerisini destekliyeceğine söz vermiştir" şeklinde değerlendiriyor. Bak, Dr. Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C. III, s. 679. Bu teklifin gerçek olması bize son derece şüpheli görülüyor.

[9] Bekir Sami'nin Tiflis'teki görüşmeleri için; Dr. Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C. III, s. 680.

Levent Sahverdi Arşivi

raporunda da şu cümleler dikkati çekiyor: "Tiflis mümessillik dairesinin Kuzey Kafkasya, Lehistan, Azerbaycan mukabil ihtilâlcilerinin âdeta toplandıkları bir yer olduğunu gördüm. Resmî memurlarımızın, iyi münasebet kurmaya memur oldukları memleketlerde mukabil ihtilâl taraflısı görünmelerinin veya bunlara mümaşaakâr davranmalarının, üzerlerine aldıkları vazife ile ne derece bağdaşabileceğini anlamıyorum" [10].

Tiflis'teki faaliyetler konusu zaman zaman en ciddî resmî toplantılarda da söz konusu edilmiştir. Bu konuyla ilgisi olması bakımından Büyük Millet Meclisi'nin 27.5.1921 tarihli gizli oturumunda yapılan konuşmalardan birkaç cümleyi aşağıya alıyoruz:

Rıza Nur Bey (Sinop) — Bendenizin Tiflis'te bu babda istihsal ettiğim malûmat ve kanaate göre Fransa Hükûmeti çoktanberi Kafkasya'da Konfederasyon tesisine çalışmıştır ve Türkiye'yi de buna imale etmek için birçok paralar ve gayretler sarfetmiştir. Bekir Sami Beyefendi ile Kafkasya'dan geçtiği zaman, bu şeyler görüşülmüş idi [11]. Aynı konuya ilişkin olarak Meclis'in yine bir başka gizli oturumunda şunların söylendiğini görüyoruz:

Mazhar Müfit Bey (Aydın) — "... Bekir Sami Bey Rusya'da bizim Şark siyasetimiz aleyhinde çalışmış. Batum ve Tiflis havalisinde bulunan ecnebilere bu fikrini beyan etmiş, uğradığı vilâyet merkezlerinde Rusya siyaseti aleyhinde bulunmuştur..." [12].

Bu iki konuşma Bekir Sami Beyin Kafkasya'da bir konfederasyon teşkili konusunu ortaya atarak, konuyu yerli ve yabancı tamsilcilerle konuştuğunu, dolayısiyle Sovyet Rusya aleyhinde nitelendirilebilecek bir faaliyet içerisinde yer aldığını göstermektedir. Yine Bekir Sami'nin bu çeşit çalışmalar içerisinde bulunduğuna ilişkin yabancı arşivlerde de bazı kayıtlara rastlamak mümkündür. Örnek vermek gerekirse, 4 Mart 1921 tarihinde Londra'da Bekir Sami ile Lloyd George arasında yapılan özel görüşme tutanağında Bekir Sami Bey'in Kafkasya bölgesine ait çalışmalarıyla ilgili olarak şunlar yer almıştır: "... Bekir Sami'nin kendisi bilhassa Kafkas kökenliydi. Bu bölgeyle pek çok bağları vardı. Bundan önceki ekim ayında (1920 Ekim'i kastediliyor) Bekir Sami Moskova'ya giderken birkaç gün burada kaldı... Bekir Sami Ankara'ya geri dönerken yine Kafkasya'da Tif-

[10] Tevfik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da s. 69.
[11] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 91.
[12] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 469.

Levent Şahverdi Arşivi

lis'te kalmış, orada da bu bölgeye sığınmış olan Kuzey Kafkasya gizli komitesinin temsilcileriyle konuşmuştur... Kafkasya'nın bağımsızlığı konusunda Çiçerin ile konuşmuştur. Dağıstan'ın kendi kendini yönetmesi hakkında da konuşmuştur... Bekir Sami kendi vatansever hemşerileriyle konuşmuş ve..." (Documents on British Foreign Policy, First Series, Volume XV, No 33, s. 271-282).

Bekir Sami Bey'in Tiflis'teki bu faaliyetleri şüphesiz başkanlığını yaptığı Türk Heyeti'ne verilmiş olan yetki ve selahiyetle bağdaşır görünmüyordu. Aksine Türk dış politikasının tutarlığı konusunda şüpheler uyandırıyordu. Yukarıda görüldüğü üzere, Sovyet yöneticileri üzerinde olumsuz etki yapıyor, zamanla da yerini diplomatik şikâyetlere bırakacaktır. Özellikle de Londra Konferansı sırasında bu durum birtakım yazışmalara ve büyükelçi katında açıklamalar istenmesine varacaktır. Tiflis'te Bekir Sami Bey tarafından ortaya atıldığını gördüğümüz düşüncelerin, yeniden bir kez daha Londra Konferansı dönüşünde Paris'te yinelendiğini görüyoruz Şöyle ki; Bekir Sami başkanlığındaki Türk Heyeti'nin Paris'te bulunduğu sırada bir çay toplantısında Franklin Bouillon, birkaç Fransız senatörü, Azerbaycan'ın Müsavat ve Gürcüstan'ın Menşevik Parti ileri gelenleriyle buluşmalarında konu yine Kafkas Federasyonu meselesine gelmiş, uzun uzadıya tartışılmıştı. Toplantıda bulunan Hüsrev Gerede "hem civar olan milletlerin hukukunun herşeyden önce şarkta Ruslarla olan dostluğumuzun esas olması şartiyle müdafaa edilebileceğini"[13] T.B.M.M.'nin 27 Haziran 1921 tarihli gizli oturumunda belirtmiştir. Paris'teki bu toplantı Sovyetler tarafından duyulunca, hiç te olumlu bir şekilde karşılanmamıştır[14].

Bekir Sami Bey'in istifasına yol açan gelişmelerden birisi de Şubat Mart 1921 tarihleri arasında Londra'da toplanan konferansda Fransa, İngiltere ve İtalya ile kendiliğinden yapmış olduğu anlaşmalardı. Bekir Sa-

[13] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 93.

[14] Hikmet Bayur, "Birinci Genel Savaştan Sonra Yapılan Barış Antlaşmalarımız", Belleten, C. XXX, sayı 117, s 154 Bayur'un kaydına göre "Pariste, Misak-ı Millî'mizin batılılarca kabul edilip gerçekleştirilmesi şartıyla bir Kafkas Federasyonu kurulmasıyle ilgili olduğu Paris'teki Kafkaslı çevrelerin içinde bulunan casuslar yoluyla Ruslarca öğrenilmişti..."; Dr. Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, C. III, s. 681 "... sonra Bekir Sami, Avrupa'ya giti. Yine aynı işe çalıştı. Bu babta Biriand ile de müzakereler yaptı. Bunlar Ruslara öyle tesir ettiki, çok zaman bizi Fransız ile Ruslar aleyhine gizli bir ittifak yaptığımıza zahip olup bize emniyet edemediler. Silâh cephane, paraya şiddetle lüzumumuz olan bu zamanda, Bekir Sami'nin ne müthiş bir iş yaptığı düşünülsün!..." Ayrıca aynı eserin C. III, s. 781.

Levent Sahverdi Arşivi

mi, Ankara Heyeti'nin başkanlığını Dışişleri Bakanı olarak yürütmekteydi. Temsil heyetinin belirlenmesi sırasında T.B.M.M.'de yapılan tartışmalarda üzerinde durulan hususlarla ilgili olarak şu iki konuşmayı kısaca buraya alıyoruz;

Basri Bey (Karesi) — "... Yalnız efendiler istirham ediyoruz ki Meclis'i temsil edecek murahhaslar arasında verilecek zevat vaktiyle "mandacılığa" çalışmış adamlar bulunmasın. Artık gözümüz yıldı. Tamamiyle Türk ve Müslüman olan ve efkâr-ı siyasiyesini evvelce aykırı yollara tevcih etmemiş bulunan zevat gitmelidir." [15].

Vehbi Efendi (Konya) — "...Davet olunmadığı için ben buradan murahhas gitmesi taraftarı değilim. Şayet gidecekse bir kerre listede esamisi görülen beyefendilerden Bekir Sami Beyefendi'nin gitmesine razı değilim. Niçin efendiler, dün Rusya Bolşevik Hükûmeti'ne murahhas olarak bulunup, buradan Londra'ya gitmesi her türlü mahsurdan sâlim değildir. Binaenaleyh Bekir Sami Bey'in gitmesine ben şahsım namına katiyen razı değilim..." [16].

Bu iki örnekte ortak olan nokta, Bekir Sami Bey'in Londra'ya gitmesine karşı çıkılmış olmasıdır. İlk örnekte mandacılıkla ilgisi bakımından isim zikredilmeksizin karşı çıkılırken [17], ikinci örnekte Sovyet Rusya heyetinde görev alan bir kimsenin Londra'ya gitmesinde sakınca görülmektedir. Yapılan tartışmalar sonunda konferansa katılma yolundaki düşünce ağırlık kazanmış, gönderilecek heyete de Misak-ı Milli'nin yönerge olarak verilmesine karar verilmiştir. Heyete verilen yetki ve selâhiyet dışına çıkan Bekir Sami'nin Fransa, İtalya ve İngiltere ile yaptığı anlaşmaların içeriğine gelince; Bu anlaşmalar özet olarak şöyle idi [18]: İngiltere ile yapılan anlaşma uyarınca karşılıklı esirler serbest bırakılacaktı, fakat Ermenilere ve İn-

[15] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Ankara 1980, C. I, s. 372.

[16] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Ankara 1980, C. I. s. 374.

[17] Bekir Sami Bey'in dışında da "mandacılığı savunmuş ve T.B.M.M.'de görev almış kimseler vardı. Hasan Basri Bey T.B.M.M.'deki gizli oturumda yaptığı konuşmada mandacılığı savunmuş olan kimselerin gönderilmesine karşı çıkarken, bunlar arasında hararetli bir biçimde savunmalarda bulunmuş olan Bekir Sami Bey de kuşkusuz söz konusuydu. Bekir Sami'nin mandacılık konusundaki düşünce ve savunmaları düşünce ve savunmaları için Atatürk'ün Büyük Nutkuna bakılabilir.

[18] Anlaşmaların metni için: Dışişleri Bakanlığınca yayınlanan, Kurtuluş Savaşımız, 50. yıldönümü yayınları, s. 101-104. Özeti için: Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, T.T.K. yayınları, XXIII. Dizi. Ankara 1984, C. II, s. 784-786.

Levent Şahverdi Arşivi

giliz esirlerine zulüm veya suimuamele etmiş olduğu iddia edilenler istisna edilecekti. Fransa ile yapılan 11 Mart 1921 tarihli anlaşmaya gelince, Fransa ile millî hükûmet arasındaki çatışmalara son verilecek, Fransızlar silâhlı çeteleri, Türkiye'de mücahitleri silâhtan arındıracaklar, zabıta kuvvetlerine Fransız subayları katılacak, Fransa'nın boşaltacağı yerlerle Mamuretülaziz, Diyarbakır ve Sivas vilâyetlerinin iktisadî gelişmesi için yapılacak girişimlerde öncelik ve Ergani maden ayrıcalığı Fransızlara verilecekti. İtalya ile yapılan anlaşmaya göre; İtalya'nın İzmir ve Trakya'nın Türkiye ve iadesi konusunda konferansda destek vermesine karşılık Antalya, Burdur, Muğla, Isparta sancaklarıyla Afyonkarahisar, Kütahya, Aydın ve Konya sancaklarının sonradan tesbit edilecek kısımlarında iktisadî girişim için öncelik verilecekti. Bu arada anılan yerlerde Türk Hükûmeti veya sermayesi tarafından yapılmayacak olan iktisadî işlerin İtalya sermayesine verilmesi ve Ereğli madenlerinin bir İtalyan - Türk şirketine devri kabul edilmekteydi.

Anlaşmaların hükümleri gözönüne alınırsa, bunların Türkiye'nin temel programı olan Misak-ı Millî'nin maddeleri ve ruhu ile çeliştiği görülür. Bu nedenle anlaşmaların kabul edilebilir bir tarafı yoktu ve B.M.M. için de söz konusu edilemezdi. İçerikleri dolayısiyle anlaşmalar, Sevr Antlaşması'nın eki durumunda olan "Accord tripartite" ile büyük bir benzerlik gösteriyordu. Üçlü Anlaşma'nın Türkiye'yi nüfuz bölgelerine ayıran maddeleriyle Londra'da imzalanan anlaşmalar arasında kuvvetli bir bağ olduğu düşüncesi Mustafa Kemal Atatürk'te yer etmişti[19]. Atatürk, Bekir Sami Bey'in takip ettiği politika ile millî hükûmetin prensipleri arasındaki ayrımın izahının mümkün olmadığı kanaatini belirtirken[20], şüphesiz O, "millî hükûmetin prensipleri" ifadesiyle Misak-ı Millî'yi kastediyor olmalıydı. Çünkü, bu hususu, aynı zamanda O'nun konuya nasıl bir yaklaşımda bulunduğunu göstermesi bakımından son derece ilginç ve önemli şu sözleri açıklamaktadır :

"... O itilâfname muhteviyatı bizim Misak-ı Millî muhteviyatıyla taban tabana zıtdı. Bizim kan dökerek müdafii olduğumuz dava-yı asliyemizi bütün bütün ihlâl eden şeraiti ihtiva ediyordu. O itilâfname bizim reddet-

[19] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, C. II, s. 788.

Atatürk, T.B.M.M.'nin 12 Mayıs 1921 tarihli oturumunda yaptığı konuşmada Fransızlarla yapılan anlaşma için "Bu teklifin bir nebzesi dahi Sevr Muahedesi'ni esas alarak bize kabul ettirmeye matuftur" diyor. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 73.

[20] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, C. II, s. 788.

Levent Şahverdi Arşivi

tiğimiz Sevr ahidnamesini kabul ediyordu. Ondan dolayı o itlâfnameyi hep beraber reddetmiştik"[21].

Bekir Sami Bey'in Ankara'ya dönmesini takiben düşüncelerinde ısrar etmesi, İtilâf Devletleri'yle millî Hükûmetin ilkeleri dahilinde anlaşmanın mümkün olduğunu belirtmesi ve imzaladığı anlaşmaların memleketin yüksek menfaatleriyle uyumlu olduğunu ileri sürmesi karşısında Mustafa Kemal Atatürk, Dışişleri Bakanı'na gönderdiği 19 Mayıs 1921 tarihli özel bir mektupta şunları ifade edecektir: "... T.B.M.M. Hükûmeti'nin takip ettiği prensiplerin hutut-ı esasiyesi şu kısa cümle ile kabil-i ifadedir: malum olan hudud-ı milliyemiz dahilinde memleketimizin tamamiyetini ve milletin istiklâl-i tammını temin etmek..."[22].

Görüldüğü üzere, Bekir Sami Bey'le Mustafa Kemal Atatürk dış politikanın ilkeleri, bunun uygulanma biçimi ve Londra'da yapılan anlaşmalar konusunda tamamiyle farklı düşünce ve kanaatlere sahiptirler. Bu uyuşmazlığın bir sonucu olarak Atatürk, Bekir Sami'nin Dışişleri Bakanlığından çekilmesini önermiş, O da bunu kabul ile 8 Mayıs 1921 tarihli istifa dilekçesini Meclis Başkanlığı'na vermiştir[23].

Bekir Sami'nin imzaladığı anlaşmaların 27 Nisan 1921 tarihinde T.B.M.M.'nin ilgili komisyonlarında görüşülmesi sırasında O, anlaşmaları savunarak görüşlerinde ısrarlı olduğunu bir kez daha belirtiyordu, Fransa ve İtalya ile yapılan anlaşmalar sayesinde Türkiye için önemli maddî ve siyasî avantajlar sağlanacağını söylerken, üzerinde durduğu bir nokta da bu iki devletin, İngiltere'nin aşırılığa kaçan politikasını desteklemiyecekleri ve Türkiye'nin meşru haklarını gerçekleştirme yolunda her hususta yardımcı olacaklarıydı. Bu açıklamalar dışişleri ve maliye komisyonlarında tatmin edici bulunmadığı gibi, komisyonların anlaşmaların karakterlerini tamamen değiştirecek bazı kapsamlı değişiklikler önermelerine sebebiyet verdi denilebilir. Atatürk, komisyonlarda yaptığı konuşmada önemli bir nokta üzerinde durdu. Bu; özellikle Fransa ile yapılan anlaşmanın onay-

[21] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 351.

[22] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, C. II, s. 788.

[23] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 73.

Bu dilekçede Bekir Sami Bey şöyle diyordu "... Hariciye Vekaleti gibi siyaset-i umumiyenin nâzım olması icabeden bir makamda kalması câlib-i mahazır olduğundan Vekalet-i Hariciyeden istifamın kabul buyrulmasını taleb ederim".

Bu istifa, Fevzi Paşanın imzasını taşıyan uzun bir telgrafla orduya iletildiği gibi, başka bir telgrafla da vilayetlere gönderildi. Bununla ilgili olarak bak, Bilâl N. Şimşir; İngiliz Belgelerinde Atatürk, British Documents on Atatürk, C. III, s. 338.

Levent Şahverdi Arşivi

da son derece önemli temel bir işlevi olduğundan üzerinde ayrıntılı biçimde duracağımız bu öneri, Lloyd George tarafından Sovyet Rusya'ya bildirilmiş[29], böylece Türk-Rus ilişkileri olumsuz yönde etkilenmek istenmiştir. Hatta, bu gelişmeyle ilgili olarak Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türkiye'ye bir nota vermiştir[30]. Bu notanın etkilerinin giderilmesi Ankara ile Moskova arasında önemli yazışmalara sebebiyet vermiştir. Çünkü, bir yıla yakın süre aralıklı sürdürülmekte olan ve sonuçta Türk - Rus dostluk andlaşması olarak imzalanıp kağıt üzerinde somut bir duruma getirilecek görüşmeler gündemdeydi.

Bekir Sami, Lloyd George görüşmesine gelince; bu görüşme üzerinde şimdiye kadar Bekir Sami Bey'in imzaladığı anlaşmalara nazaran daha az durulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'te Büyük Nutkunda görüşmelerle ilgili olarak, resmî olmıyarak yapılan bu toplantının stenografiye edildiğini, tutanağın imzalandığını ve Bekir Sami Bey'in yanında bulunan tutanak örneğinden haberdar edilmediğini belirtiyor, Dışişleri Bakanlığı kanalıyla görüşme tutanağını istetdiğini, cevaben, tutanağın ilgili bakanlığa verildiğinin bildirildiğini, fakat aranmasına rağmen dosyalarda bu belgenin bulunamadığını anlatıyor[31]. Bu toplantı tutanağının Dışişleri Bakanlığı dosyalarında bulunamadığına ilişkin bir başka kaydı, Londra Konferansı'na katılan Yunus Nadi'nin bir yazısında da görüyoruz[32]. Anlaşılan o ki, Bekir Sami bu görüşmeyle ilgili toplantı tutanağını Dışişleri Bakanlığı'na vermemiş. Öte yandan kendisinde böyle bir tutanağın olduğu bazı kayıtlarda sözkonusu ediliyor. Şöyle ki, Bekir Sami Londra Konferansı dönüşünde Halide Edib'e (Adıvar) başvurarak, bir belgenin çevirisini istemiş, "Adıvar'a göre, bu belge özel bir görüşmenin şifahi bir kopyasıydı. Burada Bekir Sami Bey'in sulh arzuları ve Türkiye'nin Yunan ordusundan tahliye

[29] Lloyd George'un Bekir Sami Bey'le yaptığı özel görüşmeyi Sovyetlere bildirmesi konusunda şunlara bakınız; Yunus Nadi, Yeni Günden Cumhuriyete Kadar",Cumhuriyet, 13 Haziren 1925, s. 3; Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı (İstiklâl Savaşı Hatıraları), İstanbul 1962, s. 193 "...Fakat garip bir hadise olmuş, bu mülakatın bir kopyesi Çiçerin'in eline geçmiş...". Ayrıca, Elison Grace, An Englishwoman in Angora, London 1923, s. 27.

[30] Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, s. 193 ve Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi 1979, s. 232.

[31] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, C. II, Ankara 1984, s. 786.

[32] Yunus Nadi, "Yeni Günden Cumhuriyete Kadar", Cumhuriyet, 13 Haziran 1925, s.3 "... öyleki Bekir Sami giderken o meşum mülakatnameyi hariciyede bırakmıyarak beraberinde alıp götürmüştür. Bekir Sami Bey Lloyd George mülakatı vesikası hariciyede kalmamıştır ve bugün de yoktur.

Levent Sahverdi Arşivi

lanmasını işleme koymanın, Sovyet Hükûmeti'nin anlaşmanın önemine ilişkin açıklamalar istemekte olması gerçeğinden dolayı tavsiyeye şayan olmayacağı idi. Hatta O, yani Mustafa Kemal, anlaşmanın onaylanmasının, Rusya'dan gelecek yardımın kesilmesine yol açabileceğini ima etti[24].

Görülüyor ki, Sovyetler Londra Konferansı'nda imzalanan anlaşmalardan kuşku duymuşlar ve bu hususta Ankara'dan bilgi istemişlerdi[25]. Bu gelişmeden önce, Sovyetler'in kaygı ve kuşkuları belirmişti. Bunlar Londra Konferansı öncesinde, Bekir Sami'nin başkanlığında 1920 yazında Moskova'da yapılan Türk - Sovyet görüşmeleri sırasında Kafkaslar'da özellikle Tiflis'teki bir takım faaliyetlerini takiben ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu hususa daha önce değinmiştik. Sovyetler özellikle Fransızlarla yapılan anlaşma karşısında çok şüphelenmişler, "aldatılmanın" dışında, "aleyhimizde ittifak ediyorsunuz", "bizimle dost oluyor, Londra'ya da bir heyet gönderiyorsunuz" şeklinde düşüncelerini belirtmişlerdir[26]. Gözlemlere dayanan bu ifadeleri, Sovyet Rusya'ya gönderilen ikinci Türk Heyeti'nin başkanı Yusuf Kemal Tengirşenk'in aktardıkları bir kez daha yineliyordu. Yusuf Kemal Tengirşenk şunları belirtiyor "Bekir Sami Bey'in ağzından küçük antanta dahil olacağımız gibi şiddetli propagandalar Ruslara pek fena tesir ediyor. Hakkımızda şüphelere düşüyorlar. Bu da müşkülâtı dâi oluyor.."[27].

Öyle ki Sovyetlerin Londra'da imzalanan anlaşmalardan İngiliz istihbarat raporlarında yer aldığı üzere, canları çok sıkılıyor, hiç memnun kalmadıklarını Ankara'ya duyurmaktan geri kalmıyorlardı[28]. Yapılan anlaşmalardan ayrı olarak yine Londra Konferansı sırasında meydana gelen özel bir görüşmede Bekir Sami Bey'in Lloyd George'a yapmış olduğu Kafkas Federasyonu önerisi de, Sovyetlerin dikkatlerini çekmiş ve 16 Mart 1921 de imzalanan Moskova Andlaşması'yla ilgili görüşmeler üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştı. Biraz sonra Bekir Sami Bey'in istifası konusun-

[24] Bilâl N. Şimşir; İngiliz Belgelerinde Atatürk, British Documents on Atatürk, C. III, s. 337-338, No 126. 27 Mayıs 1921 tarihinde İngiliz gizli haberalma örgütü İstanbul şubesince hazırlanan rapor.

[25] Londra'da üç batılı devletle yapılan anlaşmaların tam niteliğinin henüz öğrenilemediği sırada büyükelçileri kanalıyla kaygı içinde bilgi istemiş ve bunların kabul edilmiyeceğine ilişkin açıklamalar karşısında rahatlamıştı. Bakınız. Hikmet Bayur, "Birinci Genel Savaştan Sonra Yapılan Barış Andlaşmalarımız", Belleten, C. XXX, sayı 117, s. 154 Ayrıca; Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları, İstanbul 1955, s. 141.

[26] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 231.

[27] Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, Ankara 1981, s. 215.

[28] Salahi Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız", Belleten, C. XLV, sayı 177, s. 404'den 17.8.1921 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporları.

Levent Şahverdi Arşivi

edilmesi vardı"[33]. Bekir Sami Bey'in istifası konusunda hemen hemen en önemli nedenlerin başında geldiği anlaşılan 4 Mart 1921 tarihli bu görüşmenin içeriğinde neler vardı? Karşılıklı olarak neler önerildi? Bu soruların yanıtlarını, toplantı tutanağının geniş bir özetini[34] önemiyle uyumlu olarak aşağıya veriyoruz :

"Bekir Sami, Türk Hükûmeti'nin herhangi bir Pan-Turanizm, Pan-İslâmizm politikası istemediğini açıkca belirtti. Bu nedenle Bekir Sami Kafkasya hakkında konuştuğunda, bu konuşma ilhak görüşünü taşımıyordu. Kafkasya'nın Rusya'ya karşı Türkiye'yi güvence altına almak ve Türk çıkarlarına, büyük ölçüde İngiliz çıkarlarına hizmet etmek için çok iyi bir coğrafî konumu vardı. Kuzey Kafkasya'nın yaklaşık üç milyon nüfusu vardı ve Dağıstan, Çeçnia ve Sirkasya'yı içine alıyordu. Transkafkasya ise, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermeni Hükûmetini içine alıyor, aşağı yukarı yedi, sekiz milyon insanı barındırıyordu. Bekir Sami'ye göre, Transkafkasya ile Kuzey Kafkasya'nın bağımsız bir konfederasyon halinde birleştirilmesi gerçek politika olacaktı. Bekir Sami konuştuğu vatansever hemşerilerini, Ermenistan'ı da içine alan Transkafkasya ve beri taraf Kafkasya devletlerinin bağımsız bir konfederasyon olması gerektiği zorunluluğuna inandırmıştı. Kafkasya'da hazır kuvvetlerden İngiltere'nin niçin yararlanmayacağını sordu. Böylece, Türkiye ve İngiltere için Rusya'ya karşı bir engel hazırlanmalıdır ve Rusya'nın Orta Asya'ya yürüyüşü engellenmelidir. Bekir Sami'nin önermiş olduğu şekilde bir Kafkas Konfederasyon'u, Bolşevik rejimi petrolden ve hububat kaynaklarından mahrum edecekti. Ekonomik yaşamı çok güçleşecek olan Rusya, tamamen İngiltere'nin merhametine sığınacaktı. Bundan ayrı oyarak Türkiye, Orta Asya, Buhara, Hive, Türkistan ve Afganistan'da Bolşevizmi engellemede İngiltere'ye yardım hususunda elinden gelenin en iyisini yapacaktı. Halifeliğin etkisi İngiltere lehinde kullanılacaktı. Bekir Sami, Lloyd George'a Ankara Hükûmeti'nin amacı-

[33] Halide Edip Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, s. 192. Ayrıca; Yunus Nadi, "Yeni Günden Cumhuriyete Kadar", Cumhuriyet, 13 Haziran 1925, s. 3.

[34] Bu toplantı tutanağının metni için orjinal olması bakımından, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, First Series XV, London, 1967, Belge No 33, s. 271-274. Ayrıca, Roderich H. Davison, "Turkish Diplmacy from Mudros to Lausane", The Diplomats Edited By Gordon A. 1919-1939, s. 189; Halide Edip Adıvar, The Turkish Ordeal, London 1928, s. 255; Gotthard Jeaschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Ankara 1970, s. 143; T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 469; Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız", Belleten, sayı 177, s. 399; A.F. Miller, En Yeni Türkiye Tarihi İcmalleri, Rusça'dan çev. M.E. Resulzade, Ankara 1950, Türk Tarih Kurumu Çeviri No 123, s. 169.

Levent Şahverdi Arşivi

nın Kafkaslara ilişkin özetlemiş olduğu şekilde bir politikaya ulaşmak olduğu yolunda taminat vermiştir. Lloyd George, Bolşevizmin canlanmasından fazla emperyalist Rusya'nın canlanmasından korkuyordu (Bekir Sami başını sallıyarak rızasını göstermiş)"

İngiliz Başbakanı Lloyd George, Bekir Sami'nin sözlerinin tam devlet adamına yaraşır ve dikkatle düşünülmeye değer olduğunu kafasında düşündü[35]. Fakat O'nun önerisini, iki ülkenin aynı çıkarlara sahip olduğu konusunda düşünce birliğinde bulunduğunu belirtmesine rağmen kabul etmedi. Çünkü Lloyd George, Bekir Sami'nin önerisini İzmir sorununa bağlıyarak, O'nun çözümlenmesinden sonra incelenebileceğini belirtti. Bekir Sami, görüşlerinde ısrarlı olduğunu, bu toplantıdan on iki gün sonra, 16 Mart 1921 tarihinde Lloyd George'a aynı öneriyi yinelemek suretiyle bir kez daha ortaya koyuyordu. O, "güçlü bir Kafkas Federasyonu kurulmasının hem Türkiye hem de İngiltere'nin çıkarları lehinde olacağına kani olduğu için, İngiliz Hükûmeti'ni Kafkasların kuzeyindeki durumu tanımaya ısrarla çağırdı"[36].

Bu görüşme, T.B.M.M.'de gizli görüşmede ele alınmış, Aydın Mebusu Mazhar Müfit Bey yaptığı konuşmada "Şark'ın aleyhinde bir hareketi İngilizlere vaadetmiştir ve bittabi bunu İngilizler; mal bulmuş mağribi gibi zaptolunan ifadatını Ruslara vermiş" şeklindeki açıklamasının hemen arkasından "Londra'da Lloyd George ve Curzon ile iki buçuk saat kadar devam eden hafi müzekaretta bulunmuştur. O, müzakeret esnasında siz Yunanlılar yerine bizi tutarsanız biz silâhlarımızı Şark'a tevcih ederiz, demiştir..." diyerek Dışişleri Bakanı'nın önerisini sert bir biçimde eleştirmiştir[37]. Bu tür eleştiriler Londra Konferansı hakkındaki görüşmelerde zaman zaman kendini göstermiştir. Buna karşıt eleştirilerin de aynı Meclis'te zaman zaman güç kazanma eğilimi gösteren bir grubu temsilen bazı milletvekillerince yapıldığı gözlenmiştir. Bu grup, Misak-ı Millî'nin bir yana bırakılmasından, Londra'da önerilenlerin uzlaşma esası olarak kabul edilmesinden ve Bekir Sami'nin imzaladığı anlaşmaların onaylanmasından yanaydı[38]. TBMM'de ortaya çıkan tartışmalar, basında farklı yaklaşımlardan

[35] Documents on British Foreign Policy, 1919-1930, First Series, XV, s. 273. Ayrıca, Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, s. 143.

[36] Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, First Series, Volume XV, s. 442. Ayrıca, Gotthard Jaescke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, s. 145 ve Bilâl N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk-Britisch Documents on Atatürk C. III. s. 246 Belge No. 83.

[37] T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. II, s. 469.

[38] Salahi R. Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız", Belleten, C. XLV, sayı 177, Ankara 1981, s. 405.

Levent Şahverdi Arşivi

dolayı çeşitli açılardan değerlendirildi ve belirli yönde kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı.

Bekir Sami'nin görevinden ayrılmasının nedeni; bu araştırmada belirtilmeye çalışıldığı gibi Londra'da imzaladığı anlaşmaların Misak-ı Millî'ye ters düşmesi, iktisadî-malî bağımlılığı beraberinde getirmesi yanında, Kafkasya'da özellikle Tiflis'teki çalışmaları ile Lloyd George'a yaptığı Kafkas Federasyon'u kurulması teklifidir. Çünkü O, bu tutum ve davranışlarıyla Türkiye'nin vermekte olduğu bağımsız ve millî bir devlet kurma mücadelesinde takip edilmesi gerekli olan dış politikanın temel ilke ve ruhuna ters düşmüş oluyordu. Bekir Sami'nin bu tür davranışlarda bulumasına; Sovyet Rusya'da gördüğü durum ve bilhassa halkın sefalet içerisinde olmasının etkisi[39] yanında, anlaşmalar yoluyla Bağlaşıkları birbirinden ayırıp onların doğu politikalarındaki dengeyi bozma girişimi neden olmuşsa da, böyle bir politikanın uygulamadaki somut örnekleri, Türkiye'nin bağımsızlığına ve ulaşmak istediği amacına ters düşecek gelişmeler şeklinde ortaya çıkmamalıydı. Sovyetlere karşı bir Kafkas Seddi oluşturulması düşüncesi yeni bir politik görüş olmadığı gibi, bunun gerçekleştirilmesinin dostluk ve yardımlaşma antlaşması görüşmelerinin sürdürüldüğü bir döneme getirilmesi de apayrı bir zamanlama hatasıydı. Bekir Sami Bey'in, Sovyet Hükûmeti'ne karşı uluslararası iyi niyet sözlerinde gayri samimî ve azınlık haklarına uymayan müstebit bir azınlık hükûmeti olarak bakmasının[40] da davranışlarında etkili olduğu söylenilebilinir.

Öte yandan, istifa konusundan birkaç ay önce T.B.M.M. yönetimince yaşanan, dönemin en büyük iç politik engeli olarak niteleyebileceğimiz Çerkez Ethem olayı gibi bir olumsuz gelişmenin ardından Meclis içinde siyasal grupların oluşmaya başladığı 1921 baharında uzun tartışmalara sebebiyet verecek gerilimli ortamın sürdürülmesinin sakıncaları da düşünülmüş olmalıdır. Çünkü Atatürk'ün şu sözleri bununla ilgili olsa gerektir: "Meclis'i mesail-i siyasiye müzakere ve münakaşatına boğmayı o günlerin şeraitine muvafık görmediğimden..."[41].

[39] Halide Edip Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, s. 193.
[40] Halide Edip Adıvar, The Turkish Ordeal, s. 243.
[41] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk-Söylev, C. II, s. 788.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TAKSİM CUMHURİYET ABİDESİ'NİN TARİHÇESİ

NİYAZİ AHMET BANOĞLU

Abide İhale Ediliyor

Taksim Cumhuriyet Abidesi, İstanbul Belediyesi'nin önderliği, İstanbul halkının ve İstanbul'daki müesseselerin candan bağışlarıyla, dünyaca tanınmış İtalyan Heykeltıraşı Piyetro Kanonika'ya 16,500 İngiliz lirasına yaptırılmıştır.

1 Aralık 1926 yılında İstanbul Belediye Reisi Muhittin Üstündağ'ın başkanlığında toplanan komisyon şu kararı vermiştir :

1 — Abide için Mösyö Piyetro Kanonika tarafından yapılan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tasvip edilen maket veçhile Abide'nin yaptırılması muvafık görülmüştür.

2 — Komisyonumuzun Reisi İstanbul Mebusu Hakkı Şinasi Paşa Ankara'da olduğundan kendilerine vekâlet eden İstanbul Belediye Reisi Muhittin Bey ile Mösyö Piyetro Kanonika arasında imza edilmek üzere hazırlanmış olan mukavele, madde madde müzakere ve tetkik edilmiş ve son şeklin noterce tasdik edilmesi kararlaştırılmıştır.

3 — Mukavelenin imzası tarihinden itibaren 18 ay zarfında tamamlanmış olacaktır.

4 — Abide'nin yapılması ve temeline konulması dahil olmak üzere 16,500 İngiliz lirası ödenecektir.

Kanonika'nın Abide Hakkında Verdiği ilk Rapor

Piyetro Kanonika, anlaşma yapılmadan önce Taksim Cumhuriyet Abidesi hakkında düşündüklerini Abide'yi Yaptırma Komisyonu Başkanı Hakkı Şinasi Paşa'ya gönderdiği raporda şöyle açıklıyordu:

"Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin heykelini yaptırmak için bendenize karşı göstermiş olduğunuz teveccühten dolayı zat-ı devletlerine ve komisyon azalarına teşekkür ederim.

Yapılacak abide hakkında düşüncelerimi arz etmekliğime müsaade buyurunuz.

Levent Şahverdi Arşivi

Bendenize kalırsa İstanbul'da inşa edilecek bir abide yalnız Gazi Paşa hazretlerinin heykeli ile iktifa etmeyip millet arasında millî mücadele canlandırılmalıdır. Bu esaslar dahilinde heykeltıraşlık ile mimarlığa büyük bir yer verilmiş olur. Böyle bir abide tarihî heybeti ve mimarisi ile Taksim Meydanı'nı süslemiş ve genişletmiş olacaktır.

Birinci Cephe

Neticesi Memleketin düşmanlardan kurtarılması olan Millî Mücadele-de'ki harekât arasında Gazi Paşa hazretlerini milleti ve askeri arasında gösterecektir. Aynı grupta perspektif olarak bu zamana ait birkaç vaka bulunacaktır.

İkinci Cephe

Muzafferiyet ile neticelenen millî ve askerî harekâttan sonra Cumhuriyet'in ilânını canlandıracak bir grup vardır. Bu grupta Gazi Paşa hazretleri sivil elbise ile reisicumhur olarak görünecektir.

Yandan Üçüncü ve Dördüncü Cephelerde

Açılmış bayrakların direkleri ellerinde ve zaferi ilân eden askerler. Abide'nin üstünde iki mask bulunacak ve bunların birisi peçe altında bir kadın çehresi olup eski devrin esaretini, diğer tarafta da yüzü açık gülümseyen bir kadın çehresi hürriyeti, bugünkü hayatı gösterecektir.

Askerlerin ayağına rastlıyan yerde her iki cephede iki güzel kurna ile çeşme bulunacaktır.

Bütün Abide büyük ve güzel bir havuz üstünde olacak ve çeşmelerden akan su kurnalardan taşarak havuza yayılacaktır.

Geceleri, bilhassa resmî günlerde havuz elektrikle ışıklandırılacağından gayet ahenkli renkler ve manzaralar vücuda gelecektir.

İptidaî Maddeler

Abide umumiyet itibariyle kırmızı renkli taştan yapılacaktır. Bu taş bronz ile gayet ahenkli şekilde imtizaç eder. Bundan mâda sarı ve yeşil mermerlerden katma suretiyle süsler yapılacaktır. İnsanlar, vesair figürler tunçtan olacaktır. Heykeller Cire Perdue usulüyle dökülecektir. İlk plândaki şahısların yüksekliği iki metre olacaktır.

Kanonika bundan sonra heykelin teslimine kadar yapılacak işlemleri uzun uzun anlatmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Heykeller Hakkında Bazı Tartışma

Abide'nin şekilleri ve Atatürk'ün kıyafeti hakkında sonradan bazı fikirler ileri sürülmüş, bunların bir kısmı tatbik edilmemiştir.

26.8.1926 tarihinde Diyarbakır Mebusu Müfettiş Dr. İbrahim Tali İstanbul Belediyesi'ne gönderdiği bir yazıda şöyle diyordu: "Taksim'de dikilmesi kararlaştırılan Gazi Paşa hazretlerinin heykellerinin at üzerinde ve Müşir (Mareşal) üniforması ile ve şapkalı olarak yapılması münasip görüldüğünden bu hususun Abide Cemiyeti'ne tebliğini ve Cemiyet'in faaliyeti hakkında devamlı olarak malûmat verilmesini rica ederim."

4.2.1927 tarihinde Maarif Vekili Mustafa Necati, İstanbul Belediyesi'ne çektiği bir telgrafta şöyle diyordu: "Taksim'de dikilecek Gazi hazretleriyle kumandan paşalar, zabit ve neferlerimizin ve ahalinin heykelleri kalpaklı olarak yapılmayacak ve bugünkü üniforma ile veyahut başı açık olarak yapılacaktır. Neticenin bildirilmesi."

Abide'nin bugünkü şeklini alıncaya kadar bu gibi birçok fikirler ortaya atılmıştır. Bu arada Kanonika'nın Roma'dan istediği birçok bilgiler İstanbul Belediyesi tarafından gönderilmiştir. Bunun da bir örneğini veriyoruz.

Cumhurbaşkanlığı Umumî Kâtibi Tevfik (Bıyıklıoğlu) imzasını taşıyan ve İstanbul Belediye Reisi Muhittin Bey'e gönderilen 8.2.1927 tarihli yazıda şöyle deniliyordu :

"Reisicumhur hazretlerinin heykelinde istifade olunmak üzere istenen bilgiyi bildiriyorum:

1 — Getr ve potinler sarı getr umumî şekilde önden açılır ve yukarıdan toka ile bağlanır şekildedir. Boyu 32, en geniş yeri yani baldırı 39 santim, en dar yeri yani bilekte 29 santimdir.

2 — Askerî üniformaların üzerinde kordon yoktur.

3 — Apoletler sırmadandır."

Abide Komisyonu'nun Yerinde Bir Kararı

Abide Komisyonu 9 Şubat 1928 yılı Perşembe günü Hakkı Şinasi Paşa'nın başkanlığında toplanarak Abide'deki heykeller hakkında Maarif Vekâleti ile Komisyon arasında geçen tartışmaları karara bağlamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Tarihî önem taşıyan bu kararı aynen veriyoruz :

"— Taksim'de dikilecek olan Gazi hazretleri ile kumandan paşalar ve zabit ve neferlerimizin ve efrad-ı ahalinin heykellerinin kalpaklı olarak yapılmayacağını ve bugünkü üniforma ile veyahut baş açık yapılacağına ve neticenin bildirilmesine dair Millî Eğitim Bakanlığı'nın telgrafı komisyonumuzun bugünkü toplantısında incelenmiştir. Taksim'de vücuda getirilmesi kararlaştırılan eser münferit heykellerden ibaret veya münferit bir hâdiseyi temsil eden bir eser ve müessese olmayıp Millî Mücadele'ye başlanmasıyla neticelenmesini temsil edecek büyük bir abidedir. Ve bu abide dört cepheli bir takın etrafında muhtelif tarihî hâdiseleri temsil eden birtakım heykeller ile süslenmiştir. Bu cephelerden birisi inhilâle sevk edilmek istenilen Türkiye'nin mukabil ihtilâl ile millî infialinin nasıl başladığını ve büyük Reisimizin bu yolda millete ne suretle önder olarak cihat arkadaşları ile nasıl mücadeleye atıldığını gösteren büyük hâdiseyi temsil eder. Burada tarihî hakikatlere boyun eğmek ve o günün kıyafetiyle içtimaî durumunu tespit etmek zaruridir. Tarihi, kimsenin tahrif etmeye salâhiyettar olmadığı düşünce ve kanaatiyle bu cephede Gazi Dumlupınar taarruzunda enstantane bir fotoğrafla Kocatepe'de tespit edilen meşhur harp kıyafetiyle temsil edilmiş ve erler de kabalaklı ve o günün kıyafetini taşıyarak gösterilmiştir. Diğer cephesi Cumhuriyet'in ilânını göstermektedir. Burada Gazi hazretleri arkadaşlarıyla sivil kıyafetle ve açık başlı olarak görünüyordu. Yalnız sol taraflarında bulunan Erkân-ı Harbiye Reisi muhterem Fevzi Paşa hazretleri ve yaverleri bugünkü askerî üniforma ile ve kasket ile yapılmıştır. Diğer iki cephede bulunan ve ellerinde sancak taşıyan askerler bugünkü üniforma ile ve başları demir miğferlidir. Heyet-i umumiyes-i bir tarihî devreyi canlandırdığı için bu abidenin başka türlü yapılmasının muvafık olmadığına, komisyonumuz sanatkârın vaktiyle bu şekilde açıklanan teklifini kabule şayan görmüş ve siparişini vermiştir. Esasen daha sipariş verilmeden Abide'nin maketi heykeltıraş Kanonika tarafından yapılarak Ankara'da yüksek makamlara arz edilmiş, tasvip ve muvafakat alınmıştır.

Bununla beraber bugün meydana çıkmış olan şekil ile yüksek vekâletin talep ve arzusu arasında bariz ve aykırı bir fark görülememiştir. Eserin bronz kısmı bugün dökülmüş ve tamamlanmış olduğu tahkikattan anlaşılmıştır. Binaenaleyh hakikatler ve vakalarla tam bir mutabakat arz eden Abide'nin olduğu gibi Maarif Vekâleti nezdinde de kabul edilmesi ricasına karar verilmiştir."

Bu tartışma, gazetelere de geçmiş, birçok fikirler ileri sürülmüştü. Hakkı Şinasi Paşa Ankara'dan Belediye Reis Muavini Hamit Bey'e yazdığı özel bir mektupta şöyle diyordu:

"Kontrat mucibince Abide ikmal edilecektir. Yalnız gazetelerde Abide hakkında yazılan cümleler beni burada müşkül vaziyette bıraktı. Bunu ga-

Levent Şahverdi Arşivi

zetelere kim haber verdi? Şayet siz, yahut Muhittin Bey söylediyse, bunu münasip lisanla, 'iş yanlış anlaşılmış, Maarif Vekâleti ile Belediye arasında Abide hakkında hiçbir muhabere olmamıştır' diyerek tashihi icap ediyor. Eğer siz söylemediniz ise havadis almak için gazetecilere bundan malûmatınızın olmadığını ve böyle muhabere ceryan etmediğini söyler ve komisyon azasına da buna dair bir şey söylememelerini tarafımdan lütfen rica ediniz."

Bir Zihniyetin Münakaşası

Taksim Abidesi Roma'da yapılırken Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılacak bir müsabakada birinciliği kazanacak bir heykeltıraşın staj görmek üzere Kanonika'nın yanına gönderilmesine karar verilmişti. Müsabakada birinciliği Sabiha Ziya adında genç bir kız, ikinciliği Hadi Bey adında bir öğrenci kazanmıştır.

Atatürk Heykelini Yaptırma Komisyonu Sabiha hanımı göndermekte tereddüde düştü. Sabiha hanım bekârdı, 22 yaşında idi, Fransızca okuyup yazabiliyor, konuşulanları anlıyabiliyor fakat pratikten mahrum bulunuyordu. Hadi Bey ise iyi Fransızca biliyordu. Komisyonu asıl tereddüde düşüren Sabiha hanımın genç kız oluşu idi. Önce Kanonika'ya bir mektup yazılarak mütalâası soruldu. Kanonika verdiği cevapta şöyle diyordu: "Fikrime göre heykeltıraşlık gibi bir sanat için bir erkek veya bir kadın talebe tercihi lâzım gelirse zannedersem erkeği tercih etmek doğru olacağını açıkça söylemek lâzım gelir."

27.4.1927 tarihinde Maarif Vekili Mustafa Necati Taksim Abidesi Komisyonu Başkanlığı'na gönderdiği bir yazıda şöyle diyordu:

"Yüksek Komisyonunuzca Mösyö Kanonika yanında çalışmak üzere gönderilmesi kararlaştırılan bin helkeltıraş öğrencisinin Güzel Sanatlar Encümeni tarafından yapılan müsabakada seçildiği ve yalnız bu öğrencinin kadın olması itibarı ile komisyonca gönderilmesinde tereddüde düşülerek heykeltıraştan sorulduğu İstanbul Belediye Reisi tarafından vekâletimize bildirilmiştir. Vekâletimizce Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler için müsabaka açılır ve kadın erkek ayırt edilmiyerek kazanan gönderilir. Yüksek Komisyonunuzca böyle bir ayırma yapılması kadın ve erkek mekteplerimizde tamamiyle müsavi hukuka malik olan öğrenciler arasında kötü tesir yapacaktır. Kadın veya erkek mesleklerinde devamları aynı derecede garantili olduğundan başka, hatta memleketemizde de hâlâ sanatla iştigal eden kadınların yekûnu erkeklere yakındır. Mösyö Kanonika'nın çalışması hayli ilerlemiş olduğundan fazla vakit kaybedilmiyerek müsaba-

Levent Şahverdi Arşivi

kada kazanmış bulunan Sabiha Ziya hanımın bir an evvel Roma Elçiliği'ne bir tavsiye ile gönderilmesi ve heykeltıraşın da neticeden haberdar edilmesi muvafıktır kanaatindeyim."

Elimizde mevcut belgelerden anlaşıldığına göre bu tartışma epey sürmüş, en nihayet 27.7.1927 tarihinde gene Maarif Vekili Mustafa Necati, İstanbul Belediyesi Taksim Abide Komisyonu Başkanlığı'na aşağıdaki yazıyı göndermiştir.

22 Temmuz 1927 tarihli yazınıza cevaptır.

"Sabiha Ziya hanımın helkeltıraş Mösyö Piyetro Kanonika nezdine izamı vekâletçe kararlaştırılmıştır. Türk ahlâk ve seciyesi muhitin tesirlerinden hiçbir veçhile müteessir olamıyacağı cihetle sanatkâr tarafından dermiyan edilen mütalâat varit değildir efendim."

Maarif Vekâleti'nin bu yazısından sonra Sabiha Ziya staj yapmak üzere Kanonika'nın yanına ayda 1500 liret ücret ödemek sureti ile gönderilmiştir.

KANONİKA İLE ANLAŞMAZLIKLAR

Abide Komisyonu azasından Berç Keresteciyan'ın 11 Mart 1929 tarihli bir raporu, Kanonika ile Komisyon arasındaki anlaşmazlıkları açıklamaktadır. Raporu aynen yayınlıyoruz :

Heykeltıraş Mösyö Kanonika ile Komisyonumuz arasında bazı fennî meseleler çıkmıştır ve bu meseleler meyanında da bazı şahsî şeyler karıştırılmıştır :

Meselâ :

a) Bundan birkaç ay evvel azamız Edip Servet beyefendiye İtalya'dan bir şikâyet mektubu gönderilmiş ve son taksitin verilmemesi sırf bir "chicane" dan ve paramızın noksan olmasından ibaret olduğu söylenmiş idi. Halbuki son taksitin parası tamamiyle Esnaf Bankası'nda mevcut bulunuyordu.

b) Geçen celsede mevzubahis olduğuna göre, bir sinsi serserinin Mösyö Kanonika'ya müracaat ederek muhterem Reisimiz ve dolayısiyle Komisyonumuza hitaben birtakım saçma sapan isnâdatta bulunulmuş. Bu gibi çirkin şeylerin ne kadar muhterem Reisimizi ve bizi dilgîr ettiğini, ve hakikatın ne olduğunu anlayıp, bize karşı düşmanlık düşünen adamların meydana çıkarılması için çalışacağını Mösyö Kanonika buyurmuşlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Fennî meselelere gelince :

a) Mösyö Kanonika cenapları pek iyi biliyorlar ki Taksim Abidesi'nin meydana getirilmesi için lâzım olan parayı Komisyonumuz, İstanbul halkından, İstanbul müesseselerinden topladı. Binaenaleyh, Komisyonumuz bunlara karşı mesul olduğu gibi, son taksiti Mösyö Kanonika'ya tesviye etmezden evvel, Abide'yi bir fen komisyonuna âriz ve amik muayene ettirmeyi mühim bir vazife addetmiş ve bunu yaptırmıştı.

Mütehassıs ve meşhur zevattan mürekkep olan fen komisyonu, raporunda, Abide'nin kaidesinden yukarı, birtakım küçük nevakız bulmuş ve bu nevakısın ikmali için âzami dört bin lira (Türk Lirası) tespit etmişti. Mezkûr raporda gösterilen mesarif Mösyö Kanonika tarafından tasvip edilmiş ve son taksitten dört bin liranın mahsup edilmesine müsaade etmişlerdi.

b) Yukarıda arz ettiğim gibi, Abide kaidesinin muayenesi dahi Komisyonumuzun cümle-i vezaifinden addedilmiş ve muayene ve tetkik edilmesi Darülfünun'un güzide jeoloji profesörlerinden Malik Bey'e teklif edilmiş ve ricamız lütfen kabul buyurulmuş ve Komisyonumuza mufassal bir fennî rapor verilmiştir. İşbu raporda kaidenin metaneti hakkında hiçbir tenkidat olmadığı gibi, hatta metin olduğu bile ima ediliyor. Yalnız, mukavelemizde, kaidenin *sert mermerden* imal edileceği zikrolunduğuna rağmen, Mösyö Kanonika cenapları pembe renginde *Kalker* (calcaire) *Bresten* kaideyi imal ettiğini ve bundan dolayı zaman geçtikçe, küçük birtakım fışkırtılar peyda olup kaidenin ötesinde berisinde küçük kaviteler (cavités) görüleceği, ve âdeta "çiçekbozuğu" bir adamın yüzüne benzeyeceğini ve bu ise "esthétique" nokta-ı nazarından çirkin olacağını ve zaten şimdiden bu nevi fışkırtıların müşahede edilmiş olduğunu, kemal-i samimiyetle Malik beyefendi gerek raporlarında ve gerek şifahen Komisyonumuza bildirmişlerdir. Bundan mâada, kaidenin asıl granit mermerinden imali mürecccah olacağını da söylemişlerdir. Bunlara cevap verdikleri zaman, Mösyö Kanonika bir sui tefehhüm neticesi olarak kendi yapmış oldukları abide Malik beyefendi tarafından "kiritik" oluyor zannederek asabileşmişlerdir. Fakat emin olsunlar ki hiçkimsenin maksadı tenkit değildir. Hakikat, hepimizin takdis ettiği Reisicumhurumuz Gazi hazretlerinin abidesinde hiçbir pürüz bulunmaması arzusudur.

Helkeltıraş Mösyö Kanonika cenapları kaide taşının cinsine dair teminat ve izahat verdikten sonra, meşhur İtalyan jeologu Profesör Kaçamali'den bir rapor okudular. İşbu raporun kısma azamı Malik beyefendinin

Levent Sahverdi Arşivi

raporu ile mutabık olduğu memnuniyetle görülmüştür. Yalnız, "Zaman geçtikçe kaidenin üzerinde birtakım çirkin çukurlar (velevki küçük olsun) peyda olacağına" dair iddiada Kaçamali'nin Malik Bey'le hem efkâr olmadıkları anlaşılmıştır.

Mösyö Kanonika ise, kendi 40 senelik tecrübesine istinaden kaidenin katiyen bozulmayacağını, ve asla kendi namus ve haysiyetini ayak altına alarak Abide kaidesini fena bir taşla imâl ettirmediğini, bilâkis, Gazi hazretlerine ve Türklere karşı beslediği hürmet ve muhabbetten dolayı, Abidenin bir kat daha güzel ve metin olmasına çalıştığını musırren beyan eylemiş ve Trentino'da sair yerlerde aynı taşla inşa edilmiş olan heykel ve abidelerin bir resimli kitabını Komisyonumuz Reisi Hakkı Şinasi Paşa hazretlerine takdim etmiştir.

Hülâsa ve teklifim :

Mösyö Kanonika'nın cihanşumul şöhreti ve kırk senelik tecrübeleri nazar-ı itibara alınarak Abide'nin gerek heykeller gerekse kaide kısımlarının pek metin olduklarına ve bunların müruru zamanla (bahusus kaide taşının) asla bozulmayacaklarına ve teğayyürata tâbi olmayacaklarına dair *bir garanti mektubu* Mösyö Kanonika tarafından *imzalandıktan sonra* ve Profesör Kaçamali'nin yazdığı raporun aslı Komisyonumuza tevdi edildikten sonra, 1950 İngiliz lirası bakiyeden, 450 İngiliz lirası alı konarak, mütebaki 1500 İngiliz lirasının *Mimar Mösyö Monceri'den dahi bir rapor alındıktan sonra* Mösyö Kanonika'ya tesviye edilmesini ve işbu teklifimin reye konulup zapta geçirilmesini istirham eylerim efendim.

Berç Keresteciyan

11 Mart 1929 Abide Komisyonu Azasından

PROFESÖR MALİK BEY'İN RAPORU

Abide kurulduktan sonra, Abide Komisyonu ile helkeltıraş Kanonika arasındaki anlaşmazlık yıllarca sürmüş, Abide'de görülen bazı çatlaklar yüzünden son taksit ödenmemiştir. Bu arada Abide'nin kusurları hakkında verilmiş bir raporu veriyoruz.

Martın on birinci salı günü Şehremaneti Muavini Hâmit ve Heyet-i Fenniye Müdürü, Ziya beyefendiler ve Darülfünun profesörlerinden M. Chaput ile birlikte

Levent Şahverdi Arşivi

Taksime giderek Abide'nin kaidesini teşkil eden kırmızı renkli kalkeri yeniden tetkik ettim.

İlk raporumda bu taşın gayri mütecanis olduğunu ve iki kısımdan mürekkep bulunduğunu, bir kısmının kesif kırmızı kalkerden, diğer kısmının ise habbevî olup kırmızı kalkerler arasında çimento rolünü ifa ettiğini v.s. arz etmiştim.

Taşın bünyesi hakkında katî bir fikir edinebilmek için tesadüfen yerde bulduğumuz bir numuneden ince plak ihzar ederek mikroskop ile yaptığımız tetkikat, çimento rolünü ifa eden kısmın habbevî olup kısmen killi ve kısmen silisli olduğunu ve derununda kalsit billûrları mevcut olduğunu ve pembe renkli anasırın ise gayet ufak billûrlardan müteşekkil olduğunu göstermiştir. Esasen Profesör Chaput ile birlikte yaptığımız gerek bu hurdebinî tetkikat ve gerek taşın kabiliyet-i nüfuziyesi hakkında muayene netaciyini mumaileyh takdim ettiği raporda zikrettiği için bunları burada tekrar etmeyi lüzumsuz görüyorum.

Abide kaidesini yakından tetkikim esnasında, bu sene kış mevsiminin hafif geçmesine rağmen çatlakların fazlalaştığını ve derinleştiğini müşahede ettim. Bilhassa bu boşluk ve çatlaklar taşın iki cins unsuru arasında yani asıl kesif ve ufak billûrlu olan parçaları ile tabiî çimento arasında bulunduğu ve âdeta temadi ettiği görülmektedir. Bilhassa temadi eden bu boşluklar ve çatlaklar hasebile tesiratı hariciye muvacehesinde, taşın birkaç sene sonra satıhtan beş on santimetre derinliğinde parça parça dökülüceği ve kaidenin köşeli kısımlarından eser bile kalmıyacağı kaviyen muhtemeldir. Sarayburnu'ndaki Gazi Abidesi'nin zemininde görülen aynı cinsten diğer bir taşın halen parça parça olması bu hususta katî bir fikir vermeğe kâfidir.

Kaidenin bu suretle parçalanmasına mâni olmak için zaman geçirmeden çatlak ve boşlukların, tesirat-ı havaiyeye mukavim silikatlı bir madde ile doldurulması ve iyi bir surette cilâlanması ve bu suretle suyun nüfuzuna mâni olunması lâzımdır. Mimar M. Mongeri delâletiyle Abide'nin cilâlanan ve boşlukları silikatlı bir madde ile doldurulan kısmını gördüm; bu cilâ taşa hakiki rengini verdiğinden ve taştaki pürüzleri izale ettiğinden güzel ve iyidir. Fakat silikatlı maddenin metanet ve mukavemeti hakkında şimdiden bir şey söylemek mümkün değildir bu ancak gelecek sene, yani yağmurlu ve karlı mevsimlerden sonra anlaşılabilir. Yalnız, cilâ veren ve delikleri tıkayan ustaların daha evvel taşın tamamiyle tahallül etmiş ve dökülmek üzere bulunan kısımlarını ve bilhassa kenarlarını ince çelik kalemlerle ve dikkatle ayıklamaları icap eder. Zira bu ameliye yapılmadığı takdirde silikatlı madde sert ve mukavim bile olsa sular kenarlardan yine nüfuz edecek ve bu kısımlar dökülerek silikatlı madde ara yerde iskelet gibi kalacaktır. Kaidenin üst kısmındaki oymalar parçalanmağa müheyya bir hal aldıklarından bu kısımlara fazla itina etmek lâzımdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Abidenin üst kısmındaki yeşil renkli "Ofikalsit" ismindeki taşa da iyi bir cilâ verilmesini ve tahallüle yüz tutmuş pürüzlü kısımların temizlenmesini, taşın istikbaldeki metanet ve mukavemeti nokta-i nazarından faydalı görmekteyim.

21 Mart 1930

Darülfünun ve Yüksek Mühendis Mektebi
Jeoloji Profesörü
A. Malik

Kanonika Son Taksiti Alamıyor

Bu konuda İstanbul Belediyesi'ne verilmiş bir belge :

"Taksim'de yaptırılmış olan Cumhuriyet Abidesi'nin masarif-i inşaiyesine mukabil Heykeltıraş Mösyö Kanonika'ya bermucib-i mukavelename verilmesi lâzım gelen (16500) İngiliz lirasından (2475) İngiliz lirası 16 Aralık 1926 tarihinde ve (4125) lirası 10 Ocak 1928 tarihinde ve (4950) lirası 16 Temmuz 1927 tarihinde ve (2500) lirası 13 Eylül 1928 tarihinde ve (500) lirası 29 Eylül 1928 tarihinde tediye edilmiş ve bakıyye (1950) İngiliz lirası matlubu kalmıştı.

Mukavelename mucibince Abide'nin kaidesi sert taştan mamûl olmak lâzım gelirken bir heyet-i fenniye tarafından verilen raporlarda Abide'nin kaidesinde istimal olunan taşın mukavelenameye muvafık olmadığı beyan edildiği cihetle üst tarafı tediye edilmemişti.

Bu sıralarda Abide Komisyonu'nun elinde son taksiti verecek kadar para olmadığı için bu gibi müşkülât ihdas edildiği işaa olunduğu cihetle Cemiyet-i Umumiye-i Belediye kararıyle mütebaki meblâğ Belediye'ce kefalet edilerek riyaset-i âliyelerinden verilen emre binaen Esnaf Bankası bu paranın kendilerine mevdu olduğuna dair Banka Kommrçiyale İtalyana'ya bir mektup yazmıştı.

Bilâhare Kanonika nam ve hesabına mimar Mösyö Monceri ve İtalya Sefareti kâtiplerinden Leonardi Komisyonumuza müracaat ederek taşın tesirat-ı havaiye ile hâsıl olan delik deşiklerini suret-i mahsusada ihzar edilen bir madde ile kapayarak bir daha tamir ve cilâ etmeğe lüzum kalmayacak bir vaziyete irca edeceklerini ve bu bapta ihtiyar olunacak masrafı Kanonika hesabına kabul edeceklerini ifade eylediklerinden bu yolda tamirat için de Mösyö Kanonika hesabına 7 Haziran 1930 tarihinde (1000) ve 22 Mayıs 1930 tarihinde (1000) ve 1 Nisan 1930 tarihinde yine (1000)

Levent Şahverdi Arşivi

ki ceman (3000) Türk lirası Mösyö Kanonika'nın vekili İtalya Sefareti kâtiplerinden Leonardi'ye tediye edilmişti.

Abide'nin muayenesine memur edilen Darülfünun müderrislerinden Malik Bey ile Müderris Mösyö Şapo'ya da 1 Nisan 1930 tarihinde (500) lira ita kılınmıştı. Şu hesaba göre (1950) İngiliz lirasından (3500) Türk lirasının tutarı miktarı da tediye edilmiş oluyor.

Mösyö Kanonika muhtelif vesaitle müracaat ederek bakıyye-i matlubunu talep etmektedir. Tamirattan sonra Abide kaidesinin ne vaziyet aldığını bilmiyoruz. Komisyonun İş Bankası'na mevdu parasının bakıyyesi (245) İngiliz lira (7) şilin (10) peni ile 31 Aralık 1931 tarihinde (352) Türk lirası (40) kuruştur.

Yeniden iane cem'ine imkân olmadığından ve Abide şehir nam ve hesabına yapılmış ve bakıyye bedeline esasen Belediye'ce kefalet olunmuş bulunduğundan Banka'ya mevdu mebaliğ de Belediye emrine alınarak mukavelename dairesinde işin mabadının Belediye'ce deruhte buyrulmasını rica ederim efendim."

Kanonika'ya geri kalan paranın ne suretle ödendiğine dair elimizde başka bir belge bulunmamaktadır. Yalnız Beyoğlu Kaymakamlığı'nca 1934 yılında İstanbul Vilâyeti'ne yazılmış bir tezkere Abide hakkında son belgeyi teşkil etmektedir. Burada şöyle denmektedir:

Ödenen para: 14988 lira 56 kuruş

"Reisicumhur hazretleri namına Taksim Meydanı'nda yapılacak abide için vilâyet-i celilelerinin 11 Ağustos 1926, 10 Ocak ve 30 Mayıs 1927 ve 27 Haziran 1928 tarihli tezkereleriyle bastırılmasına müsaade buyrulan cem'an (195000) liralık bilet temhir edilmişti. Abide Komisyonu'nun bu defa getirdiği hesaba nazaran bu biletlerden (146604) liralık biletin sarf edildiği görülmüş ve geriye kalan (48396) liralık bilet aynen iade edilmiş olduğundan bu biletler "Battal" damgasiyle iptâl edilerek imha edilmek üzere aynen işbu tezkereye leffedilmiştir.

Bunlardan başka (NO:2) cetvelde müfredatı yazılı olduğu veçsenet ve Belediye Encümeni'nin 19 Mart 1932 ve 17 Ekim senet ve Belediye Encümeni'nin 19 Mart 1932 ve 17 Teşrinievvel 1933 tarihli ve (523-1680) sayılı mazbatalariyle Abide Komisyonu'nun (12) parçadan ibaret karar ve evrakı da raptedilmiş olmakla tetkik ve tasdik buyrulmak üzere takdim kılındı efendim."

Kaymakam ve
B.Ş.M.

Levent Şahverdi Arşivi

ABİDE'NİN AÇILIŞI (8 TEMMUZ 1928)

O günkü gazetelerden

Senelerden beri bahis konusu olan Taksim Cumhuriyet Abidesi, dün akşam saat tam 18'de en az 30 bin kişilik kalabalık bir halk topluluğu önünde ve tarihe geçecek büyük ve parlak bir törenle, Meclis Reisi Kâzım Paşa tarafından açıldı. Denebilir ki Taksim Meydanı şimdiye kadar böyle toplu bir millet parçasına ve böyle ulvî bir manzaraya hiç sahne olmamıştı.

Abide'nin açılması hazırlığına dün şehirde öğleden sonra başlandı. İstanbul tarafından ve köprünün Eminönü noktasından kalkan arabalar, otomobiller, tramvaylar törende bulunmak üzere şehrin her tarafından akmaya başlayan halk kalabalıklarını taşıyıp durdular. Saat 16.30 'dan sonra, Beyoğlu Caddesi'nde öyle korkunç bir kalabalık oldu ki, sokaklarda insandan, sokak başlarını kapayan otomobil ve arabalardan ve caddelere sıra sıra dizili kalan tramvaylardan yürümek imkânı kalmadı. Nihayet saat 17'ye doğru, kalabalığın çokluğu karşısında, Belediye herhangi bir kazaya uğranılmaması için Taksim Meydanı'na giden caddeleri tamamen kapadı. Bu suretle tünelden kalkan tramvaylar Galatasaray'da ve Galatasaray'dan gelen arabalar ve otomobiller de İngiliz Sarayı önünden geri döndüler.

Saat 17.30'a doğru Abide'ye açılan caddeler üzerinde törende bulunmaya gelen mebuslar, şehir temsilcileri, cemiyet mürahhasları ve daha birçok davetliler caket atay ve silindir şapka giymiş oldukları halde uzun bir kordon teşkil eden bin otomobilin sırasıyla gelmeye başladıkları görüldü. Böylece, saat tam 17.30'da İstanbul'da bulunan bütün mebuslar, sefirler ve kumandanlar, muhtelif rütbede diğer askerî şahıslar Abide önünde toplanmış oldular. Saat 18'e doğru Reisicumhur adına Kâtib-i Umumi Tevfik (Bıyıklıoğlu) ve Baş Yaver Rusuhi, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Maarif Vekili Necati ve Halk Fırkası Umumî Kâtibi Saffet Beyler, Taksim Meydanı'na geldiler. İki dakika sonra yanında bütün elçilik heyeti olduğu halde İtalya Elçisi Sinyor Orsini Barone göründü. Arkasından Müfide Ferit hanım geldi ve tam saat 18'de Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzımpaşa, silindir şapka ve caket atay ile Abide'nin yanına gitti. Kâzım Paşa, Abide'nin beyaz üzerine kırmızı yıldızlar işlenmiş örtüsü önünde bir iki dakika durduktan sonra, Belediye Reisi Muhittin Bey'e :

— Açılmayı yapalım, dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sırada, Cumhurbaşkanı Orkestrası İstiklâl Marşı'nı çalmaya başladı. Bütün şapkalar başlardan çıkarıldı. Gene bu sırada Kâzım Paşa iki adım ileriye yürüdü. Eline küçük bir çakı aldı. Rüzgârın tesiri ile uçuşan beyaz örtünün iplerini bir vuruşta kesti. Şimdi örtü düşmüş ve Abide bütün ihtişamiyle ortaya çıkmıştır. Sanki o anda, koca Taksim Meydanı yerinden sarsıldı, otuz kırk bin insanın hep bir ağızdan çıkan "yaşa!" sesleri gök gürültüsüne benzeyen yankılar içinde devam etti.

HAKKI ŞİNASİ PAŞA'NIN SÖYLEVİ

Kâzım Paşa, yanında mebuslar olduğu halde, sonu gelmeyen alkışlar arasında hatipler için ayrılan kürsünün önüne gitti. Kürsü bir Türk bayrağına sarılmıştı. Aradan birkaç dakika geçtikten sonra Hakkı Şinasi Paşa kürsüye çıktı ve "vatandaşlar!" diye söze başlıyarak İstanbul'un geçirdiği karanlık ve korkunç günleri anlattıktan sonra sözlerine şöyle devam etti :

— O zaman burası gerçekten bir taksim meydanı idi. Düşmanların o şenlik günlerinde, vatanını sevenlerin gönüllerine yığın yığın azap ve ızdırap, buradan taksim olunuyordu. Ey Türk! İstanbul'un düşman ayakları altında en çok ezilen ve için için kanayan meydanı! Bütün bu kurtuluş ve yükseliş tarihini en canlı çizgilerle belirten bu şanlı Abide'yi göğsünde taşımaya lâyık olan sendin, bunun için onu senin göğsüne diktik.

Bu Abide'yi saklayan örtü düştüğü zaman, Türk'ün hayatında açılan bu parlak sabahı temsil eden kutsal levha ile karşılaştık. Onu hep beraber selâmlarız. Millî Kurtuluş ve aziz Cumhuriyetimizi sağlıyanlar önünde saygıyla eğilirken, bu uğurda can veren sevgili ve kutsal şehitlerimizi de derin bir sevgi ve minnetle analım. Bu Abide bir tarihtir. Bu tarihin en ehemmiyetli ve kıymetli noktalarını duyarak, eserinde başarıyla canlandıran sanatkâr Kanonika'yı bu başarısından dolayı tebrik ederim.

MUHİDDİN ÜSTÜNDAĞ'IN SÖYLEVİ

Hakkı Şinasi Paşa'dan sonra Belediye Reisi Muhittin Bey kürsüye çıktı. Mühittin Bey dedi ki :

— Bu güzel inkılâbımızın ve onun feyizli yaratıcısının tunç ve taştan maddeleşen en güzel timsalleriden birini dünyanın ibret ve takdirine sunarken, İstanbul'un mümessili sıfatıyla halkın iftihar duygularını ve şükranlarını belirtmeme müsaade ediniz. Büyük Gazi'nin salâhiyetli sözleriyle, Türk vatanının ziyneti ve

Levent Sahverdi Arşivi

Türk tarihinin serveti olan Istanbul, bu muhteşem ve pek mânalı nefis eserle yeni bir ziynet ve yeni bir servet kazanıyor. Bu kıymeti kutlayalım.

Bize bu mesut günleri yaşatan büyük liderin saadet ve bahtiyarlığı dileğini bir daha tekrar edelim: Yaşasın Gazi...

MEHMET EMİN YURDAKUL'UN SÖYLEVİ

Muhittin Bey'den sonra şair Mehmet Emin Bey kürsüye çıktı ve bir zamanlar düşman çizmesi altında İstanbul'un bu tepesinden bakıldığı zaman görülen manzarayı canlandırdıktan sonra :

— Lâkin bakıyorum, bugün burada bunların hiç birisi yok... Ne oldu? Hangi mucize bunları ortadan kaldırdı? Bu değişikliği kim vücuda getirdi, bunları yapan kimdir? Hangi kahramandır?

Mehmet Emin Bey bu soruları sorarken meydanı dolduran mahşerî kalabalığın ağzında bir tek isim yer alıyordu: Mustafa Kemal...

Şair büyük milletin bu büyük evlâdından bahsederken şunları söyledi:

— Sen bir İskender, bir Atillâ, bir Yavuz olmaktan sakındın. Yalnız taçsız ve tahtsız bir Mustafa Kemal olarak kaldın.

— Mikel Anj'ın yonttuğu Musa'nın heykeli nasıl bir ilhamın eseri ise bu büyük sanatkârın hemşehrisi Kanonika'nın tunçlara dil veren bir ruh ile canlandırdığı Mustafa Kemal de, aynı menbaın bir hârikasıdır. Çünkü Musa ve Mustafa Kemal aynı cinsten kurtarıcıdırlar. Mustafa Kemal bu asra göre Musa'nın yaptığını yapmıştır. Bu kahraman da zamanın firavunlarına karşı tunç yumruğunu kaldırmış, milletini esaretten hürriyet yoluna çıkarmıştır.

MUSTAFA NECATİ'NİN SÖYLEVİ

Mehmet Emin'den sonra kürsüye Maarif Vekili Necati Bey çıktı. Necati Bey onbinlerce insan tarafından sık sık alkışlanan ateşli bir konuşma yaptı. Aynen veriyoruz :

— Aziz Türk anneleri, karşımda tunçtan çehresi ve ateşten gözleriyle bana bakan, ordumuzun kahraman subay ve erleri. Bu büyük milletin büyük doğan çocukları! Şu dakikada ayaklarımın altında titreyen toprağın içinden gelen kutsal bir ses, bütün İstanbul'un havasını saran manevî uğultu... Ruhumda, benliğimde fırtı-

Levent Şahverdi Arşivi

nalar yaratıyor. Bu fırtınaların içindeki manevî varlık bize nurdan eliyle işaretler, ilhamlar veriyor.

Arkadaşlar, bir ani felâkette Şehzadebaşı'nın ortasında yalnız millî gururu ile kutsal tarih ve istiklâlin bekçiliğini yaparken ve bütün dünyaya karşı yalnız kalbi ile dururken şehit olan isimsiz kahramanları şu anda nurdan elleriyle büyük Mustafa Kemal'e sarılmış görüyorum.

Son oğlunu da milletine verdikten sonra, Ilgaz tepelerinde cepheye doğru, sırtına sardığı yavrusunu ve kağnısına doldurduğu cephanesiyle genç istiklâl ve kurtuluş ordusuna koşarken karlar, fırtınalar içinde ölen ihtiyar anaların donmuş kollariyle Mustafa Kemal'e sarıldığını görüyorum. Karşımda Sakarya kenarlarında binbir düşmana karşı koyarken aramızdan ayrılan meçhul azizlerin, isimsiz kahramanların maneviyatlariyle gene büyük Mustafa Kemal'e sarıldığını görüyorum.

Kardeşler! işte karşımda bu manevî ve kutsal varlıklar büyük Mustafa Kemal'e taç giydiriyorlar. Onların çehrelerinden akan neşeye bakıyorum. O neşe kalplere ümit ve hayat veren sonsuz ve Rabbanî bir kuvvettir.

Büyük Mustafa Kemal, ancak bu kutsal varlıkların elleriyle taç giyen büyük bir bahtiyardır. Onun tacı yalnız maneviyattan örülmüştür. Onun tahtı milletin hudutsuz aşklar, kabiliyetler taşıyan kalbidir.

Ey Türk milletinin maneviyatının mümessili olan kahraman, ey faziletlerin ve büyüklüklerin muhassalası olan aziz kurtarıcı.

Heykelinin etrafında toplanan binlerden, onbinlerden aşkın sana bağlı olanlara, senin gözlerine bakarak hitap ediyorum.

Aziz Türk milleti, bir gün yeni bir vaka, yeni bir fırtına doğurursa korkma... Sen binbir felâket ve ızdırap dalgaları içinden kurtulmuş bir varlıksın... Cihanın en büyük fırtınası senin başından geçti. En büyük kasırgalar senin göğsünde çarptı. Bundan sonra senin için yeni bir felâket doğamaz. Fakat herhangi bir günde bir ızdırap ruhunu yakar, bir alem dimağının mevcudiyeti içinde sana azap verirse, başı kutsal ellerle halelenen, kalbi binbir mukaddesatın ve binbir büyüklüğün toplamı olan bu büyük Türk çocuğunun gözlerine bak. O gözler sana gideceğin yolu gösterir. O yol seni kudret ve muvaffakıyete götürür.

Kardeşler, gözlerinize bakıyorum, geniş göğsünüzün içinde mânalar okuyorum ve aziz liderimin heykeli karşısında duyduğum ilhamların bana verdiği kuvvetle onun ağzından müjdeliyorum ki: Milletimizin mesut istikbali büyüktür. Onun büyüklüğü kadar büyüktür ve büyük olacaktır. (Şiddetli alkışlar.)

Levent Şahverdi Arşivi

Aziz Mustafa Kemal, üzerlerinde vaktiyle yabancı izcilerin, mağrur ve yabancı askerlerin dolaştığı bu meydana toplanan, hep senden ve senin âşıkın olan onbinlerce insan, senin açtığın yoldan ve senin arkandan gelmek için can atmaya hazırlanan âşıklarındır. Onlar her istediğin yerde emrine, işaretine muntazır, bekliyorlar. (Alkışlar, hay hay sesleri).

İlerliyen ve yürüyen eserinizin önünde hürmet taşıyan kalplerin selâm ve minnetlerini kabul et.

Bu heykelin önünden geçecek olanlar biliniz ki, bu millet iradesinin, kudretinin işaretlidir.

Herhangi devir ve zamanda Türk milletine ve onun mukaddesatına ve onun hayatiyetine göz koyanlar! Bu heykelin etrafından geçerken tarihlerin yazmadığı kahramanlıklar yaratan büyük bir milletin varlığını hatırla ve ondan kork!.. Vakalara, hâdiselere emreden ve herhangi zamanda doğacak vakalar karşısında daha evvelden tedbir alan, yeni başlayan büyük tarihin yaratıcısını hatırla ve kork, bu büyük milletin daima büyük kuvvetler ve kahramanlar yaratacağını düşün.

Büyük Mustafa Kemal, sen varol ve bin yaşa!

Necati Bey alkışlar arasında kürsüden indikten sonra, Hakkı Şinasi Paşa tekrar kürsüye çıkarak, törenin nihayet bulduğunu bildirdi.

Tören bittikten sonra, halk, tâ gece yarılarına kadar Taksim Meydanı'na gelerek Abide'yi ziyaret etti.

CUMHURİYET ABİDESİ'NİN ÖZELLİKLERİ

Taksim Cumhuriyet Abidesi, on bir metre irtifaında ve on yedi metre muhitindedir. Abide'nin mecmu mermerlerin ağırlığı 184,800 kilogramdır. 60 metre kare tutmaktadır. Abide'nin takızafer kısmı ise 3,500, diğer heykeller 8 ton, yani 8,800 kilogram ağırlığındadır.

Cumhuriyet Abidesi'nin bütün mermerleri İtalya'dan temin edilmiş, Trentino'nun kırmızı mermeri ile Torino civarındaki Suza'nın yeşil mermerinden yapılan Abide'nin bütün parçaları İtalya'dan vapurla İstanbul'a getirilmiş ve rekor teşkil eden 23 günde monte edilmiştir.

Taksim Abidesi'nin üslûbu, dünya abideleri arasında hiçbirine benzememesi bakımından ayrı bir hususiyet taşımaktadır.

Abide'nin Taksim Bahçesi'ne bakan kısmında 30 Ağustos 1922 Zaferi'ni temsil etmektedir ve Büyük Atatürk'ün ileri atılışını canlandırmaktadır. Asker ve Türk kadınlarının Türk'ün kurtuluşu için Ataları'na sarılmış

Levent Şahverdi Arşivi

ve onunla ileriye hücum ettikleri, Atatürk'ün ayakları altında da çocuğunu kucağında taşıyan bir Türk anasının istikbale emniyetle baktığı görülmektedir. Atatürk'ün buradaki resmi 26 Ağustos Taarruzu esnasında Kocatepe'de o zaman Milliyet gazetesinin fotoğrafçısı bulunan Ethem Hamdi Bey tarafından çekilmiş meşhur resmidir. Bu grubun altında 30.8.1922 tarihi bulunmaktadır.

Abide'nin Beyoğlu tarafına bakan kısmında, Cumhuriyet Türkiyesi canlandırılmaktadır. Burada Mustafa Kemal sivil olarak görülmekte, iki tarafında İsmet Paşa ve Fevzi Paşa bulunmaktadır. Geride Türk bayrağını taşıyan vatandaş toplulukları bulunmaktadır. Atatürk burada halka hitap eder şekilde canlandırılmıştır. Bu kısmın altında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilân tarihi olan 29.10.1923 bulunmaktadır.

Abide'nin iki yan sathı üzerinde kahramanlığın timsali birer Türk neferi bulunmaktadır, bunlardan biri harp, diğeri barış sancağını taşımaktadır. Üst tarafında zarif birer çerçeve içinde hafif kabartmalı iki kadın canlandırılmaktadır.

Bir sanatkâr bu abide için şunları söylemiştir: "Kanonika bu abideyi vücuda getirmekle yeni Türkiye'nin bütün tarihini zarif ve bedîî bir sadelikle göstermeğe çalışmıştır. Abide, gerek Türkler ve gerek ecnebiler için yüksek fikirlerle kaynaşmış, çok istifadeli bir eser teşkil etmektedir. Bunda müphem ve açık olmayan tefsirlere yer verebilecek hiçbir symbolique şekil yoktur. Sanatkâr, taze hayat bulmuş olan Türkiye'nin kurtuluş ve istiklâl tarihini gelecek nesillere bu abide ile tanıtmak istemiş ve bu hususta gerçekte muvaffak olmuştur."

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TERFİ VEYA TAKDİRNAME İLE TALTİF EDİLEN SUBAYLAR

E. Kur. Alb. NUSRET BAYCAN

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE, TERFİ VEYA TAKDİRNAME İLE TALTİF EDİLEN TÜMEN VE DAHA ÜST KADEMEDEKİ KOMUTANLAR

(Gnkur. ve ATASE Bşk.lığı Arşivi'ndeki dosyalarından ve Gnkur. Harp Tarihi Bşk.lığı Yayını "Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri"* adlı eserden)

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
1	Mareşal Mustafa Kemal, Selanik (1317-P.8) ATATÜRK	*Başkomutan, 19 Eylül 1921'de TBMM'ce kendisine Gazilik sanı ve Mareşal'lık rütbesi verildi. 30 Haziran 1927'de askerlikten emekliye ayrıldı. İlk Cumhurbaşkanımız olup 10 Kasım 1938'de öldü.*
185	Mirliva (Tümgeneral) Mustafa İsmet (Org. İNÖNÜ) Malatya (1319-Top. 1)	*Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı 31 Ağustos 1922'de Korgeneral, 30 Ağustos 1926'da Orgeneralliğe yükseltildi. BMM takdirnamesi ile ödüllendirildi. 30 Haziran 1927'de askerlikten emekliye ayrıldı. Başbakanlık yaptı. İkinci Cumhurbaşkanımız olup, 25 Aralık 1973'de öldü.*
52	Ferik (Korgeneral) Mustafa Fevzi (Mareşal ÇAKMAK) İstanbul (1311-C-P. 7)	*Genelkurmay Başkanı 3 Nisan 1921'de Orgeneral, 31 Ağustos 1922'de Mareşalliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 12 Ocak 1944'te yaş haddinden emekliye ayrıldı ve 10 Nisan 1950'de öldü.*

* Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1972.

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
22	Ferik (Korgeneral) Cevat (Org. ÇOBANLI) İstanbul (1307-P.4)	*Elcezire Cephesi Komutanı, 30 Ağustos 1926'da Orgeneralliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 14 Eylül 1935'te yaş haddinden emekli oldu. 13 Mart 1938'de öldü.*
66	Mirliva (Tümgeneral) Yakup Şevki (Org. SUBAŞI) Harput (1312-P.5)	*2 nci Ordu Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Korgeneral, 30 Ağustos 1926'da Orgeneralliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 20 Aralık 1939'da Yüksek Askerî Şura üyesi iken öldü.*
153	Mirliva (Tümgeneral) Ali (Korg. CEBESOY) İstanbul (1317-P.28)	*20 nci Kolordu Komutanı, Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı, Batı Cephesi Komutanı, 21 Ekim 1923'te Korgeneral oldu ve takdirname ile ödüllendirildi. 5 Aralık 1927'de emekliye ayrıldı. 10 Ocak 1968'de öldü.*
161	Mirliva (Tümgeneral) Kâzım (Korg. KARABEKİR) İstanbul (1318-P.1)	*15 nci Kolordu Komutanı, Doğu Cephesi Komutanı, 31 Ekim 1920'de Korgeneral oldu. 1 Kasım 1927'de emekliye ayrıldı. 25 Ocak 1948'de öldü.*
31	Mirliva (Tümgeneral) Nurettin (Korgeneral) Bursa (1309-P.P.31)	*Merkez Ordusu Komutanı, 1 nci Ordu Komutanı, 31 Ağustos 1922'de Korgeneralliğe yükseltilmiş, takdirname ile ödüllendirilmiştir. 29 Ocak 1925'te isteği ile emekliye ayrıldı. 18 Şubat 1932'de öldü.*
64	Mirliva (Tümgeneral) Nihat (Korg. ANILMIŞ) Filibe (1312-P.4)	*Elcezire Cephesi Komutanı. 1928'de Korgeneral olmuş ve takdirname almış, 1942'de emekliye ayrılmıştır. 31 Mayıs 1954'te öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
76	P. Yarbay Akif (Tümg. ERDEMGİL) Debre (1312-Sv. 46)	*2 nci Tümen Komutanı. 1921'de Albay, 1927'de Tümgeneral olmuş ve takdirname ile ödüllendirilmiştir. 16 Aralık 1935'te emekliye ayrıldı. 22 Mart 1962'de öldü.*
87	Kur. Albay Şükrü Naili (Korg. GÖKBERK) Selanik (1314-P. 13)	*15 nci Tümen Komutanı, 3 ncü Kolordu Komutanı. 31 Ağustos 1922'de General, 20 Ağustos 1926'da Korgeneral oldu ve takdirname ile ödüllendirildi. 8 Ekim 1934'de emekliye ayrıldı. 26 Ekim 1938'de öldü.*
89	Kur. Alb. Ali Hikmet (Korg. AYERDEM) Bursa (1314-P. 16)	*12 nci Tümen Komutanı, 2 nci Kolordu Komutanı, 31 Ağustos 1922'de General, 30 Ağustos 1926'da Korgeneral oldu. 26 Mayıs 1935'te emekliye ayrıldı. 21 Mart 1939'da öldü.*
91	Kur. Albay İbrahim Refet (Tümg. BELE) Selanik (1314-P. 39)	*Batı Cephesi Güney Kesimi Komutanı. 1922'de General olmuş ve takdirname almıştır. 8 Aralık 1926'da isteğiyle emekli oldu. 9 Ekim 1963'te öldü.*
107	Albay Bekir Sami (GÜNSAV) Bandırma (1315-P.17)	*56 ncı Tümen Komutanı. Takdirname aldı. 9 Temmuz 1934'te emekli oldu ve aynı yılda öldü.*
111	Mirliva (Tümgeneral) Kâzım (Korgeneral İNANÇ) Diyarbakır (1315-P. 29)	*6 ncı Kolordu Komutanı. 4 Ekim 1924 yılında Korgeneralliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 21 Aralık 1928'de emekliye ayrıldı. 21 Eylül 1938'de öldü.*
114	Kur. Albay Kâzım (Korg. DİRİK) Manastır (1315-P. 87)	*ATATÜRK'ün Kurmay Başkanı olarak Samsun'a çıktı. Erzurum Müstahkem Mevki Komutanı ve Vali Vekili, 15 nci Kolordu Komutanı Vekili olarak hizmet etti. 1924'te Generalliğe, 1928'de Korgene-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
		ralliğe yükseltildi. 24 Eylül 1928'de emekliye ayrıldı. 3 Temmuz 1941'de öldü.
117	Kur. Alb. Selahattin (Tümg. ADİL) İstanbul (1315-b-Top.2)	*Adana Cephesi ve 2 nci Kolordu Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi'nde 2 nci Grup Komutanı 1923'te Generalliğe yükseltildi ve aynı yıl isteğiyle emekliye ayrıldı. 27 Şubat 1961'de öldü.*
178	Kur. Albay Kâzım (Org. ÖZALP) Köprülü (1318-P.29)	*61 nci Tümen Komutanı, Kocaeli Bölge Komutanı, Mürettep Kolordu Komutanı 1921'de Generalliğe, 1922'de Korgeneralliğe, 1926'da Orgeneralliğe yükseltildi. 6 Temmuz 1927'de emekliye ayrıldı. 6 Haziran 1968'de öldü.*
192	Kur. Yarbay İzzettin (Org. ÇALIŞLAR) Yanya (1319-Top 2)	*61 nci Tümen Komutanı, 1 nci Grup Komutanı, 1 nci Kolordu Komutanı olarak tüm muharebelere katıldı. 1921'de Albay, 31 Ağustos 1922 de General, 30 Ağustos 1926'da Korgeneral, 1930'da Orgeneral oldu ve takdirname ile ödüllendirildi. 20 Aralık 1939'da isteğiyle emekliye ayrıldı.*
202	P. Yarbay Halit (Tümg. KARSLIALAN) İstanbul-Beşiktaş (1319-P. 257)	*9 ncu Kafkas Tümen Komutanı, Kocaeli Grup Komutanı. 1920'de Albay, 31 Ağustos 1922'de Generalliğe yükseltildi. 14 Şubat 1925'te BMM'nde tabanca ile vurularak öldürüldü.*
218	Kur. Yarbay Kemalettin Sami (Korg. GÖKÇEN) Sinop (1321-İs. 1)	*1 nci Tümen ve Ankara Komutanı, 4 ncü Grup, 4 ncü Kolordu Komutanı. 31 Mart 1921'de Albay, 31 Ağustos 1922'de General, 30 Ağustos 1926'da Korgeneralliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 24 Eylül 1928'de emekliye ayrıldı. 15 Nisan 1934'de Berlin'de Büyükelçi iken öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
102	Kur. Albay Fahrettin (Org. ALTAY) İşkodra (1315-P.1)	*12 nci Kolordu Komutanı, 5 nci Süvari Kolordu Komutanı. 12 Eylül 1921'de General, 12 Eylül 1922'de Korgeneral, 30 Ağustos 1926'da Orgeneralliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 15 Temmuz 1945'te emekli oldu. 26 Ekim 1974'te öldü.*
20	P. Albay Nazif (Tümg. KAYACIK) İstanbul (1306-P. 29)	*3 ncü Kafkas Tümen Komutanı. Takdirname ile ödüllendirildi. 1928'de General oldu. 17 Eylül 1930'da emekliye ayrıldı oldu. 20 Mart 1951'de öldü.*
213	Kur. Binbaşı Ahmet Naci (Korg. TINAZ) (1320-P.3)	*Batı Cephesi Kurmay Başkanı, 15 nci Tümen Komutanı. 1921'de Yarbay, 1922'de Albay 1926'da General, 1930'da Korgeneral oldu. 29 Aralık 1938'de isteğiyle emekliye ayrıldı. 25 Kasım 1964'de öldü.*
27	Kur. Albay Abdüllatif Naci (Korg. İLDENİZ) Manastır (1309-P.17)	*7 nci Tümen Komutanı. 1922'de General, 1927'de Korgeneral oldu ve taktirname ile ödüllendirildi. 22 Ağustos 1928'de isteğiyle emekli oldu. Mart 1948'de öldü.*
34	P. Yarbay Mümtaz (Alb.) İstanbul (1309-P.99)	*11 ve 57 nci Tümen Komutanı. 1921'de Albay oldu. 25 Şubat 1931'de emekliye ayrıldı. 1941'de öldü.*
36	P. Albay Kâzım (Tümg. SEVÜKTEKİN) İstanbul (1311-b-P.5)	*8 nci Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de General oldu ve takdirname ile ödüllendirildi. 27 Aralık 1927'de isteğiyle emekliye ayrıldı. 1949'da öldü.*
38	P. Albay Osman Nuri (Tümg. KOPTAGEL) Erzincan (131-b-P.17)	*12 nci Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de General oldu. 8 Mayıs 1934'te emekliye ayrıldı. 1942'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
40	P. Yarbay Münip (Alb. URGAY) İstanbul (1311-b-P.32)	*61 nci Tümen Komutanı. 1921'de Albay oldu. 25 Şubat 1931'de emekliye ayrıldı. 29 Temmuz 1950'de öldü.*
44	P. Albay Rüştü (Tümg. SAKARYA) İstanbul (1311-b-P.70)	*61 nci Tümen Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesinde üstün başarı göstererek 1921'de Generalliğe yükseltildi. 1934 de emekli oldu. 1951'de öldü.*
48	P. Yarbay Mehmet Emin (Tümg. YAZGAN) İstanbul (1311-b-P.88)	*18 nci Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927'de General oldu. 8 Ekim 1931'de isteğiyle emekliye ayrıldı. 21 Şubat 1961'de öldü.*
58	P. Yarbay Ali (Alb.) İstanbul (1311-c-P.11)	*2 ve 5 nci Tümen Komutan Vekili, Elcezire Cephesi Komutan Vekili. 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1932'de emekli oldu.*
60	Sv. Yarbay Arif (Alb. ÖRGÜÇ) İstanbul (1311-c-Sv.69)	*1 nci Sv. Tümen Komutanı, Mürettep Sv. Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi ve taktirname ile ödüllendirildi. 1926'da emekli edildi. 1940'da öldü.*
81	P. Yarbay Mehmet Sabri (Tümg. ERÇETİN) Bursa (1313-Top.17)	*Mürettep Tümen Komutanı, 4 ncü Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 31 Ağustos 1922'de General oldu. 1933'te emekliye ayrıldı. 1956'da öldü.*
83	P. Albay Hüseyin Nurettin (Tümg. ÖZSU) İstanbul (1313-P.256)	*7 ve 17 nci Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Generalliğe yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1932'de emekli oldu. 1937'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
170	Kur. Yarbay Mehmet Kenan (Korg. DALBAŞAR) İstanbul (1318-Sv.7)	*5 ve 41 nci Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi takdirname ile ödüllendirildi. 1926'da General, 1931'de Korgeneral oldu. 23 Mart 1935'te öldü.*
100	İs. Yarbay Sıtkı (Tümg. ÜKE) Selanik (1314-İs. 505)	*9 ncu Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1935'te isteğiyle emekli oldu. 1941'de öldü.*
132	Sv. Albay Mürsel (Tümg. BAKÜ) Erzurum (1316-Sv. 7)	*6 ncı Atlı Piyade ve 1 nci Süvari Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de General oldu ve takdirname ile ödüllendirildi. 1938'de emekliye ayrıldı. 2 Şubat 1945'de öldü.*
134	Kur. Yarbay Mustafa (Org. MUĞLALI) Muğla (1316-P. 21)	*10 ve 13 ncü Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927 de General, 1931'de Korgeneral, 1942'de Orgeneral oldu. 1947'de emekliye ayrıldı. 1951'de öldü.*
136	P. Yarbay Ömer Lütfü, İstanbul (1316-P.25)	*23 ncü Tümen Komutanı 1923'te emekli oldu.*
138	Sv. Yarbay Mehmet Suphi (Tümg. KULA) Manastır (1316-Sv. 57)	*6 ncı Atlı Piyade ve 14 ncü Süvari Tümen Komutanı. 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927'de General oldu. 1931'de emekliye ayrıldı. 19 Ekim 1948'de öldü.*
140	P. Binbaşı İbrahim (Alb. ÇOLAK) Bursa (1316-P. 157)	*2 nci Kuvvei Seyyare ve 3 ncü Sv. Tümen Komutanı. 1921'de Yarbay, 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi. 14 Aralık 1922'de isteğiyle emekli oldu. 1944'te öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
142	Kur. Yarbay Mahmut Nedim, Kafkasya (1316-Sv. 484)	*24 ncü Tümen Komutanı. 21 Nisan 1920'de Hendek harekâtında şehit düştü. (Varislerine Albay maaşı bağlandı.)*
147	Kur. Yarbay Mehmet Hayri (Tümg. TARHAN) Tırnovacık (1317-P. 4)	*9 ncu Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1929'da General oldu. 1934'te isteğiyle emekli ayrıldı. 11 Aralık 1934'te öldü.*
149	Kur. Yarbay Cavit (Tümg.) Edirne (1317-P. 14)	*11 nci Kafkas Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927'de General oldu. 5 Mart 1933'te öldü.*
159	P. Binbaşı Ahmet Fuat (Alb. BULCA) Selanik (1317-P. 80)	*11 nci Tümen Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1921'de Yarbaylığa, 1924'te Albaylığa yükseltildi. 1927'de isteğiyle emekli oldu. 14 Eylül 1962'de öldü.*
172	Kur. Yarbay Seyfi (Tümg. DÜZGÖREN) İstanbul (1318-P.14)	*13 ncü Kafkas Tümen Komutanı. Doğu Cephesi Kurmay Bşk. 1921'de Albaylığa yükseltilmiş ve takdirnameyle ödüllendirilmiştir. 1927'de General oldu. 1939'da emekliye ayrıldı. 28 Aralık 1948'de öldü.*
174	Kur. Yarbay Mehmet Nuri (Alb. CONKER) Selanik (1318-P.15)	*41 nci Tümen Komutanı. 1920'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile taltif edildi. 1927'de isteğiyle emekli oldu. 2 Ocak 1937'de öldü.*
176	Kur. Yarbay Mehmet Hulusi (Alb. CONK) İzmir (1318-P.24)	*24 ncü Tümen Komutanı, 18 nci Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi. 3 Ocak 1923'te sağlık durumu nedeniyle emekliye ayrıldı. 10 Ocak 1950'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
183	P. Yarbay Cemil Cahit (Org. TOYDEMİR) İstanbul (1318-P.311)	*1 ve 5 nci Kafkas Tümen Komutanı, 10 ncu Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi. Taktirnameyle ödüllendirildi. 1927'de General, 1933'te Korgeneral, 1942'de Orgeneral oldu. 1946'da emekliye ayrıldı. 1956'da öldü.*
195	Kur. Yarbay Abdurrahman Nafiz (Org. GÜRMAN) Bodrum (1319-P. 5) (19 Haziran 1949 - Temmuz 1950'de Genelkurmay Başkanlığı yaptı)	*1 nci Tümen Komutanı. 1921'de Albay, 1926'da General, 1930'da Korgeneral, 1940'da Orgeneral oldu. 1950'de emekliye ayrıldı. 6 Şubat 1966'da öldü.*
198	Kur. Yarbay Alaaddin (Tümg. KOVAL) İstanbul (1319-P.8)	*41 nci Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927'de General oldu. 8 Ağustos 1930'da öldü.*
200	Kur. Yarbay Aşir (Tümg. ATLI) Kilis (1319-P.23)	*16 ncı Tümen Komutanı 1921'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1925'te General oldu. 1931'de isteğiyle emekliye ayrıldı. 23 Ekim 1957'de öldü.*
210	Kur. Albay M. Kâzım (Org. ORBAY) İzmir (1320-Sah.-Top.1) (12 Ocak 1933 - 29 Temmuz 1946'da Genelkurmay Başkanlığı yaptı)	*3 ncü Kafkas Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de General, 1926'da Korgeneral, 1935'te Orgeneral oldu. 6 Temmuz 1950'de emekliye ayrıldı. 3 Haziran 1964'te öldü.*
216	Kur. Yarbay Hüseyin Hüsnü (Tümg. EMİR ERKİLET) İstanbul (1320-Sah.-Top.1)	*2 nci Ordu Kurmay Başkanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1926'da General oldu. 1932'de emekliye ayrıldı. 1958'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
221	Kur. Yarbay Ahmet Zeki (Tümg. SOYDEMİR) Selanik (1321-P.15)	*7 nci Atlı Piyade ve 6 ncı Piyade Tümen Komutanı, Mürettep Tümen ve 2 nci Süvari Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927'de General oldu. 1934'te emekliye ayrıldı. 4 Eylül 1954'te öldü.*
181	Binbaşı Ethem Necdet (Alb. ÇALLI) Aydın (1318-P.31)	*14 ncü Tümen Komutanı. 1921'de Yarbay, 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1925'te emekli oldu. 13 Temmuz 1946'da öldü.*
225	Kur. Yarbay Ömer Halis (Korg. BIYIKTAY) Erzincan (1321-P. 44)	*23 ncü Tümen Komutanı. 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1927'de General, 1934'te Korgeneral oldu. 25 Aralık 1939'da İstanbul Komutanı iken öldü.*
94	P. Yarbay Nazmi (Korg. SOLOK) Balıkesir (1314-P. 44)	*1 ve 2 nci Süvari Tümen Komutanı, 6 ncı Tümen Komutanı. 1921'de Albaylığa yükseltildi ve takdirname ile ödüllendirildi. 1924'te General 1930'da Korgeneral oldu. 1939'da emekliye ayrıldı. 1956'da öldü.*
227	Kur. Binbaşı Halit (Alb. AKMANSU) Kastamonu (1322-Top. 2)	*3 ncü Kafkas Tümen Komutanı. 1921'de Yarbaylığa, 1922'de Albaylığa yükseltildi. 1929'da isteğiyle emekli oldu. 1953'te öldü.*
229	Kur. Binbaşı Ahmet (Korg. DERVİŞ) Selanik (1322-P. 26)	*7 ve 11 nci Tümen Komutanı. 1921'de Yarbay, 1922'de Albaylığa yükseltilmiş ve takdirname ile ödüllendirilmiştir. 1926'da General, 1930'da Korgeneral olmuş, 17 Ocak 1932'de görevde iken ölmüştür.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sayfa No.	Kimliği	Görevi
231	Kur. Binbaşı Salih (Org. OMURTAK) İstanbul (1323-P. 1) (1 Ağustos 1946 - 8 Haziran 1949'da Genelkurmay Başkanlığı yaptı)	*61 nci Tümen Komutanı. 1921'de Yarbay, 1922 de Albaylığa yükseltilmiş, 1926'da General, 1930'da Korgeneral, 1940'da Orgeneral olmuş, 1950'de emekliye ayrılmış 23 Haziran 1954'te ölmüştür.*
234	Kur. Binbaşı Mehmet Nazım (Alb.) Kayseri (1323-P.3)	*4 ncü Tümen Komutanı. 1921'de Yarbay olmuş, 15 Temmuz 1921'de Yumru Çal Muharebesinde şehit düşmüştür. 16 Temmuz 1921'de rütbesi TBMM'nin kararıyla Albaylığa yükseltildi.*
56	Kur. Albay Vehbi (Tümg. KIPÇAK) Bulgaristan (Servi) (1311-c.P.8)	*10 ncu Kor. Asker Alma Heyeti Bşk., takdirname ile ödüllendirilmiş 1928'de General olmuştur. 1935'te emekliye ayrıldı.*
208	Kur. Binbaşı Osman Zati (Tümg. KORAL) İzmir (1320-Ağ. Top.1)	*1 nci Süvari Tümen Komutanı. 1921'de Yarbaylığa 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltilmiş ve takdirname ile ödüllendirilmiştir. 1927'de General olmuş 1938'de emekliye ayrılmış, 1946'da ölmüştür.*
223	Kur. Bnb. Sabit (Org. NOYAN) İstanbul (1321-P. 30)	*57 nci Tümen Komutanı 1921'de Yarbaylığa, 31 Ağustos 1922'de Albaylığa yükseltilmiş ve takdirname ile ödüllendirilmiştir. 1948'de emekliye ayrılmış, 1967'de ölmüştür.*

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN PİYADE SUBAYLARI
(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi Dos No. 1, 1302-P.39:1319 P. 730)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3	Albay Ali Rıza İstanbul (1304-P. 29)	*16 ncı Tümen Tugay Komutanı, 5 nci Kafkas Tümen Tugay Komutanı, Pontus eşkiya takibi, Büyük Taarruza katıldı. 1925'te emekli oldu.*
20	Yarbay Haydar Penahi Eyüpsultan (1307-P.24)	*Burdur, Afyon Askeralma Daire Başkanı 1925'te emekli oldu.*
36	Yarbay Abdullah (Alb.) Harput (1308-P. 60)	*Bayburt Bölge Komutanı, Bolu Askerlik Daire Başkanı. 1930'da emekli oldu.*
38	Yarbay Mazhar (Alb.) İstanbul (1308-P. 74)	*Sandıklı Cephe Komutanı, O bölgedeki muharebelere katıldı. 1930'da emekli oldu.*
51	Albay Halil Rüştü İstanbul (1309-P.45)	*Menderes Bölgesi Tugay Komutanı, 7 nci Tümen Tugay Komutanı, Afyon Bölge Komutanı. 1930'da isteğiyle emekli oldu.*
64	Yarbay Kâzım (Alb.) İstanbul (1310-P. 14)	*173 ncü Alay Komutanı, 56 ncı Tümen Komutan Vekili, 7 nci Tümen Tugay Komutanı, 6 ncı Kafkas Tümen Komutan Vekili. Kütahya-Eskişehir Sakarya, Büyük Taarruza katıldı. 1926'da emekli oldu.*
68	Albay M. Reşit İstanbul (1310-P. 64)	*71 ve 46 ncı Alay Komutanı. 1923'te emekli oldu.*
96	Albay İbrahim Hakkı (Tuğg. EMİROĞLU) İstanbul (1311-b-P. 33)	*57 nci Tümen Tugay Komutanı. 8 Eylül 1930'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
105	Albay İsmail Hakkı Edirne (1311-b-P. 80)	*15 nci Tümen Tugay Komutanı, 15 ve 10 ncu Tümen Komutan Vekili. 1931'de sağlık nedeniyle emekli oldu.*
113	Yarbay Yusuf Ziya (Alb.) Trabzon (131-C-P. 94)	*26 ve 45 nci Alay Komutanı. 1932'de isteğiyle emekli oldu.*
139	Yarbay Mustafa (Alb.) İstanbul (1311-P.180)	*24 ncü Tümen 2 nci Alay Komutanı 23 ncü Tümen 133 ncü Alay Komutanı 57 nci Tümen Komutanı Vekili. İnönü, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1930'da emekli oldu.*
152	Yarbay Hüseyin Hüsnü (Alb.) İstanbul (1311-b-P-202)	*41 nci Tümen 19 ncu Alay Komutanı, 23 ncü Tümen 69 ncu Alay Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruza katıldı. 1931'de emekli oldu.*
157	Yarbay Ahmet Rıza (Alb.) Manastır (1311-c-P.214)	*Amasya, Zile, Tokat Bölge Komutanı, eşkiya takibi harekâtına katıldı. 1931'de isteğiyle emekli oldu.*
158	Albay Abdülrezzak Diyarbakır (1311-b-P. 218)	*11 nci Tümen Komutan Vekili (Ekim 1921 - Şubat 1922), 1930'da emekli oldu.*
182	Yarbay İbrahim Ethem (Alb.) Filibe (1311-C-P. 344)	*41 nci Tümen 12 nci Alay Komutanı (Mersin'de), Milis 1 nci Alay Komutanı, 1935'te emekli oldu.*
190	Binbaşı Mehmet Fehmi (Yb.) Süleymaniye (1311-C-P.490)	*Askerlik şube başkanlıkları yaptı. 1924'te emekli oldu.*
202	Binbaşı, Yarbay H. Cevdet (Alb.) Şumnu (1312-P.37)	*68 nci Alay ve Salihli Cephe Komutanı, 14 ncü Tümen 26 nci Alay Komutanı. 1934'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
203	Yarbay Ali Muzaffer (Tuğg.) Arhavi (1312-P.38)	*5 nci Kafkas Tümeni, 13 ncü Alay Komutanı, 7 nci Tümen 23 ncü Alay Komutanı. Sakarya ve Büyük Taarruza katıldı. 1932'de emekli oldu.*
212	Binbaşı Hasan Hakkı (Yb.) Malatya (1312-P.91)	*Askerlik şube başkanlıkları ve daire başkan vekilliği yaptı. 1927'de emekli oldu.*
217	Binbaşı Mustafa Saffet Tırnova (1312-P.134)	*5 nci Kafkas Tümeni, 13 ncü Alay 3 ncü Tabur Komutanı, 1 nci Tümen 5 nci Alay 2 nci Tabur Komutanlığı yaptı. Pontus Harekâtı, İnönü, Kütahya - Eskişehir Muharebeleri ve Büyük Taarruza katıldı. 1929'da emekli oldu.*
218	Binbaşı Nazmi (Yb.) İstanbul (1312-P. 138)	*15 nci Tümen, 38 nci Alay 1 ve 3 nci Tabur Komutanlığı yaptı. Kütahya - Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1929'da emekli oldu.*
238	Binbaşı, Yarbay Mehmet Murat (Alb.) Trabzon (1312-P. 266)	*9 ncu Tümen, 28 nci Alay, 3 ncü Tabur Komutanı, 14 ncü Tümen 25 nci Alay Komutan Vekili. 1936'da emekli oldu.*
248	Yarbay Celâl (Alb.) Sofya (1312-P.327)	*27 nci Alay ve 188 nci Alay Komutan Vekillikleri yaptı. 1929'da emekli oldu.*
252	Binbaşı Hayri Kastamonu (1312-P.360)	*68 nci Alay, 1 nci Tabur Komutanı, 159 ncu Alay Komutan Muavini. Alaşehir Salihli, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1929'da emekli oldu.*
254	Yarbay Nuri (Alb.) Şam (1312-P.374)	*Muğla Bölgesi Komutanı. 1929'da öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
256	Binbaşı Hüseyin Hüsnü Köstendil (1312-P.378)	*32 nci Alay, 2 nci Tabur Komutanı 26 nci Alay 3 ncü Tabur Komutanı. Uşak, Kütahya-Eskişehir Muharebelerine ve Büyük Taaruz'a katıldı. 1928'de öldü.*
279	Yüzbaşı Mustafa Hulisi İstanbul (1312-P.580)	*11 nci Tümen, 127 nci Alay, 11 nci Bölük Komutanı. 126 ncı Alay 2 nci Bölük Komutanı. 1924'te emekli oldu.*
283	Yarbay Mehmet Nedim Divriği (1313-P.35)	*18 nci Tümen, 15 nci Alay Komutanı, 81 nci Alay Komutanı, 1938'de emekli oldu.*
298	Binbaşı Nazım (Yb. ALPAY) Uhri (1313-P. 73)	*41 nci Tümen 16 ncı Alay Komutan Vekili. Adana Cephesi'nde muharebeye katıldı. 1930'da emekli oldu.*
299	Binbaşı İzzet (Alb.) İstanbul (1313-P. 97)	*9 ncu Kafkas Alayı, 2 nci Tabur Komutanı, 1930'da emekli oldu.*
301	Yarbay Ahmet Cemil (Alb.) Harput (1313-P. 101)	*Silvan Bağımsız Tümen Komutan Vekili. 1930'da emekli oldu.*
306	Yarbay Mehmet Nuri Erzurum (1313-P.131)	*175 nci Alay Komutanı. Aydın, Ödemiş, İzmir'de çarpıştı. 1923'te emekli oldu.*
312	Albay Talat (Tuğg. SÜALP) Bursa (1313-P.178)	*1 nci ve 11 nci Tümenler Tugay Komutanı. Bozüyük ve Mudanya'da çarpıştı. 1931'de isteğiyle emekli oldu.*
314	Yarbay Mehmet Rüştü (Alb.) İstanbul (1313-P.186)	*58 nci Alay Komutanı. Tüm muharebelere katıldı. 1931'de emekli oldu.*
321	Binbaşı Sami (Yb.) İstanbul (1313-P.219)	*Polatlı Nokta Komutanı, Ereğli İskele Komutanı. 1932'de emekli oldu.*
344	Bnb. Hasan Fehmi (Yb.) Kastamonu (1313-P.312)	*İnebolu Askerlik Şube Başkanı. 1932'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
350	Binbaşı, Yarbay Yusuf Ziya (Alb.) Gümüşhane (1313-P.337)	*32 nci Alay Komutan Muavini, 13 ncü Tümen 54 ncü Alay Komutanı. 1935'te emekli oldu.*
352	Binbaşı, Yarbay Kâmil (Alb.) Trabzon (1313-P.340)	*15 nci Tümen 45 nci Alay Komutanı. 1931'de emekli oldu.*
372	Binbaşı Mehmet Arif İstanbul (1313-P. 418)	*Kuvayi Milliye Tabur Komutanı, Ankara Harp Divanı Üyesi (1921'de Babaköy'de Yunanlılara esir düştü. 1923'te döndü) 1932'de sağlık nedeniyle emekli oldu.*
385	Binbaşı Hasan Kâzım (Yb.) İstanbul (1313-P. 461)	*174 ncü Alay 3 ncü Tabur Komutanı, 61 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.*
401	Kurmay Albay Mehmet Behiç (ERKİN) İstanbul (1314-P. 6)	*Milli Savunma Bakanlığı Müsteşar Muavini, Bayındırlık Bakanlığı Demiryolları Genel Müdürü. 28 Aralık 1925'te emekli oldu*
406	Binbaşı Ferit (Yb.) Harput (1314-P. 17)	*Palu Askerlik Şubesi Başkanı. 1934'te emekli oldu.*
423	Yarbay Süleyman İstanbul (1314-P.80)	*19 ve 32 nci Alay Komutanı. Kütahya - Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1923'te isteğiyle emekli oldu.*
458	Yarbay Ali Rıza (Alb.) Sivas (1314-P. 209)	*48 ve 63 ncü Alay Komutanı. Pontus Harekatı ve Sakarya Meydan Muharebelerine katıldı. 1933'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
468	Binbaşı, Yarbay İsmayil Rahmi (Alb.) Ankara (1314-P. 264)	*M.S.B. Personel Dairesi Grup Amiri, 13 ncü Tümen 55 nci Alay Komutanı. 1931'de emekli oldu.*
474	Binbaşı, Yarbay Ömer Kerami (Alb.) Ohri (1314-P. 294)	*41 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı. 41 nci Tümen 16 ncı Alay Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı 1931'de emekli oldu.*
538	Yarbay Mehmet Ali (Alb.) İstanbul (1315-P. 40)	*Assb. Talimgahları Komutanı, 6 ncı Depo Alayı Komutanı, İzmit Merkez Komutanı. 1933'te emekli oldu.*
539	Yarbay İsmail Refi (Tuğg. EVİNÇ) İstanbul (1315-P. 45)	*57 nci Tümen 37 nci Alay Komutanı. Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
544	Yarbay Tevfik İstanbul (1315-P.71)	*34 ncü Alay Komutanı Muavini. Doğu Cephesi Muharebelerine katıldı. 1927'de isteğiyle emekli oldu.*
548	Binbaşı, Yarbay Hüseyin İstanbul (1315-P.93)	*18 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı, 5 nci Alay Komutan Muavini. Yalova Bursa Bandırma ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.*
833	Binbaşı Firuz (Alb.) Van (1317-P. 203)	*Doğu Cephesinde 33 ncü Alay ve Ardahan Hudut Alayı Komutanı. Kars ve Ardahan Muharebelerine katıldı. 10 Ocak 1930'da öldü.*
565	Binbaşı, Yarbay Mehmet Arif Boyabat (1315-P.209)	*24 ncü Alay Komutan Vekili, 61 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı, 18 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı, 68 nci Alay Komutan Muavini. Eskişehir, Sakarya,*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Mudanya, Bursa, Bandırma Muhaberelerine girdi. 1930'da emekli oldu.
566	Kd. Yüzbaşı İbrahim Halil Şam (1315-P. 218)	*69 ncu Alay 2 nci Tabur Komutan Vekili. Mudurnu, Düzce, Bolu İsyancılarıyla çarpıştı 1925'de yaş haddinden emekli oldu.*
569	Binbaşı, Yarbay Kemalettin (Alb.) Adana (1315-P.223)	*38 nci, 44 ncü Alay Komutan Vekili, 47 nci ve 127 nci Alay Komutanı. Doğu Cephesinde Ermeni Harekatına, Samsun, Terme, Bafra Rum eşkiya çarpışmalarına, Afyon, Uşak Muharebelerine katıldı. 1932'de emekli oldu.*
570	Binbaşı, Yarbay Osman Zeki (Alb. EYÜPOĞLU) Trabzon (1315-P.232)	*Diyarbakır Merkez Komutanı, 5 nci Kafkas Tümeni Hücum Tabur Komutanı, 8 nci Alay Komutanı Muavini, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
578	Binbaşı Nuri İstanbul (1315-P. 272)	*69 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı. 1929'da emekli oldu.*
582	Binbaşı, Yarbay Mustafa Asım İzmir (1315-P. 295)	*15 nci Alay 3 ncü Tabur, 24 ncü Alay 1 nci Tabur Komutanı ve Kocaeli Grup Akıncı Kolları Komutanı. Balçıkhisar, İznik Muharebeleri ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de emekli oldu.*
584	Binbaşı Hüseyin Hamit Divriği (1315-P. 301)	*36 ncı Alay 1 nci Tabur Komutanı. Doğu Cephesi Muharebelerine, Afyon, Alaşehir, Salihli, Manisa Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1929'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
607	Binbaşı, Yarbay Demir Ali (Alb. SOMDEMİR) Selanik (1315-P.416)	*38 nci Alay Komutan Vekili, Mersin Nokta Komutanı, 4 ncü Depo Alay Komutanı. Rum eşkiya çarpışmalarına, Sakarya Duatepe ve Beylik Köprü Muharebelerine katıldı. Duatepe'de ağır yaralandı. 1927 de emekli oldu.*
610	Binbaşı, Yarbay Şevki (Alb. SAVAŞÇI) Trabzon (1315-P. 428)	*174 ncü Alay Komutanı, Bursa Harp Divanı Başkanı. Tüm muharebelere katıldı. 1936'da emekli oldu.*
632	Teğmen Tahir Yıldızeli (1315-P. 594)	*Burdur İnzibat Subayı. 1923'de emekli oldu.*
652	Binbaşı, Yarbay Necip Kadri (Tümg. DEMİRKAZIK) Eskişehir (1316-P.43)	*4 ncü Tümen 40 ncı Alay Komutanı, 10 ncu Tümen 71 nci Alay Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da emekli oldu.*
687	Binbaşı Hasan Basri (Alb.) İstanbul (1316-P.190)	*24 ncü Tümen 30 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da emekli oldu.*
688	Binbaşı Mehmet Aşir Erzurum (1316-P.193)	*172 nci Alay 3 ncü, 25 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Anzavur takibatı, Geyve, Eskişehir, Uşak, Menderes Muharebelerine katıldı. 1924'de isteğiyle emekli oldu.*
695	Yüzbaşı Ali Rıza İstanbul (1316-P. 234)	*Akhisar Merkez Komutanı, Balıkesir Millî Taburu Komutanı, Akhisar ve Anzavur harekatına katıldı. 1923'te terhis edildi.*
701	Binbaşı, Yarbay Demir (Alb.) Pirlepe (1316-P. 242)	*Van Mevki ve 34 ncü Alay Komutanı, Kars Merkez Komutanı 33 ncü Alay Ko-*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		mutanı. Doğu Cephesi Harekatına katıldı. 1931'de emekli oldu.
703	Binbaşı Ali Recai (Yb.) İstanbul (1316-P. 250)	*23 ncü Tümen 68 nci Alay 3 ncü Tabur, 131 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Uşak, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.*
730	Binbaşı, Yarbay Mehmet Tevfik (Alb.) Üsküdar (1316.P. 238)	*6 ncı Tümen 52 nci Alay Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
739	Binbaşı Yusuf Nazım (Yb.) Erzurum (1316-P. 398)	*70 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı ve İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruza katıldı. (Sakarya ve Afyon'da Yaralandı) 1930'da emekli oldu.*
747	Binbaşı Salih Hilmi (Yb.) İstanbul (1316-P. 443)	*Atlı Piyade Alayı 1 nci Tabur Komutanı, Nokta ve 23 ncü Tümen Ağırlık Komutanı. 1931'de isteğiyle emekli oldu.*
858	Yüzbaşı Osman Şakir (Kd. Yzb.) Amasya (1317-P.314)	*58 nci Alay 31 nci Bölük ve Çorum Ulaştırma Tabur Komutanı 1927'de yaş haddinden emekli oldu.*
860	Binbaşı Ahmet Latif (Alb. ULUTAŞ) Elazığ (1317-P.326)	*9 ncu Tümen 29 ncu Alay 1 nci Tabur ve 9 ncu Tümen Hücum Tabur Komutanı. Doğu'daki muharebelere katıldı. 1939'da emekli oldu.*
863	Binbaşı Hayri Sivas (1317-P. 345)	*Sivas Merkez Komutanı, 64 ncü Alay 3 ncü Tabur Komutanı. 1923'te öldü.*
878	Binbaşı Mustafa Murat (Alb.) İstanbul (1317-P. 425)	*6 ncı Tümen 13 ncü Jandarma Tabur ve 15 nci Tümen 38 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. Batı'daki muharebelere katıldı. 1934'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
899	Kur. Bnb. Salim Cevat (Tümg. AYALP) Edirne (1318-P.13)	*41 nci Tümen Kurmay Başkanı, Ordu Dairesi Başkan Muavini. Adana Bölgesi'ndeki Muharebelere katıldı. 1942'de emekli oldu.*
910	Mümtaz Binbaşı M. Halit (Alb. GÖKTUĞ) İstanbul (1318-P. 34)	*173 ncü Alay 3 ncü Tabur Komutanı, Konya Mevki Komutanlığı Kurmay Başkanı. Sivas Menzil Müfettişliği Kurmay Başkanı. 1936'da emekli oldu.*
919	Yarbay İsmail Hakkı İstanbul (1318-P. 83)	*24 ncü Tümen 32 nci Alay, 5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay Komutanı. Kütahya -Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da emekli oldu.*
924	Binbaşı Mehmet Tevfik Erzincan (1318-P.110)	*Bursa Milis Taburu Komutanı, Askerî Okullarda Fransızca Öğretmeni. 1931'de isteğiyle emekli oldu.*
940	Binbaşı Arif (Yb.) Kırklareli (1318-P. 188)	*68 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı Batı Cephesi Seferî Sevk Komisyon Bşk.lığı. 1932'de emekli oldu.*
950	Binbaşı M. Zeki (Alb. ALYANAK) İstanbul (1318-P. 247)	*45 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı, 56 ncı Alay 2 nci ve 3 ncü Tabur Komutanlıkları ile Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. (Sakarya'da yaralandı) 1937'de emekli oldu.*
952	Binbaşı İrfan (Alb. ADLI) İstanbul (1318-P.250)	*28 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki muharebelere katıldı. 1937'de öldü.*
972	Binbaşı Hüseyin Kemal (Alb. ERÖKTEM) İstanbul (1318-P.346)	*Artvin Hudut Alay 3 ncü Tabur Komutanı. 1941'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
983	Binbaşı Hasan Basri (Yb.) Yenibahçe (1318-P. 416)	*9 ncu Tümen Maraş 26 ncı Alay 1 nci ve 2 nci Tabur Komutanı, 3 ncü Kafkas Tümeni 8 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. 1931'de emekli oldu.*
987	Binbaşı Sadık (Yb.) Kastamonu (1318-P. 416)	*Bolu Merkez Taburu Komutanı, 43 ncü Alay 3 ncü, 10 ncu Alay 7 nci, 51 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı olarak Tüm Muharebelere katıldı. 1933'de emekli oldu.*
1008	Yüzbaşı Mehmet Akif (Bnb.) Erzurum (1318-P. 503)	*3 ncü Kafkas Tümeni 8 nci Alay 6 ncı Bölük Komutanı, 9 ncu Tümen 28 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. 1931'de emekli oldu.*
1030	Binbaşı Veysel (Alb. BAYRAK) Samsun (1319-P.31)	*3 ncü Tümen 11 nci Alay 2 nci Tabur ve 13 ncü Tümen 55 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. Doğu Cephesi'nde Koçkiri ve Pantüs Harekatı'na katıldı. 1933'de emekli oldu.*
1048	Binbaşı Mustafa Nuri İnebolu (1319-P. 118)	*70 ve 126 ncı Alay 1 nci Tabur Komutanı, 44 ncü Alay Komutan Muavini. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
1050	Binbaşı Yarbay Mehmet Talat (Tuğg. OGAN) İstanbul (1319-P-120)	*12 nci Tümen 35 nci Alay Komutanı. Doğu Cephesi Ermeni Harekatı'na, Batı Cephesi Büyük Taarruz'a katıldı. 1941'de öldü.*
1051	Binbaşı Yarbay Salih Zeki Manastır (1319-P. 122)	*Batı cephesi Askerî Polis Muavini, 32, 30 ve 126 ncı Alayların 1 nci Tabur Komutanı, 11 nci Tümen Hücum Taburu, 34 ncü Alay Komutanı*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
1052	Yarbay İsmail Hakkı (Alb. ALPAN) Üsküp (1319-P. 129)	*Batı Cephesi Askerî Polis Müdürü ve Merkez Komutanı, 126 ncı Alay Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
1064	Yüzbaşı Binbaşı Ahmet (Alb. ÖZGÖREN) İnebolu (1319-P. 166)	*Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı Karargah Komutanı, 38 nci Alay 9 ncu Bölük, 45 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. 1941'de emekli oldu.*
1086	Yüzbaşı, Binbaşı Tahsin (Alb. AKYEL) İstanbul (1319-P. 259)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı, aynı alayın 1 ve 3 ncü Tabur Komutanı. Samsun ve dolaylarındaki harekata, Kütahya - Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
1087	Yüzbaşı Şükrü (Kd. Yzb) Niğde (1319-P. 265)	*Millî Birlik ve Seyyar Müfreze Komutanı, Antalya İnzibat Subayı, Ödemiş Askerlik Şube Başkanı, Akhisar Cephesi, Bandırma Biga dolayları, Anzavur'un takibi, Yozgat İsyanı'nın bastırılması, Uşak, Gediz, Demirci Harekâtı'na katıldı. 1928'de emekli oldu.*
1097	Yüzbaşı, Binbaşı Sadık Özgür İstanbul (1319-P. 292)	*131 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı, aynı alayın 2 nci Tabur Komutanı Demirci, Uşak, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'de isteğiyle emekli oldu.*
1099	Yüzbaşı Binbaşı Şevki Sivas (1319-P. 296)	*188 nci Alay 1 nci Bölük, 30 ncu Alay 9 ncu Bölük Komutanı, 142 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı, 2 nci İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de emekli oldu.
1100	Binbaşı Hüseyin Ziver İstanbul (1319-P. 298)	*3 ncü Alay 1 nci Tabur, 5 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. 2 nci İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
1116	Binbaşı Sefer (Alb. ÇETİNTAŞ) Dimetoka (1319-P. 380)	*174 ncü Alay 1 nci Tabur, 159 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı, 62 nci Alay Komutanı Vekili. 1 nci ve 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
1117	Binbaşı Hasan Fehmi (Alb. ERTÜRK)	*79 nci Alay 1 nci Tabur, 127 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
1121	Kd. Yüzbaşı Nevzat (Bnb.) Üsküp (1319-P.394)	*2 nci Tümen 6 ncı Alay 1 nci Bölük, 1 nci Alay 1 nci Bölük, 2 nci Depo Alayı 10 ncu Bölük Komutanı Gaziantep ve dolaylarındaki muharebelere, Midyat dolaylarındaki asî takibatına katıldı. 1933'te emekli oldu.*
1123	Yüzbaşı, Binbaşı A. Rıfat Diyarbakır (1319-P. 397)	*Malatya Millî Kuvvetler Komutanı, 9 ncu Tümen 27 nci Alay 2 nci Tabur, aynı tümenin Hücum Tabur Komutanı. Gaziantep ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1933'te emekli oldu.*
1125	Yüzbaşı, Binbaşı Ömer Naim (Alb. ÜNSALDI) Elazığ (1319-P.402)	*11 nci Kafkas Tümeni 1 nci Tabur Ağır Makinalı Tüfek Bölük Komutanı, 7 nci Tümen 23 ncü Alay 1 nci Tabur Komu-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		tanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1941'de emekli oldu.
1134	Yüzbaşı, Binbaşı Cemil Üsküp (1319-P. 442)	*56 ncı Tümen 171 nci Alay 7 nci Bölük, 17 nci Tümen 48 nci Alay 3 ncü Tabur, 18 nci Tümen 61 nci Alay 3 ncü Tabur Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de isteğiyle emekliye ayrıldı.*
1147	Yüzbaşı, Binbaşı Ahmet Şükrü (ESMER) İstanbul (1319-P.474)	*Üsküdar ve dolayları Millî Kuvvetler Komutanı, 11 nci Alay Komutanı, 4 ncü Depo Alay Komutanı, Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmasını sağladı. Rize'de Rum eşkiyasının tenkil harekâtını idare etti. 1925'te Milletvekili seçilerek emekliye ayrıldı.*
1166	Binbaşı İsmail Hakkı Harput (1319-P. 569)	*Gnkur 2 nci Şb. Md., Merkez Ordusu İstihbarat Şb. Md., Harp Divanı üyelikleri yaptı. 1924'te emekli oldu.*
1170	Yüzbaşı, Binbaşı Şevket (Yb.) Bayramiç (1319-P.585)	*190 ncı Alay 3 ncü Bölük, 159 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı. Gediz, Derbent, İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1932'de emekli oldu.*
1175	Yüzbaşı, Binbaşı H. Faraç Trablusgarp (1319-P. 608)	*5 nci Tümen 14 ncü Alay 1 nci Tabur, 61 nci Tümen 127 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. Gediz ve Kütahya Muharebelerine katıldı. 1929'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN PİYADE SUBAYLARI

(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Dos. No. 2, 1320-P.3 : 1325-P.1587)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
1012	Kurmay Binbaşı, Yarbay Hayrullah (Tümg. FİŞEK) Kalkandelen (1329-P.7)	*14 ncü Kolordu Kurmay Başkanı, Kocaeli Grubu Kurmay Başkanı, 3 ncü Kolordu Kurmay Başkanı, Bandırma, Balıkesir, Soma, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
1708	Binbaşı Ali Gelibolu (1320-P.142)	*58 nci Alay Bölük Komutanı, 57 nci Tümen Mt. Subayı, 27. nci Alay 1 nci Tabur Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
1711	Yüzbaşı Hayrettin (Alb. GÜVENER) İstanbul (1320-P.164)	*M. M. Grubu emrinde ve Karaköse Şubesi 2 nci Bölük Komutanı. 1945'te emekli oldu.*
346	Yüzbaşı Nuri (Kd. Yzb) İstanbul (1320-P. 263)	*11 nci Tümen 70 nci Alay 1 nci Tabur. Kocaeli Harekatı'na katıldı. 1929'da emekli oldu.*
3466	Kd. Yüzbaşı Mehmet Ziyaettin (Bnb.) Van (1320-P.209)	*10 ncu Tümen 66 ncı Alay 1 ncı Tabur Komutan Vekili. Samsun dolaylarındaki harekâta katıldı. 1925'te öldü.*
1735	Yüzbaşı Reşit (Yb.) İstanbul (1320-P.363)	*51 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı, 45 nci Alay 6 nci Bölük Komutanı, Gaziantep, Sakarya Muharebeleri ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da emekli oldu.*
1743	Binbaşı Hüseyin (Yb.) ÇAMLICA İstanbul (1320-P. 405)	*8 nci Kafkas Alayı 2 nci Tabur Komutanı, Doğu Cephesi, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
1744	Binbaşı İsmail Erzincan (1320-P-412)	*51 nci ve 13 ncü Alayların 1 nci Tabur Komutanı, İnönü, Sakaya Muhabelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*
1749	Binbaşı Hüseyin Vasıf (Alb. BÖKE) Erzincan (1320-P. 440)	*19 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı, Kütahya, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
1750	Yüzbaşı Yunus (Bnb.) Muş (1320-P. 444)	*2 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı, Elcezire ve Doğu Cephesi Muharebelerine girdi. 1932'de emekli oldu.*
354	Binbaşı Abdülhalim (Yb.) Sivas (1320-P. 461)	*4 ncü Tümen 132 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz katıldı. 1931'de emekli oldu.*
355	Binbaşı Ömer İstanbul (1320-P. 174)	*41 nci Tümen 16 ncı Alay 2 nci Tabur Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.*
359	Binbaşı Hamdi (Yb.) Erzincan (1320-P.486)	*9 ncu Tümen 28 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki muharebelere katıldı. 1936'da emekli oldu.*
369	Binbaşı Hasan Cevdet (Alb. TEMİZKANLI) İstanbul (1320-P.529)	*5 nci Tümen 14 ncü Alay 2 nci Tabur Komutanı. Gaziantep ve Sakarya Muharebelerine katıldı. Yedi yerinden yaralandı. 1937'de emekli oldu.*
392	Yüzbaşı Emrullah (Bnb) Gümüşhane (1320-P. 671)	*Trabzon Askerlik Şubesinde 1926'da isteğiyle emekliye ayrıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
418	Binbaşı Ahmet Fatin (Alb. ŞİMŞEK) Sinop (1321-P.3)	*5 nci Kafkas Tümeni Kurmay Bşk. Gnkur. 3 ncü Şube Müdürü, Kütahya - Eskişehir Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de sağlıktan emekli oldu.*
422	Binbaşı, Yarbay Mehmet Fahri (Tuğg. ULUĞ) Harput (1321-P.9)	*15 nci Kolordu ve Doğu Cephesi Harekât Şubesi Müdürü, 73 ncü Alay Komutanı, Doğu Cephesindeki Muharebelere katıldı. 1940'da emekli oldu.*
423	Yarbay İbrahim Rahmi (Tümg. BEKEN) Gemlik (1321-P.10)	*Kocaeli Grubu Kurmay Başkanı 2 nci Kolordu Kurmay Başkanı Talimgah Komutanı, Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
426	Kurmay Binbaşı Tahsin (Yb. ALAGÖZ) Isparta (1312-P. 26)	*Batı Cephesi Karargâhı İstihbarat Şubesi Müdürü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te isteğiyle emekli oldu.*
432	Kurmay Binbaşı Cemal (Alb. UĞAN) Manisa (1321-P. 37)	*Elcezire Cephesi Komutanlığı Harekât ve İstihbarat Şube Müdürü, 1 Ekim 1920 - 8 Nisan 1921'de Kurmay Başkanı. 1939'da emekli oldu.*
433	Kurmay Binbaşı, Yarbay Hüseyin Hüsnü (Alb. DEMİRTEPE) Köprülü (1321-P. 38)	*5 nci Tümen ve Merkez Ordusu Harekât Şube Müdürü, 9 ncu Alay Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'da emekli oldu.*
435	Kurmay Binbaşı İhsan (Alb. HUN) Yenicevardar (1321-P. 50)	*15 nci Tümen Kurmay Başkanı, Batı ve Elcezire Cepheleri Kurmay Heyetlerinde görev yaptı. Pontus Harekâtı ve İnönü, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1945'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
436	Binbaşı, Yarbay Fikri (Tümg. ERBUĞ) Sivas (1321-P. 54)	*9 ncu Tümen 25 nci Alay 1 nci Tabur, 7 nci Tümen Hücum Taburu Komutanı, 1 nci Tümen 4 ncü Alay Komutanı Muavini. Antep, Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. 4 defa yaralandı. 1943'te emekli oldu.*
1758	Binbaşı Numan Kastamonu (1321-P. 74)	*Kütahya-Eskişehir ve Sakarya muharebelerine katıldı. Yaralandı. 1925'te malulen emekli oldu.*
1782	Kd. Yüzbaşı İzzet (Yb. ÖZTEKİN)	*9 ncu Tümen 26 ncı Alay 10 ncu Bölük Komutanı. Doğu Cephesi Muharebelerine katıldı. 1937'de emekli oldu.*
1797	Binbaşı Sami (Alb. DAYI) İzmit (1321-P. 251)	*İpsala Milis Taburu, 41 nci Tümen 16 ncı Alay 3 ncü Tabur, 19 ncu Alay 1 nci Tabur Komutanı. Trakya Harekâtına ve Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da öldü.*
1799	Binbaşı Mevlüt Nüzhet Süleymaniye (1321-P. 257)	*7 nci Tümen 23 ncü Alay 1 nci Tabur Komutanı. Nasuhçal, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*
1815	Binbaşı Emin (Alb. BAYSAL) Sivas (1321-P.340)	*8 nci Kafkas Alayı 3 ncü Tabur Komutanı. Doğu Cephesi, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
1824	Yüzbaşı, Binbaşı Cemal İstanbul (1321-P. 375)	*39 ncu Alay 9 ncu Bölük Komutanı, 176 ncı Alay 1 nci Tabur Komutanı. 1926'da emekli oldu.*
1833	Binbaşı Rıfat (Alb. KIRAN) İstanbul (1321-P.407)	*41 nci Alay 1 nci Tabur, 39 ncu Alay 3 ncü, 176 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1941'de emekli oldu.
1837	Yüzbaşı Kâmil (Alb. YILMAZ) Arapkir (1321-P.418)	*82 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı. Doğu Cephesi Muharebelerine katıldı. 1937'de emekli oldu.*
1838	Binbaşı Hasan Tahsin Yanya (1321-P.423)	*Kuvvei Seyyare emrinde ve Batı Cephesi Komutanlığı Levazım Şubesi'nde görev yaptı. İzmir Uçak İstasyon Komutanı. 1925'te isteğiyle emekli oldu.*
1847	Binbaşı Ahmet (Alb. TURAN) Sivas (1321-P. 444)	*29 ncu Alay 3 ncü Tabur Komutanı, 42 ve 39 ncu Alay Komutan Vekili. İnönü Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
1857	Yüzbaşı, Binbaşı M. Faik (Yb. PEKDEMİR) İstanbul (1321-P.472)	*109, 110 ncu Alaylarda Bölük Komutanı 34, 35, 36 ncı Alaylarda Bölük ve Tabur Komutanı Doğu Cephesi Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da emekli oldu.*
1871	Yüzbaşı, Binbaşı Ahmet Cemil (Yb.) Diyarbakır	*Eskişehir Merkez Komutanı, 2 nci Alay 1 nci Bölük, 61 nci Tümen 174 ncü Alay 3 ncü, 159 ncu Alay 3 ncü, 24 ncü Tümen 32 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
1935	Kur. Binbaşı, Yarbay Veysel (Tümg. ÜNÜVAR) Erzincan (1322-P.7)	*11 nci Tümen ve Kars Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanı, Van Bağımsız Aşiret Tugayı ve 4 ncü Tugay Komutanı 8 nci Tümen Kurmay Başkanı. Kars, Gümrü,*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Nahcivan Muharebelerine katıldı. Gnkur. Harp Tarihi Dairesi Başkanıyken 21 Nisan 1941'de emekli oldu. (Emekli olarak ta bir süre çalıştı).
1937	Kur. Yarbay İsmail Hakkı (Alb. KARATAYLI) Köstence (1322-P.11)	*20 nci Kolordu 1 nci Şube Müdürü, Batı Cephesi Menzil İkmal Şube Müdürü, 4 ncü Tümen Tugay Komutanı. İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. Üç yara aldı. 22 Ağustos 1922'de 3 ncü derece Harp Malülü olarak emekliye ayrıldı.*
1944	Yüzbaşı ve Binbaşı Remzi (1924'te Kur.) (Kur. Alb. CEBECİ) Kayseri (1322-P. 27)	*Batı Cephesi Grup Harekât Şubesinde İnönü, Sakarya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki taktirname aldı. 1944'te emekli oldu.*
1945	Kur. Yüzbaşı ve Binbaşı Rahmi (Alb. APAK) Babaeski (1322-P.28)	*11 ve 56 ncı Tümenlerde Kurmay Başkanı, 2 nci Süvari Tugay Komutanı. Anzavur, Çerkez Ethem Harekâtlarına, İnönü Muharebelerine katıldı. 1934'te isteğiyle emekli oldu.*
1946	Kur. Yüzbaşı ve Binbaşı M. Kemalettin (Alb. GÜNGÖR) İstanbul (1322-P.31)	*2 nci Ordu Harekât Şubesi'nde Anzavur'u tenkil harekâtına, Biga İsyanı'nın bastırılmasına, İnönü, Sakarya Muharebelerine, Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
1947	Yüzbaşı ve Binbaşı Mehmet Faik (Alb. BÜYÜKMALKOÇ) Hasköy Bulgaristan'da (1322-P. 34)	*2 nci Tümen 18 nci Alay 3 ncü Tabur, 6 ncı Alay 2 nci Tabur ve 2 nci Tümen Doğu Tabur Komutanı. Dakka, Dizar bölgelerindeki isyanın bastırılmasına Diyarbakır, Mardin, Midyat dolaylarındaki çarpışmalara katıldı. 1944'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
1951	Yüzbaşı Hasan Behçet (Bnb.) Malatya (1322-P.53)	*Malatya sevkiyat başkanı, Mardin Hudut Taburu 3 ncü Bölük Komutanı. 1934'te emekli oldu.*
1964	Yüzbaşı İbrahim Cevdet (Bnb.) Yanya (1322-P. 120)	*46 ncı Alay 2 nci Bölük Komutanı, 35 nci Alay 6 ncı Bölük Komutanı. 1931'de emekli oldu.*
1968	Yüzbaşı Münir Kemal (Yb. YILMAZTÜRK) Kayseri (1322-P. 143)	*Kayseri Teçhizat ve Mühimmat Ambarı Müdürü. 1931'de emekli oldu.*
1988	Binbaşı Murat (Alb. TUNCA) Kazancık (1322-P. 211)	*41 nci Alay 3 ncü Tabur Komutanı, Kocaeli Grubu ve 17 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı. 1942'de emekli oldu.*
1898	Yüzbaşı H. Faik (Yb. ORHUN) Bursa (1322-P.214)	*126 ncı Alay 12 nci Bölük Komutanı, 12 nci Tümen Makineli Tüfek Subayı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*
2004	Yüzbaşı Şükrü (Bnb. ORAL) İmadiye (1322-P.245)	*Erzurum Müstahkem Mevkii 72 nci Alay 3 ncü Tabur Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki muharebelere katıldı. 1932'te emekli oldu.*
2005	Yüzbaşı İsmail Hakkı Samsun (1322-P. 252)	*5 nci Tümen 15 nci Alay 2 nci Bölük, 15 nci Tümen 38 nci Alay 5 nci Bölük Komutanı, Malatya, Elazığ Gaziantep dolaylarındaki harekâta ve Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1926'da emekli oldu.*
2031	Binbaşı Mehmet (TAYYAR) Erzincan (1322-P. 354)	*23 ncü Tümen Hücum Tabur Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2032	Yüzbaşı İbrahim Şevki İstanbul (1322-P. 357)	*Bozöyük ve Bandırma İstasyon Komutanı. 1928'de emekli oldu.*
2033	Yüzbaşı Necati (Bnb. GÖZE) Kirmastı (1322-P. 363)	*174 ncü Alay 9 ncu Bölük Komutanı, Kırşehir Ulaştırma Tabur Komutan Vekili, Yahşihan Nokta Komutanı. 1932'de emekli oldu.*
2037	Yüzbaşı Osman (Yb.) Niğde (1322-P. 371)	*34 ncü Alay 3 ncü Bölük Komutanı. 1934'te emekli oldu.*
2084	Yüzbaşı Mehmet (Bnb.) Eskişehir (1322-P. 54.3) (1900'de er olarak orduya girdi. Astsubay oldu. Başçavuş iken 1906'da subay oldu.)	*5 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de emekli oldu.*
2102	Yüzbaşı Mehmet (MURAT) İstanbul (1322-P. 627)	*M.M. Gizli Teşkilatında görevli. 1923'te emekli oldu.*
2123	Yüzbaşı Mustafa (Alb. TOPER) Şumnu (1323-P. 56)	*40 ncı alay 2 nci, 37 ve 39 ncu Alay 1 nci Tabur Komutan Vekili. 57 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı. 1943'te emekli oldu.*
2148	Binbaşı Hüseyin Hüsnü (Alb. AKSOY) Erzincan (1323-P. 152)	*5 nci Tümen 13 ncü Alay ve 12 nci Tümen 34 ncü Alay 2 nci Tabur Komutanı. 1934'te emekli oldu.*
2163	Kd. Yüzbaşı Şükrü ÖZKURT Uşak (1323-P. 218)	*16 ncı Tümen 43 ncü Alay 2 nci Bölük Komutanı, Büyük Taarruz'da iki fedakârlığı nedeniyle kendisine bir tabanca hediye edildi.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2172	Yüzbaşı Faik (Alb. OMURHAN) Erzurum (1323-P. 250)	*3 ncü Tümen 11 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'nde yaralandı. 1944'te emekli oldu.*
2181	Yüzbaşı Remzi (Alb. ALPDEMİR) İstanbul (1323-P. 295)	*11 nci Tümen 126 ncı Alay 1 nci Bölük Komutanı. 1939'da isteğiyle emekli oldu.*
2183	Binbaşı Mehmet Mesut İstanbul (1323-P.298)	*Adapazarı Alayı, Ertuğrul Komutanı, 19 ncu Alay 1 nci Tabur, İstanbul İnzibat Taburu, 41 nci Tümen 16 ncı Alay 11 nci Tabur Komutanı. 1928'de öldü.*
2187	Yüzbaşı Abdullah (Bnb.) Vedina (1323-P. 305)	*5 nci Kafkas Tümeni Erbaş Bölüğü Komutanı. 16 ncı Tümen 26 ncı Alay 9 ncu Bölük Komutanı. 1932'de emekli oldu.*
2189	Yüzbaşı Cemil İstanbul (1323-P.308)	*14 ncü Tümen 26 ncı Alay 9 ncu Bölük Komutanı. 27 Ağustos 1922'de Kılıçaslan Tepesinde iki yerinden yaralandı. 1930'da emekli oldu.*
2208	Binbaşı Süleyman (Alb. GÜRER) Filibe (1323-P. 359)	*45 nci Alay 2 nci Tabur, 15 nci Tümen Hücum Taburu Komutanı. Tüm muharebelere katıldı. 1949'da emekli oldu.*
2211	Binbaşı Ali Kara (Alb. KUYU) İstanbul (1323-P. 374)	*159 ncu Alay 1 nci Tabur Komutanı, Esirler Tabur Komutanı. 1936'da emekli oldu.*
2224	Binbaşı İbrahim Ethem (Alb. BAŞARAN) İstanbul (1323-P. 439)	*3 ncü Süvari Tümeni 1 nci Alay Komutanı, 190 ncı Alay 1 nci Tabur Komutanı. 1942'de emekli oldu.*
2226	Binbaşı Osman Kâzım (Alb. BATUR) Erzurum (1323-P. 443)	*9 ncu Tümen 28 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki muharebelere katıldı. 1938'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2237	Kd. Yüzbaşı Ramiz Piriştine (1323-P. 514) (Başçavuş iken 1907'de subay oldu)	*1 nci Tümen 70 nci Alay 3 ncü ve aynı Alayın 5 nci Bölük Komutanı. 1931'de emekli oldu.*
2257	Binbaşı Mehmet Emin (Tümg. ÇINAR) Karahisar (1324-P.13) (1924'te Harp Akademisini bitirdi)	*8 nci Tümen Kurmay Başkanı, 3 ncü Kolordu 1 nci Şube Md., 1 nci Tümen Kurmay Başkanı. Sakarya Meydan Muharebesine katıldı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
2259	Yüzbaşı Yusuf İzzettin (Alb. KOCASİNAN) Afyon (1324-P.17)	*Kuvayi Havaiye Şubesi'nde ve 12 nci Kolordu 1 nci Şube'de mülhak komutanı. 1944'te emekli oldu.*
2262	Yüzbaşı Salih Zeki (Bnb.) Kavala (1324-P. 29)	*187 nci Alay 3 ncü Tabur Komutan Vekili, 24 ncü Tümen 32 nci Alay 5 nci Bölük Komutanı. 1929'da emekli oldu.*
2270	Yüzbaşı M. Zeki (1924'de Kur.) (Tümg. EROKAY) Refahiye (1324-P.51)	*12 nci Tümen Kurmay Başkanı. 6 Eylül 1940'ta öldü.*
2284	Yüzbaşı, Binbaşı Mehmet Nazım (Alb. ERDEM) Manastır (1324-P.85)	*5 nci Tümen 15 nci Alay 3 ncü Tabur Komutan Vekili, Güney Cephesi Mt. Uzmanı, 1 nci Şube Mülhakı, 2 nci Tümen 6 ncı Alay 1 nci Tabur Komutanı. 1940'ta emekli oldu.*
2296	Yüzbaşı Mustafa (Bnb.) Şumnu (1324-P. 140)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 5 nci Bölük Komutanı, 41 nci Tümen 61 nci Alay 11 nci Bölük ve 19 ncu Alay 2 nci Tabur Komutanı. 1930'da isteğiyle emekli oldu.*
2298	Yüzbaşı, Binbaşı Bekir Sıtkı (Bnb. TÜZEN) İstanbul (1324-P. 148)	*5 nci Kafkas Tümeni 13 ncü Alay 1 nci Tabur Komutanı. 11 nci Tümen 126 ncı*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Alay 3 ncü Tabur Komutanı. 1927'de emekli oldu.
2301	Yüzbaşı A. TURAN (Alb. KARACA) Malatya (1324-P.158)	*3 ncü Kolordu ve Merkez Ordusu 2 nci Şubelerinde M.S.B. lığı Piyade Şubesi'nde görev yaptı. 1945'te öldü.*
2302	Yüzbaşı M. Emin (Md.) Kemaliye (1324-P.161)	*23 ncü Tümen 2 nci Şubede Batı Cephesi Teçhizat Ambar Memuru. 1928'de emekli oldu.*
2305	Yüzbaşı İsmail (Alb. ÖZGEN) Çerkeş (1324-P. 177)	*24 ncü Alay 11 nci Bölük, 15 nci Alay 11 nci Bölük 61 ve 62 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. Gaziantep, Urfa çarpışmalarına Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da öldü.*
2306	Yüzbaşı Zahit (Alb. BAŞARAN) Girit (1324-P. 184)	*4 ncü Kolordu Makineli Tüfek Komutanı. Kütahya- Eskişehir ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*
2310	Yüzbaşı Rüştü (Alb. AKTAN) Van (1324-P. 192)	*64 ncü Alay 6 ncı Bölük Komutanı. 16 ncı Tümen Piyade Tugay Komutanı Mülhakı. İki takdirname aldı. Ankara Komutanı iken 1945'te emekli oldu.*
2326	Yüzbaşı Mehmet Beşir (Alb. TOKALIN) Ahıska (1324-P.239)	*56 ncı Tümen İnzibat Bölük Komutanı. Gökbayrak Taburu. 24 ncü Tümen 32 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. 1942'de emekli oldu.*
2330	Yüzbaşı M. Avni (Alb. UÇAK) Urfa (1324-P. 259)	*49 ncü Tümen 153 ncü Alay Ağır Makineli Bölüğü Komutanı. 11 nci Tümen 127 nci Alay Ağır Makineli Bölüğü Komutanı 11 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı. 1946'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2332	Yüzbaşı Cemil (Bnb. YAZICIOĞLU) Kilis (1324-P.256)	*16 ncı Tümen 43 ncü Alay 6 ncı Bölük Komutanı. 1936'da emekli oldu.*
2335	Kd. Yüzbaşı Mehmet ATA (ARDAHAN) İstanbul (1324-P. 280)	*3 ncü Kafkas Tümeni 11 nci Alay 3 ncü Bölük Komutanı. 1926'da emekli oldu.*
2343	Yüzbaşı, Binbaşı İsmail Cemal (Alb. ALKAN) Üsküp (1324-P. 303)	*41 nci Tümen Emir Subayı, Mersin Merkez Kumandan Muavini. Kütahya-Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1939'da emekli oldu.*
2350	Yüzbaşı Halit (Bnb.) İstanbul (1324-P.329)	*16 ncı Tümen 43 ncü Alay 1 nci Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1935'te emekli oldu.*
2365	Yüzbaşı Ömer Lütfü Çorum (1324-P. 436)	*Çine Millî Kuvvetlerinde, 57 Tümen Karargahında görev yaptı. 41 nci Alay Emir Subayı, 19 ncu Alay 9 ncu Bölük Komutanı. 1930'da emekli oldu.*
2383	Teğmen Mehmet Osmancık (1324-P. 476)	*3 ncü Kolordu Saniyi Kıtası Dibağ Takım Komutanı 1924'te emekli oldu.*
2428	Yüzbaşı, Binbaşı Tahsin (Tümg. ESERİM) Trablusgarp (1325-P.52)	*24 ncü Tümen 143 ncü Alay 1 nci Tabur, 23 ncü Tümen 68 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. 1945'te emekli oldu.*
2430	Yüzbaşı, Binbaşı M. Kemal (Tümg. BALIKESİRLİ) Balıkesir (1325-P. 57)	*Batı Cephesi 3 ncü Şube Müdürü. 1 nci Süvari Tümeni Kur. Bşk. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı.*
2431	Yüzbaşı, Binbaşı Ömer Suphi (Kur. Alb. ATALAY Erzurum (1325-P.58)	*11 nci Kafkas Alayı 3 ncü Tabur Komutanı, 14 ve 8 nci Tümenler Kur. Bşk. Tenkil harekatına ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1948'de emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2435	Yüzbaşı Ali Rıza (Bnb.) Boyabat (1325-P.65)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 7 nci Bölük, 15 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı, Anzavur'un takibi, Asi Ethem'in tenkilinde bulundu. Derbent, Gediz, Kütahya Muharebeselerine katıldı. 1923'te emekli oldu.*
2436	Yüzbaşı Yusuf Ziya (Kd. Yzb. SEKİZYARALI) Prepol (1325-P. 78)	*Şile Millî Kuvvetler Komutanı, 24 ncü Tümen de Adapazarı Kuvayı Milliye Taburu Komutanı. Adapazarı, Hendek ve Bursa dolaylarındaki muharebelere katıldı. 1930'da emekli oldu.*
2454	Yüzbaşı Bahattin (Bnb.) Çanakkale (1325-P. 126)	*57 nci Tümen 37 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. Elmalı, Manavgat Askerlik Şubesi Başkanı. Çivril, Çay Çatışmalarına ve İnönü Muharebelerine katıldı. 1933'te öldü.*
2455	Üsteğmen Muharrem Atıf (Kd. Yzb.) Sakız (1325-P. 127)	*Gaziantep Yıldırım Tabur Komutanı. Irak'ta Özdemir Bey Müfrezesi Komutanı. Gaziantep çarpışmalarına katıldı. 1931'de emekli oldu.*
2458	Yüzbaşı Mithat (Kur. Alb. ALACALIOĞLU) Yozgat (1325-P. 136)	*14 ncü Tümen 26 ncı Alay 11 nci Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de kurmay, 1947'de emekli oldu.*
2466	Yüzbaşı Zubeyr (Yarbay OKAY) Van (1325-P.164)	*15 nci Tümen 38 nci Alay 11 nci Bölük Komutanı. Pontus Harekatına, Sakarya Meydan Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
2467	Yüzbaşı, Binbaşı Refik (Tümg. DÜZGÖREN) Elazığ (1325-P. 169)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı. Çeşitli muharebelere ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2468	Yüzbaşı Mehmet Nihat (Alb. SEBİK) İstanbul (1325-P. 172)	*57 nci Tümen 135 nci Alay 2 nci Bölük, 44 ncü Alay 3 ncü Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1946'da emekli oldu.*
2470	Yüzbaşı Faik Fikri (SİPAHİOĞLU) Priştine (1325-P. 182)	*Başkomutanlık ve Büyük Millet Meclisi Müfrezeler Komutanı, çeşitli harekata İnönü, Kütahya-Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1924'te emekli oldu.*
2474	Yüzbaşı Yusuf İzzet (Alb. ÇALDEMİR) Kütahya (1325-P. 192)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay 4 ncü Bölük Komutanı, 57 nci Tümen 175 nci Alay 1 nci Tabur, 4 ncü Tümen Makinalıtüfek Subayı ve 2 nci Tabur Komutanı. İsyanların bastırılmasına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*
2488	Yüzbaşı Nurettin (Bnb.) Çorum (1325-P. 249)	*31 nci Alay 1 nci Bölük, 63 ncü Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de öldü.*
2495	Yüzbaşı M. Asım (Yb. ÖZEL) Zile (1325-P.275)	*16 ncı Tümen Hücum Tabur Komutanı. Bu Tümen'in katıldığı muharebelerde yararlık gösterdi. 1936'da emekli oldu.*
2497	Yüzbaşı Nihat (Yb. OK) Selanik (1325-P. 299)	*2 nci Alay 1 nci Tabur 4 ncü Bölük Komutanı, 56 ncı Tümen Makineli Tüfek Subayı ve 172 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı, aynı Alay'ın 3 ncü Tabur Komutanı, 69 ncu Alay 1 nci Tabur Komutanı. Anzavur Harekatı'na, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
2539	Üsteğmen Murat (Yüzbaşı KARABULUT) Manastır (1325-P. 517)	*13 ncü Tümen 53 ncü Alay 2 nci Bölük Komutanı. Pontus Harekatı'na katıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN PİYADE SUBAYLARI

(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi Dos. No. 3, 1326-P.6: 1332-P. 607)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2559	Yzb., Bnb. Mustafa Fazıl (Tuğg. AKIN) Engin Selanik (1317-P. 12)	*Mrt. Tüm., 1 nci Tüm., 12 nci Gr., 5 nci Kor., 1 nci Ordu, 3 ncü Kor., Karargâhlarında. 1925'te Harp Akademisini bitirdi. 1944'te emekli oldu.*
2586	Yüzbaşı Osman Şevki (Yb. BAŞER) Tokat (1326-P.113)	*Elcezire Cep. K. 2 nci Şubede Çölemerik Hudut Taburu 1 nci, 50 nci Alay 11 nci Bölük Komutanı. 1940'ta emekli oldu.*
2590	Üstegmen Hasan Tahsin (Alb. ATUKALP) Arapkir (1326-P. 124)	*14 ncü Tümen 40 ncı Alay 2 nci Bölük, 11 nci Tümen 33 ncü Alay 1 nci Bölük Komutanı. Çeşitli çarpışmalara, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946 yılında emekli oldu.*
2603	Yüzbaşı Fettah (Alb. ÖZTEK) Süleymaniye (1326-P. 174)	*18 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı, 2 nci Tümen 1 nci Şube Mülhakı. 1941'de emekli oldu.*
2612	Yzb., Bnb. Mustafa Kâmil (Tümg. BAŞAKÇIOĞLU) Sürmene (1326-P. 217)	*24 ncü Tümen 58 nci Alay 3 ncü Tabur Komutanı. 4 ncü Tümen Hücum Tabur Komutanı. Konya Muhimmat Depo Md. İnönü, Sakarya Muharebeleri'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
2613	Yüzbaşı İ. Hakkı (Yb. ÜNAL) Urfa (1326-P. 233)	*9 ncu Piyade Alayı, 3, 33, 55 nci Süvari Alayları Ağır Makineli Tüfek Bölük Komutanı. Bu Alayların katıldığı muharebelere girdi. 1941'de emekli oldu.*
2614	Yüzbaşı M. Bahattin (Bnb. ALKAN) İstanbul (1326-P.234)	*3 ncü Kafkas Tümeni Hücum Taburu 1 nci Bölük Komutanı. 1937'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2619	Yüzbaşı Abdullah (Yb. ALAŞAN) Bursa (1326-P. 251)	*41 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1941'de emekli oldu.*
2620	Yüzbaşı Halil Hulusi (Alb. SAKARYA) Van (1326-P. 259)	*8 nci Kafkas Alayı 10 ncu Bölük, B.M.M. Muhafız Taburu 4 ncü Bölük Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
2639	Kd. Yüzbaşı Hüseyin Kastamonu (1326-P. 408)	*23 ncü Tümen 159 ncu Alay 1 nci Bölük, 61 nci Tümen 159 ncu Alay, 1 nci Bölük Komutanı. Gediz, Anzavur Harekâtı'na, 2 nci İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1929'da emekli oldu.*
2675	Üsteğmen Ömer Lütfü (Tuğg. KÖKSAL) Erzincan (1327-P. 15)	*Doğu Cephesi, 7 ve 15 nci Kolordular karargâhlarında bulunmuş, Kars Mst. Mv. Kur. Bşk.lığı, Ermenistan Erivan mümessilliği yapmıştır. 1925'te Harp Akademisini bitirmiş, 1950'de emekli olmuştur.*
2676	Yüzbaşı Sırrı Tuğg. ŞENER Girit (1327-P. 16)	*Adana Cep. K., 2 nci Kor. 1 nci şubede 14 ncü Tümen Kur. Bşk.lığında bulunmuş 1924'te Harp Akademisini bitirmiş, 1950'de emekli olmuştur.*
2677	Yüzbaşı Eşref Hıfzı (Tümg. ALDOĞAN) Taşköprü (1327-P. 19)	*5 nci Kafkas Tümeni Hücum Taburu'nda, Merkez Ordusu 1 nci Şube'de, 2 nci Ordu emir subaylığında, M.S.B. Ordu Dairesi 1 nci Şube'de bulunmuş, 1927 de Harp Akademisi'ni bitirmiş, 1950'de emekli olmuştur.*
2687	Yüzbaşı Şemsettin (Yb. TOYDEMİR) Kemah (1327-P. 58)	*5 nci Kafkas Tümeni 9 ncu Alay 2 nci Bölük ve 10 ncu Alay 7 nci Bölük Komu-*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		tanı. Kütahya - Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 4 yerinden yaralandı. 1939'de emekli oldu.
2690	Yüzbaşı Hulusi (Tümg. ATAK) Maraş (1327-P. 77)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı, Makineli Tüfek Depo Taburu 4 ncü Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı ve yaralandı 1927'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1951'de emekli oldu.*
2702	Yüzbaşı Hasan Nadir (ERDEMİR) Isparta (1327-P. 114)	*57 nci Tümen 176 ncı Alay 11 nci Bölük Komutanı bir çok çarpışmaya, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. Harpten sonra emekli oldu. 1940-1952'de askerlik şube başkanlığı yaptı.*
2720	Yüzbaşı M. Halit (Yb. AKALIN) Selânik (1327-P. 178)	*34 ncü Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Doğu Cephesi muharebelerine katıldı. 1939'da emekli oldu.*
2722	Yüzbaşı M. Nuri (Alb. TOGAÇ) Dimetoka (1327-P. 182)	*190 ncı Alay 1 nci Bölük Komutanı. Bu Alayın katıldığı muharebelere girdi. İki takdirname aldı. 1942'de öldü.*
2732	Yüzbaşı Ömer Faruk İstanbul (1327-P. 211)	*6 nci Tümen ve 15 nci Süvari Alayı Makineli Tüfek Bölük Komutanı, 14 nci Piyade Alayı 8 nci Bölük Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki harekâta katıldı. 1928'de Kd. Yüzbaşı iken emekli oldu.*
2733	Yüzbaşı Ali Rasim (AYDEMİR) Priştine (1327-P.212)	*Genelkurmay Harp Tarihi Şubesi'nden 1926'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2740	Yüzbaşı Muharrem (Alb. ZEREN) Dimetoka (1327-P. 230)	*15 nci Tümen 56 nci Alay 2 nci Bölük, 81 nci Alay 7 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. Tınaz Tepe'de iki yerinden yaralandı. 1943'te emekli oldu.*
2742	Yüzbaşı Ömer Hamdi (Tümg. KOYUTÜRK) Tokat (1327-P. 234)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay 3 ncü Bölük Komutanı, Tümen Hücum Taburu 1 nci Bölük Komutanı, Merkez Ordusu Muhafız Bölük Komutanı, Ordu emir subayı, 1 nci Tümen 3 ncü Alay 2 nci Tabur Komutanı. Ermeni ve Pontus harekatına ve Batı Cephesi muharebelerine katıldı. 1949'da emekli oldu.*
2743	Yüzbaşı İsmail Nasih (Alb. ERMAN) Diyarbakır (1327-P. 237)	*61 nci Tümen 174 ncü Alay 6 ncı Bölük Komutanı, aynı Tüme'nin 2 nci Şube ve Tugay mülhakı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*
2745	Yzb., Bnb. Mehmet Sait Sivas (1327-P. 242)	*56 ncı Tümen 174 ncü Alay 6 ncı Bölük, 174 ncü Alay 1 nci, 190 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. 1933'te öldü.*
2746	Yüzbaşı İhsan (Kd. Yzb. HEKİMOĞLU) İstanbul (1327-P. 243)	*Kartal Kuva-yı Milliye Komutanı, İnebolu Müfreze Komutanı, 5 nci Depo Alayı 4 ncü Bölük Komutanı. 1 nci Ordu Makineli Tüfek Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de emekli oldu.*
2749	Yüzbaşı Mehmet Tevfik (Kd. Yzb. DOĞANGÜN) Bitlis (1327-P. 2557	*57 nci Tümen 2 nci Şube Md. Çeşitli harekata, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2750	Yzb. Bnb. Ömer Faruk Keçeciler (1327-P.256)	*40 ncı, 81 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı. İnönü, Kütahya, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de öldü.*
2762	Yedek Yüzbaşı Hasan Basri (YALÇIN) Şarkikarahisar (1328-P. 448)	*12 nci Tümen 34 ncü Alay 10 ncu Bölük Komutanı. Doğu Cephesi Harekatı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1923'te terhis edildi.*
2764	Yüzbaşı Feridun (Kur. Bnb. DİRİMTEKİN) İstanbul (1328-P. 2)	*1 nci süvari Tümen Karargahı'nda 5 nci Süvari Kolordusu Kurmay Yar Başkanlığında bulundu. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine, Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da emekli oldu.*
2771	Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü (Alb. TAŞKIN) Kırklareli (1328-b-P. 13)	*4 ncü Tümen 1 nci Şube Mülhakı, İkinci İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1944'te emekli oldu.*
2773	Yüzbaşı M. Zeki (Kur. Alb. SANAL) İstanbul (1328-e-P. 14)	*Başkanlık Muhafız Alayı Makineli Tüfek Bölüğünde, 32 nci Alay 8 nci Bölük Komutanı. İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1950'de emekli oldu.*
2775	Yüzbaşı İsmail Hakkı (Tümg. TURAN) (İstanbul (1328-e-P. 16)	*15 nci Tümen Karargahında ve 45 nci Alay birliklerinde görev yaptı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1953'te emekli oldu.*
2779	Yüzbaşı Adil (Kur. Alb. PEKÖZ) İstanbul (1328-b-P. 25)	*6 ncı Kolordu Harekât Şubesi'nde ve 17 nci Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük Komutanlığında bulundu. Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi
Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2783	Ütgm., Yzb. Ömer Hulusi (Kur. Alb. BAYKAÇ) İstanbul (1328-c-P32)	*11 nci Tümen 127 nci Alay 6 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
2793	Yüzbaşı Selahattin (Tuğg. ÇUHACI) İst. Üsküdar (1328-C-P. 45)	*Doğu Cephesi Komutanı Emir Subayı, Sulh Komisyonu Sekreteri, 1 nci Ordu Emir Subayı. 1927'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1951'de emekli oldu.*
2797	Yüzbaşı Galip (Tümg. ULAŞ) Daday (1328-e-P. 52)	*1 nci Tümen 3 ncü Alay birliklerinde, Meclis Muhafız Taburu 2 nci Bölük Komutanlığında bulundu. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1953'te emekli oldu.*
2799	Yüzbaşı Galip (Yb. AKSOY) Hazergrat (1328-c-P. 54)	*5 nci Kafkas Tümeni 2 nci Şube'de ve Amasya Askerlik Şubesinde görev yaptı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'ta emekli oldu.*
2819	Yüzbaşı Ramazan (Alb. ÜNSAL) Girit (1328-b-P. 92)	*Eskişehir Depo Alayı 1 nci Bölük, 11 nci Tümen 126 ncı Alay 1 nci Bölük Komutanı, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. Akgelin'de 12 yara aldı. 1949'da emekli oldu.*
2820	Üsteğmen Mustafa Beypazarı (1328-b-P. 94)	*5 nci Tümen 9 ncu Alay 3 ncü Bölük Komutanı, Tokat Bölge Komutanlığı Mülhakı. 1930'da emekli oldu.*
2863	Yzb., Bnb. Mustafa (Tümg. ULUDAĞ) İst. Cihangir (1328-P. 120)	*Gnkur. Eğitim Şubesinde, 1 nci Tümen Makineli Tüfek Bölük Komutanlığında, Tümen Eğitim Şubesinde 4 ve 5 nci Alay*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Tabur Komutanlıklarında, Roma ve Bükreş As. Ateşeliklerinde bulundu. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de öldü.
2849	Ütğm., Yzb. Ali Rıza (Alb. ERGİN) Erzincan (1328-b-P. 140)	*57 nci Tümen 39 ncu Alay 5 nci Bölük, 15 nci Tümen 56 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
2851	Yüzbaşı Ahmet Talât (Alb. TURGAY) İstanbul (1928-b-P. 141)	*2 nci Tümen 18 nci Alay 6 ncı Bölük Komutanı, Pakka Müfrezesi Komutanı Vekili, Güney Cephesi Depo Taburu 1 nci Bölük Komutanı, Mürettep Tümen 75 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Güney Cephesi Harekatı'na katıldı. 1945'te emekli oldu.*
2858	Yüzbaşı Ahmet Memduh (Alb. TEKEŞ) Üsküp (1328-b-P. 153)	*1 nci Tümen 4 ncü Alay Makineli Tüfek Bölük Komutanı (8 nci Bölük Komutanı). İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
2868	Ütğm., Yzb. H. Avni (ARIKÖY) Manastır (1928-c-P. 163)	*Konya, Ankara Hava Meydanı Komutanı. Bilecik, Pozantı ve Dörtyol İstasyon Komutanı. 1924'te emekli oldu.*
2872	Ütğm., Yzb. Mehmet Remzi (Kd. Yzb.) Diyarbakır (1328-b-P. 172)	*64 ncü Alay 7 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de öldü.*
2888	Ütğm., Yzb. Hüseyin Halit (Kd. Yzb. AKSUBAY) Diyarbakır (1328-b-P. 187)	*61 nci Tümen 188 nci Alay 1 nci Bölük Takım Komutanı, 3 ncü Kolordu Sanayi Takımları Komutanı. 1932'de malûlü olarak emekliye ayrıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
2891	Yüzbaşı Abdüllatif (Yb. ÖZBEY) Kilis (1328-c-P. 192)	*Kilis ve Dolayları Komutanlığı Hudut Taburu 1 nci Bölük Komutanı ve 2 nci Kolordu Emir Subayı. Antep, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de Emekli oldu.*
2907	Yüzbaşı Hasan Basri (Ön Yzb. TÜMER) Dimetoka (1328-b-P. 224)	*16 ncı Tümen 44 ncü Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Çal'da kurşun ve süngü ile yaralandı. 1927'de isteği ile emekli oldu.*
2908	Yüzbaşı Hasan Vasfi (Alb. DEMİRPEÇE) Edirne (1328-b-P. 225)	*12 nci Tümen 28 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Doğu ve Batı Cephesindeki Muharebelere ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1929'da emekli oldu.*
2933	Yüzbaşı M. Fahri (Tuğg. ENER) İstanbul (1328-c-P. 265)	*15 nci Tümen, 45 nci Alay 7 nci Bölük, 38 nci Alay 3 ncü Bölük Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya, Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
2943	Üsteğmen Mehmet Emin (Bnb.) İstanbul (1328-b-P 279)	*36 ncı Alay 4 ncü Bölük, 42 nci Alay 7 nci Bölük Komutanı. Pantus, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1935'te öldü.*
2964	Yüzbaşı Cevat Rıfat (ATILHAN) Yenibahçe (1328-b-P. 309)	*Zonguldak Müfreze Komutanı Emir subayı, Üsküdar Askerlik Şubesi Mülhakı, Bartın, Safranbolu, Zonguldak dolaylarında teşkil ettiği millî kuvvetlerle asayişi sağladı ve Fransızlarla yapılan çatışmalara katıldı.*
2965	Ütğm., Yzb. İsmail Arif (Yb. ETİK) İstanbul (1328-b-P. 310)	*41 nci Tümen 131 nci ve 16 ncı Alay 4 ncü Bölük Komutanı, 16 ncı Alay 3 ncü*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Tabur ve 1 nci Tabur Komutanı Vekili, Tarsus Grup Komutanı Vekili, Tarsustaki millî harekâta, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.
2974	Yüzbaşı Arif (Alb. MERİÇ) Filibe (1328-b-P. 328)	*12 nci Tümen 36 ncı Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Doğu Cephesindeki harekâta, Batı Cephesinde Afyon, Aslıhanlar, Çalköy Muharebelerine katıldı. 1944'te emekli oldu.*
2975	Yüzbaşı Ahmet Ziyaettin (Alb. ALTUĞ) Tarsus (1328-b-P. 329)	*57 nci Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük, 170 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. Üstün yararlık gösterdi ve yaralandı. 1947'de emekli oldu.*
2976	Yüzbaşı Hasan Tahsin (Alb. ATAK) İstanbul (1320-c-P. 330)	*11 nci Kafkas Tümeni 33 ncü Alay 1 nci Bölük, 170 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Doğu Cephesinde Iğdır, Batı Cephesinde Eskişehir, Kazancıbayırı, Kazıklı, Mudanya, Bandırma ve Kapıdağ Muharebelerine katıldı. 1949'da emekli oldu.*
2983	Yzb., Bnb. İsmail Hakı (Tümg. TEKÇE) İstanbul (1328-c-P. 344)	*Büyük Millet Meclisi Muhafız Tabur Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de Cumhurbaşkanlığı Başyaverliğine atandı. 1951'de emekli oldu.*
3004	Yüzbaşı Ali (Yb. ALP) Trablusgarp (1328-c-P. 393)	*6 ncı Tümen Karargah Komutanı, 51 nci Alay 11 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'da öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3011	Üsteğmen Yusuf Kenan (Yb. TÜRKMENLER) Kırklareli (1328-b-P. 410)	*5 nci Tümen 13 ncü Alay 4 ve 8 nci Bölük Komutanı. Niksar, Merzifon, Havza, Zile, Tokat dolaylarındaki isyanların bastırılmasına, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
3023	Yd. Üsteğmen Emin (ÖZBEK) İstanbul (1328-P. 855)	*15 nci Tümen 56 ncı Alay 2 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. Yaralandı ve sağ ayağı 4 cm. kısa kaldı. 1923'te terhis edildi.*
3026	Üsteğmen Ahmet (Bnb. ENGİN) Şumnu (1329-P. 16) (1912'de Astsubay çıktı, kurs gördü ve 1913'te Subay oldu)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 7 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 30 Ağustos 1922 günü Çalköy'de her iki ayağından yaralandı. 1939'da emekli oldu.*
3044	Yüzbaşı Yusuf Ziya (Yb. ERKUŞ) Urfa (1329-P. 56) (1911'de Astsubay çıktı, 1913'te subay oldu)	*Ankara Mürettep Tabur 3 ncü Bölük 57 nci Tümen 176 ncı Alay 7 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.*
3046	Ütğm., Yzb. Hüsnü (Bnb. ÇAM) Balıkesir (1329-P. 61) (Astsubaylıktan yetişti)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 7 nci Bölük Komutanı Tüm muharebelere katıldı. 2 nci İnönü ve Sakarya'da yaralandı. 1942'de emekli oldu.*
3048	Yüzbaşı Ahmet Tevfik (Kd. Yzb.) İstanbul Zeyrek (1329-P. 64)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay 10 ncu Bölük Komutanı. 2 nci İnönü Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 3 yerinden yaralandı. 1932'de öldü.*
3049	Yüzbaşı Mustafa Zeki (Kd. Yzb. GÖKPINAR)	*61 nci Tümen 159 ncu Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
	İzmit (1329-P. 65) (Astsubaylıktan yetişti)	*ve Büyük Taarruz'a katıldı. 3 Yerinden yara aldı. 1932'te emekli oldu.*
3054	Ütğm., Yzb. M. Celal (Alb. ÖNER) İstanbul (1329-P. 75) (Astsubaylıktan yetişti)	*127 nci Alay 3 ncü Bölük Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı.*
3059	Yüzbaşı M. Rıfat (UÇAR) İstanbul (1329-P. 83) (Astsubaylıktan yetişti)	*126 ncı Alay 1 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da emekli oldu.*
3061	Üsteğmen Ali Salih (Bnb. ATİLLA) İstanbul (1329-P. 86) (Astsubaylıktan yetişti)	*19 ncu Alay 5 nci Bölük Takım Komutanı. 61 nci Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük Takım Komutanı. Anzavur, Çerkez Ethem Tenkil Harekâtına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
3096	Üsteğmen Mehmet Celalettin (Alb. ÇETİNKAYA) (Astsubaylıktan yetişti)	*Konya Merkez Taburu 4 ncü Bölük Komutanı, 14 ncü Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük, 26 ncı Alay 7 nci Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 2 yerinden yaralandı. 1950'de emekli oldu.*
3099	Ütğm., Yzb. Mehmet Şevki (Yb. TÜTEN) İstanbul (1329-P. 160) (Astsubaylıktan yetişti)	*41 nci Tümen 19 ncu Alay 2 nci Bölük, 3 ncü Kolordu Depo Taburu 8 nci Bölük 61 nci Tümen 159 ncu Alay 1 nci Bölük Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*
3116	Teğmen İsmail (Ütğm) Nasliç (1329-P. 195)	*41 nci Tümen 131 nci Alay 2 nci Bölük, 9 ncu Alay 3 ncü Bölük, 10 ncu Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı. Konya ve*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Bozkır isyanlarının tenkilinde Çerkez Ethem'in takibinde bulundu. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1924'te emekli oldu.
3120	Yüzbaşı Fehmi (Kur. Alb. BENGİ) Antakya (1330-c-P. 4)	*23 ncü Alay 7 nci Bölük, 4 ncü Alay 5 nci Bölük Komutanı. İnönü, Kütahya Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1942'de öldü.*
3124	Yüzbaşı Alaattin (Tümg. YAKAL) Manastır (1330-b-P. 10)	*Doğu Cephesi ve 15 nci Kolordu 1 nci Şubede, 12 nci Tümen 35 nci Alay 8 nci Bölük, 9 ncu Tümen Hücum Taburu 4 ncü Bölük Komutanlığında görev yaptı. Doğu Cephesi Ermeni Harekâtı'na katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3125	Yüzbaşı İsmail Hakkı (Tuğg. TUYUN) İskeçe (1330-b-P. 11)	*2 nci Tümen 4 ncü Alay 1 nci Bölük Komutanı, Elcezire Cephesi Komutanlığı 1 nci Şube Mülhakı, 2 nci Tümen Emir Subayı. Bu Cephedeki harekât ve muharebelere katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3139	Ütğm., Yzb. İzzet (Tuğg. IŞIK) Girit (1330-b-P. 37)	*11 nci Kafkas Tümeni, 2 nci Ordu 1 nci Şubede, Batı Cephesi 4 ncü Şubede görev yaptı. Alaşehir İnzibat Subaylığında bulundu. 1951'de emekli oldu.*
3143	Üsteğmen Mehmet (Yzb. GÜRKAN) Yenişehir (1330-b-P. 47)	*5 nci Alay 5 nci Bölük, 1 nci Tümen 8 nci Alay 7 nci Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 3 defa yaralandı 1927'de emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3146	Ütğm., Yzb. Abdurrahman (Alb. KARAKULLUKÇU) Zara (1330-c-P. 51)	*11 nci Kafkas Alayı 7 nci Bölük, 55 nci Alay 9 ncu Bölük, 25 nci Alay 11 nci Bölük Komutanı. Koçgiri Harekâtına ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te öldü.*
3155	Ütğm., Yzb. M. Salih (Alb. İÇOĞLU) Dimetoka (1330-b-P. 64)	*135 nci Alay 2 ve 11 nci Bölük 131 nci Alay 6 nci Bölük Komutanı. Aydın Cephesi'ndeki Harekâta, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3161	Ütğm., Yzb. Şefik (Alb. ÖNER) Üsküp (1330-c-P. 69)	*16 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3181	Yüzbaşı Yusuf Ziya (Bnb. GÜNDÜZ) Marmaris (1330-e-P. 97)	*5 nci Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük Komutanı, Batı Cephesi 4 ncü Şube (Personel) Tercümanı, Büyük Taarruz'da bacağından ağır yara aldı. 1938'de emekli oldu.*
3183	Yüzbaşı Ali Rıza (Yb. ATAK) Manastır (1330-b-P. 99)	*61 nci Tümen 174 ncü Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Anzavur Harekâtı'na, Kütahya- Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.*
3184	Yüzbaşı Şevki (Alb. ÖKDEM) Diyarbakır (1330-e-P. 99)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay 5 nci Bölük Komutanı, Ankara A.P. teşkilatında görevli. 1944'te emekli oldu.*
3207	Ütğm., Yzb. Edip Necdet (Alb. ÇETİNAKINCI) Yenicevardar (1331-P. 32)	*Elazığ Askerlik Şubesi 4 ncü Bölük Komutanı, Adana Cephesi 1 nci Şube'de görevli, 7 nci Tümen 23 ncü Alay 9 ncu Bölük Komutanı, 2 nci Kolordu 1 nci Şu-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		be'de ve 11 nci Tümen 1 nci Şube'de görevli. 1951'de emekli oldu.
3222	Üsteğmen Mehmet Muhlis (Alb. ALTUĞ) Edirne (1331-P. 56) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*18 nci Tümen 15 nci Alay 11 nci Bölük Komutanı, Büyük Taarruz'a katıldı. Bandırma sırtlarında yaralandı. 1949'da emekli oldu.*
3229	Üsteğmen İsmail (Alb. ALPDEMİR) İstanbul (1331-P. 76) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*5 nci Tümen 15 nci Alay 2 nci Bölük, 45 nci Alay 7 nci Bölük Komutanı. İki takdirname aldı. 1950'de emekli oldu.*
3239	Üsteğmen Lütfü (Alb. TAMU) İstanbul (1331-P. 91) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*Kocaeli Grup Komutanlığı Emir Subayı, 15 inci Alay 7 nci Bölük Komutanı. 1950'de emekli oldu.*
3241	Yzb., Bnb. Salih Şemi İstanbul (1331-P. 96) (1330'da kıtaya çıktı)	*174 ncü Alay 4 ncü Bölük Komutanı, 190 ncı Alay 2 nci Tabur Komutanı. Tüm Muharebelere katıldı. İki takdirname aldı. 1933'te öldü.*
3263	Ütğm., Yzb. Halil Rıfat (Kd. Yzb. KARACA) Sivas (1331-P. 158)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay, Mürettep 19 ncu Süvari Tümeni Mt. Bölük Komutanı, aynı Tümenin 33 ncü Alay Mt. Bölük Komutanı. 1928 yılında istifa etti.*
3271	Yüzbaşı Süleyman Sırrı (Tümg. ERSAYIN) Kozan (1331-P. 183) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*11 nci Tümen 126 ncı Alay Emir Subayı, aynı Alayda 9 ncu Bölük Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine girdi. Yaralandı. 1954'te emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3273	Ütğm.; Yzb. Hüseyin Hüsnü Bağdat (1331-P. 191) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*24 ncü Tümen 143 ncü Alay 2 nci Bölük, 11 nci Tümen 127 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de malûlen emekli oldu.*
3277	Üsteğmen İhsan (Alb. OKAY) İstanbul (1331-P. 215)	*10 ncu Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük, 66 ncı Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Pontüs Harekâtı'na katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3316	Ütğm., Yzb. İbrahim Örfi (Alb. ERKAY) Manastır (1331-P. 307) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Tabur Makineli Tüfek Bölük Komutanı, 10 ncu Kafkas Tümeni 10 ncu Alay 4 ncü Bölük Komutanı ve Tümen Makineli Tüfek Subayı. Amasya, Çorum, Tokat dolaylarında asilerin takibine ve tüm muharebelere katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3319	Ütğm., Yzb. M. Rasim (Tümg. SALTUK) İmadiye (1330-P. 316) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*5 nci Kafkas Tümeni Süvari Bölüğünde 15 nci Tümen, 38 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanlığında ve bu Tümenin Mt. Subaylığında bulundu. Pontus Harekâtı'na, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3328	Tğm., Ütğm. İsmail Sami (Yzb. IŞIKON) İst. Fatih (1331-P. 330) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*11 nci Tümen 70 nci Alay 4 ncü Bölük Takım Komutanı. 127 nci Alay 4 ncü Bölük Takım Komutanı. 1932'de emekli oldu.*
3333	Üsteğmen İzzet (Yb. AVCI) Kerkük (1131-P. 344) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*5 nci Tümen 14 ncü Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Urfa-Gaziantep'teki Çarpışmalara ve Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. yaralandı. 1944'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3335	Ütğm., Yzb. Mehmet Salih (Yb. PINAR) Gaziantep (1331-P. 348) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*11 nci Tümen 34 ncü Alay 4 ncü Bölük Komutanı, Urfa ve Gaziantep Çarpışmalarına katıldı. 1945'te emekli oldu.*
3339	Üsteğmen İbrahim Ethem (Alb. AKTUĞLU) Kerkük (1331-P. 356) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*12 nci Tümen 34 ncü Alay 1 nci Bölük, 14 ncü Alay 10 ncü Bölük Komutanı. Gaziantep çarpışmalarına, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1956'da emekli oldu.*
3349	Yüzbaşı Hasan Tahsin (Alb. GÖKAY) Yozgat (1331-P. 390) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*11 nci Tümen 127 nci Alay 8 nci Bölük Komutanı ve 11 nci Tümen Hücum Tabur Komutanı Vekili. Tüm muharebelere katıldı. 1936'da öldü.*
3350	Yüzbaşı Mustafa Şerafettin (Alb. YÜCEL) İstanbul (1331-P. 392) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıktı)	*57 nci Tümen 175 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı ve 50 nci Alay 1 nci Tabur Komutanı Vekili. Nazilli ve Aydın dolaylarında çarpıştı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki taktirname aldı. 1947'de emekli oldu.*
3360	Ütğm., Yzb. Zeki (Alb. TUNA) Yanya (1331-P. 412) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*174 ncü Alay 12 nci Bölük Komutanı, 1 nci Kolordu Mt. Bölük Komutanı. Ayvalık Cephesi, İnönü, Kütahya - Eskişehir Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a Katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3364	Ütğm., Yzb. İsmail Hakkı (Alb. TOLUNAY Kırcaali (1331-P. 418) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*26 nci Alay 6 nci Bölük, 3 ncü Kafkas Tümeni Hücum Taburu 3 ncü Bölük Komutanı. Gaziantep, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3375	Üsteğmen Mehmet Reşat (Yb. AKSOY) İstanbul (1331-P. 450) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*44 ncü Alay'da görevli olarak Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3377	Ütğm., Yzb. Edip (Alb. TOKALP) Erzurum (1331-P. 454)	*9 ncu Kafkas Tümeni 29 ncu Alay 2 nci ve 3 ncü Bölük Komutanı. Doğu Cephesi Muharebelerine katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3392	Yüzbaşı Kemal (Tümg. NİŞ) Manastır (1331-P. 501) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*23 ncü Tümen 68 ve 69 ncu Alay 8 nci Bölük Komutanı, 23 ncü Tümen Hücum Taburu Mt. Bölüğü Komutanı. Salihli, Uşak, Derbent, Dumlupınar, Balmahmut, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1957'de yaş haddinden emekli oldu.*
3396	Tğm., Ütğm. Hüseyin (Kd. Yzb. TURGAY) İstanbul (1331-P. 517) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*14 ncü Tümen 26 nci Alay 9 ncu Bölük Takım Komutanı. Kılıçaslan Kaplangı'da muharebe etti ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
3398	Üsteğmen Ruhi (TEKAN) İstanbul (1331-P. 523) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 9 ncu Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'nde yaralandı. 1925'te malûlen emekli oldu.*
3400	Ütğm., Yzb. Süleyman (Alb. DİNÇSOY) Rusçuk (1331-P. 528) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*9 ncu Kafkas Tümeni 29 ncu Alay, 7 nci Bölük Komutanı. Doğu cephesindeki harakâta katıldı. 1954'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3406	Tğm., Ütğm. Mehmet Rıfat (Alb. ALPAN) Edirne (1331-P. 540) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*12 nci Tümen 34 ncü Alay 2 nci Bölük Komutan Vekili, Doğu Cephesi Harekâtı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3413	Yüzbaşı Hüseyin (Alb. ÜLGEN) Karamürsel (1331-P. 559) (1329'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı. Sonra kıtaya çıktı)	*11 nci Kafkas Tümeni 33 ncü Alay 1 nci Bölük, 11 nci Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük, 3 ncü Kolordu 41 nci Tümen 19 ncu Alay 11 nci Bölük Komutanı. Sakarya'da çarpıştı, Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*
3419	Ütğm., Yzb. Şevki (Bnb. ULUGÜN) Erzincan (1331-P. 573) (1329'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı. Sonra kıtaya çıktı)	*5 nci Kafkas Tümeni 13 ncü Alay 10 ncu Bölük Komutan Vekili, 29 ncu Tümen 87 nci Alay 3 ncü ve 13 ncü Alay 2 nci Tabur Komutanı Vekili. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da emekli oldu.*
3428	Yüzbaşı Mehmet Ali (Alb. ERGÜL) Maraş (1331-P. 605) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*10 ncu Tümen 44 ncü Alay 10 ncu Bölük Komutanı olarak İstiklal Harbi'ne katıldı. 1947'de emekli oldu.*
3429	Üsteğmen Hüseyin (Alb. YEMENİCİ) Samsun (1331-P. 606) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 4 ncü ve 8 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı 1950'de emekli oldu.*
3433	Yüzbaşı Fikri (Alb. BAŞARAN)	*174 ve 143 ncü Alaylarda Bölük Komutanı olarak İzmir, Bursa'da düşmanla çar-*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
	Çorlu (1331-P. 617) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*pıştı. Kütahya-Eskişehir Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
3436	Üsteğmen Muhittin (Tümg. SALUR) Trabzon (1331-P. 624) (1330'da Subay Namzeti olarak kıtaya çıkarıldı)	*17 nci Tümen 61 nci Alay 2 nci Tabur birliklerinde, 17 nci Tümen Şube Müdür Vekilliğinde ve Tümen Emir Subaylığında bulundu. Kandıra ve İzmit'te düşmanla çarpıştı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1955'te emekli oldu.*
3446	Üsteğmen Akif (Alb. SAVACI) Van (1331-P. 655) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 3 ncü Bölük Komutanı, Tugay Emir Subayı. Bandırma dolaylarındaki Mirkan ve İstavri çetelerinin tenkiline, İkinci İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1955'te emekli oldu.*
3448	Üsteğmen Muhittin (Bnb. (YARAMAN) Van 1331-P.659) (1330'da Subay Namzeti olarak talimgaha katıldı)	*9 ncu Tümen 25 nci Alay 3 ncü Bölük, 7 nci Tümen Hücum Taburu 1 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de emekli oldu.*

Not: 1332'de Subay olanların tümü 1915'te Kuleli'den Namzet olarak talimgaha alınmıştır. (Bu nedenle aşağıda tek tek açıklama yapılmadı.)

3476	Ütğm Niyazi (Alb. ERTEM) Isparta (1332-P. 50)	*57 nci Tümen 135 nci Alay 4 ncü Bölük, 39 ncu Alay 2 nci Bölük ve 52 nci Alay 8 nci Bölük Komutanı. Nazilli, Çal, Uşaktaki çarpışmalara, 2 nci İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1951'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3486	Tğm., Ütğm. Recep Hayri (Yb. ATİLA) Cuna i bala (1332-P. 80)	*143 ncü Alay, 70 nci Alay, Emir Subayı, 11 nci Tümen Tugay Mülhakı. Tüm muharebelere katıldı. 1946'da emekli oldu.*
3494	Üsteğmen Mustafa Rahmi (Bnb. ULUĞ) Harput (1332-P. 91)	*3 ncü Kafkas Tümeni Hücum Taburu ve 54 ncü Alay 4 ncü Bölük Komutanı, 9 ncu Kolordu Mt. Subayı. Doğu Cephesindeki Muharebelere ve Pontus Harekâtı'na katıldı. 1959'da emekli oldu.*
3495	Üsteğmen Nüzhet (Alb. GÜVEN) İstanbul (1332-P. 94)	*Kocaeli Komutanlığı 1 nci Şube Mülhakı, 17 nci Tümen Mt. Subayı, İstihbarat Subayı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3498	Ütğm., Yzb. Hüseyin Avni (Tümg. AYNAGÖZ) İzmit (1332-P. 101)	*Ankara Çeşitli Sınıflar Talimgahın'da, 57 nci Tümen Hücum Taburu Bölük Komutanı. Bursa, Uşak ve Gediz'de düşmanla çarpıştı. İnönü, Kütahya-Eskişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1954'te emekli oldu.*
3507	Üsteğmen Alâattin (Tuğg. ÖZSAN) Bursa (1332-P. 123)	*15 nci Tümen 56 ncı Alay 7 nci Bölük Takım Komutanı, Alaşehir, Menzil Hat Komutanlığı emrinde 15 nci Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük Takım Komutanı, 15 nci Jandarma Taburu 3 ncü Bölük Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Çaldağında çeşitli yerlerinden yaralandı. 1960'ta emekli oldu.*
3509	Yüzbaşı Selahattin (Alb. BUMİN) Manastır (1332-P.127)	*5 nci Kafkas Tümeni 9 ncu Alay 9 ncu Tabur Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Yaralandı. 1950'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3517	Üsteğmen Hüseyin Hüsnü (Yzb. ÖZER) İstanbul (1332-P. 150)	*M.S.B. Müsteşarı Emir Subayı, 2 nci Kolordu Emir Subayı, 2 nci Lozan Konferansı'nda Emir Subayı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de isteğiyle ordudan ayrıldı.*
3534	Üsteğmen Mehmet Halit (Alb. OKYAY) Adana (1332-P. 173)	*Sarıkamış Lisesi'nde Öğretmen, Erzurum Seyyar İnzibat Müfrezesi Piyade Bölüğü Takım Komutanı. 1955'te emekli oldu.*
3537	Üsteğmen Mehmet Halit (Alb. ERÇERİ) İstanbul (1332-P. 177)	*Ankara Muhafız Taburu 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Kütahya-Eskişehir Muharebesine katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3538	Üsteğmen Selim Fahri (Tuğg. GÜNAY) İzmir (1332-P. 180)	*Merkez Ordusu Atlı Piyade Alayı Emir Subayı, 14 ncü Süvari Tümeni 6 ncı Alay 1 nci Bölük Komutanı, 10 ncu Tümen 1 nci Şube Mülhakı. Samsun ve dolaylarında Pontus takip harekâtı'na katıldı. 1929'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1949'da emekli oldu.*
3540	Üsteğmen Mehmet Fehmi (Alb. TOYCAN) İstanbul (1332-p. 185)	*5 nci Tümen 24 ncü Alay 2 nci Tabur Emir Subayı, 57 nci Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3547	Üsteğmen Mehmet Fahri (Alb. ALAÇAM) İstanbul (1332-P. 196)	*Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. İmtinat Tepe'de yaralandı. 1951'de emekli oldu.*
2565	Üsteğmen Ahmet Saracettin (Alb. ARIMAN) Trabzon (1332-P. 237)	*Antalya Merkez Bölük Komutanı, 52 nci Alay 6 ncı ve 9 ncu Bölük Komutanı, 4 ncü Kolordu 2 nci Şube Mülhakı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1953'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3569	Üsteğmen Cemal (Yb. YAZGAN) İstanbul (1332-P. 245)	*B.M.M. Muhafız Taburu 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Kütahya-Eskişehir Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3573	Tğm., Ütğm. Mehmet Vahit (Alb. SÜALP) Bingazi (1332-P.256)	*Ankara Depo Taburu 3 ncü Bölük, 24 ncü Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3574	Tğm., Ütğm. Abdülkutsi (Alb. TURGAY) Diyarbakır (1332-P. 257)	*7 nci Tümen Hücum Taburu 1 nci Bölük ve 2 nci Alay 2 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
3583	Tğm., Ütğm. Mehmet Naci (Alb. ERGİDER) Trablusgarp (1332-P. 276)	*45 nci Alay 7 nci Bölük, 25 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. Pontus Harekâtı'na, Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı ve yaralandı. 1951'de emekli oldu.*
3585	Tğm., Ütğm. Hasan Fahri (Yzb. ALP) Erzurum (1332-P. 279)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı, 45 nci Alay Emir Subayı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı ve yaralandı. 1927'de emekli oldu.*
3591	Tğm., Ütğm. Hilmi (Alb. SÜER) Elmalı (1332-P.289)	*57 nci Tümen 176 ncı Alay 10 ncu Bölük, 39 ncu Alay 11 nci Bölük Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3593	Tğm., Ütğm. Bayram (Alb. ŞENGÜN) Van (1332-P.293)	*9 ncu Tümen 29 ncu Alay 1 nci Bölük, 17 nci Alay 3 ncü Bölük Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki muharebelere katıldı. 1950'de emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3598	Tğm., Ütğm. Mazhar (Alb. BİLGEN) Edirne (1332-P.303)	*68 nci Alay 10 ncü Bölük Komutanı, 11 nci Tümen Hücum Taburu Emir Subayı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
3602	Ütğm., Yzb. Aziz (Tümg. AVMAN) Edirne (1332-P.308)	*9 ncu Tümen 17 nci Alay 7 nci Bölük, 9 ncu Tümen 21 nci Alay 6 ncı Bölük, ve 27 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1959'da emekli oldu.*
3607	Tğm., Ütğm. Fethi İhsan (Alb. KURTOĞLU) Amasya (1332-P.322)	*15 nci Tümen 56 ncı Alay, 5 nci Tümen Hücum Taburu Emir Subayı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1955'te emekli oldu.*
3611	Tğm., Ütğm. İbrahim Ethem (Alb. KARAÖRS) Uluborlu (1332-P.331)	*52 nci Alay 7 ve 12 nci Bölük Komutanlığı, 52 nci Alay Emir Subaylığı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3612	Tğm., Ütğm. Ahmet Ziya (Alb. ALPDOĞAN) Tokat (1332-P. 332)	*16 ncı Tümen 43 ncü Alay 7 nci Bölük, 56 ncı Alay 1 nci Bölük, 64 ncü Alay 12 nci Bölük Komutanı. 1950'de emekli oldu.*
3616	Üsteğmen Ali Kemal (Alb. AĞRALIGİL) Afyon (1332-P.341)	*5 nci Tümen 24 ncü Alay 9 ncu Bölük, 139 ncu Alay (sonra 12 nci Alay oldu) 12 nci Bölük Komutanı, Cebelibereket Bölge Komutanlığı Emir Subayı, Batı Cephesi Karargah Komutanı. Doğu ve Güney Cephelerindeki Muharebelere katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3631	Üsteğmen Abdülvahit Sürpik (Yzb.) Çorlu (1332-P. 376)	*61 nci Tümen 174 ncü Alay Mt. Bölüğü, 24 ncü Tümen Muhafız Süvari Bölüğü, 11 nci Tümen 127 nci Alay 5 nci Bölük*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Komutanı. 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebeleri ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.
3633	Üsteğmen Osman Nuri (Bnb. ŞENER) İstanbul (1332-P. 381)	*Kastamonu'da 5 nci Depo Alayı 9 ncu Bölük Takım Komutanı, Şuhut'da 8 nci Tümen 189 ncu Alay 3 ncü Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da emekli oldu.*
3645	Tğm., Ütğm. Hüseyin Avni (Yb. KORAL) Sivas (1332-P. 412)	*9 ncu Tümen 29 ncu Alay ve 9 ncu Alay 12 nci Bölük Komutanı. Doğudaki Harekâta, isyanların tenkiline ve Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1947'de emekli oldu.*
3647	Tğm., Ütğm. Mehmet Şakir (Alb. GÜLHAN) Kerkük (1332-P. 417)	*7 nci Tümen 41 nci Alay 4 ncü Bölük, 52 nci Alay 11 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
2648	Tğm., Ütğm. Hasan Basri (Kd. Yzb. AKGÜN) İstanbul (1332-P. 419)	*174 ncü Alay 4 ve 8 nci Bölük Komutanı. Tüm Muharebelere girdi ve yaralandı. İki takdirname aldı. 1930'da emekli oldu.*
3673	Tğm., Üstğm. Bekir Sıtkı (Kd. Yzb. TOMRUK) Bursa (1332-P. 456)	*61 nci Tümen 159 ncu Alay 8 nci Bölük Takım Komutanı. Tüm Muharebelere katıldı. 1941 yılında emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN
PİYADE SUBAYLARI

(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi Dos. No. 4 1333-P.2: 1338-P is. 148)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3682	Tğm., Ütğm. İzzet (Alb. DEMİR) Kesriye (1333-P. 5)	*41 nci Tümen 131 nci Alay 3 ncü Tabur Emir Subayı, 57 nci Bölük Komutanı. Konya isyanının bastırılmasına, Nazilli, Kuyucak, Sarayköy, Dumlupınar, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3694	Tğm., Ütğm. Saffet (Yb. KAYAN) İzmir (1333-P. 28)	*İstiklal Harbi'ne 1919-23 yıllarında 3 ncü Alay Mt. Bölüğü, 96 ncı Alay 12 nci Bölük Komutanı olarak katıldı. Şark Cephesi harekatı, Soma, Bergama, Milas ve Söke çarpışmalarına katıldı. 7 Nisan 1946'da öldü.*
3695	Tğm., Ütğm. Halil (Alb. ÖZBİNGÜL) Van (1333-P.29)	*İstiklal Harbi'ne 1919-23 yılların da Teğmen ve Üsteğmen olarak 36 ncı Alay 5 nci Bölük Komutanı olarak katıldı. Şark Cephesi harekatına ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3696	Üsteğmen Mehmet Zeki (Alb. VURAL) İstanbul (1333-P. 31)	*İstiklâl Harbi'ne 1920-23'de 36 ncı Alay 2 nci Bölak ve 3 ncü Alay 11 nci Bölük Komutanı olarak katıldı. Şark Cephesi harekatına, İnönü, Kütahya, Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. 13 Mart 1938'de öldü.*
3700	Üsteğmen Selahattin (Alb. KÜKNER) İstanbul (1333-P. 39)	*İstiklâl Harbi'ne 1921-23'de Seyitgazi Menzil Hat Komutanı Emir Subayı ve 190 ncı Alay 7 nci Bölük Takım Komutanı olarak katıldı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3702	Tğm., Ütğm. Bozkurt (Tuğg. KAPTAN) İstanbul (1335-P. 41)	*İstiklâl Harbi'ne 1920-23 yıllarında 57 nci Tümen 175 nci Alay 3 ncü Bölük Takım Komutanı olarak girdi. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3711	Üsteğmen Mehmet Rahmi (Yzb. YİĞİTEN) Bursa (1333-P. 58)	*İstiklâl Harbi'ne 1919-23'de 5 nci Tümen 15 nci Alay 1 nci Bölük Takım Komutanı ve Elcizre Cephesi Komutanlığı Emir Subayı olarak girdi. Nizip Muharebelerine katıldı. 1926'da emekli oldu.*
3716	Şerif Kadri (Alb. TUNÇAY) Edirne (1333-P.67)	*İstiklâl Harbi'ne 1919-23'de 11 nci Tümen 126 ncı Alay Emir Subayı ve 126 ncı Alay 11 nci Bölük Komutanı olarak girdi. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. Gediz ve Büyük Taarruz'da yaralandı. 1952'de emekli oldu.*
3718	Üsteğmen Nuri (Alb. YURDAKUL) İstanbul (1333-P. 69)	*İstiklâl Harbi'ne, 1920-23'de 24 ncü Tümen emrindeki Müfreze Komutanlığı, 24 ncü Tümen Hücum Taburunda Bölük Komutanı, 30 ncu Alay 9 ncu Bölük Komutanı ve 2 nci Ordu İstihbarat Şube Müdürlüğü göreviyle girdi. 1. ve 2. İnönü, Dumlupınar ve Sakarya Muharebelerine katıldı. İnönü ve Çaldağı'nda yaralandı 1950'de emekli oldu.*
3723	Üsteğmen Muhlis (Bnb. AKCAN) Ergani (1333-P.79)	*İstiklâl Harbi'ne 1919-23'de 23 ncü Tümen 131 nci Alay 2 nci Tabur Emir Subayı olarak girdi. Karaçam'da Anzavur'un takip harekatına, Şeytantepe müsademelerine katıldı. 1937'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3727	Ütğm., Yzb. Niyazi (Yb. ATAK) Selanik (1333-P. 87)	*15 nci Tümen 38 nci Alay 1 nci Bölük, 56 ncı Alay 2 nci Bölük, 10 ncü Alay 5 nci Bölük Komutanı, Pontus Harekatı'na, Kütahya, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
3734	Tğm., Ütğm. Fikri Nevrekop (1333-P. 101)	*24 ncü Tümen 143 ncü Alay 7 nci Bölük Komutanı, 24 nci Tümen 143 ncü Alay 2 nci Tabur Emir Subayı, Batı Cephesi Harekât Şube Mülhakı, 5 nci Suvari Kolordusu 2 nci Şube'de, 5 nci Süvari Kolordusu Emir Subayı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da öldü.*
3735	Tğm., Ütğm. Muzaffer (Yb. ALICI) Topkapı (133-P. 102)	*56 ncı Tümen 173 ncü Alay Depo Subayı, Bursa Kuva-i Milliyesi Harekat Şubesi, 20 nci Kolordu 1 nci Şube Mülhakı, Antalya Merkez Bölük Komutanı. 14 ncü Tümen Hücum Taburu 1 nci Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3740	Ütğm. Sadık İzmir (1333-P.108)	*20 nci Kolordu Mt. Takım Komutanı. Batı Cephesi Topçu Müfettişliği. 1 nci ve 2 nci İnönü, Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'te isteği ile ordudan ayrıldı.*
3741	Tğm., Ütğm. Tahir Hulki (Alb. KIRAL) İstanbul (1333-P.109)	*7 nci Atlı Piyade Tümen Karargah Muhafız Takım Komutanı, Konya Bağımsız Süvari Alayı Agr. Mt. Bölük Komutanı. 41 nci Tümen 12 nci Alay 8 nci Bölük Komutanı. Anzavur Harekatı, Konya İsyanı, Afyon, Kütahya, Sakarya, Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3751	Ütğm. Osman Kamil (Yzb.) Uşak (1333-P. 130)	*4 ncü Tümen 42 nci Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Pontus Harekatı'na, Sakarya ve Başkomutanlık Muharebelerine katıldı. Sakarya'da üç yerinden yaralandı. 1928'de öldü.*
3757	Ütğm. Hayrettin (Yb. TINAZ) İstanbul (1333-P. 137)	*56 ncı Alay 10 ncu Bölük Komutanı. Zile, Tokat isyanlarının tenkiline Pontus Harekatı'na, Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. Haymana civarında iki defa yaralandı. 18 Temmuz 1943'te öldü.*
3771	Ütğm. M. Faruk (Alb. ÖZDEMİR) İstanbul (1333-P.161)	*56 ncı Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Tüm eşkiya takibine, Sakarya, Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3787	Tğm., Ütğm. Musa Kazım (Tuğg. DEMİRKAN) Bandırma (1333-P.194)	*20 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük, 7 nci Tümen Karargahı, 7 nci Tümen 2 nci Alay 11 nci Bölük, 57 nci Tümen 35 nci Alay 10 ncu Bölük Takım Komutanı ve Bölük Komutanı. İnönü Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. Aydın Cephesi'nde yaralandı 1957'de emekli oldu.*
3796	Ütğm. Hasan Tahir (Alb. ÇAĞATAY) Isparta (1333-P.221)	*11 nci Tümen 33 ncü Alay 5 nci Bölük Komutanı. Pozantı, Bilemedik, Dumlupınar, 2 nci İnönü, Afyonkarahisar, Altıntaş, Seyitgazi ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3797	Ütğm. Yusuf (Yzb.) Harput (1333-P. 222)	*11 nci Tümen 33 ncü Alay 11 nci Bölük Komutanı. Kozan Mıntıka Komutanı. 7 nci Tümen 2 nci Alay 3 ncü Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de öldü.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3798	Ütğm. Muzaffer (Alb. CEBE) Erzurum (1333-P. 224)	*12 nci Tümen 34 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı. Doğu Cephesi harekatı ve Batı Cephesi'nde Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
3809	Tğm., Ütğm. Bahattin Halep (1333-P. 245) (Ön. Yzb. UYGUR)	*Aydın Millî Kuvvetler Mt. Bölük ve 41 nci Tümen 12 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı. Aydın, Adana Cephesi harekâtında ve Bozkır, Karaman hadisesi takibinde bulundu. 1936'da emekli oldu.*
3810	Tğm., Ütğm. Hüseyin Muzaffer (Yb. GÜLENER) İstanbul (1333-P. 248)	*174 ncü Alay 2 nci Bölük ve 190 Alay 11 Bölük Komutanı. Gediz, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki yerinden yaralandı. 1946'da emekli oldu.*
3814	Tğm., Ütğm. Osman Nuri (Alb. BAŞTUĞ) İstanbul (1333-P. 255)	*8 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı ve 25 nci alay 3 ncü Tabur Emir Subayı. Şark harekatında Hart vakasında bulundu. Sakarya'da Nasuhçalı, Kırgız Muharebelerine katıldı. Haymana civarında Mezartepe'de ağır yaralandı. 1958 yılında emekli oldu.*
3825	Tğm., Ütğm. Ahmet Cevdet (Yb. KOLCUOĞLU) Bursa (1333-P. 272)	*131 nci Alay, 4 ncü Bölük ve 16 ncı Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Konya isyanı tenkilinde bulundu. 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1948'de emekli oldu.*
2827	Tğm., Ütğm. Hasan Hilmi (Ön. Yzb. YILDIRIM) Manastır (1333-P.274)	*189 ncu Alay 1 nci ve 190 ncı Alay 1 nci Bölük Komutanı. Anzavur İsyanı tenkili, Ayvalık, Susurluk, İnönü ve Kütahya-Eskişehir Muharebelerine katıldı. Ayağından yaralandı. Yunanlılara esir düştü. 1923'te esaretten döndü. 14 Haziran 1936'da öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3833	Tğm., Ütğm. Atıf (Kd. Yzb. BARANSEL) Soma (1333-P. 286)	*56 ncı Tümen 174 ncü Alay 5 nci Bölük Takım Komutanı. Ankara Subay Talimgahı 1 nci Bölük Komutanı, 1 nci Tümen 3. ncü Alay 11 nci Bölük Komutanı, 1 nci Ordu Benzin Deposu Müdürü. Anzavur harekâtına, 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 4 yerinden yaralandı. 1933'te emekli oldu.*
3840	Tğm., Ütğm. Şükrü (Alb. DUYSAK) Trablusgarp (1333-P. 297)	*11 nci Tümen 126 ncı Alay 8 nci Bölük Komutanı. Düzce, Bolu İsyanlarının bastırılmasına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da öldü.*
3845	Tğm., Ütğm. Mehmet (Yzb. BESİM) Servili (1333-P.307)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Kocaeli Grubu Muhafız Takım Komutanı. 33 ncü Suvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı. 3 ncü Kolordu Eslıha-Şubesi Mt. Subayı. Anzavur harekatına, Soma, Akhisar, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da öldü.*
3847	Tğm., Ütğm. Basri (Alb. ERİŞ) Trabzon (1333-P. 309)	*61 nci Tümen 188 nci Alay 2 nci Bölük Takım Komutanı, Ertuğrul Grubu Emir Subayı, 11 nci Tümen 126 ncı Alay 5 nci Bölük Komutanı. Anzavur harekatına 1 nci ve 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1957'de emekli oldu.*
3850	Üsteğmen Ahmet Sabri (Bnb. YÜKSEL) Ayancık (1333-P. 313)	*61 nci Tümen Hücum Taburu 1 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943 yılında emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3861	Tğm., Ütğm. İsmail Hakkı (Alb. EROL) Adapazarı (1333-P. 339)	*34 ncü Alay 4 ncü Bölük Takım ve Bölük Komutanı. Doğu Cephesi harekatına ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
3864	Ütğm. Mehmet Mahir (Yzb.) Kastamonu (1333-P. 343)	*30 ncu Alay 2 nci Bölük, 61 nci Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük'de Takım Komutanı, 174 ncu Alay 1 nci Bölük Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Kızılçakçak Hudut Taburu 1 nci Bölük Komutanı. Yüzbaşı iken kaçakcılarla yaptığı müsademe de 6.5.1929'da şehit düştü.*
3865	Ütğm., Yzb. Hasan Fihmu (Alb. ÖZYILDIZ) Manastır (1333-P. 346)	*174 ncü Alay 2 nci ve 7 nci Bölük Takım ve Bölük Komutanı. Anzavur harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1956'da emekli oldu.*
3870	Ütğm. Yaşar (Yzb. ÖZKAN) Edirne (1333-P. 356)	*42 nci Alay 12 nci Bölük Takım Komutanı Pontus harekatı ile Sakarya Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.*
3883	Ütğm. Nadir (Bnb. İRVALI) Selanik (1333-P.378)	*15 nci Tümen 38 nci Alay 7 nci Bölük ve Tümenin Hücum Taburu 2 nci Bölük Komutanı. Pontus harekatı ve Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1941'de emekli oldu.*
3887	Ütğm., Yzb. Nazmi (Alb. KAŞKA) Akşehir (1333-P.386)	*5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay 1 nci Bölük Komutanı. 5 nci Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük Komutanı. Zile'de asilerin tenkili harekatına, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3891	Tğm., Ütğm. Emin (Ütğm. CAVATLAR) Trablusgarp (1333-P. 400)	*56 ncı Tümen 172 nci Alay 1 nci Bölük Takım Komutanı, 24 ncü Tümen 2 nci Alay 9 ncu Bölük Komutanı Vekili. Anzavur Ahmetin tenkili, Gönen, Biga, 1 nci 2 nci İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1927'de emekli oldu.*
3894	Ütğm. Mehmet Selim (Alb. SANAY) İstanbul (1333-P. 408)	*9 ncu Tümen 29 ncu Alay 1 nci Bölük, 6 ncı Tümen 50 nci Alay 7 nci Bölük Komutanı ve 1 nci Tümen 3 ncü Alay 2 nci Tabur Emir Subayı. Şark Cephesi harekatı, Sarıkamış, Kars, Gümrü Muharebelerine katıldı. 1952'de öldü.*
3905	Ütğm. Mehmet Hamdi (Alb. YALÇINKAYA) Eski Zara (1333-P. 426)	*5 nci Kafkas Tümeni 9 ncu Alay 4 ncü Bölük Komutanı, 9 ncu Tümen 27 nci ve 26 ncı Alaylar Mt. Bölük Komutanı. Maraş, Antep İslahiye, Osmaniye, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
3922	Tğm., Ütğm. Nurettin (Alb. TUNÇMAN) İstanbul (1333-P.458)	*68 nci Alay 10 ncu Bölük ve 3 ncü Alay 5 nci Bölük Komutanı. Salihli Beştepelerdeki Yunanlılara esir düştü. Tedaviden sonra esaretten firar ederek Anadolu'ya iltihak etti. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
3934	Tğm., Ütğm. Mehmet Nadir Sivas (133-P. 495)	*Amasya Merkez Komutanı. İnzibat Subayı ve 10 ncu Alay 11 nci Bölük Komutanı. Zile, ve Yozgat isyanlarının tenkiline, İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. İnönü'de ayağından ve Sakarya'da karnından ağır yaralandı. 1926'da 3 ncü dereceden malûl olarak emekliye ayrıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
3947	Ütğm. Ahmet Kamil (Binbaşı ERÇAĞ) Erzurum (1333-P. 521)	*12 nci Tümen 34 ncü Alay 12 nci Bölük Komutanı. 12 nci Tümen Hücum Taburunda görevli olarak Sarıkamış, Kars, Gümrü Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da öldü.*
3952	Ütğm. Ahmet Tayyip (Alb. KORUR) İstanbul (1333-P. 534)	*57 nci Tümen 135 nci Alay 5 nci Bölük Komutanı, 8 nci Tümen 135 nci Alay 5 nci ve 9 ncu Bölük Komutanı. Köşk, Nazilli, Çal, Daçak, Dumlupınar. İnönü, Afyon, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Eşme'de yaralandı. 1950'de emekli oldu.*
3964	Ütğm. Hacet (Yzb. ÖZTUNÇ) İstanbul (1333-P. 559)	*16 ncı Tümen 64 ncü Alay'da görevli olarak Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
3980	Tğm., Ütğm. Ahmet Raşit (Ön. Yzb. SÜNBÜL) Gelibolu (1333-P.593)	*61 nci Tümen Hücum Taburu 1, 2, 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1941 yılında emekli oldu.*
3992	Tğm., Ütğm. Hasan Tahsin (Alb. AKMAN) Karaferye (1333-P. 12)	*5 nci Kafkas Tümeni, Hücum Taburu 2 nci Bölük ve 13 ncü Alay 5 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1957'de yaş haddinden emekli oldu.*
3997	Tğm., Ütğm. Osman Vehip (Alb. AKALP) Erzurum (1333-P.18)	*11 nci Tümen, 37 nci Alay, 4 ncü Bölük ve 126 ncı Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Bolu ve Düzce Hadisesi takibine, Gediz, 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4013	Tğm., Ütğm. Bozkurt (Tuğg. KAPLANGI) İstanbul (1334-P. 41)	*57 nci Tümen, 175 nci Alay 3 ncü Bölük Takım Komutanı. 175 nci Alay ve 57 nci Tümen Emir Subayı. Saray, Çal, Çivril, Dumlupınar, Balmahmut, Sakarya ve Uşak Muharebelerine girdi. 1951 yılında emekli oldu.*
4016	Tğm., Ütğm. Gıyasettin (Yzb.) Uşak (1334-P. 46)	*8 nci Tümen 189 ncu Alay 5 nci Bölük Komutanı. Trakya Harekâtı'nda bulundu. Büyük Taarruz'a katıldı. Afyon'da yaralandı. 1935'te emekliye ayrıldı.*
4021	Tğm. Ütğm. Hüseyin Basri (Bnb. SÜER) İstanbul (1334-P. 53)	*15 nci Süvari Alayı ve 10 ncu Alay Mt. Bölüğü Takım Komutanı. Kars, Gümrü Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*
4024	Ütğm. Reşat (Tuğg. PAŞAKAY) İşkodra (1334-P. 58)	*61 nci Tümen 159 ncu Alay 2 nci Tabur birliklerinde, 190 ncı Alay 4 ncü ve 8 nci Bölüklerinde, 61 nci Tümen Mt. Bölüğünde. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 2 nci İnönü ve Sakarya'da yaralandı. 1951'de emekli oldu.*
4026	Tğm., Ütğm. Yusuf Ziyaettin (Bnb. ŞAKAL) Araç (1334-P. 60)	*23 ncü Tümen 172 nci Alay Emir Subayı, 23 ncü Tümen Tedip Müfreze Subayı, 61 nci Tümen Hücum Taburu Mt. Komutanı. Ayvalık, Karaağaç müsademeleri, Anzavur'un takibi, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 9.8.1938'de hastahanede öldü.*
4029	Tğm., Ütğm. Mehmet Naci (Bnb. SAYGUN) Trablusgarp (1334-P. 68)	*173 ncü Alay Talim Müfrezesi Komutanı iken Bursa'da Yunanlılara esir oldu. 1923'de esaretten döndü. 127 nci A. 8 nci Bölük Takım Komutanı. Anzavur'un ten-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		kilinde bulundu. Bursa civarındaki Minareli Çavuşköy sırtlarında 8.7.1920'de yaralandı. Esir oldu. 1944'de emekli oldu.
4030	Tğm. Ütğm. Tevfik (Alb. ERSÜ) Trablusgarp (1334-P. 70)	*189 ncu Alay 3 ncü Bölük, 174 ncı Alay 4 ncü Bölük ve 17 nci Alay 6 ncı Bölük Komutanı. Balıkesir, Soma, Gediz, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Biga'da yaralandı. 1952'de emekli oldu.*
4042	Tğm., Ütğm. Celal (Tümg. SAVAŞ) İstanbul (1334-Top. 93) P.	*17 nci Kolordu, Top. Obüs Alayı Batarya Takım Komutanı, Millî Savunma Personel Dairesi Evrak Kalemi ve Kıdem Şubesi Mülhakı. Aydın ve Söke Muharebelerine katıldı. 1919'da Sökede yaralandı. 14.7.1959'da emekli oldu.*
4046	Tğm., Ütğm. Selim Sırrı (Alb. CAN) Manastır (1334-P.102)	*11 nci Tümen 70 nci Alay 2 nci Bölük ve 7 nci Tümen 41 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı. Konya isyanı tenkili İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1955 yılında emekli oldu.*
4047	Tğm., Ütğm. Ahmet Neşet (Alb. AKSOY) Erzincan (1334-P.103)	*41 nci Tümen 19 ncu Alay 12 nci Bölük ve 13 ncü Alay 8 nci Bölük Takım Komutanı. 2 nci İnönü, Altıntaş, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
4064	Ütğm., Yzb. Ergün (Yb. ÖZKANLAR) Manastır (1334-P. 126)	*24 ncü Tümen 32 nci Alay Mt. Bölüğü, 24 ncü Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük Komutanı, 32 nci Alay Emir Subayı ve 11 nci Tümen 126 ncı Alay 7 nci Bölük Komutanı. 1 nci 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4081	Üstğm. EMin (Alb. GÜNEY) Trablusgarp (1334-P. 151)	*61 nci Tümen 174 ncü Alay Mt. Bölüğü Takım Komutanı ve 159 ncu Alay 12 nci Bölük Komutanı. 1952'de emekli oldu.*
4099	Üstğm. Mehmet Tevfik (Alb. ÖZÜAK) Eski Cuma (1334-P. 177)	*3 ncü Kafkas Tümeni 7 nci Alay, 11 nci Bölük ve aynı Tümenin 10 ncu Alay 12 nci Bölük Komutanı. İzmir, Adapazarı, Gediz, 1 nci 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952 yılında emekli oldu.*
4111	Üstğm. Mehmet Şükrü (Binbaşı) İstanbul (1334-P. 199)	*2 nci Tümen 18 nci Alay 2 nci Bölük, 6 ncı Alay 8 nci Bölük ve 35 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Gaziantep, Urfa havalisindeki muharebelere ve Büyük Taarruz'a katıldı. 24.9.1937'de öldü.*
4112	Tğm., Üstğm. Mehmet Fuat (Üstğm. ARTUNER) Tokat (1334-P. 203)	*11 nci Tümen 2 nci Alay 9 ncu Bölük, 61 nci Tümen 174 ncü Alay 9 ncu Bölük Komutanı. Gediz, Kütahya-Eskişehir Muharebelerine katıldı. 24/25.10.1920 gecesi Gediz Taarruzu'nda sağ kolundan ağır yaralandı. 1925'te emekli oldu.*
4115	Tğm., Sadık (Yb. ALPARSLAN) Van (1334-P. 209)	*Konya Numune Alayı 1 nci Bölük, Isparta Depo Taburu 2 nci Bölük ve Çivril 1 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
4116	Tğm., Üstğm. Mecit Büyük (Alb. ÖZTÜRK) Kerkük (1334-P.215)	*11 nci Tümen Hücum Taburu Emir Subayı ve 70 nci Alay 8 nci Bölük Komutanı. Bursa, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Çaldağı Taarruzu'nda yaralandı. 1952'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4124	Tğm., Ütğm. Muharrem Namık (Yzb. TÜREGÜN) Üsküp (1334-P. 234)	*56 ncı Tümen 174 ncü Alay 7 nci Bölük ve 57 nci Tümen 39 ncu Alay 7 nci Bölük Takım Komutanı. Bursa, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te emekli oldu.*
4129	Tğm., Ütğm. Ahmet Mümtaz (Bnb. ÜÇOLUK) Antalya (1334-P. 244)	*57 nci Tümen 176 ncı Alay 12 nci Bölük, 12 nci Grup Muhafız Bölüğü ve 18 nci Tümen 24 ncü Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Dumlupınar, Afyon Seyitgazi, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
4137	Tğm., Ütğm. İsmet (Alb. YÜCETÜRK) Gümüşhane (1334-P. 257)	*9 ncu Kolordu emrinde Avcı Alayı 4 ncü Bölük Takım Komutanı ve 36 ncı Alayın muhtelif bölüklerinde komutanlık, Doğu'da Hasankale, Bardiz, Çamar, Aydağ, Kars, Gümrü, Alagözdağ, Şirvacık, Sivrikaya ve Balmahmut Muharebelerine katıldı. 1957'de emekli oldu.*
4139	Tğm. Ütğm. Ahmet Hicri (Alb. ALPALTAY) Sivas (1334-P. 259)	*2 nci Tümen 1 nci Alay 12 nci Bölük Komutanı, Elizre Cephesinde cereyan eden hareket ve muharebelere katıldı. 1957 yılında emekli oldu.*
4142	Ütğm. Ahmet Fahri (Alb. AK) Kerkük 51334-P. 263)	*60 ncı Tümen 186 ncı Alay Ağır Mt. Bölük Komutanı. 3 ncü Kafkas Tümeni 8 nci Alay 4 ncü Bölük Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4143	Tğm., Fethi (Yb. KAPTAN) Burdur (1334-P.265)	*61 nci Tümen 189 ncu Alay 6 ncı Bölük Komutanı ve 126 ncı Alay 9 ncu Bölük Komutanı Vekili Ayvalık Cephesinde Milli Mücadele'ye, 1 nci, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
4144	Tğm., Ütğm. İbrahim (Alb. SEPKEN) Üsküp (1334-P. 266)	*1 nci Tümen 6 ncı Alay Emir Subayı, 187 nci Alay 12 nci Bölük Pıragman Tüfekli Müfreze Komutanlığı ve 18 nci Tümen 15 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. Trakya Cephesi'ndeki Muharebelere ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
4153	Tğm., İsmail Hakkı (Alb. KUTLUKAN) Maraş (1334-P. 279)	*18 nci Tümen Hücum Taburu Makineli Tüfek Bölüğü Takım Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1957'de emekli oldu.*
4165	Tğm., Ütğm. Ahmet Cevdet (Alb. ÖZDEN) İstanbul (1334-P. 294)	*11 nci Tümen 34 ncü Alay 4 ncü Bölük ve 57 nci Tümen 37 nci Alay 8 nci Bölük Takım Komutanı. Doğu Cephesi Harekatına ve Büyük Taarruz'a katıldı. Dumlupınar'da 4 yerinden yaralandı. 1952'de emekli oldu.*
4177	Yd. Mustafa Nuri (Bnb. KÖSEOĞLU) Bilecik (1334-P. 311)	*Süvari 2 nci Tümen, 4 ncü Alay Mt. Bölük ve 5 nci Kafkas Tümen 13 ncü Alay 12 nci Bölük Takım Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*
4185	Ütğm. Şevket (Kur. Alb. YELUTAŞ) Samsun (1334-P. 332)	*15 nci Tümen 56 ncı Alay 12 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 2.9.1954'te yaş haddinden emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4198	Tğm. Ali Rıza (Bnb. AKINCI) Konya (1334-P. 350)	*2 nci Süvari Tümeni, 4 ncü Alay'da görevli. Konya, Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet harekatına katıldı. 1928'de Muvazzaf oldu. 1945'te emekli oldu.*
4200	Ütğm. Osman Nuri (Yzb.) Isparta (1334-P. 354)	*Aydın Milis teşkilatı, 57 nci Tümen 176 ncı Alay 1 nci Tabur Emir Subayı. Menderes Grubu emrinde müzakeret Bölük Takım Komutanı. Mürettep Tümen, 52 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı vekili. 18 nci Tümen Hücum Taburu. 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Umurlu, Ödemiş, Bademiye, Bozdağ, Nazilli, Kuyucak, Çal, Çivril, Uşak, Afyon, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de öldü.*
4216	Tğm., Ütğm. Mehmet İlhami (Ütğm. UTKU) Üsküp (1335-P. 10)	*Kocaeli gurubu Hücum Taburu, 2 nci Bölük, 18 nci Tümen İstihkâm Bölüğü, 23 ncü Tümen 31 nci Alay, 1 nci Tabur 1 nci Bölük. Takım Komutanı. Anzavur tedip harekatına, Pozantı, Uşak, 1 nci, 2 nci İnönü, Bursa, Ezine, Gemlik, Mudanya ve Bandırma muharebelerine katıldı. 1929'da emekli oldu.*
4217	Tğm., Ütğm. A. Kemalettin (Alb. GÜVEN) İstanbul (1335-P.13)	*174 ncü Alay 1 nci Bölük Komutanı ve 61 nci Tümen 1 nci Şube'de görevli. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
4224	Tğm., Ütğm. Zeki (Ütğm. ELER) İstanbul (1335-P. 27)	*3 ncü Kafkas Tümeni 7 nci Alay 2 nci Tabur 5 nci Bölük, 51 nci Tümen 39 ncu Alay 3 ncü Tabur 12 nci Bölük, 11 nci Tümen 127 nci Alay 1 nci Tabur 3 ncü Bölüklerde ve Genelkurmay'da görevli. Kütahya ve Sakarya, Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'te 5 nci dereceden malûlen emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4239	Tğm., Ütğm. İbrahim Hakkı (Alb. ÇETİNER) Trablusgarp (1335-P.55)	*172 nci Alay'da, Bolu Mıntıka Komutanlığı Karargah Komutanlığı, Mürettep Tümen Karargah Komutanlığı, Kocaeli, Grubu Muhafız Süvari Bölüğü. Bolu Menzil Müfettişliği, Katar Yaverliği, Kastamonu İnzibat Subaylığı ve 166 nci Alay 2 nci Tabur 8 nci Bölük'te görevli. 1956'da emekli oldu.*
4243	Tğm., Ütğm. Ali Rıza (Yb. ERKAN) Van (1336-P.64)	*7 nci Tümen 43 ncü Alay 2 nci Bölük, 41 nci Alay 10 ncu Bölük Komutanı. 1 nci Süvari Tümeni'nde 6 ncı Hudut Taburu, 4 ncü Bölük Komutan Vekilliğinde bulundu. Adapazarı, Nasuhçal, Demirci, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te öldü.*
4257	Tğm. Mehmet Naci (Alb. TEZCAN) İstanbul (1336-P. 13)	*56 ncı Tümen 174 ncü Alay 10 ncu Bölük, 61 nci Tümen, 174 ncü Alay 8 nci Bölük, 61 nci Tümen 174 ncü Alay 4 ncü Bölüklerde görevli. 1 nci, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1951'de emekli oldu.*
4281	Tğm., Ütğm. Halil Süreyya (Bnb. AKAY) İstanbul (1336-P. 52)	*190 ncı Alay 2 nci Tabur Emir Subaylığında, aynı Alay'ın 7 nci ve 1 nci Bölüklerinde bulundu. 2 nci İnönü Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 2 İnönü ve Sakarya muharebelerinde yaralandı. 1944'de öldü.*
4305	Tğm. Cemil (Bnb. YAMAN) Erzurum (1336-P. 93)	*49 ncu Alay 2 nci Tabur Emir Subayı, 1 nci Tümen 5 nci Alay 10 ncu Bölük'de görevli. İnönü, Kütahya-Eskişehir Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4311	Tğm. Asım (Kur. Alb. EREN) İstanbul (1336-P. 105)	*61 nci Tümen Hücum Tabur Bölükleri, aynı Tümen'in Karargah Muhafız Takım da görevli. Asî Ethem tenkil harekâtına, 2 nci İnönü, Afyon, Dumlupınar, Muharebelerine katıldı. İnönü ve Seyitgazi'de 2 defa yaralandı. 1957'de emekli oldu.*
4316	Tğm. Mehmet Hayri (Alb. TÜZCET) İstanbul (1336-P. 111)	*51 nci Alay 1 nci Bölük'te, Trakya 13 ncü Jandarma Taburu'nda, 51 nci Alay 2 nci Tabur Emir Subaylığında bulundu. Büyük Taarruz'a ve Takip Harekâtı'na katıldı. 1957'de emekli oldu.*
4326	Tğm. Mehmet Tevfik (Alb. TAM) Harput (1336-P. 129)	*13 ncü Kolordu, 5 nci Tümen 15 nci Alay 2 nci Bölük'te, 15 nci Tümen 56 nci Alay 5 nci Bölük Takım Komutanlığında bulundu. Antep, Döllükbaba, Mangaldağı, Tınaztepe Muharebelerine girdi. Tınaztepe'de iki kez yaralandı. 1952 yılında sağlık durumundan emekli oldu.*
4345	Tğm. Niyazi (Yzb. İYİGÖR) Beşiktaş (1336-P. 172)	*12 nci Tümen 36 nci Alay 5 nci Bölük'te görevli. Sarıkamış, Kars, Boğazkesen'de Ermenilerle çarpıştı. ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da emekli oldu.*
4362	Tğm. Mehmet Cemil (Yzb. TALAY) İstanbul (1336-P 194)	*5 nci Tümen 24 nci Alay 1 nci Tabur Emir Subaylığı. 23 ncü Tümen Hücum Taburu. 3 ncü Bölük Takım Komutanlığı görevlerinde bulundu. Urfa, Antep, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1953'de emekli oldu.*
4364	Atğm. Tğm. Muharrem Lütfü (Yzb. KIZILERSÜ) Sivas (1336-P. 197)	*5 nci Tümen 9 ncu Alay 7 nci Bölük'te, 9 ncu Tümen Ekmekçi Takım Komutanlığında bulundu. Maraş, Osmaniye, Antep, Bahçe muharebelerine katıldı. 1939'da öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4366	Teğmen Niyazi (Yb. BAYCAN) İstanbul (1336-P. 199)	*33 ncü Kafkas Alayı 1 nci Bölüğü'nde, Van Hudut Alayı'nda görevli olarak Ermenilerle yapılan muharebelere katıldı. 1950'de emekli oldu.*
4382	Yd. Tğm. Mustafa (Yzb. TOSUN) İstanbul (1336-P. 244)	*61 nci Tümen 174 nci Alay 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Bursa, 2 nci İnönü, Sakarya, Muharebelerine girdi. 2 nci İnönü ve Sakarya'da yaralandı. 1923'te terhis edildi. 1925'te Muvazzaf sınıfa geçti. 1938'de öldü.*
4401	Mehmet Necati (Tuğg. TOYDEMİR) Bursa (1337-P.17)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 7 nci Bölük Takım Komutanlığı, İzmit Müfreze Komutanlığı görevlerinde bulundu. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*
4412	Atğm., Tğm. Ahmet Niyazi (Ütğm. ATAMAN) Edirne (1337-P. 32)	*41 nci Tümen Seyhan Grubu'nda, 14 ncü Tümen 25 nci Alay 5 nci Bölük'te görevli olarak bulundu. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de malûlen emekli oldu.*
4418	Tğm. Fuat (Alb. GÜNDÜZ) İstanbul (1337-P. 40)	*4 ncü Tümen Hücum Taburu 4 ncü Bölük Takım Komutanlığı ve 4 ncü Tümen Emir Subaylığında bulundu. Sakarya (Mangaldağı), Kanlısırt, Güzelimdağ, Afyon Elvanlar Muharebelerine katıldı. 1952'de isteğiyle emekliye ayrıldı.*
4429	Atğm., Tğm. İsmail Hakkı (Yzb. METE) Selanik (1337-P. 57)	*Gümrü Cephesi Muhafız Süvari Bölüğünde, 41 nci Tümen 19 ncu Alay 19 ncu Bölük'te bulundu. Dumlupınar, Balmahmut, Çukurköy, Arslanlı, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'da emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4417	Tğm. Kâni (Tümg. ELİTEZ) Üsküp (1337-P. 103)	*8 nci Tümen 131 nci Alay 9 ncu, 3 ncü ve 5 nci Bölüklerde Takım Komutanı. Dumlupınar, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Hacılar'da yaralandı. 1960'da emekli oldu.*
4539	Atğm., Tğm. İsmâil Hakkı (Ütğm.) Erzincan (1337-P. 206)	*57 nci Tümen 176 ncı Alay 1 nci Bölük 3 ncü Takım Komutanı. Afyon Dumlupınar Muharebelerine katıldı. 1922'de Kaplangıdağı Muharebesi'nde yaralandı. 1925'te emekli oldu.*
4563	Atğm. Tğm. Enver (Tümg. SÖKMEN) Resne (1337-P.246)	*11 nci Tümen 127 nci Alay 5 nci Bölük ve 227 nci Hudut Alayı'nda görevli. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*
4569	Atğm., Tğm. Abdülkerim Nadir Manastır (1337-P.253)	*7 nci Tümen 2 nci Alay 5 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 7 nci Tümen 2 nci Alay 5 nci Bölük Komutanı ve Tğm. iken atkıbeti meçhul kaldı.*
4578	Atğm., Tğm. Mustafa Hakkı (Yzb. SAYGINER) İstanbul (1337-P. 264)	*24 ncü Tümen 30 ncu Alay Mt. Bölüğü, 11 nci Tümen 126 ncı Alay 12 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya, Afyon ve Dumlupınar Muharebelerine katıldı. 1937'de sağlık durumundan emekli oldu.*
4579	Atğm., Tğm. Fevzi (Alb. YILMAZ) Karamürsel (1337-P. 266)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 7 nci Bölük'te görevli. Sakarya, Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1955'te öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4581	Atğm., Tğm. Mehmet Tahir (Bnb. ALPAVUTAN) Manastır (1337-P. 271)	*3 ncü Kafkas Tümeni 11 nci Alay 11 nci Bölük'de, 3 ncü Tümen Hücum Taburu'nda görevli. Haymana, Tınaztepe, Arpalıköy Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
4582	Atğm., Tğm. Mehmet Galip (Alb. UNGANER) Manastır (1337-P. 272)	*8 nci Tümen 189 ncu Alay 3 ncü Bölük'de görevli. Seyitgazi, Güzelimtepe Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1955'de emekli oldu.*
4592	Atğm., Tğm. Kenan (Ütğm. ÖZDEN) Erzincan (1337-P. 288)	*4 nci Kolordu 11 nci Tümen Hücum Taburu 3 ncü Bölük'de görevli. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 61 nci Tümen 174 ncü Alay 6 ncı Bölük'de ve Teğmenken 1930 yılında emekli oldu.*
4620	Atğm., Tğm. Mehmet Nedim (Bnb. ERUTKU) Adana (1337-P.331)	*Batı Cephesi Depo Alayı 9 ncu Bölük Takım Komutanı, 16 ncı Tümen Hücum Tabur 3 ncü Bölük Takım Komutanı, 61 nci Alay 10 ncu Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1948'de öldü.*
4625	Atğm., Tğm. Fevzi (Yzb.) Debre (1337-P.335)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da öldü.*
4642	Atğm., Tğm. Naim (Tümg. ÜRESİN) Harput (1337-P. 363)	*16 ncı Tümen 64 ncü Alay 8 ncü Bölük te görevli. Afyon, Dumlupınar ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*
4643	Atğm., Tğm. Tahir (Tümg. ERTAN) İstanbul (1337-P. 364)	*16 ncı Tümen 64 nci Alay 8 ncü Bölük Takım Komutanı. Yamaktepe, Çal Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
4653	Yd. Tğm. Mehmet Vahdettin (Kur. Yb. ÖZDAMAR) İstanbul (1337-P.388)	*24 ncü Tümen 132 nci Alay Emir Subayı, 5 nci Kafkas Tümeni 10 ncu Alay Emir Subayı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 7.8.1947'de öldü.*
4657	Atğm., Tğm. Saffet (Yzb. ÖĞÜN) İstanbul (1337-P.391)	*15 nci Tümen 45 nci Alay 11 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da öldü.*
4664	Atğm., Tğm. Kemal (Ütğm. İSLAMOĞLU) İstanbul (1337-P. 404)	*41 nci Tümen 12 nci Alay 4 ncü Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. Sakarya'da yaralandı. 1931'de emekli oldu.*
4717	Yd. Tğm. Halim (Alb. AKGÜNEŞ) İstanbul (1338-P. 79)	*15 nci Tümen 38 nci Alay 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1956'da emekli oldu.*
4739	Yd. Atğm. Mehmet Tali Bozdoğan (1338-P. 120)	*57 nci Tümen Hücum Taburu. 3 ncü Bölük Takım Komutanı 37 nci Alay 9 ncu Bölük Takım Komutanı. 14 ncü Tümen 25 nci Alay 3 ncü Tabur'da, 26 ncı Alay'da, 14 ncü Tümen Hücum Tabur'da görev yaptı. Dumlupınar, Afyon, Kolankaya, Sivrihisar, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1929'da emekli oldu.*
4645	Atğm., Tğm. Talip (Yzb. DERELİ) Çankırı (1338-P. 120)	*69 ncu Tümen 26 ncı Alay 11 nci Bölük, 3 ncü Tümen 11 nci Alay 7 nci Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN SÜVARİ SUBAYLARI
(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi Dos. No. 9-1302-Sv. 8:1339-Sv.1)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
16	Bnb., Yb. Salih Zeki (Yb. SERTİN) Erzincan (1309-Sv.26)	*Diyarbakır Süvari Alay Komutan Muavini, 13 ncü Kolordu 1 nci Süvari Alay Komutanı, Subay Harp Divanı Başkanı, 14 ncü Süvari Alay Komutanı. Tüm muharebelere katıldı. (Alayı ile İzmir'e ilk giren subaylardandır)*
17	Yb., Alb. Cemil İstanbul (1310-Sv.5)	*Üsküdar Mıntıka Komutanı, 6 ncı Süvari Tümeni 1 nci ve 12 nci Süvari Tugayları Komutanı, 1 nci Ordu Süvari Uzmanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te emekli oldu.*
18	Yb. Hüsemettin (Alb. ERTÜRK) İstanbul (1310-Sv.10)	*Gnkur. İstihbarat Şubesi Mülhakı, Millî Müdafaa Grubu'nda görevli. 1931'de emekli oldu.*
19	Bnb., Ahmet Hamdi Çorlu (1310-Sv. 12)	*Amasya Mecitözü ve Beypazarı Askerlik Şubeleri Başkanı. 1925'te emekli oldu.*
22	Bnb. Yb. M. Tahsin Erzurum (1310-Sv. 34)	*6, 11, 21 ve 37 nci Süvari Alayları Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de emekli oldu.*
36	Bnb., Yb. Yakup Cemal İstanbul (1311-c. Sv. 29)	*12 nci Süvari Alay Komutanı. Gaziantep Cephesi'ndeki muhaberebelere katıldı. 1931'de emekli oldu.*
39	Yb., Alb. Ahmet Hamdi Erzincan (1311-c. Sv. 43)	*29 ncı Süvari Alayı Yabanabat Müfrezesi Komutanı, 2 nci Süvari Tugay Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
57	Bnb., Yb. Ethem Servet (Alb.) Sivas (1313- Sv. 24)	*Sivas Merkez Komutanı, 3 ncü Süvari Alay Komutanı, Bağımsız 27 nci Tugay Komutanı. Pontus, Koçgiri isyanlarının tedibi harekatına katıldı. 1931'de emekli oldu.*
60	Bnb., Yb. İ. Hakkı İstanbul (1313-Sv. 40)	*10 cu ve 29 ncu Süvari Alayları Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te emekli oldu.*
61	Yb., Alb. Ahmet Ferit İstanbul (1313- Sv. 46)	*3 ncü Süvari Alay Komutanı Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te emekli oldu.*
66	Yzb., Bnb. Veli Erzurum (1313-Sv. 80)	*4 ncü Süvari Alayı 4 ncü Bölük Komutanı, 4 ncü Süvari Alayı Komutanı Muavini. Bu Alay'ın girdiği muharebelere katıldı. 1931'de emekli oldu.*
67	Yzb., Bnb. Enis Hilmi (Yb.) Erzurum (1313-Sv. 81)	*22 nci Atlı Piyade Alayı 1 nci Tabur Komutanı Muvani. Pontus Rum eşkiya takibine, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de öldü.*
79	Bnb. İskender İstanbul (1314-Sv. 66)	*Konya Nokta Komutanı, Sv. A.K., Konya Merkez Komutanı. Anzavur İsyanının Tedibi Harekatına katıldı. 1923'te emekli oldu.*
87	Bnb. Mehmet Nezir Prizren (1315-Sv. 61)	*Yozgat Atlı Piyade Alay Komutanı, 1 nci Süvari Tümeni 11 nci Süvari Alay Komutanı, Akşehir Merkez Komutanı. Yozgat, Koçgiri İsyanlarının tedibi harekâtına, Sa-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		karya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'te isteğiyle emekli oldu.
98	Bnb. Emin (Yb.) Manastır (1316-Sv. 39)	*3 ncü Süvari Tümeni 29 ncu Süvari Alay Komutan Vekili, 1 nci Jandarma Süvari Alay Komutan Vekili. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
116	Bnb. Murat (Alb. AZAK) İstanbul (1317-Sv. 28)	*2 nci Süvari Tümeni 20 nci Süvari Alay Komutan Muvanı, 5 nci Süvari Kolordusu MT. K. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da isteğiyle emekli oldu.*
119	Bnb. Mustafa Sabri Diyarbakır (1317-Sv. 44)	*1 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, 23 ncü Süvari Alay Komutanı, Urfa dolaylarındaki harekâta katıldı. 1931'de isteğiyle emekli oldu.*
138	Ütğm., Yzb. Mehmet Nafiz Söğüt (1318-Sv. 104)	*Batı Cephesi Muhafız Bölük Komutanı ve Süvari Tugayı 5 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da yaş haddinden emekli oldu.*
140	Kur. Bnb. İsmail Hakkı (Kur. Yb. OKDAY) Rize (1319-Sv. 15)	*Batı Cephesi Karargahı'nda, 5 nci Kolordu Karargahı'nda görev yaptı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'te isteğiyle emekli oldu.*
141	Bnb. Hüsnü (Alb. AYKUT) Uzunköprü (1319-Sv. 28)	*28 nci Süvari Alay Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
169	Yzb. Hamdi (Yb.) Sivas (1321-Sv. 62)	*12 nci Süvari Alay 5 nci Bölük Komutanı, 2 nci Kolordu Süvari Bölük Komutanı, Mürettep Süvari Tümen 38 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. Urfa, Antep, Kütahya-Eskişehir, Sakarya, Muharebelerine katıldı. 1935'te emekli oldu.*
172	Yzb. Ali (Kd. Yzb.) Taşköprü (1321-Sv. 102)	*Adana Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı, Gnkur. Bşk.lığı Karargah Komutan Muavini, 6 ncı Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, 1 nci Süvari Tümeni 21 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı. Bozkır, asî Ethem harekatına, Büyük Taarruz'a katıldı 1925'te yaş haddinden emekli oldu.*
179	Kd. Yzb. Fevzi (Yb.) Erzurum (1322-Sv. 26)	*3 ncü Kolordu 33 ncü Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı. Kütahya - Eskişehir Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1935'te emekli oldu.*
189	Kur. Yzb. Ali Hamit (Tuğg. DOĞRUER) İstanbul (1323-Sv.1)	*2 nci Süvari Tümeni Kurmay Başkanı, 4 ncü ve 14 ncü Süvari Alay Komutanı Muvanî, 54 ncü Süvari Alay Komutanı, 14 ncü Süvari Tümeni Kurmay Başkanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
216	Yzb., Bnb. Ali Rıza (Alb. ÜLGENALP) Piriştine (1324-Sv. 23)	*Ankara Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı, 11 nci Süvari Alay Komutan Vekili. Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da yaş haddinden emekli oldu.*
226	Kur. Yzb., Bnb. İbrahim Kemal (Kur. Yb. BAYBORA) Bayburt (1325-Sv. 4)	*Doğu Cephesi Kurmay Başkanlığı'nda görevli olarak Sarıkamış, Kars Muharebelerine katıldı. 1932'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
228	Yzb. Hasan Tahsin (Alb. YÜZÜAK) Selanik (1325-Sv. 7)	*14 ncü Süvari Tümeni Karargah Bölük Komutanı, 54 ncü Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*
229	Yzb. İsmail Hakkı Vodina (1325-Sv. 8)	*Zonguldak Müfrezesi Süvari Bölük Komutanı, Kocaeli Grubu ve 11 nci Tümen Süvari Bölük Komutanı. Gündüzbey, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1929'da sağlık durumundan emekli oldu.*
241	Yzb. Bedri İstanbul (1326-Sv. 36)	*Kocaeli Grubu'nda ve Garp Cephesi emrinde Akıncı Müfrezesi Komutanı*
244	Üstğm., Yzb. Lütfü (Alb. ÖRGÜN) İstanbul (1325-Sv. 52)	*Siirt'te 2 nci Piyade Tümeni emrindeki Süvari Alayı'nın 1 nci ve 3 ncü Bölük Komutanı, Diyarbakır Merkez Komutanlığı emrinde görev yaptı, Güney Cephesi Karargah Komutanı, 9 ncu Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. Güney Cephesi'ndeki muharebelere katıldı. 1947'de yaş haddinden emekli oldu.*
245	Yzb. İzzettin (Kd. Yzb. SALUTAY) İzmit (1325-Sv. 53)	*M.M. Grubu gizli teşkilatında, Merkez Komutanlığı Beyoğlu Şubesinde İnzibat Subayı olarak görev yaptı. 1932'de yaş haddinden emekli oldu.*
254	Yzb., Bnb. Hüsamettin (Kur. Yb. TUGAÇ) Hasankale (1326-Sv. 1)	*Doğu Cephesi Karargahı 1 nci Şube'de, Tiflis Askerî Ateşeliğinde, Siyasî Temsilcilikte görevli olarak çalıştı. 1924'te Harp Akademisi'ni bitirdi. 1934'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
264	Yzb. Şerif (Alb. GÜRALP) Edirne (1326-Sv. 18)	*12 nci Kolordu Mürettep Süvari Müfrezesi Komutanı. Bolu, Düzce, Demirci Mehmet Efe'nin Takip Harekatı'na, 2 nci İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1945'te yaş haddinden emekli oldu.*
277	Yzb. İbrahim Refet (Alb.) Erzurum (1326-Sv. 44)	*20 nci Kolordu Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı, Meclis Muhafız Süvari Bölük Komutanı. Adapazarı Düzce, İzmit İsyanlarının bastırılması harekatına. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
295	Ütğm., Yzb. A. Cemal (Bnb.) Bar (1327-Sv. 16)	*11 nci Piyade Tümeni 1 nci Şube Mülhakı, Batı Cephesi Karargahı Süvari Müfrezesi 1 nci Bölük Komutanı, Uşak Esirler Garnizon Komutanı Muavini. Pozantı, Bolu, Düzce, Gediz Harekâtına, İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1935'te öldü.*
299	Yzb. Bnb. Şahabettin (Alb. KIYAN) Üsküp (1327-Sv. 26)	*17 nci Süvari Alayı Emir Subayı, Garp Cephesi Komutanı Emir Subayı, 29 ncu Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı, 1 nci Ordu Emir Subayı ve 1 nci Ordu Süvari Bölük Komutanı. Geyve Adapazarı, İzmit, Elvanlar Harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1948'de emekli oldu.*
303	Ütğm., Yzb. Tahsin (Tümg. YAZICI) Manastır (1328-b.S. 3)	*2 nci Ordu Bağımsız Süvari Tugayı'nda, 13 ncü Kolordu ve Elcezire Cephesi Komutanlıkları emrinde, 1 nci Süvari Alayı 2 nci ve 3 ncü Bölük Komutanlıklarında bulundu. Cephe harekat ve muharebelerine katıldı. (Kore'de Türk Tugayı Komutanlığı yaptı.) 1952'de yaş haddinden emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
304	Yzb., Bnb. Remzi (Yb. ÖZALP) Üsküp (1328-b. Sv. 4)	*3 ncü ve 15 nci Süvari Alayları Komutanı, Pontus Harekatı'na İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1948'de emekli oldu.*
305	Yzb. Saim (Tümg. ÖNHAN) İstanbul (1328-c.Sv. 4)	*20 nci Kolordu Emir Subayı, Batı Cephesi Emir Subayı Moskova Askerî Ataşe Muavini Ankara Talimgahı Süvari Bölük Komutanı, aynı Bölük ile Hilafet Muhafızlığı ve Halife Yaverliği yaptı. Eskişehir, Bursa, Adapazarı, Uşak, Salihli harekât ve muharebelerine katıldı. 1927'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1950'de emekli oldu.*
307	Yzb. M. Mümtaz (Kur. Yb. KAPLAN) Üsküdar (1328-c.Sv. 6)	*54 ncü Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1937'de öldü.*
309	Ütğm. Yb. Yusuf Cemil (Alb.) Diyarbakır (1328-b.Sv. 11)	*15 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük, Doğu Cephesi Komutanlığı Süvari Bölük Komutanı. Sarıkamış, Kars Muharebelerine katıldı. 1947'de emekli oldu.*
310	Ütğm., Yzb. Ali Rıza Ortaköy (1328-c.Sv. 11)	*20 nci Kolordu. Emir Subayı, Moskova Askerî Ateşesi, TBMM 2 nci Başkanı Emir Subayı, 2 nci Ordu Emir Subayı. 1827'de isteğiyle emekli oldu.*
314	Ütğm., Yzb. Niyazi (Alb. EĞEMEN) Manastır (1328-c-Sv. 18)	*13 ncü Kolordu 12 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. Gaziantep ve Dolayları Harekâtına katıldı. 1947'de emekli oldu.*
316	Ütğm., Yzb. M. Şevki (Yb. AKIN) Köprülü (1328-c. Sv. 20)	*1 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, Diyarbakır Merkez Komutanı, 2 nci Tümen emrinde Süvari Bölük Komutanı. Urfa, Gaziantep Harekatına katıldı. 1943'te yaş haddinden emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
321	Ütğm., Yzb. Selim (Alb. KAYABÖLEN) Serez (1328-s. Sv. 29)	*61 nci Tümen ve 3 ncü Kolordu Süvari Bölük Komutanı, 14 ncü ve 38 nci Süvari Alayı Bölük Komutanı. Bergama, Soma, Akhisar, Konya, Bozkır, Pontus, Harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki takdirname aldı. 1949'da emekli oldu.*
322	Yzb. Abdullah (Alb. AKKILIÇ) Kemah (1328-c. Sv. 29)	*Sivas Merkez İnzibat Bölük Komutanı, 3 ncü Kolordu 3 ncü Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, 2 nci Kolordu 12 nci Süvari Alayı 4 ncü Bölük, 34 ncü Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. Malatya ve dolaylarındaki tenkil harekatına katıldı. 1945'te emekli oldu.*
327	Ütğm., Yzb. Fahrettin (Yb. ERMAN) Manisa (1329-Sv. 47)	*20 nci Kolordu Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı, 2 nci Süvari Tümen 20 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. Düzce, Yozgat, Zile, Akdağmadeni Konya ve asi Ethem isyanlarının bastırılması harekatına, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da emekli oldu.*
329	Ütğm. Yzb. Faik (Alb. ÖNAL) Erzincan (1329-Sv.12)	*Merkez ordusu 3 ncü Süvari Alayı 4 ncü Bölük, 14 ncü Süvari Tümen 55 nci Alay 1 nci Bölük, 2 nci Süvari Tümeni 2 nci Alay 1 nci Bölük Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
330	Yzb. Celalettin (Bnb. GİRAY) Girit (1329-Sv. 14)	*14 ncü Süvari Tümeni 34 ncü Alay 2 nci Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1939'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
332	Ütğm., Yzb. Bedri (Tuğg. ERK) Ergene (1330-c. Sv. 2)	*Zonguldak Süvari Müfreze Komutanı Bartın Süvari Bölük Komutanı, 3 ncü Kolordu 33 ncü Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, 3 ncü Kolordu 1 nci Şube Md. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1948'de öldü.*
338	Tgm. Şerif (ARMAĞAN) Derne (1331-Sv. 1)	*11 nci ve 34 ncü Süvari Alaylarında Takım Komutanı. Asi Ethem, Demirci, Konya İsyanlarının bastırılması harekâtına, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Beş yara aldı. Bir kolu ve bir bacağı kesildi. 1923'te İstiklal Harbi malûlü olarak emekliye ayrıldı.*
340	Ütğm., Yzb. Hüseyin Nazmi (Kur. Alb. MALKOÇ) İstanbul (1331-Sv. 5)	*4 ncü Süvari Alayı'nda Bölük Komutanı, Trakya Karargahı'nda görevli. Anzavur Harekatı'na, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'ta öldü.*
341	Ütğm., Yzb Şevket (Alb. ŞENDİL) İstanbul (1331-Sv.6)	*13 ncü Süvari Alayı 1 nci Bölük, 23 ncü Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı. Bu alayların girdiği muharebelere katıldı. 1952'de emekli oldu.*
343	Yzb. A. Suphi (Alb. ERTÜRK) İstanbul (1331-Sv. 9)	*41 nci Tümen Süvari Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da öldü.*
344	Yzb. Mahmut Muhtar (Tümg. KAYAALP) Bağdat (1331-Sv. 10)	*Güney Cephesi emrinde, 2 nci Süvari Tümeni 22 nci Alay 2 nci Bölük Komutanı, 23 ncü Tümen Süvari Bölük Komutanı, Aynı Tümen'in 1 nci Şube Müdürü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		Çatalçeşme, Dumlupınar Harekâtı'na, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de Harp Akademisi'ni bitirdi, 1956'da yaş haddinden emekli oldu.
352	Ütğm. Yzb. Mehmet Nuri (Alb. GÜRER) Konya (1331-Sv.33)	*11 nci Tümen Süvari Bölük Komutanı, Bağımsız Süvari Alayı ve 20 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı. Konya ve Asi Ethem harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
353	Tgm. Ütğm. Salim (Kd. Yzb.) Erzurum (1331-Sv. 34)	*3 ncü Ordu Karargahı Şifre, İaşe ve Emir Subayı, Doğu Cephesindeki Muharebelere katıldı. 1935'te öldü.*
360	Ütğm., Yzb. Ahmet Vecdi Üsküp (1331-Sv. 43)	*7 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, 12 nci Grup 12 nci Süvari Bölük komutanı, 2 nci Süvari Tümeni 4 ncü Alay 1 nci Bölük Komutanı. Konya ve Asi Ethem harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'da emekli oldu.*
362	Ütğm., Yzb. Yusuf Mısır (1331-Sv. 48)	*14 ncü Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı, Kuvayı Seyyare Süvari Alayı Komutanı, Elcezire Cephesi İstihbarat Şube Mülhakı. Akhisar ve Batı Anadolu Harekatına ve iç isyanların bastırılmasına katıldı. 1927'de ordu ile ilişiği kesildi.*
364	Tğm., Ütğm. Ö. Vehbi (Alb. SAVAŞER) Süleymaniye (1331-Sv. 53)	*15 nci Kolordu 15 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Takım Komutanı, 1 nci Piyade Tümeni Süvari Bölüğü Takım Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1953'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
366	Ütğm., Yzb. M. Tevfik (Kur. Yb. KURAY) Edirne (1331-Sv. 57)	*Ankara Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı, 16 ve 17 nci Tümenlerin Süvari Bölük Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de isteği ile emekli oldu.*
376	Tğm., Ütğm. M. Arif (Bnb. ÇATALYÜREK) İstanbul (1332-Sv. 17)	*Konya Süvari Alayı 3 ncü Bölük ve 7 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük Takım Komutanı, 2 nci Süvari Tümeni 4 ncü Alay 4 ncü Bölük Komutanı, sonra Alay Komutan Vekili. Urfa, Gaziantep, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İzmir'e ilk giren Bölük Komutanlarından olup Takım K. Tğm. Celal Kadifekale'ye Bayrağımızı çekti. Ütğm. Arif Dereköy ve Seydiköy çarpışmalarında gösterdiği yararlılık nedeniyle T.B.M.M.'ce ekteki takdirname ve istiklal madalyası ile ödüllendirilmiştir. 1948'de emekli oldu.*
378	Ütğm. Hüseyin Avni (Yzb) İstanbul (1332-Sv. 20)	*5 nci Süvari Alayı Takım Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da öldü.*
381	Yzb. Recep Vehbi (Alb. BALKAN) Manastır (1332-Sv. 28)	*9 ncu Kafkas Tümeni 15 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. Doğudaki Muharebelere katıldı. 1951'de yaş haddinden emekli oldu.*
384	Ütğm., Yzb. Fikrek Atlı (Ko. Yzb. ARLI) İstanbul (1332-Sv. 38)	*14 ncü Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı, Anzavur ve Asi Ethem Harekatına, 2 nci İnönü, Bursa, Yenişehir ve Sakarya Muharebelerine katıldı. Üç yerinden yaralandı. 1931'de malûlen emekli oldu.*
392	Tğm., Ütğm. İsmail Hakkı (Tümg. SOKULLU) Bosna (1333-Sv. 11)	*Antep Millî Müfrezesin'de 30 ncu Süvari Alayı 1 nci Bölüğünde, Batı Cephesi 2 ve 3 ncü Süvari Tümenleri 13 ve 28 nci Alaylarda görev yaptı. Maraş, Antep Ha-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		rekatı'na, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'ta emekli oldu.
402	Tğm., Ütğm. Abdülhalim (Alb. OLÇAY) Bitlis (1335-Sv. 12)	*61 nci Tümen 188 nci Alay Mt. Bölüğünde, 40 ncı Alay Mt. Bölüğünde, 23 ncü Alay 3 ncü Tabur Mt. Bölüğünde Takım Komutanı. 1957'de emekli oldu. (Anzavur Harekatına, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı.)*
404	Tğm., Ütğm. Burhanettin (Ön. Yzb. IŞIL) İstanbul (1336-Sv. 2)	*1 nci Süvari Tümeni 14 ncü Alay 2 nci Bölük Takım Komutanı, 4 ncü Kor. Süvari Bölüğünde görevli. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
407	Tğm. Ahmet (Bnb. BİCAN) Edirne (1336-Sv. 51)	*10 ncu Süvari Alayında Takım Komutanı. Demirci Mehmet Efe ve Asi Ethem'in tenkil harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de öldü.*
422	Tğm. Sabri (Tümg. YELOK) Aksaray (1337-Sv. 19)	*2 nci Süvari Tümeni 2 nci Alay 1 nci Bölüğünde görevli olarak Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*
425	Ütğm. Fazıl (Bnb. YÜKSEL) Uzunköprü (1337-Sv. 25)	*2 nci Süvari Tümeni 20 nci Alay 3 ncü Bölük Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de öldü.*
436	Tğm. Şerafettin (Yzb. AKINÖZ) Erzincan (1337-Sv. 46)	*Yozgat Bağımsız Atlı Piyade Alayı ve 27 nci Süvari Tugayı 6 ncı Alayında Takım Komutanı. Koçkiri, Tokat, Samsun, Amasya Bölgesinde eşkiya takibinde bulundu. 1958'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
446	Tğm. Ruhi (Alb. SUN) İstanbul (1337-Sv. 60)	*1 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük Takım Komutanı, 1 nci Tümen 14 ncü Süvari Alayı Emir Subayı ve 2 nci Bölük Takım Komutanı, 1 nci Tümen 1 nci Şube Mülhakı, 51 nci Süvari Alayında görevli. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
449	Tğm. Ziya (Alb. BOZOK) Yozgat (1337-Sv. 63)	*Merkez Ordusu 6 ncı Süvari Alayı 1 nci Bölük Takım Komutanı, 13 ncü Süvari Alayında görevli. Samsun, Amasya, Tokat dolaylarında Pontus Harekatı'na katıldı. 1951'de emekli oldu.*
452	Tğm., Ütğm. Muharrem (Alb. ÖZAYDIN) Aydın (1337-Sv. 68)	*2 nci Süvari Alayı 2 nci Bölük Takım Komutanı 13 ncü Süvari Alayı ve 2 nci Süvari Tümeni Emir Subayı. 2 nci İnönü, Dumlupınar, Altıntaş, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki yerinden yaralandı. 1958'de emekli oldu.*
456	Tğm. Cavit (Yb. SANRUZ) Selanik (1337-Sv. 76)	*8 nci Piyade Tümeni Süvari Bölüğü Takım Komutanı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebeleri ve Büyük Taarruz'a katıldı 1948'de öldü.*
468	Tğm. Cevat (Tümg. KULA) İştip (1337-Sv. 90)	*Yozgat Atlı Piyade Alayı ve 53 ncü Süvari Alayı 2 nci Bölük Takım Komutanı. Pontus Harekatın'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*
470	Tğm. Yahya Hayati (Yzb. ALATLI) Debre (1337-Sv. 92)	*1 nci Süvari Tümeni 14 ncü Alay 1 nci Bölükte, 29 ncu Süvari Alayında görevli olarak 2 nci İnönü, Banaz Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN TOPÇU SUBAYLARI
(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi Dos. No. 6 1304-Top. 105: 1340-Top. 39)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
11	Albay Hasan (Tümg. KIPÇAK) Varna (1310-Sh. Top. 2)	*Topçu Müfettişi Umumî Vekili, Doğu Cephesi Topçu Müfettişi, 3 ncü Ordu Müfettişliği Topçu Mütehassısı. 1930'da emekli oldu.*
40	Bnb., Yb. Mehmet Naim (Alb.) İstanbul (1312-Sh.Top. 42)	*24 ncü Tümen ve 20 nci Kolordu Topçu Komutanı, Sahra Top. Talimgah ve Kocaeli Grubu Topçu Komutanı. Gediz, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de isteği ile emekli oldu.*
76	Bnb., Yb. Hüseyin Hüsnü (Alb.) Tırnova (1315-Ağ. Top. 25)	*Doğu Cephesi emrinde 20 nci Topçu Alayı Komutanı Vekili, Çatalca Müstahkem Mevki Ağır Topçu Komutanı. Ermeni Harekâtı'na, Sakarya Meydan Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
91	Yzb., Bnb. Ahmet Hamdi (Yb.) Gaziantep (1316-Top., 8 Sani)	*10 ve 15 nci Tümen Topçu Alaylarında Tabur Komutanı, 10 ncu Ulaştırma Tabur Komutanı. Kütahya-Eskişehir Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
93	Bnb., Yb. Ragıp (Alb.) Erzurum (1316-Top. 9 Evvel)	*9 ncu Kafkas Tümeni Topçu Komutanı. Sarıkamış, Kars ve Gümrü Muharebelerine katıldı. 1931'de isteği ile emekli oldu.*
95	Bnb., Yb. Abdülkerim (Alb. SUNDAY)	*12 nci Tümen Topçu Alay Komutanı. Doğu Cephesi'nde Ermeni Harekatı'na, Batı Cephesi'nde İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de isteği ile emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
96	Bnb., Yb. İsmail Hakkı (Alb. AYTUNA) Şumunu (1316-Top. 13 Evvel)	*57 ve 23 ncü Topçu Alay Komutanı, Kocaeli Grubu Top. Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
102	Bnb., Yb. Mehmet (Alb.) Eğin (1316-Sh. Top. 23 Evvel)	*5 nci Tümen Topçu Komutanı. Mecitözü ve Merzifon İlçeleri Kaymakamı. 10 ncu Tümen Topçu Komutanı. Mecitözü ve dolaylarında eşkiya takip ve Pontus Harekatı'na katıldı. 1931'de emekli oldu.*
116	Bnb., Yb. Abdülkadir (Alb. VARDAR) Üsküp (1317-Sh.Top. 6)	*11 nci Tümen Topçu Alayı, 1 nci Ordu Levazım Başkanı. Uşak, İnönü, Sakarya Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*
119	Bnb., Yb. Nusret (Tümg. BAŞARAN) Erzurum (1317-Top. 18)	*5 nci Kafkas Tümeni Topçu Tabur ve 5 nci Tümen Topçu Alay Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katılı. Sakarya'da yaralandı. 1938'de emekli oldu.*
123	Bnb. Ahmet Selahattin (Yb.) İstanbul (1317-Sh. Top. 36)	*61 nci Tümen 61 nci Topçu Alayı 1 nci Tabur Komutanı. Kırgızdağı, Afyon, Kazuçuran, Dumlupınar Muharebelerine katıldı. 1931'de isteği ile emekli oldu.*
132	Yzb., Bnb. Mustafa Fethi (Yb.) Preveze (1318-Top. 10)	*İnebolu Ambar Müdürü, 23 ncü Amele Tabur Komutanı, Kastamonu Cephane Tabur Müdürü. Bilecik Nokta Komutanı. 1935'te yaş haddinden emekli oldu.*
148	Yzb., Bnb. Halit (Yb.) Üsküdar (1319-Ağ.Top. 7)	*Kars Mat. Mv. Ağ. Topçu Alayı 1 nci Tabur Komutanı, Erzurum Müstahkem Mevki 5 nci Ağır Topçu Alayı 12 nci Tabur Komutanı. Doğu Cephesi Harekatı'na katıldı. 1931'de isteği ile emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
160	Yzb. Bahatettin (Bnb. İstanbul (1319-Top. 42)	*41 nci Tümen Topçu Komutanlığında Batarya Komutanı. Güney Cephesi Harekâtı'na katılrı. 1930'da emekli oldu.*
165	Yzb., Bnb., Yb. Hüseyin Vehbi (Tümg. KOCAGÜNEY) Erzurum (1320-Ağ. Top.4)	*Batı Cephesi, Ağ. Obüs Tabur Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1941'de emekli oldu.*
167	Bnb., Yb. Mahmut Nedim (Alb.) Tikveş (1320-Top. 5)	*41 nci Topçu Alayı Dağ Taburu Komutanı, Cephe Girişi Tamirhane Müdürü, Tecrübe ve Muayene Heyeti Başkanı, Alaşehir Milli Kuvvet Harekâtı'na katıldı. 1934'te isteği ile emekli oldu.*
184	Bnb. Mehmet Bilal (Alb. ALPAGUT) Erzurum (1320-Top. 30)	*Felah Grubu, M. M. Grubu haber alma heyetinde görevli olarak İstanbul'da çalıştı. 1938'de emekli oldu.*
207	Bnb. Cemil (Alb. OZANSU) Erzurum (1321-Sh. Top. 27)	*61 nci Tümen Topçu Tabur, 4 ncü Kolordu Topçu Tabur Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da emekli oldu.*
218	Bnb. Adil (Kur. Alb. TÜRER) İzmir (1322-Top. 2)	*Antalya Mevki Komutanlığı Kurmay Başkanı, 5 nci Kafkas Tümeni Topçu Alay Komutanı Vekili. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. Üç Takdirname aldı. 1945'te emekli oldu.*
229	Bnb. Mehmet Rasim (Tüm. SENGİR) Edirne (1322-Top. 19)	*Elcezire Cephesi 1 nci Şube Müdürü Konya Havalisi Komutanlığı 1 nci Şube Müdürü, 16 nci Tümen Kurmay Başkanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'te Harp Akademisi'ni bitirdi. 1946'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
236	Yzb. Yakup Zihni (Bnb. ÖZTEMİZER) Manastır (1322-Sh. Top. 33)	*5 nci Tümen Topçu Alayı 7 nci Batarya Komutanı, 23 ncü Tümen Topçu Alayı Batarya Komutanı, 4 ncü Tümen Silâh Subayı, 2 nci Ordu Menzil Subayı. Aydın, Nazilli, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
239	Yzb., Bnb. Mehmet Sadullah (Alb. KIRAY) Urfa (1323-Sh. Top.3)	*Batı Cephesi Ağır Topçu Alayı 1 nci Tabur, 1 nci Top. Depo Alayı 2 nci Tabur Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
247	Yzb., Bnb. Hasan Hulusi (Tümg. ALPAGUT) İstanbul (1323-Top. 31)	*16 ncı Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, Topçu Depo Alayı 1 nci Tabur, 1 nci Kolordu Topçu Alayı 2 nci Tabur Komutanı. 1931-32 döneminde İstanbul Hukuk Fakültesi'nden lisans diploması aldı. 1950'de emekli oldu.*
251	Yzb. Mehmet Tevfik (Alb. BAŞARIR) Sivas (1323-Top. 17)	*15 nci Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı, 27 nci Süvari Alayı emrinde Batarya Komutanı. Koçkiri, Artuva, Pontus harekâtına katıldı. 1942'de öldü.*
259	Yzb., Bnb. Hasan Tahsin (Yb.) Cezir Mustafa Paşa (1323-Top. 28)	*24 ncü Topçu Alayı 1 nci Tabur Komutanı, 17 nci Topçu Alay Komutan Vekili. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de isteği ile emekli oldu.*
263	Yzb., Bnb. Adullah Hilmi (Tümg. LAV) Süleymaniye (1324-Top.1)	*2 nci Tümen 5 nci Topçu Alayı 3 ncü Batarya Komutanı. Topçu Talimgahı Gaziantep, Adana Cephesi Muharebelerine katıldı. 1944'te emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
270	Yzb. Mehmet Fehmi (Bnb.) Şumnu (1324-Sh. Top. 7)	*5 nci Tümen Topçusunda Dağ Batarya ve Tabur Komutanı. Diyarbakır ve Elazığ Mühimat Depo Müdürü. Urfa, Bilecik ve Antep bölgelerindeki harekâta katılı. 1932'de isteği ile emekli oldu.*
275	Yzb., Bnb. Sadık (Tümg. ALDOĞAN) İstanbul (1324-Sh. Top. 10)	*7 nci Tümen Topçu Alayı 1 nci Tabur Komutanı. 6 ncı Tümen Kurmay Başkanı, 2 nci Kolordu Kurmay Bşk. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
281	Yzb. Recep Ahmet (Alb. SEBÜKCEBE) Komanova (1324-Ağ. Top. 15)	*18 nci Alay 36 ncı Ağ. Obüs Bataryası Komutanı, 6 ncı ve 7 nci Tümenlerin Topçu Alaylarında, Yahşihan Menzil Müfettişliğinde, Samsun Yavuz Batarya Komutanlığında görev yaptı. Trakya Harekâtı'na, Dumlu, Balmahmut, İnönü, Nasuhçal, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1941'de öldü.*
284	Yzb., Bnb. Hüsnü (Alb. YILMAZER) Diyarbakır (1324-Ağ. Top.21)	*57 nci Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 1 nci Ordu Uçaksavar (Tayyare-defi) Batarya Komutanı. 23 ncü Ağ. Topçu Alayı 1 nci Tabur, 11 nci Topçu Alayı 2 nci Tabur Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te emekli oldu.*
286	Yzb. Ali Yaver (Bnb.) Süleymaniye (1324-Top. 25)	*Mersin, Adana Havalisi Komutanlığı emrinde 2 nci Topçu Alayı Şinayder Bataryası Komutanı, Batı Cephesi ve 1 nci Ordu emrinde Batarya Komutanı. Ulaş, Pozantı, Avcıköy, Külek ve Kabasakal Çarpışmalarına katıldı. 1931'de isteği ile emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
302	Yzb. A. Haydar (Yb. BEŞE) Orhangazi (1325-Ağ. Top. 13)	*Trabzon Sahil Topçu Taburu Komutanı. 41 ve 8 nci Tümenler emrinde Batı Cephesi 10,5 luk Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
307	Yzb. Hayrullah (Alb. ŞENTAP) Selanik (1325-Ağ. Top. 16)	*Batı Cephesi 10,5 luk Obüs Batarya komutanı, Polatlı Ağzıaçık İrtibat Subayı, Kösten Adası 15 lik Sahra Batarya Komutanı. Gediz, Derbent, İnönü, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1943'te emekli.*
314	Yzb. Ahmet Sabri (Kur. Alb.) Selanik (1326-Top. 1)	*Batı Cephesi İstihbarat Şubesi'nde görevli. Kütahya-Eskişehir Muharebesi'ne katıldı. 1924'te Harp Akademisi'ni bitirdi. 1933'te isteği ile emekli oldu.*
315	Yzb., Bnb. Mustafa (Alb. DENKER) İstanbul (1326-Sh. Top. 2)	*24 ncü Tümen Mürettep Ağ. Topçu Taburu, 25 nci Topçu Alayı Ağ. Topçu Taburu Komutanı. Çerkez Ethem Harekâtına, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da emekli oldu.*
319	Yzb. İsmail (Yb. TANERİ) İstanbul (1326-Sh. Top. 7)	*15 nci Kolordu 12 nci Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekâtı'na katıldı. 1938'de emekli oldu.*
321	Yzb. Ali Rıza (Alb. ELAM) Kastamonu (1326-Ağ. Top. 9)	*17 nci Tümen emrinde Amasra Sahil Batarya Komutanı, 10 ncu Tümen Karargahında, 1 nci Ordu İkmal Şubesi'nde bulundu. Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da öldü.*
333	Üstğm., Yzb. Salih (ERDİL) Kerkük (1326-Top. 31)	*57 nci Tüm ve 2 nci Ordu 3 ncü Topçu Alayı'nda Bakarya Komutanı. Nazilli, Salihli, Alaşehir, Köşk ve Dumlupınar Muharebelerine katıldı. Her iki ayağından yaralandı. 1927'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
334	Yzb. Halit (Yb. AKGÜN) İstanbul (1326-Top. 38)	*12 nci Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. Doğu Cephesi'ndeki Ermeni Harekâtı'na katıldı. 1940'da emekli oldu.*
339	Yzb. Besim (Tümg. BESİN) Sarayköy (1327-Top.1)	*11 nci Tümen ve 1 nci Topçu Alaylarında Batarya Komutanı. İnönü Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
349	Yzb. Bnb. İbrahim Hakkı (Yb.) Erzurum (1327-Sh. Top. 23)	*61 nci Tümen 61 nci Topçu Alayı Batarya ve Tabur Komutanı. Maraş Harekâtına, 2 nci İnönü, Sakarya Muhaberelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki takdirname aldı. 1937'de emekli oldu.*
352	Yzb. Behzat Necdet (Yb. AYBARTO) Trabzon (1326-Top. 29)	*5 nci Tümen emrinde Bağımsız Batarya Komutanı, Konya Topçu Müfettişliği emrinde Topçu Talimgahı Tabur Komutanı Muavini, 2 nci Ordu ve 3 ncü Tümen Topçusunda görevli. Tunceli İsyan Harekâtı'na, Ayntap ve Urfa çarpışmalarına ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.*
354	Yzb. Mustafa Nazmi (Alb. DORA) Erzurum (1327-Sh. Top. 36)	*9 ncu Tümen 9 ncu Topçu Alayı 5 nci Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekâtına katıldı. 15 Ekim 1949'da emekli oldu.*
356	Yzb., Bnb. Hilmi (Yb. GONCALI) Çemişkezek (1327-Sh. Top. 39)	*24 ncü Tümen 24 ncü Topçu Alayı 1 nci Batarya, 5 nci Kafkas Tümeni Topçu Taburu 2 nci Batarya Komutanı. Aydın, Nazilli çarpışmalarına, İnönü, Kütahya-Eskişehir Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
358	Ütğm., Yzb. İsmail Kemal Manastır (1327-Sh. Top. 41)	*3 ncü Tümen 3 ncü Topçu Alayı 4 ncü Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekâtı'na, Nasuhçal, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de emekli oldu.*
368	Bnb. İsmail Hakkı (Tümg. ULUĞ) Cumaibalâ (1328-b-Top. 2)	*Gnkur. İkmal Şubesi'nde, 12 nci Gurup 1 nci Şube'de görev yaptı. 18 nci Tümen Kurmay Başkanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
375	Yzb., Bnb. Mehmet Kenan (Tümg. ERENKUT) İstanbul (1328-C. Top. 5)	*Batı Cephesi İstihbarat Şubesinde, 61 nci Tümen 1 nci Şube'de, Gnkur. ve 1 nci Ordu Harekat Şubelerinde, Kastamonu, Adana ve dolayları Komutanlıkları Kurmay Başkanlığında bulundu. Adana Cephesi Harekâtına, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
384	Ütğm., Yzb. Mehmet Salih (Alb. ÇUBUKÇUOĞLU) Urfa (1328-b. Ağ. Top. 11)	*5 ve 17 nci Tümenlerde Dağ. Top. Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de yaş haddinden emekli oldu.*
387	Yzb. Ahmet Hakkı (Bnb.) İşkodra (1328-e. Sh. Top. 12)	*10 ncu Tümen 10 ncu Topçu Alayı 1 nci Tabur Kudretli Dağ Batarya Komutanı, 5 nci Tümen Topçu Alayı 4 ncü Batarya Komutanı. Pontus Harekâtı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de emekli oldu.*
389	Yzb. Sabri (Alb. GÜRTOP) Trablusgarp (1328-b.Ağ. Top. 14)	*8 nci Topçu Alayı 2 nci Batarya, Batı Cephesi Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
392	Ütğm. Yzb. Mustafa (Alb. HÖNDÖL) Yanya (1328-e.Sh. Top. 16)	*24 ncü Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya, 8 nci ve 57 nci Tümen Sahra, Batarya Komutanı, 11 nci Tümen Topçu Tabur Komutanı. Aydın, Umurlu, Uşak, Banaz çarpışmalarına, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
398	Ütğm., Yzb. Ali Faik (ALAV) Girit (1328-c. Sh. Top. 19)	*56 ncı Tümen Emir Subayı, Batı Anadolu Menzil Topçu Şube Müdürlüğü, İzmir Müstahkem Mevki birliklerinde görevli. Bursa'daki çarpışmalara ve Konya isyanı harekâtına katıldı. 1926'da emekli oldu.*
400	Yzb. İsmail Hakkı (Yb. SAYDAM) Edirne (1328-b.Ağ. Top. 20)	*Kars Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. Doğudaki Harekât'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
401	Yzb. Şevket (Tümg. (PASİN) Erzincan (1328-e.Top. 20)	*16 ncı Tümen Sahra Topçu Taburu'nda, aynı Tümen'in Silah Subaylığında ve Harekât Şube Müdürlüğünde görevli olarak bulundu. Dumlupınar Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1948'de öldü.*
403	Ütğm., Yzb. O. Kâzım (Kur. Alb. ERDEMİR) Erzincan (1328-b. Top. 21)	*1 nci Kafkas Tümeni Topçu Taburu 1 nci Batarya, 12 nci Kafkas Tümeni Topçu Alayı Dağ Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekâtı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1948'de yaş haddinden emekli oldu.*
408	Yzb. Mehmet Niyazi (Bnb. EVREN) İzmir (1328-b. Sh. Top. 23)	*24 ve 61 nci Tümenlerde Dağ Batarya Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
409	Yzb. Kâzım (Tümg. DUDAŞ) Bolvadin (1328-b.Top. 25)	*24 ncü Tümen Dağ Batarya Komutanı. Kocaeli Grubu Topçu Komutanlığında Batarya Komutanı, Geyve, İzmit çarpışmalarına, İnönü Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
416	Yzb. Muharrem (Alb. AKGÖZE) Priştine (1328-b. Sh. Top. 29)	*15 nci Kolordu Topçu Alayı 1 nci Batarya, 9 ncu Kafkas Tümeni Topçu Alayı 5 nci Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekâtı'na katıldı. 1949'da emekli oldu.*
421	Ütğm., Yzb. M. Emin (Alb. ÖZDEMİR) Edirne (1328-c. Sh. Top. 32)	*15 nci Tümen 15 nci Topçu Alayı 1 nci ve 2 nci Batarya Komutanı. Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki takdirname aldı. 1944'de emekli oldu.*
428	Yzb. Ziya (Alb. GÜRALP) Üsküp (1328-b. Top. 37)	*17 Tümen Topçu Taburu 1 nci Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
431	Ütğm. Yzb. Hüseyin Hüsnü (Yb. ŞENAY) Edirne (1328-b.Top. 8)	*41 nci Topçu Alayı 1 nci Tabur 2 nci Batarya Komutanı. Adana Cephesi'ndeki Harekâta katıldı. 1940'da öldü.*
443	Ütğm. Yzb. M. Neşet (Kur. Alb. ALIVEREN) Kırklareli (1328-b. Top. 50)	*5 nci Kafkas Tümeni ve 23 ncü Tümen Topçu Alayları Batarya Komutanı. 2 nci İnönü Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Harp Akademisini bitirdi. 31 Temmuz 1947'de emekli oldu.*
451	Ütğm. Yzb. Mehmet Ziyaettin (Yb. ÖÇALMAZ) Kırklareli (1328-b.Top. 59)	*4 ncü Tümen Topçu Alayı Batarya Komutanı. Nazım Bey Müfrezesiyle Çarpışmalara, İnönü, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
453	Yzb. Kamil Kemal (Alb. TÜRKÖZÜ) Van (1328-b. Sh. Top. 60)	*Batı Cephesi Emrinde Sh. Batarya Komutanı, Konya Silah Tamirhanesi Müdürü, 4 ncü Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. Adana, Maraş, Antep Çarpışmalarına ve Sakarya Meydan Muharebelerine katıldı. 1944'te emekli oldu.*
457	Ütğm., Yzb. Şevki (Yb. BOZKURT) Dedeağaç (1328-b. Sh. Top. 64)	*9 ncu Kafkas Tümeni Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. Doğu'da Ermeni Harekâtına, Sarıkamış, Gümrü Muharebelerine katıldı.*
458	Ütğm., Yzb. Ömer Faik (Alb. ERDURU) Sivas (1328-c. Top. 64)	*3 ncü Kolordu Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 15 nci Tümen Topçu Alayı 4 ncü Batarya Komutanı, Sivas Asi Tenkil Harekatı'na, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
460	Yzb. Mehmet Hidayet (Alb. SEZGİNLER) Harput	*Merkez Ordu Topçu Taburu Gözetleme Subayı, 15 nci Topçu Alayı Batarya Komutanı. Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
457	Ütğm., Yzb. Mustafa Cevat İstanbul (1330-b.Ağ. Top. 3)	*Kocaeli Mürettep Kolordu emrinde Mantelli Batarya Komutanı, Kolordu 1 nci Şube'de de çalıştı. Anzavur Harekatı'na, Gediz ve İnönü Muharebelerine katıldı. 1925'te malûlen emekli oldu.*
472	Ütğm. Yusuf Kenan (Yzb.) İstanbul (1339-N. Ağ. Top. 4)	*Batı Cephesi Topçu Alayı 3 ncü Batarya Komutan Vekili. İnönü, Kütahya, Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1936'da öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
473	Ütğm., Yzb. Zekeriya Vahit (Tümg. AYKOR) Selanik (1330-b. Top. 5)	*12 nci Kolordu Ağır Topçu Taburu Obüs Batarya Komutanı, 4 ncü Grup 3 ncü Tabur Sahra Obüs Batarya Komutanı, 8,16, 57 nci Tümenlerde Batarya Komutanı. Adana Cephesi harekatına, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1955'te emekli oldu.*
474	Yzb. Mehmet Cemil (Tümg. KANDEMİR) İşkodra	*Ankara Topçu Talimgahında, 3 ncü Kafkas Tümeni Topçu Alayında, 16 ncı Tümen Topçu Taburunda Batarya Komutanı, 16 ncı Tümen Karargahı 1 nci şube, 6 ncı Kolordu Silah Şubesinde çalıştı. Nasuhçal, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1951'de emekli oldu.*
490	Ütğm., Yzb. Mehmet (Alb. ÇELEN) (İstanbul (1330-c.Sh. Top. 10)	*55 nci Tümen Emir Subayı 4, 16 ve 41 nci Tümenlerde Batarya Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
497	Ütğm., Yzb. Ahmet Hıfzı (Alb. ALGAN) İstanbul (1330-m.Ağ. Top.12)	*Eskişehir Nahta Komutanlığı Mülhakı, Ağır Obüs Taburu 2 nci Batarya Komutanı, Batı Cephesi ve 1 nci Ordu Ağır Topçu Alaylarında Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1942'de emekli oldu.*
499	Ütğm., Yzb. Şükrü (Alb. BAYKUL) Kırım (1330-b. Sh. Top.13)	*1 nci ve 56 ncı Tümenlerde Batarya Komutanı, 1 nci Tümen 1 nci Şube Mülhakı. İnönü, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
500	Ütğm. Yzb. Bekir Sami Erzurum (1330-b. Sh. Top. 14)	*23 ncü Tümen Topçu Taburu 4 ncü Batarya Komutanı, Mürettep Süvari Tümeni Dağ Batarya Komutanı. İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de istifa etti.*
502	Ütğm., Yzb. Mehmet Naci (Tümg. ALTUĞ) Trabzon (1330-c.Top. 14)	*3 ncü Kafkas Tümeni Topçu Alayı Kudretli Dağ Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de isteği üzerine emekli oldu.*
513	Ütğm. Yzb. Sıtkı (Alb. CANER) Siirt (1330- m.Sh. Top. 18)	*61 nci, 24 ncü ve 16 ncı Tümenlerin Topçu Alaylarında Batarya Komutanı, Batı Cephesi Atış Alayı 4 ncü Batarya Komutanı. Anzavur Harekatına, İnönü Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1945'te öldü.*
519	Ütğm., Yzb. A. Nusret (EVCAN) Erzurum (1330-c. Sh. Top.21)	*61 nci Tümen emrinde Milis Müfreze Komutanı, 11 nci Tümen Emir Subayı, Millî Savunma Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde görevli. Anzavur Harekatı'na İnönü, Kütahya, Eskişehir Sakarya Muharebelerine katıldı 1927'de istifa etti.*
530	Ütğm., Yzb. Behçet (OKTAR) İstanbul (1330-c-Sh. Top. 25)	*20 nci Kolordu 1 nci Şube'de, Başkomutanlık ve Millî Savunma Bakanlığı Özel Kalemlerinde görevli. Anzavur Harekatı'na, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de istifa etti.*
540	Ütğm., Yzb. Asım (Alb. AKPOLAT) Erzincan (1330-b-Sh. Top. 31)	*15 nci Tümen 15 nci Topçu Alayı Emir Subayı, Erzincan Mevki Komutanlığı emrinde Dağ Topçu Tabur Komutanı, Erzu-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		rum Müstahkem Mevki 7 nci Topçu Taburu 16 ncı Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekatı'na ve bu bölgede eşkiya takibine katıldı. 1946'da emekli oldu.
542	Yzb. Hüseyin Remzi (Alb. BOZOĞLU) Şumnu (1330-b-Ağ. Top 33)	*Batı Cephesi Bağımsız Obüs Batarya Komutanı, 1 nci Batarya Komutanı, 4 ncü Kolordu Topçu Alayı 3 ncü Batarya Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Nasuhçal Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
548	Yzb. Fahri (Tümg. ATEŞALP) İzmir (1330-c-Top. 39)	*56 ncı ve 11 nci Tümenlerde Kudretli Dağ Batarya Komutanı, 1 nci Süvari Tümeni ve Mürettep Süvari Tümeninde Batarya Komutanı. Gediz, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
549	Ütğm., Yzb. Mehmet Refik İzmir (1330-b-Sh. Top. 40)	*37 nci Kafkas Topçu Alayı Batarya Komutanı, 1 nci Tümen Topçu Taburu, 3 ncü Batarya Komutanı. 2 nci İnönü Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'te öldü.*
553	Ütğm., Yzb. İbrahim Niyazi (Kur. Alb. CEDİM) Hereke (1330-b-Top. 2)	*13 ncü Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 9 ncu Kolordu Emir Subayı, Kars ve dolaylarında harekata katıldı. 1946'da emekli oldu.*
556	Ütğm., Yzb. Rıfat (Alb. TUNA) Bursa (1330-b-Sh. Top. 43)	*5 nci Topçu Alayı 5 nci Batarya Komutanı, 23 ncü Topçu Alayı Batarya Komutanı. Birecik, Nizip, Gaziantep'teki çarpışmalara, Sakarya Meydan Muharebesin'e ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
557	Ütğm. Yzb. Emin (Alb. ARI) Erzurum (1330-b-Sh. Top. 43)	*9 ncu Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, Tabur Emir Subayı, Kars Hacı Halil Grubu Komutanı, Doğu Cephesi Harekatına katıldı. 1946'da öldü.*
570	Ütğm., Yzb. Ali Remzi (Alb. SAVUL) Tarsus (1330-b-Sh. Top. 48)	*10 ncu Tümen Sahra Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*
577	Ütğm., Yzb. İbrahim Ethem (Alb. KIRDAR) Kerkük (1330-b-Top. 51)	*Alaşehir Millî Müfrezeleriyle, Mürettep Piyade Tümeni emrinde olarak 35 ve 13 ncü Süvari Alaylarında Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1949'da emekli oldu.*
582	Ütğm., Yzb. Hüseyin Hüsnü İstanbul (1330-c-Top. 54)	*Batı Cephesi 9 ncu Şube Mülhakı, 51 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı. Akhisar, Manisa Biga, Balıkesir, Bursa, Yenişehir Çarpışmalarına, Anzavur Harekâtı'na Sakarya Meydan Muhaberesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'te öldü.*
588	Yzb. Hilmi Necdet (Bnb. GÖKDAĞ) Selanik (1330-b-Sh. Top 56)	*Batı Cephesi emrinde İngiliz Obüs Batarya Komutanı, 57 nci Tümen Ağır Topçu Alayı ve 1 nci Tümen'de Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı 1938'de emekli oldu.*
590	Ütğm., Yzb. M. Rüştü (Tümg. PEKDEMİR)	*6,23 ve 24 ncü Piyade, 1 ve 4 ncü Süvari Tümenlerinde Batarya Komutanı, 1 nci Ordu Mühimmat Deposu'nda görevli. Anzavur Harekatı'na, Gediz, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1954'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
597	Ütğm., Yzb. Halil (Bnb. BAYRAKTAR) İzmir (1330-b-Ağ. Top. 61)	*61 nci Tümen'de, Süvari Tümeni'nde, Ertuğrul Grubu'nda Batarya Komutanı, 11 nci Tümen 2 nci Şube Müdürü. Gediz çarpışmalarına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de sağlık durumundan emekli oldu.*
608	Ütğm., Yzb. Sabri (Kur. Alb. HINÇAL) Yenizağra (1330-b-Top. 66)	*25 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
610	Ütğm., Yzb. Şükrü (Alb. AKIMSAR) Edirne (1330-b-Sh. Top. 67)	*4 ncü Tümen 4 ncü Topçu Alayı 3 ncü Batarya Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
614	Ütğm. Yzb. Nizami (Tümg. ATAV) İstanbul (1330-m. Top. 68)	*59 ncu Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 14 ncü Topçu Alayı, 4 ve 8 nci Tümenler Emir Subayı. Adana, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1954'te emekli oldu.*
621	Yzb. Rıfat (Tümg. ÖZTURUN) Samsun (1330-b-Top. 71)	*2 nci Kolordu karargahında, Nakliye (Ulaştırma) Tabur Komutanlığında görevli. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te öldü.*
622	Ütğm., Yzb. Nayim (Bnb. BÜREL) İstanbul (1330-c-Sh. Top. 71)	*Konya Topçu Talimgahı Batarya Komutanı, 1938'de emekli oldu.*
624	Ütğm., Yzb. Kâzım (Alb. ÜNALAN) Kayseri (1330-b.Ağ. Top. 72)	*Adana Cephesi Topçu Komutanlığı Emir Subayı, Suriye Akıncılar Müfrezesi Batarya Komutanı, İzmir 5 nci Topçu Alayı Batarya Komutanı. Akıncı Müfrezesiyle Fransız ve eşkiya harekâtına katıldı 1950'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
632	Ütğm., Yzb. Ahmet Necati (Alb. AKAL) Kırklareli (1330-b. Sh. Top. 75)	*12 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 5 nci Süvari Kolordusu Topçu Taburunda Batarya Komutanı, Doğu Harekatı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
635	Yzb. Sadi (Alb. ONUR) İstanbul (1330-b-Ağ. Top. 76)	*24 ncü Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, Yahşihan Topçu Mühümmat Depo Müdürü. İnönü Muharebesi'ne ve çeşitli çatışmalara katıldı. 1943 yılında bir kaza kurşunu ile öldü.*
640	Yzb. Kemal (Alb. GÜNDOĞDU) Selanik (1330-b-Sh. Top. 79)	*5 nci Kafkas Tümeni Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı, Batı Cephesi'nde ve 1 nci Süvari Tümeninde Batarya Komutanı, 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
641	Ütğm. Mehmet Nuri (Yzb.) İstanbul (1330-b-Top. 80)	*Meram Silâh Deposu, Ereğli, Alayunt Mühimmat Depo Müdürü, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği Topçu Şubesi Müdürü. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
649	Ütğm., Yzb. İhsan (KURDOĞLU) Ereğli (1330-c-Sh. Top. 84)	*Bandırma İnzibat Subayı, 61 nci Tümen 1 nci Şubede, Balıkesir Sansür Memurluğunda, Ertuğrul Grubu Evrak Müdürlüğünde görev yaptı. 1925'te malûlen emekli oldu.*
651	Ütğm. Yzb. Hikmet (Bnb. PEKCAN) İstanbul (1330-e-Sh. Top. 85)	*Ankara Topçu Depo Taburu 2 nci Batarya Takım Komutanı, 2 nci Depo Alayı 1 nci Tabur Emir Subayı, 6 ncı Tümen Topçu Taburu Gözetleme Subayı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
652	Ütğm. Mustafa (Yzb.) (Yb. KARASU) Erzurum (1330-b-Ağ. Top. 86)	*Akbaş Mühimmat Park Komutanı, 2 nci Grup Ağ. Topçu Taburu 2 nci Batarya, 12 nci Grup Uçaksavar Batarya Komutanı. Batı Cephesi 2 nci Ağır Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. 1941'de emekli oldu.*
663	Ütğm., Yzb. C. Refik (Yb. DOĞAR) Selanik (1330-b.Top. 89)	*61 nci Tümen 61 nci Topçu Alayı'nda Batarya Komutanı, Ankara Topçu Cephane Depo Müdürü. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.*
668	Ütğm. Kemal (DUMLUPINAR) Filorina (1330-m.Sh. Top. 93)	*5 ve 25 nci Topçu Alaylarında Batarya Takım Komutanı. İnönü, Dumlupınar, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'te malûlen emekli oldu.*
677	Ütğm., Yzb. Hasan Fahri Sivas (1330-m. Sh. Top. 97)	*12 nci Topçu Alayı 4 ncü Batarya Komutanı Vekili, 11 nci Tümen Bağımsız Topçu Taburu 2 nci Batarya Komutanı. Sarıkamış, Kars Harekâtı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı.*
680	Ütğm. Yzb. Abdullah Mahir (Bnb. ÜRKEN) Üsküp (1330-b. Sh. Top. 98)	*57 nci Tümen Topçu Taburu 4 ncü Batarya Takım Komutanı, 24 ncü Tümen Süvari Bölüğü Komutanı, 12 nci Topçu Alayı 4 ncü Batarya Komutanı. İnegöl, İnönü, Dumlupınar, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de emekli oldu.*
685	Ütğm., Yzb. M. Sıtkı (Alb. BURAN) Selanik (1330-c-Sh. Top. 101)	*61 nci Topçu Alayı 4 ncü Batarya Takım Komutanı, 8 nci Topçu Alayı Obüs Batarya Komutan Vekili, 11, 23, 61 nci Topçu Alaylarında 2 nci Batarya Komu-*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		tanı. Akhisar, Dumlupınar, Nasuhçal, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.
699	Ütğm., Yzb. Cevdet (Tuğg. ORKAN) Ereğli (1330-Top. 112)	*Batı Cephesi emrinde Sahra Obüs Batarya Komutanı. İnegöl, Kazancı, İnönü, Dumlupınar, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1954'te emekli oldu.*
703	Ütğm., Yzb. Mükerrem (Kur. Alb. ERKMEN) İstanbul (1330-c-Top. 114)	*Ankara Komutanlığı 1 nci Şube Mülhakı, 5 nci Kafkas Tümeni Topçu Taburu 1 nci Batarya Komutanı, 41 nci Tümen Topçu Taburu Dağ Batarya Komutanı, Gnkur. Harekat Şubesi Mülhakı. 2 nci İnönü, Dumlupınar, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1944'te intihar etti.*
705	Yzb. A. Niyazi (Tümg. MUMCUOĞLU) Manastır (1330-c-Top. 115)	*Trabzon Ağır Batarya Komutanı, 13 ncü Tümen Tugay Mülhakı, Kıyı Topçu Taburu 1 nci Batarya Komutanı. Trabzon Bölgesindeki Harekâta katıldı. 1950'de emekli oldu.*
714	Ütğm., Yzb. Musa Kâzım (Yb. KORUGAN) Van (1330-c. Top. 121)	*Ayvalık Cephesi Millî Kuvvetler Takım Komutanı, Köprüköy Nokta Komutanı, Koçhisar Konak Komutanı, Konya Ereğlisi Topçu Depo Alayı Subayı. Ayvalık Cephesindeki çarpışmalara katıldı. 1947'de emekli oldu.*
721	Ütğm., Yzb. Kemal (Yb. DEMİROBÜS) Girit (1330-n-Sh. Top. 132)	*Aydın Cephesi Millî Müfrezelerinde, 24 ncü Tümen Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı, 17 nci Tümen Topçu Taburu*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		1 nci Batarya Komutanı. Aydın, Kazancı Çarpışmalarına, İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.
723	Ütğm., Yzb. M. Tevfik (Alb. ORBAY) Samsun (1330-c-Sh. Top. 133)	*15 nci Tümen Topçu Taburu 2 nci Batarya Takım Komutanı, 5 nci Kafkas Tümeni Topçu Taburu 3 ncü Batarya, 4 ncü Tümen Topçu Taburu 1 nci Batarya Komutanı. Zile İsyan Harekâtına, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine, ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1953'te öldü.*
726	Ütğm., Yzb. Rıfat (Bnb. ERKAN) Divrik (1330-m. Sh. Top. 134)	*15 nci Kolordu Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı. Doğu Cephesi Harekatı'na katıldı. 1944'te öldü.*
727	Ütğm., Yzb. Nurettin (Kd. Yzb. SERTÇELİK) Kastamonu (1330-c-Sh. Top. 135)	*Kocaeli Grubu emrinde, 3 ncü Kafkas Tümeni Dağ Batarya Komutanı, 2 nci Süvari Tümeni emrinde Batarya Komutanı. 1932'de emekli oldu.*
729	Ütğm., Yzb. Ahmet CEVDET (Alb. ERMAN) İstanbul (1330-c-Ağ. Top. 136)	*11 nci Tümen Topçu Taburu Dağ Batarya Komutanı, 3 ncü Kolordu Topçu Taburu 1 nci Dağ Batarya Komutanı. Gediz, Asi Ethem Takip Harekâtı'na, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
747	Ütğm., Yzb. Tefik Demir (Yb. Us) Sivas (1330-c-Ağ. Top. 161)	*5 nci Topçu Alayı 5 nci Batarya Takım Komutanı, 9 ncu Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 57 nci Topçu Alayı 3 ncü Batarya Komutanı. Maraş, Gaziantep Çarpışmalarına, Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1946'da emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
750	Ütğm., Yzb. Cezmi (Alb. ÇETİN) Serez (1330-c-Sh. Top. 168)	*Burunören 2 nci Milis Taburunda Batarya Komutanı, 4 ncü Kolordu Mühimmat Depo Müdürü, İzmit Körfezi'nde Batarya Komutanı. Gediz, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
755	Ütğm., Yzb. Hakkı (Bnb. GÜNDÜZ) Bağdat (1330-c-Sh. Top. 174)	*Urfa Millî Kuvveti Batarya Komutan Vekili, Elcezire Cephesi İstihbarat Subayı. Urfa Gaziantep, Elcezire Cephesi'ndeki Muharebelere katıldı. 1938'de emekli oldu.*
762	Ütğm., Yzb. Yusuf Kemalettin (Yb. KUTLUER) İstanbul (1330-c-Ağ. Top. 186)	*14 ncü Kolordu Obüs Taburu 1 nci Batarya Takım Komutanı, 23 ncü Tümen Mantelli Batarya Takım Komutanı, 57 nci Tümen Sahra Batarya Komutanı, Güney Cephesi 4 ve 6 ncı Tümen Topçu Birliklerinde Batarya Komutanı. 1943'te emekli oldu.*
766	Ütğm., Yzb. H. Hüsnü (Alb. GÜRTOP) Urfa (1330-C-Ağ. Top. 192)	*Batı Cephesi Ağır Topçu Alayı 15 lik Obüs Batarya Komutanı, 14, 15 ve 16 ncı Tümenlerde görevli. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da emekli oldu.*
779	Ütğm., Yzb. Hüseyin (Bnb. KASAR) Dimetoka (1330-c-Ağ. Top. 213)	*62 nci Topçu Alayı Seri Sahra Batarya Komutanı, Konya Topçu Talimgahı Uçaksavar Kuvveti ve 1 nci Ordu Menzil Müfettişliği emrinde görevli. Soma, Bergama Cephesi Harekâtı'na katıldı. 1941'de emekli oldu.*
790	Ütğm., Hüseyin Avni (Kd. Yzb.) Devrek (1330-Sh. Top. 303)	*1,5 ve 23 ncü Tümenlerin Topçu Birliklerinde Batarya Komutanı. Gaziantep, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1935'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
794	Ütğm. Hamdi (Kd. Yzb. TOYAN) Serez (1331-m-Sh. Top. 2)	*10, 15 ve 17 nci Tümenlerin Topçu Birliklerinde Sahra Batarya Komutanı, 1 nci Kolordu Topçu Komutanlığı Emir Subayı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de emekli oldu.*
812	Tğm., Ütğm. Ömer Lütfü (Bnb. KÖKMEN) İstanbul (1331-m-Top 13)	*24 ncü Topçu Alayı 4 ncü Batarya'da, Güney Cephesi Topçu Taburu'nda, 7 nci Tümen 7 nci Topçu Alayı 1 nci Bataryada görevli. İnönü Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.*
813	Ütğm. Yzb. Cevat (Alb. EVRENKOT) İstanbul (1331-m. Sh. Top. 16)	*11 nci Tümen Emir Subayı ve 1 nci Batarya Komutan Vekili, 24 ncü Tümen ve Millî Kuvvet emrinde Batarya Komutanı, 7 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı 41 nci Tümen Topçusunda Obüs Batarya Komutanı. Asi Ethem isyanını tedip harekatına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de öldü.*
816	Ütğm. Esat (Yzb.) İstanbul (1331-m-Ağ. Top. 20)	*Batı Cephesi Ağır Topçu Alayı İngiliz Obüs Batarya Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*
825	Tğm., Ütğm. Mehmet Remzi (Alb. ERSAN) İstanbul (1331-a-Top. 27)	*Gemlik Millî Kuvvet ve 57 nci Tümen emrinde, Millî Savunma Şifre Subaylığında görevli. Çeşitli muharebelere katıldı.*
837	Ütğm. İbrahim (Yzb.) Van (1331-m-Ağ. Top. 41)	*Batı Cephesi emrinde Batarya Komutan Vekili, 25 nci Ağır Topçu Alayı'nda Batarya Komutanlığı yaptı. İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı 1933'de öldü.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
838	Ütğm. Sadettin (Alb. ULUER) İstanbul (1331-m-Sh. Top. 41)	*61 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Takım Komutanı, 16 nci Topçu Alayı Dağ Batarya Takım Komutanı olarak birliğinin girdiği muharebelerde bulundu. 1951'de emekli oldu.*
839	Ütğm., Yzb. Hilmi (Alb. SÜREK) Elazığ (1331-m-Ağ. Top. 42)	*2 nci Topçu Alayı emrinde Batarya Subayı, 25 nci Topçu Alayı Emir Subayı, 4 ncü Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. Gaziantep Nasuhçal, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
841	Ütğm. Naşit İstanbul (1331-m-Ağ. Top. 45)	*Batı Cephesi Ağır Topçu Alayı 2 nci Tabur Emir Subayı, Ankara Hapishanesi Müdür Muavini, 4 ncü Kolordu Topçu Alayı 1 nci Tabur Emir Subayı. Birliğinin girdiği muharebelerde bulundu. Sağlık durumu nedeniyle emekliye ayrıldı.*
865	Tğm., Ütğm. İhsan (Yzb. İDİKUT) Çankırı (1331-m-Sh. Top. 70)	*11 nci Tümen Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı, 4 ncü Tümen Emir Subayı. Bolu, Düzce İsyanı tedip harekâtına ve İnönü Muharebelerine katıldı. 2 nci İnönü Muharebesi'nde başından yaralandı. 1925'te 1 nci dereceden malûlen emekli oldu.*
867	Tğm., Ütğm. Kâzım (Alb. AKSOY) Üsküp (1331-m-Sh. Top. 71)	*11 nci Tümen Topçu Alayı 2 nci Batarya Takım Komutanı. Gediz çete tedip harekâtına, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
869	Tğm., Ütğm. Hamit (Kd. Yzb. OKTAY) Pizren (1331-m-Sh. Top. 74)	*5 nci Tümen 5 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya, 15 nci Tümen Topçu Taburu Kurup Dağ Batarya Takım Komutanı. Gaziantep, Sakarya Muharebeleri ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1937'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
870	Tğm., Ütğm. Mehmet Şefik (Alb. TÜZÜM) Halep (1331-m- Ağ. Top. 75)	*41 nci Tümen 41 nci Topçu Alayı 3 ncü Batarya Takım Komutanı, Adana Piyade Alayı Emir Subayı, 14 ncü Tümen Topçu Tabur 1 nci Batarya Takım Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
872	Tğm., Ütğm. Mehmet Muazzez (Yzb.) Beşiktaş (1331-m-Sh Top. 78)	*Sivas 6 ncı Topçu Alayı 1 nci Batarya, 1 nci Süvari Tümen Dağ Batarya Takım Komutanı, Artova, Zile Harekâtı'na, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da istifa etti.*
873	Tğm., Ütğm. M. Ali (Bnb. ÖTKÜR) Selanik (1331-m-Sh. Top. 78)	*3 ncü Kafkas Tümeni Topçu Alayı Şinayder Batarya Takım Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
887	Ütğm. Ömer Fevzi (Bnb. TEKELİ) Edirne (1331-m-Sh. Top. 98)	*61 nci ve 15 nci Topçu Alaylarında 1 nci Batarya Takım Komutanı. İnönü Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1946'da emekli oldu.*
891	Ütğm. Nazmi (Tuğg. OKTAY) Mersin (1331-m-Top. 102)	*Batı Cephesi Topçu Alayı 2 ve 4 ncü Batarya Takım Komutanı. 1951'de emekli oldu.*
900	Ütğm., Yzb. Sabri (Alb. DOĞANÇAY) Kastamonu (1331-m-Ağ. Top. 110)	*24 ncü Tümen, 11 nci Tümen Topçu Alayları 2 nci Batarya, 4 ncü Kolordu Topçu Taburu 1 nci Batarya Komutanı. Geyve, İznik, Gediz Harekâtı'na, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1954'te emekli oldu.*
920	Ütğm. Esat (Alb. NOYAN) İstanbul (1332-m-Sh. Top. 5)	*61 nci Tümen Akhisar Müdafaayı Hukuk emrinde, 23 ve 57 nci Topçu Alayı 5 nci Batarya Takım Komutanı, Gnkur. Mu-*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
		habere Bölüğü Ulaştırma Subayı. Akhisar, Uşak Harekâtı'na, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.
923	Ütğm. Suphi (Yzb. AKGÜN) İstanbul (1332-m-Ağ. Top. 7)	*15 nci Topçu Alayı'nda Batarya Subayı, Güney Cephesi Komutanlığı Emir Subayı, İzmir 5 nci Topçu Alayı 75 nci Batarya Subayı. Anzavur tedip harekatına, Bursa, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
925	Tğm., Ütğm. E. Hayri (Kur. Alb. GİZTEL) İstanbul (1332-m-Top. 8)	*23 ncü Tümen Emir Subayı, 16 ncı Tümen Topçu Alayı ve Trakya Jandarma Müfettişliği emrinde çalıştı. 1954'te emekli oldu.*
926	Ütğm. Arif (Bnb. EFE) Üsküdar (1332-m-Ağ. Top. 12)	*12 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya, 14 ncü Süvari Tümeninde 2 nci Batarya Takım Komutanı, Ölçme Taburu 2 nci Bölük Komutanı Muavini. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1940'ta öldü.*
931	Tğm., Ütğm. Ahmet PERTEV (Alb. İYİGÖR) İstanbul (1332-m-Sh. Top. 24)	*60 ncı Tümen, Topçu Komutanı Emir Subayı, 11 nci Topçu Alayı Kudretli Obüs Batarya Takım Komutanı. İnönü, Kütahya - Eskişehir Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
933	Tğm., Ütğm. Kemal DEMİR (Yzb. OMA) İstanbul (1332-m-Sh. Top. 30)	*6 ncı Tümen 1 nci Şube Mülhakı, 16 ncı Topçu Alayı 5 nci Batarya Takım Komutanı. Bursa, Balıkesir Harekâtı'na, Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de sağlık durumundan emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
934	Üstğm. Ahmet Hilmi (Tümg. BELEN) İstanbul (1332-m-Top. 31)	*61 nci ve 24 ncü Tümen Topçu Alayları 4 ncü Batarya, 4 ncü Kolordu Topçu Taburu 2 nci Batarya Komutanı, İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1960'da emekli oldu.*
945	Üstğm. İzzet (Yzb.) Rumkale (1332-m-Top. 52)	*Güney Cephesi Topçu Taburu'nda ve 61 nci Tümen emrinde Batarya Takım Komutanı. İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te sağlık durumundan emekli oldu.*
967	Tğm., Üstğm. İbrahim Hakkı İstanbul (1332-m-Top. 95)	*16 ncı Tümen Topçu Tabur Kudretli Dağ Batarya Takım Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de öldü.*
968	Tğm., Üstğm. Mehmet Suphi (Tümg. TUNCAY) Antalya (1332-Top. 96)	*11 ve 61 nci Tümenler Sahra Bataryalarında, 57 nci Tümen 25 nci Ağır Topçu Alayı'nda Takım Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1959'da emekli oldu.*
969	Tğm. Üstğm. Mehmet Selahattin, Diyarbakır (1332-m-Sh. Top. 97)	*56 ncı Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya Takım Komutanı, 11 nci Tümen Topçu Alayı Emir Subayı, 1 nci Tümen Krup Dağ Batarya Komutanı. Kazancıbayırı çete tedip harekâtına, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'te intihar etti.*
972	Tğm. Üstğm. Mehmet Galip Musul (1332-m-Ağ. Top. 106)	*57 nci Tümen Topçu Alayı 2 nci Tabur İaşe Subayı, Batı Cephesi 25 nci Ağır Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı, 1 nci Ordu Ağır Topçu Taburu İaşe Subayı. 1 nci İnönü, Gediz, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'te ordudan ayrıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
974	Tğm. Ütğm. Kenan (Alb. ERGEZER) Üsküp (1332-m-Ağ. Top. 109)	*Soma Cephesi Ak'ın Hücum Müfreze Komutanı, Bolu Havalisi Komutanlığı Emir Subayı, Ağır Topçu Depo Taburu Emir Subayı. Soma, Bergama, Giresun Koçeli Harekatın'a ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1956'da yaş haddinden emekli oldu.*
977	Tğm., Ütğm. Tayyar (Alb. TINARLIOĞLU) Bitlis (1333-m-Ağ. Top. 3)	*Batı Cephesi 2 nci Ağır Topçu Taburu ve Ağır Topçu Alayı Emir Subayı. 2 nci İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
984	Tğm., Ütğm. Osman Pertev (Alb. AKBAŞ) İstanbul (1333-m-Ağ. Top. 7)	*Akbaş Cephane Depo Müdürlüğünde, 7, 11 ve 61 nci Tümen Topçu Alayları Batarya Komutanlıklarında görevli. Gediz, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1952'de emekli oldu.*
985	Ütğm. İhsan (Tümg. GÜNEY) Trabzon (1333-Top. 8)	*61 nci Tümen 1 nci Batarya Tabur Komutanı. Anzavur tenkil harekâtına, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1959'da emekli oldu.*
990	Tğm., Ütğm. Zekeriya (Alb. ÖZTAMER) Erzincan (1333-m-Sh. Top.11)	*39 ncu Topçu Alayı Dağ Obüs Taburu 4 ncü Batarya, 4 ncü Kolordu Topçu Taburu Dağ Obüs Bataryasında Takım Komutanı. Biga isyanının bastırılmasına, Akhisar, Gediz Harekâtına, İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
994	Tğm. Ütğm. M. Ferit (Alb. ÜNSELİ) Salihli (1333-m-Sh. Top.17)	*2 nci Süvari Tümeni ve 14 ncü Tümen Topçu Birliklerinde Dağ Batarya Takım Komutanı. İnönü, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1955'te öldü.*
996	Tğm. Ütğm. Halit (Kd. Yzb. DEMİRYÖNEY) İstanbul (1333-m-Top. 20)	*41 nci Topçu Alayı 2 nci Batarya Takım Komutanı, 27 nci Topçu Alayı Dağ Batarya Takım Komutanı olarak 2 nci ve 14 ncü Süvari Tümenleri emrinde çarpıştı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1938'de emekli oldu.*
1003	Tğm., Ütğm. Arif (Alb. TEZEREN) İstanbul (1333-m-Sh., Top. 28)	*Kafkas Topçu Birliklerinde Takım Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1953'te isteği üzerine emekli edildi.*
1026	Astğm., Tğm. Hasan Salih (Alb. BARAY) Sandıklı (1335-m-Sh. Top. 5)	*2 nci Kolordu 11 nci Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya Takım Komutanı, Çerkez Ethem takip harekatına Gediz, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı.*
1046	Tğm. Mehmet Rıza (Alb. AKPOLAT) Gence (1336-Top. 3)	*Azarbaycan Bataryası Takım Komutanı, 9 ncu Kolordu 20 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Takım Komutanı, Kars Müstahkem Mevki Tasnif Heyetinde görev alarak Ermeni Harekatı'na ve Kars Muharebelerine katıldı. 1951'de emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

TAKDİRNAME ALAN MUHABERE, İSTİHKAM SUBAYLARIYLA SONRADAN ORDUDONATIM VE PERSONEL SINIFLARINA GEÇEN SUBAYLAR

(Gnkur. ATASE Bşk. Arşivi, Dosya No. 12., Sicil No. ları 1328-c. Mu. 19: Prs. 1338-P. 34)

Muhabere Subayları :

Sıra No.	Kimliği	Görevi
22	Yzb. Mustafa (YAŞAR) İstanbul (1328-c. Mu. 19)	*Doğu Cephesi Karargahı Muhabere Subayı, Kars Müstahkem Mevki Muhabere Subayı. Doğu Cephesi'ndeki Muharebelere katıldı. 1927'de emekli oldu.*
32	Ütğm. Mustafa Remzi (Tümg. BİLSEV) Serez (1330-e Mu. 7)	*3 ncü Kolordu ve 15 nci Tümen Muharebe Bölük Komutanı, 3 ncü Grup Muhabere Subayı, 2 nci Süvari Tümeni Telsiz İstasyon Komutanı. Kütahya-Eskişehir Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı 1954'te emekli oldu.*
34	Ütğm. Hüseyin Cevat (Bnb. ÖZSALMAN) İstanbul (1330-b-Mu. 13)	*4 ncü, 5 nci Tümenler ve Kocaeli Grubu Muhabere Bölüğü Takım Komutanı. Urfa dolaylarındaki harekâta, Sakarya Meydan Muhaberesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1944'te emekli oldu.*
45	Bnb. Yahya (Alb. ERGANİ) Halep (1330-c-Mu. 60)	*Batı Cephesinde Aydın, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu T.B.M.M. iki defa takdirname ile taltif etti.*
70	Ütğm. Mehmet Kadri (Alb. ÇAVDUR) Kastamonu (1332-Mu. 21)	*Batı Cephesi 2 nci Telgraf Bölüğünde, 3 ncü Grup Muhabere Müfrezesinde, 15 nci Tümen Muhabere Bölüğünde Takım Komutanı. Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
71	Tğm., Ütğm. Kenan (Kur. Alb. ORUNÇ) İstanbul (1332-c.Mu. 22)	*Ertuğrul Grubu, 61 nci Tümen, 1 nci Süvari Tümeni Muhabere Subayı, 3 ncü Kolordu Muhabere Bölük Komutanı, M.S.B. Özel Kaleminde görevli. Tüm Muharebelere katıldı. 1936'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1950'de emekli oldu.*
84	Tğm., Ütğm. Hasan Hayri Kırşehir (1334-Mu-12)	*Güney Cephesi ve 5 nci Kolordu Muhabere Bölüklerinde Takım Komutanı. 1925'te tranvay altında kalarak iki ayağı kesildi ve malûlen emekli oldu.*
İstihkam Subayları :		
44	Yzb., Bnb. İsmail Hakkı (ÇAĞIM) Medine (1319-İs. 7)	*Batı Cephesi İstihkam Depo Tabur Komutanı, 1 nci Ordu İstihkam Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1934'te emekli oldu.*
49	Yzb. Mehmet Hilmi Erzurum (1320-İs. 101)	*12 nci Kolordu İstihkam Taburu 7 nci Bölük, 23 ncü Tümen emrinde İstihkâm Taburu 3 ncü Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1935'te öldü.*
56	Yzb. Hamdi İstanbul (1323-İs. 12)	*20 nci Kolordu İstihkam Tabur Komutanı, 8 nci Tümen 135 nci Piyade Alayı 1 nci Tabur Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1925'te emekli oldu.*
62	Kd. Yzb. Cemal (Alb. DÜVENCİ) Kırkağaç (1324-İs. 20)	*Ankara'da 2 nci İstihkam Depo Tabur Komutanı, Batı Cephesi İstihkam Müfettişliği emrinde 23 ncü Tümen İstihkam Bölük Komutanı. 1943'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
83	Yzb. Kamil (Tuğg. ERİGÜR) Periştine (1329-c-İs. 3)	*3 ncü ve 9 ncu Kafkas Tümenlerinde 1 nci şube Mülhakı, 1 nci Kolordu Kurmay Başkanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
108	Ütğm., Yzb. Mustafa (Yb. ARCASOY) Urfa (1330-c-İs. 10)	*5 nci Tümen İstihkam Bölüğü Takım Komutanı, Elcezire Cephesi İstihkam Bölüğü Köprücü Takım Komutanı. Urfa, Gaziantep bölgesindeki muharebelere katıldı. 1946'da emekli oldu.*
110	Yzb. Mustafa Sait (Tugg. BALİOĞLU) Elazığ (1330-c- İs. 13)	*Merkez Ordusu İstihkam Şube Müdürü. Elcezire Cephesinde, 1 nci Ordu İstihkam Müfettişliğinde, M.S.B. Ordu Dairesi 4 ncü Şubede Mülhakı. Pontus Harekatına katıldı. 1945'te emekli oldu.*
115	Ütğm., Yzb. Mekki Mekke (1330-c-İs. 20)	*24 ncü Tümen İstihkam Taburu 2 nci Bölük 4 ncü Kolordu Köprücü Bölüğü Komutanı. İki takdirname aldı. 1927'de istifa etti.*
124	Yzb. Celalettin (Tümg. SORGUNÇ) İstanbul (1330-b-İs. 39)	*Subay Namzetleri Talimgahında Öğretmen, Güney Cephesi İstihkam Müfettişliği Emir Subayı, M.S.B. Mülhakı, 16 ncı Tümen İstihkam Bölük Komutanı. Güney Cephesi Harekatı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. Yunan, Başkomutanı'nın esir alınması harekatında bulundu. 1950'de emekli oldu.*
126	Yzb. Ahmet Remzi (Kur. Alb. AĞAN) İstanbul (1330-b. İs. 41)	*1 nci Tümen İstihkam Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Yaralandı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1949'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
132	Yzb. Hayrettin (Kur. Alb. ARUN) Gemlik (1330-c-İs. 47)	*Batı Cephesi Tahkimat Taburu 4 ncü Bölük, 9 ncu Tümen İstihkam Bölük Komutanı, 14 ncü Süvari Tümeni İstihkam Müfrezesi Komutanı, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Harp Akademisini bitirdi. 1954'te emekli oldu.*
134	Ütğm., Yzb. Sebati (KARAÖZBEK) Selanik (1330-b-İs. 50)	*Ankara İnzibat Bölük Komutanı, 1 nci Süvari Tugayı İstihkam Müfreze Komutanı. 1 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de emekli oldu.*
139	Ütğm., Yzb. Ömer Lütfü (Alb. TUNCA) Görice (1330-c-İs. 59)	*57 nci Tümen İstihkam Bölük Komutanı, Konya Askerî Okulu Cebir Öğretmeni. Aydın ve dolaylarındaki muharebelere katıldı. 1950'de emekli oldu.*
143	Ütğm., Yzb. Ömer (Bnb. YÜCEL) Kastamonu (1330-b-İs. 67)	*Menderes Grubu İstihkam Bölük Komutanı, 2 nci Süvari Tümeni İstihkam Bölük Komutanı, 5 nci Kolordu İstihkam Subayı. 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de emekli oldu.*
144	Ütğm., Yzb. Sıtkı (ULUĞ) Harput (1330-b. İs. 69)	*3 ncü Kafkas Tümen ve 41 nci Tümen İstihkam Bölük Komutanı. Nasuhçal, Sakarya Muharebeerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de istifa etti.*
145	Yzb. Abdülkerim (Alb. TÜRKMEN) Üsküp (1330-b-İs. 70)	*7 nci, 16 nci, 18 nci ve 61 nci Tümenlerin İstihkam Bölük Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu,*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
151	Ütğm. Yzb. Cemal (Alb.) Eskişehir (1330-c-İs. 78)	*Batı Cephesi İstihkam Müfettişi. 1951'de emekli oldu.*
162	Ütğm., Yzb. M. Vehbi (Kur. Alb. TINAZTEPE) Taşlıca (1330-c-İs. 101)	*15 nci Kolordu İstihkam Taburu 1 nci Bölük Komutanı, Ermeni Harekatı'na katıldı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1951'de Emekli oldu.*
164	Tğm., Ütğm. Sabri (Alb. ÜNAL) İstanbul (1330-c-İs. 107)	*20 nci Kolordu ve 11 nci Tümen İstihkam Bölük Komutanı, 4 ncü Kolordu İstihkam Komutanı Emir Subayı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
166	Ütğm. İsmail Hakkı (Alb. BERKAY) Yolvaç (1331-c.İs. 1)	*Bursa Müdafai Hukuk Teşkilatı'nda çalıştı. 24 ve 41 nci Tümenlerle 3 ve 4 ncü Kolorduların İstihkam Bölüklerinde Takım Komutanlığı yaptı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1951'de emekli oldu.*
170	Ütğm., Yzb. Ahmet Ferit (Yb. SUNGUR) Niğde (1331-c-İs. 7)	*20 nci Kolordu 1 nci Şube Mülhakı ve İstihkam Taburu Emir Subayı, 4 ncü Tümen Emir Subayı, 2 nci Kolordu İstihkam Komutanı Emir Subayı. 1945'te emekli oldu.*
173	Tğm. Ütğm. Cemal Ziya (Alb.) İstanbul (1331-c. İs. 11)	*Adana Kavaklıhan Milis Grubu Komutanı, Adana Cephesi İstihkam Müfreze Komutanı, 2 nci Kolordu İstihkam Bölüğü Takım Komutanı. Kavaklıhan ve Çukurova çarpışmalarına katıldı. 1948'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
175	Tğm., Ütğm. Şevket (Alb. GÖKŞİN) Üsküdar (1331-İs. 21)	*16 ve 23 ncü Tümenlerin İstihkam Bölüklerinde Takım Komutanı. Bu Tümenlerin katıldığı muharebelerde bulundu. 1950'de emekli oldu.*
177	Ütğm., Yzb. M. Hayrettin (Alb. AKYÜZ) Kilis (1331-İs. 25)	*Bursa Ören Milis Taburu, Akhisar Marmara Milis Bölüğü Komutanı, 57 nci Tümen İstihkam Bölüğü Komutanı. Akhisar, Dumlupınar, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1950'de emekli oldu.*
180	Ütğm., Yzb. Davut Şükrü (Tuğg. AYDINARSLAN) Menlik (1331-İs. 71)	*Batı Cephesi İstihkam Depo Taburu 3 ncü Bölük Takım Komutanı, İzmir Müstahkem Mevki İstihkam Bölük Komutanı. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebesine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1956'da yaş haddinden emekli oldu.*
194	Yzb. Ahmet Hamdi (Bnb.) İstanbul (1331-İs. 71)	*11 nci Tümen İstihkam Bölük Komutanı, 11 nci Tümen Hücum Taburu 2 nci Bölük Komutanı, 3 ncü Kolordu İstihkam Şube Müdürü. Bu birliklerin katıldıkları muharebelere girdi. 1935'te öldü.*
210	Tğm. İsmail Hakkı İstanbul (1331-İs. 78)	*2 nci Süvari Tümen istihkam Müfreze Komutanı (Yedek Subay olup 1923'te terhis edildi. 1926'da Manevra nedeniyle alındı. Muvazzafa geçti) 1930'da sağlık durumundan emekli oldu.*
221	Tğm., Ütğm. Bahattin (Bnb. AKMAN) Bulgurlu (1334-İs. 6)	*17 ve 24 ncü Tümenlerde İstihkam Takım Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı 1943'te öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sonradan Ordudonatım ve Personel Sınıflarına Geçen Subaylardan Takdirname Alanlar :

Kimliği	Görevi
Yzb. Hulusi (Tümg. ARNAS) İzmir (Ord. 1330-Top. 50)	*57 nci Tümen Topçu Alayı ve 1 nci Sahra Topçu Depo Alayında Batarya Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1955'te emekli oldu.*
Ütğm. Sait (Alb. TOPATEŞ) İstanbul (Ord. 1331-n. Top. 20)	*61 nci Tümen Topçu Alayı 1 nci, 2 nci ve 5 nci Bataryalarında Takım Komutanı. Anzavur, Asi Ethem harekatlarına, 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1952'de emekli oldu.*
Ütğm. Arif (Alb. BERKSUN) İstanbul (Ord. 1331-n-Top. 55)	*61 nci Tümen Topçusu 4 ncü Batarya, 11 nci Tümen Topçusu 6 ncı Batarya Takım Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*
Ütğm. Hakkı Rafet (Alb. KOMAN) Üsküp (Ord. 1331-n-Top. 73)	*17 nci Topçu Alayı Emir Subayı, 23 ncü Topçu Alayı 2 nci Batarya Takım Komutanı, 12 nci Kolordu Emir Subayı, 1 nci Ordu Silâh Subayı. İnönü Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*
Ütğm. M. Sadi (Alb. TEPEKÖY) İstanbul (Ord. 1331-n-Top. 79)	*1 nci ve 12 nci Kolordularla 23 ncü Tümen Topçu Birliklerinde Dağ Batarya Takım Komutanı. İnönü, Kütahya Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1950'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Üstğm. Ahmet Hamdi (Alb. KESİROĞLU) Kastamonu (Ord. 1331-Top. 83)	*23 ncü Tümen Topçu Alayı ve 57 nci Tümen Topçu Alaylarında Takım Komutanı, 4 ncü Kolordu Topçu Taburu Uçaksavar Bataryası Takım Komutanı. Derbent, Kızılhisar ve 2 nci İnönü Muharebelerine katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*
Tğm., Üstğm. Halit (Alb. GÜCÜM) İstanbul (Ord. 1332-n-Top. 29)	*12 nci Tümen Topçu Alayı Dağ Bataryası Takım Komutanı. Birliğinin katıldığı muharebelere girdi. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*
Tğm., Üstğm. Raif (Alb. AKALIN) Akova (Ord. 1332.P. 278)	*15 nci Tümen 38 nci ve 45 nci Alaylarda Bölük Komutanı, 44 ncü Alay Emir Subayı, 16 ncı ve 4 ncü Tümenler Piyade Tugayı Mülhakı. Pontus Harekatı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*
Tğm., Üstğm. Sami (Alb. TANJU) İstanbul (Ord. 1333-P.444)	*15 nci Tümen 56 ncı Alay 1 nci Tabur 4 ncü Bölük Takım Komutanı. Pontus Harekatına, Sakarya M. M. ve Büyük Taarruz'a katıldı 1949'da Ord. sınıfına geçti. 1952'de emekli oldu.*
Tğm., Üstğm. Fikri (Alb. KOZANOĞLU) Tarsus (1333-P. 484)	*2 nci Tümen 1 nci Alay, 17 nci Tümen 62 nci Alay Bölük Komutanı. Siirt, Şırnak, Dersim, Koçgiri eşkiya takip ve tenkil harekatına katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti 1956'da emekli oldu.*
Tğm., Üstğm. Abdurrahman (Alb. ÖZBEY) İstanbul (Ord. 1333-p. 510)	*2 nci Tümen 1 nci Alay 4 ncü Bölük Takım Komutanı ve Bölük Komutanı Vekili. Siirt, Suruç dolaylarındaki eşkiyanın takip ve tenkil harekatına katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Tğm., Ütğm. KADRİ (Alb. ALTUĞ) İstanbul (Ord. 1334-P. 5)	*2 nci ve 14 ncü Süvari Alayları Makinalı Tüfek Takım Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1952'de emekli oldu.*
Tğm. Ütğm. Abdurrahman (Alb. EREM) Süleymaniye (IRAK) (Ord. 1334.P. 94)	*68 nci ve 69 ncu Alaylar 7 nci Bölük Takım Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Beş defa yaralandı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti 1956'da emekli oldu.*
Tğm. Ruhi (Yb. AKTAY) Yenişehir (Ord. 1336.P. 112)	*17 nci Tümen 62 nci Alay 2 nci Bölük Takım Komutanı, 127 nci Alay'da görevli. Konya İsyanı'nı bastırmaya, İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1950'de isteği ile emekli oldu.*
Tğm. Naci (Tuğg. GEZEN) Menlik (Ord. 1337-P. 56)	*1 nci Süvari Tümeni 11 nci Alayında, Batı Cephesi Süvari Alayında Makinalı Tüfek Takım Komutanı. 2 nci Ordu Süvari Bölüğünde, Güney Cephesi Karargahı Muhafız Bölüğünde, 5 nci Kor. Muhafız Süvari Bölüğünde görevli olarak bulundu. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da Harp Sanayii, 1952'de Ord. Sınıfına geçti 1960'da emekli oldu.*
Tğm., Ütğm. Zeki (Yb. AKMAN) Serez (Ord. 1337-P. 259)	*9 ncu Kafkas Tümeni 25 nci Alay 7 nci Bölükte, 4 ncü Tümen Emir Subaylığında ve 42 nci Alay 2 nci Bölükte görevliydi. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'da bulundu. 1949'da Ord. Sınıfına geçti. 1953'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Personel Subayları :	
Üstğm. Mehmet Ali (Alb. KOÇ) İstanbul (Prs. 1331-Top. 32)	*1 nci Tümen Topçu Alayı 2 nci Batarya Komutanı. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1947'de Personel Sınıfına geçti. 1957'de emekli oldu.*
Tğm. Cevdet (Alb. ERTUĞ) İstanbul (Prs. 1338-P. 34)	*57 nci Tümen 176 ncı Alay 8 nci Bölük Takım Komutanı, 57 nci Tümen Hücum Taburunda görevli. Çeşitli harekat ve muharebelere katıldı. 1956'da Personel Sınıfına geçti. 1960'da emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

TÜRK İSTİKLÂL HARBİNDE TAKDİRNAME ALAN TABİPLERLE DİĞER SUBAYLAR

(Gnkur. ATASE Bşk.lığı Arşivi, Dosya No. 13, Tabip, Eczacı, Dişçi, Veteriner, Harita, Ulaştırma, Demiryolu, Mühendis, Hakim, Öğretmen, Levazım Subayları)

Sıra No.	Kimliği	Görevi
Tabipler :		
4	Alb. İbrahim Ethem İstanbul (1309-Tbp. 17)	*15 nci Kolordu Baştabibi, M.S.B. Sağlık Dairesi Başkanı, Batum Başşehbenderi. Varşova elçisi iken 1926'da emekli oldu.*
46	Yb. Hüseyin Veli Sivas (1316-Tbp. 40)	*48 nci Alay Tabibi, 12 nci Seyyar Hastane ve 4 ncü Tümen Baştabibi. 1925'te emekli oldu.*
80	Bnb. Ali Şevket İstanbul (1318-Tbp. 59)	*Trakya Cephesi İstiranca teşkilatında görevli, Çatalca Müstahkem Mevki Baştabibi. 1931'de emekli oldu.*
98	Bnb., Yb. Osman Nuri Erzincan (1319-Tbp. 72)	*Denizli Hastanesi ve 14 ncü Tümen Baştabibi. Nazilli, Sarayköy çarpışmalarına ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de emekli oldu.*
117	Yb. Mehmet Raşit (Alb.) Konya (1320-Tbp. 29)	*6 ncı, 41 nci Tümenler, 1 nci Kolordu ve 107 nci Seyyar Hastane Baştabibi. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'de emekli oldu.*
124	Bnb. Abdullah Şakir İstanbul (1320-Tbp. 55)	*57 nci Tümen ve İzmir Ağır Topçu Alayı Tabibi. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da emekli oldu.*
176	Bnb. Mehmet Fahri (Alb. MAKAY) İstanbul (1322-Tbp. 13)	*Gülhane Hastanesi Aşı İmalathaneleri Müdürü. 1943'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
178	Yb. Ahmet Haşim Giresun (1322-Tbp. 21)	*3 ncü Kafkas Tümeni ve 16 ncı Tümen Baştabibi. Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebeleri ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1924'te emekli oldu.*
186	Bnb. Ziya Çatalca (1322-Tbp. 39)	*8 nci Tümen Sıhhiye Bölüğü Baştabibi. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1934'te emekli oldu.*
204	Bnb. Yb. Kemal Hamdi Kastamonu (1322-Tbp. 89)	*7 nci Tümen Baştabibi. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1925'te emekli oldu.*
219	Yb. Mehmet Sami İzmir (1323-Tbp. 30)	*9 ncu Seyyar Hastane, Bolu Hastanesi ve-Yıldız Hastanesi Tabibi. Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1930'da öldü.*
227	Bnb., Yb. Hasan Kadri (Alb.) İstanbul (1323-Tbp. 51)	*5 nci Kafkas Tümeni, 4 ncü Grup Baştabibi, M.S.B. Sağlık Dairesi 4 ncü Şube Müdürü, Tıp Fakültesi Müdür Muavini, Gülhane Tatbikat Okulu Öğretmeni. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine katıldı. 1934'te emekli oldu.*
228	Bnb., Yb. Ahmet Şükrü (ÖZTEKİN) Harput (1323-Tbp. 52)	*Sivas, Elazığ ve Siirt Hastaneleri Baştabibi. 1928'de emekli oldu.*
230	Bnb. Mehmet Hazım (Alb. AKIN) Nevşehir (1323-Tbp. 57)	*132 nci Alay Tabibi, 61 nci Tümen Baştabibi, Konya, Sille ve İzmir Hastaneleri Tabibi. Tüm muharebelere katıldı. 1937'de emekli oldu.*
236	Bnb., Yb. Raif (Tümg. KONUK) İstanbul (1323-Tb p. 69)	*13 ncü Kolordu. Elcezire Cephesi Komutanlığı Baştabibi, 2 nci Ordu Sağlık Başkanı. 1941'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
266	Yb. Mazlum (Tümg. BAYSAN) Selanik (1325-Tbp. 17)	*Afyon, Isparta, Burdur Askerî Hastanelerinde ve 12 nci Seyyar Hastane'de Operatör, 1 nci Ordu Sağlık Başkanı, 4 ncü Kolordu Baştabibi. 1944'te emekli oldu.*
296	Bnb. Mehmet Kemal (Yb.) İstanbul (1326-Tbp. 42)	*56 ncı Tümen 174 ncü Alay Tabibi, 20 nci Kolordu Baştabip Muavini, Batı Cephesi Komutanlığı Sağlık Başkanı Muavini. 1932'de emekli oldu.*
301	Bnb. Mehmet Saffet (Yb.) Akkâ (1326-Tbp. 55)	*6 ncı Depo Alayı, 2 nci Süvari Tümeni ve 2 nci Alay Tabipliği. 1930'da emekli oldu.*
302	Yb. Mehmet Nuri (Alb. ARKAN) Malatya (1326-Tbp. 56)	*Kastamonu Dolayları Komutanlığı Tabipliği ve Adana Hastanesi Operatörlüğü. 1926'da emekli oldu.*
317	Bnb. Ahmet Fehmi (Alb. ÇOBANOĞLU) Bolu (1327-Tbp. 7)	*7 nci Tümen Sıhhiye Bölüğü Tabibi ve Askeri Tıbbiye Okulu Dahiliye Müdürü. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1943'te emekli oldu.*
321	Bnb. Ali Remzi (TINAZ) İstanbul (1327-Tbp. 16)	*14 ncü Piyade 15 nci Topçu Alayı Tabibi. 1927'de istifa etti.*
335	Yzb., Bnb. İbrahim Hakkı (DEMİRTAŞ) Yanya (1327-Tbp. 47)	*9 ncu Tümen Baştabip Muavini, Sıhhiye Bölüğü Tabibi, Harp Akademisi Tabibi. 1927'de emekli oldu.*
372	Yzb., Bnb. İbrahim Naci Kızanlık (1328-Tbp. 48)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay ve 14 ncü Süvari Alayı Tabibi. 1930'da emekli oldu.*
379	Yzb., Bnb. İbrahim (Alb. GÖNÜL) İstanbul (1329-Tbp. 20)	*61 nci Tümen 190 ncı Alay ve 17 nci Topçu Alayı 1 nci Tabur Tabibi. 1945'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
384	Yzb., Bnb. Saim İstanbul (1329-Tbp. 29)	*3 ncü Kafkas Tümen 11 nci Alayı ve 4 ncü Topçu Alayı 1 nci Tabur Tabibi. 1926'da istifa etti.*
409	Yzb. Bnb. Mustafa Naili (Yb. VARDAR) Selanik (1329-Tbp. 95)	*61 nci Tümen Sıhhiye Bölüğü ve 61 nci Topçu Alayı Baştabibi. 1937'de öldü.*
411	Yzb., Bnb. Bekir Sıtkı (Alb. ERBUĞ) Sivas (1329-Tbp. 97)	*4 ncü ve 11 nci Süvari Alayları Tabibi. 1944'te emekli oldu.*
430	Yzb., Bnb. Akif (Alb. ARKAN) İstanbul (1330-Tbp. 21)	*20 nci Kolordu Baştabip Muavini, Ankara Merkez Hastanesi Tabibi. 1939'da istifa etti.*
432	Bnb. Fikri (Tuğg. ALTAN) Kazan (1330-Tbp. 29)	*1 nci Tümen Sıhhiye Bölüğü ve 16 Numaralı Seyyar Hastane Baştabibi, Eskişehir ve İzmit Hastaneleriyle 32 nci Alay Tabibi. 1953'te emekli oldu.*
434	Yzb., Bnb. Refik (Yb.) Van (1330-Tbp. 31)	*38 nci Alay 2 nci Tabur Tabibi. 57 nci Tümen Sıhhiye Bölüğü Baştabibi. 1933'te emekli oldu.*
435	Yzb. Ali Ziya (Tuğg. ÖZADA) İstanköy (1330-Tbp. 34)	*4 ncü ve 57 nci Tümen Sıhhıye Bölükleri Batabibi, 2 nci Alay Tabibi. 1947'de emekli oldu.*
438	Yzb., Bnb. İbrahim Katip (Yb. KOŞUMTAK) Zile (1330-Tbp. 39)	*58 nci Alay 1 nci Tabur, Yıldız Hastanesi Tabibi. 1937'de emekli oldu.*
454	Yzb. İzzet (Bnb. TANER) İstanbul (1332-Tbp. 8)	*Adapazarı Kuvayı Milliye Müfreze Komutanı. Ankara Merkez Hastanesi röntgen uzmanı. 1926'da emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
457	Yzb. Celal (Bnb.) Geyve (1332-Tbp. 21)	*24 ncü Tümen Karargahı Tabibi. 1931'de sağlık durumundan emekli oldu.*
468	Yzb. Sait Hikmet (Bnb. SALMAN) Bosna (1332-Tbp. 25)	*Niğde Milis Teşkilatında, 11 nci Tümen Sıhhiye Bölüğünde, 4 ncü Kolordu Topçu Taburunda tabiplik yaptı. 1928'de emekli oldu.*
473	Yzb. Cemal (Tümg. SİPAHİ) Bursa (1333-Tbp. 43)	*11 nci Topçu Alayı ve 33 ncü Piyade Alayı 1 nci Tabur Tabibi. 1950'de emekli oldu.*
474	Yzb. Osman (Bnb. TEOMAN) Bursa (1333-Tbp. 46)	*47 nci Dağ Topçu Alayı 2 nci Tabur, 126 ncı Alay, 11 nci Tümen Hücum Taburu Tabibi. 1927'de emekli oldu.*
488	Yzb. Bahattin (Bnb. ERGÖKMEN)	*61 nci Tümen 174 ncü Alay 2 nci Tabur Tabibi. 1927'de istifa etti.*
509	Ütğm. Yzb. Mehmet Zihni Bolu (1334-c. Tbp. 15)	*Müdafai Hukuk, Anadolu ve Rumeli Reddi İlhak Cemiyeti, 132 nci Alay Tabibi ve Zonguldak Hükûmet Tabibi. İstifa etti.*
525	Yzb. Ahmet Şefik (Kd. Yzb. ERMAN) Girit (1334-Tbp. 29)	*23 ncü Tümen Afyon Hastanesi, 68 nci Alay 4 ncü Tabur ve 189 ncu Alay 3 ncü Tabur Tabibi. 1928'de istifa etti.*
529	Yzb. Hüseyin Kamil (GÖREN) İstanbul (1334-c-Tbp. 31)	*1 nci Kuvvei Seyyare ve 4 ncü Süvari Tümeni 2 nci Alay Tabibi. 1926'da istifa etti.*
536	Ütğm. Nefi (Yzb.) Balıkesir (1334-Tbp. 37)	*190 ncı Alay 1 nci Tabur, Samsun Mevki Hastanesi, 45 nci Alay 3 ncü Tabur, 1 nci Kolordu Obüs Taburu, 10 No.lu Seyyar Hastane Tabibi. 1928'de isteği ile ayrıldı.*

Levent Şahverdi Arşivi

Sıra No.	Kimliği	Görevi
548	Yzb. Ahmet Necip (Kd. Yzb. AYDIN) Midilli (1334-Tbp. 50)	*61 nci Tümen İzmir Kuzey Cephesi, Ertuğrul Grubu, 33 ncü Süvari Alayı Tabibi. 1928'de istifa etti.*
555	Ütğm., Yzb. Hamza Vahit (Tümg. GÖGEN) Selanik (1335-Tbp. 1)	*24 ncü Tümen emrinde, Ankara Depo Alayında, 9 ncu Kafkas Alayında, Akşehir Hastanesinde Tabip. 1955'de emekli oldu.*
556	Ütğm., Yzb. Ali Kemal (SARAÇOĞLU) Denizli (1335-Tbp. 3)	*Denizli Hastanesi, İzmir 102 No.lu Nokta Hastanesi Tabibi. 1925'de istifa etti.*
572	Ütğm. Yzb. Mustafa Nurettin (Alb. YAZGAN) Cezir Mustafa Paşa (1335-Tbp. 23)	*12 nci Grup, Kocaeli Grubu ve 18 nci Tümen Baştabip Muavini, Hücum Taburu Tabibi. 1950'de emekli oldu.*
584	Ütğm. Yzb. Halit (Alb. KUMRAL) İstanbul (1335-Tbp. 41)	*57 nci Tümen Topçu Alayı Baştabibi. 1951'de sağlık durumundan emekli oldu.*
588	Ütğm., Yzb. Kâzım (Kd. Yzb. GÜNAY) İstanbul (1335-Tbp. 46)	*8 nci Tümen Sıhhıye Bölüğü Tabibi. 1931'de sağlık durumundan emekli oldu.*
598	Ütğm., Yzb. Ali Nazım (ÜNSAL) Ermenek (1335-Tbp. 60)	*24 ncü Tümen ve Batı Cephesi 25 nci Ağ. Topçu Alayı Tabibi. 1923'te istifa etti.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Eczacılar :	
Bnb. Abdurrahman Sururu Diyarbakır (1320-Ecz. 15)	*Suşehri Menzil ve Trabzon Askerî Hastaneleri Başeczacısı. 1932'de emekli oldu.*
Yzb. Mustafa Seyfettin (Bnb) İstanbul (1325-Ecz. 41)	*23 ncü Tümen 31 nci Alay 3 ncü Tabur Tabip Vekili, M.S.B. Sağlık Dairesi 2 nci Şube'de görevli, Sakarya Muharebesi'nde yaralandı. 1929'da istifa etti.*
Yzb. Mustafa Asım (Yb. YURDAGÜZEL) İzmir (1326-Ecz. 53)	*13 ncü Kolordu, Elcezire Cephesi Başeczacı Yardımcısı ve 7 nci Kolordu Sıhhiye Deposu Müdürü. 1947'de emekli oldu.*
Yzb. Fuat (Kd. Yzb. DURUKAN) İzmir (1325-Ecz. 54)	*13 ncü Kolordu Sıhhiye Deposu Müdürü, Ankara Hayvan Hastanesi Eczacısı. 1923'de emekli oldu.*
Bnb. Mehmet Suphi (Tuğg. AYGÜN) İstanbul (1325-Ecz. 61)	*Eşme Askerî Hastane Eczacısı. 9 ncu Seyyar Hastane, 5 nci Kafkas Tümeni Sıhhiye Bölüğü Eczacısı. 1951'de emekli oldu.*
Yd. Ütğm. Sadullah (Yzb. SADUL) İstanbul (1337 Ecz. 1)	*12 nci Kolordu Afyon Hastanesi, 1 nci Kolordu 10 nolu Seyyar Hastane Eczacısı. 1923'te terhis edildi, 1925'te muvazzafa geçti. 1933'de yaş haddinden emekli oldu.*
Dişçiler	
Ütğm, Hüseyin Hüsnü (Yb. BAŞARIR) Kilis (Dşç. 1333-P. 298)	*1 nci Alay 4 ncü Bölük ve 30 ncu Alay 8 nci Bölük Takım Komutanı. 1930'da Diştabibi sınıfına geçti. 1946'da emekli oldu.*
Tğm. Ahmet Talat (Yb. KUT) Serez (Dşç. 1338-Sv. 4)	*5 nci Süvari Kolordusu Muhafız Bölüğü Takım Komutanı. 1936'da Diş Tabibi sınıfına geçti. 1949'da isteğiyle emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Veterinerler :	
Alb. Ali Rıza İstanbul (1303-Vet. 2)	*Kastamonu Havalisi Komutanlığı 2 nci Kolordu ve 1 nci Ordu Komutanlıkları Başveterineri. 1925'de emekli oldu.*
Yb. İbrahim Emin (Alb. UZ) İstanbul (1313-b-Vet. 16)	*15 nci Tümen Başveterineri. 1933'te emekli oldu.*
Yb. Halil İstanbul (1313-C.Vet. 26)	*Menderes Grup Başveterineri, Çatalca Müstahkem Mevki Başveterineri. 1931'de emekli oldu.*
Bnb., Yb. Ali Rıza (Alb) İstanbul (1314-Vet. 4)	*12 nci Kolordu Hayvan Hastanesi Müret-tep Tümen, 5 nci Süvari Tümen ve 8 nci Kolordu Başveterineri. 1930'da emekli ol-du.*
Bnb., Yb. Bekir Fuat (Alb. GÜR) Avanos (1317-Vet. 8)	*15 nci Tümen Topçu Alay 2 nci Tabur Veterineri, 5 nci Kafkas Tümeni Başvete-rineri. 1936'da emekli oldu.*
Bnb. Yb. Mustafa Tevfik Amasya (1318-Vet. 9)	*4 ncü Kolordu Taburu Veterineri, 16 ncı Tümen Başveterineri. 1931'de emekli oldu.*
Bnb. İbrahim Ethem (Yb. ŞİMŞEKALP) Nevşehir (1325-Vet. 24)	*18 nci Tümen Başveteriner Yardımcısı, 20 ncı Süvari Alayı Başveterineri. 1935'te emekli oldu.*
Yzb., Bnb. Ali (Tümg. KARADENİZ) Adapazarı (1328-Vet. 8)	*Kocaeli Grubu Başveterineri, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği Nalbant Okulu Müdürü, Tatbikat Okulu Ayak Hastalık-ları Öğretmeni. 3 ncü Kolordu Veterineri. 1946'da yaş haddinden emekli oldu.*

Levent Sahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Ütğm., Yzb. Mehmet Alaattin (Tuğg. ESER) İstanbul (1333-Vet. 1)	*5 nci Kafkas Tümeni 5 nci Topçu Alayı Veterineri, 3 ncü Kolordu 4 ncü Şube Mülhakı, 3 ncü Süvari Alayı Veterineri. 1950'de emekli oldu.*
Yzb. Sadık Manisa (1334-Vet. 39)	*20 nci Kolordu Başveteriner Yardımcısı, Ankara İstasyonu Nokta Komutanlığı Veterineri. 1925'te emekli oldu.*
Tğm. Ütğm. Rıfat (Alb. BEYNAM) Ankara (1336-Vet. 16)	*Batı Cephesi Hayvan Hastanesi, Hayvan Deposu, Ankara Mezbahası Veterineri, Askerî Veteriner Okulundan görevli. 1952'de emekli oldu.*
Haritacılar :	
Ütğm. Mehmet Niyazi (Kd. Yzb.) Edirne (Hrt. 1328-c. P. 310)	*Bölük Komutan ve Mülhak 1927'de Harita Sınıfına geçti. 1933'te emekli oldu.*
Tğm., Ütğm. Nusret (Bnb. HEMİLKAM) İşkodra (Hrt. 1334-P. 192)	*4 ncü Tümen 42 nci Alay 2 nci Bölük Takım Komutanı. 1932'de Harita Sınıfına geçti. 1939'da öldü.*
Tğm. Ali (Alb. ANOMA) Bursa (1337-Hrt. 1)	*2 nci Ordu Harekât Şubesinde, 1 nci Ordu da topoğraf subayı olarak görev yaptı. 1960'da emekli oldu.*
Tğm. Ali Galip (Alb. KESKİNER) Sandıklı (1337-T-Hrt. 4)	*Harita Gn. Md. Topoğraf Şubesi'nde, Batı Cephesi 1 nci Ordu emrinde Adana Topoğraf Postasında görev yaptı. 1960'da emekli oldu.*
Tğm. Mehmet Lütfü (Yb. ERÖZDEN) İstanbul (1337-T-Hrt. 6)	*2 nci Ordu emrinde harita tersimi yaptı. 1949'da emekli oldu.*
Tğm. Abdülkerim (Alb. KOCACIKLIOĞLU) Manastır (Hrt. 1337-P. 34)	*7 nci Tümen 2 nci Alay 5 ve 7 nci Bölüklerin Takım Komutanı. 1960'da emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Ulaştırma :	
Bnb. Aziz İstanbul (Ulş. 1309-Sv. 108)	*17 nci Kolordu Ulaştırma Tabur Komutanı, 4 ncü Kolordu Ulaştırma Tabur Komutanı. 1923'te emekli oldu.*
Yb. Alb. M. Muhittin Tiran (Ulş 1312-Sv. 5)	*Batı Cephesi Ulaştırma Müfettişi. 1927'de öldü.*
Yzb. Mehmet Şinasi Çanakkale (Ulş. 1325-Top. 12)	*56 ncı Tümen emrinde Bursa Millî Kuvvetleri Teşkilatında, M.S.B. Personel Dairesi 3 ncü Şube'de görev yaptı. 1927'de emekli oldu.*
Ütğm. Ahmet Feridun (Kd. Yzb. OKYANUS) (İstanbul 1330.n.Ulş. 1)	*12 nci Kolordu Ulaştırma Taburu 1 nci Bölükte, 1 nci Ordu ve 2 nci Ordu Ulaştırma Müfettişliği Emir Subayı. 1940'ta emekli oldu.*
Ütğm., Yzb. İsmail Hakkı Kayseri (1330-c-Ulş. 10)	*24 ncü Topçu Alayı 2 nci Kudretli Batarya Komutanı, 14 ncü Süvari Alayı, 143 ncü Piyade Alayı, 1 nci Piyade Tümeni Ağırlık Komutanı. 1940'ta emekli oldu.*
Ütğm., Yzb. İbrahim (Bnb. DİNÇER) Ceylan (1330-c-Ulş. 14)	*Trabzon'da 41 nci Ağ. Topçu, Taburu 3 ncü Batarya ve Erzurum Müstahkem Mevki Ağ. Topçu Taburu 3 ncü Batarya Komutanı. 1938'de emekli oldu.*
Yzb. Hüseyin Hüsnü (Tümg. GÖKTUĞ) Elazığ (1330-c-Ulş. 107)	*Sevkiyat ve Nakliyat Komutanlığı Emir Subayı, Merkez Nakliyat Katar Müdürlüğü, Tevzi ve Tefrik Depo Müdürlüğü yaptı. 1926'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1954'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Demiryolu :	
Tğm. Şerafattin (Ütğm) Kara Mustafa Paşa (1332-Dmy. 20)	*Ertuğrul Grubu Emir Subayı, Erzurum Demiryolunda görevli. 1926'da emekliye ayrıldı.*
Mühendis :	
Yzb. Hasan Ekrem (Tümg. AKBAY) İstanbul (Müh. 1330-b. Top.5)	*M.S.B. Harbiye Dairesi, 24 ncü Tümen Kur. Bşk. V., 11 nci Tümen 1 nci Şube Md., 2 nci Ordu Silâh ve Cephane Şubesi Md., 1929 As. Mühendis oldu. 1950'de istifa etti.*
Tğm. Nazım (Alb. PERÇİŞER) Harput (Yük. Müh. 1332-n- Top.56)	*Topçu birliklerinde Takım Komutanı. 1930'da Yük. Mühendis oldu. 1950'de Makine Kimya Kurumu'na geçti.*
Hakim :	
Yzb. Mustafa Tevfik Yaşar (Alb. AKINCI) Padaviç (Hak. 1320-P. 116)	*Çeşitli Piyade birliklerinde bulundu. Tabur Komutanlığına kadar yükseldi. 1933'te As. Hakim sınıfına geçti. 1940'ta emekli oldu.*
Yzb., Bnb. Münir (Korg. KOCAÇITAK) Selanik (1331-Hak. 1)	*12 nci Kolordu, Güney Cephesi, Batı Anadolu Menzili, 5 nci Süvari Kolordusu Adlî Müşavirliklerinde bulundu. 1951'de emekli oldu.*
Tğm., Ütğm. Tevfik (Yb. SAYIN) İstanbul (Hak. 1331-P. 337)	*Çeşitli Piyade birliklerinde bulundu. 1932'de. As. Hakim sınıfına geçti. 1945'te öldü.*
Ütğm. Mehmet Fahri (Yb. ENGİN) Diyarbakır (Hak. 1332-P- 267)	*Çeşitli Piyade birliklerinde bulundu. 1938'de As. Hakim sınıfına geçti 1942'de öldü.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Ütğm. Mehmet İhsan (Bnb. TÜZEL) İstanbul (Hak. 1333-P. 43)	*Çeşitli Piyade birliklerinde bulundu. 1929'da As. Hakim sınıfına geçti. 1947'de emekli oldu.*
Tğm., Ütğm. Mazhar (Alb. ALCIOĞLU) Van (Hak. 1334-P-194)	*Çeşitli Piyade birliklerinde bulundu. 1933'te Hakim sınıfına geçti. 1951'de emekli oldu.*
Öğretmen :	
Bnb. İbrahim Ethem İstanbul (Öğ. 1322-Sv. 4)	*Çeşitli Süvari birliklerinde bulundu. Grup Komutanlığına kadar yükseldi 1923'te Öğretmen sınıfına geçti. Harp Akademisi Almanca Öğretmeni iken 1936'da öldü.*
Levazım Subayları :	
Bnb. Mehmet Nazım (Yb. ÖZLÜTÜRK) Erzurum (1316-Lv. 76)	*Midyat Askerlik Şubesi Başkanı, Elcezire Cephesi 5 No.lu Erat Harp Divanı Başkanı, 43 ncü Alay Levazım Müdürü. 1936'da emekli oldu.*
Yzb., Bnb. Mustafa Zeki Sivas (Lv. 1317-Sv. 42)	*3 ncü Süvari Alayı 3 ncü Bölük 32 nci Süvari Alayı Grup Komutanı, 34 ncü Süvari Alay Komutanı. Zile, Yenihan, Yozat ve Koçgiri İsyanyarının tenkiline, Kütahya- Eskişehir, Dumlupınar Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1928'de Levazım sınıfına geçti. 1931'de emekli oldu.*
Yzb., Osman Nuri (Bnb.) Edirne (Lv. 1319-Sv. 18)	*Merkez Ordusu Karargah Komutanı, 14 ncü Mızraklı Alay 3 ncü Bölük Komutanı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1931'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Yzb., Bnb. Mehmet Cemal Safranbolu (Lv. 1319-Dz. 704)	*Aydın Reis Gambotu Kaptanı, İnebolu İskele, İzmir Yükleme ve Boşaltma Komutanı Urfa Vapuru Kaptanı. 1928'de Levazım sınıfına geçti. 1932'de emekli oldu.*
Yzb. Ahmet Ragıp Kirmasti (Lv. 1321-Sv. 37)	*10 ncu Piyade Tümeni 6 ncı Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. 1927'de Levazım Sınıfına geçti. 1928'de emekli oldu.*
Yzb. Bnb. Mustafa Sabri Bayramiç (Lv. 1322-Sv. 21)	*6 ncı Süvari Tümeni Emir Subayı, 34 ncü Süvari Alay 3 ncü Bölük K., 5 nci Süvari Alay Komutanı Muavini Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1934'de emekli oldu.*
Yzb., Bnb. Ekrem (Alb. ALTAN) Diyarbakır (Lv. 1323-Sv. 33)	*2 nci Süvari Alayı 2 nci Bölük Komutanı, 34 ncü Süvari Alayı Grup Komutanı, Harbiye Dairesi Süvari Şube Md., 2 nci İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1935'te emekli oldu.*
Yzb. Sait (Bnb. HEKEMET) Sivas (Lv. 1323-Sv. 56)	*4 ncü Süvari Alayı 4 ncü Bölük, 7 nci Piyade Tümeni Süvari Bölük Komutanı, 12 nci Kolordu Muhafız Bölük Komutanı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1935'te emekli oldu.*
Yzb. İbrahim Şevki (Yb. TÜRKA) Kiradişka (Lv. 1323-P. 140)	*24 ncü Tümen 2 nci Şube, Kocaeli Grubu 1 nci Şube, 3 ncü Kolordu 2 nci Şube Mülhakı. 1925'te Levazım sınıfına geçti.*
Yzb. Bahattin (Bnb.) İstanbul (Lv. 1323-P. 188)	*Ankara ve Eskişehir istasyonları sevk memuru. 1915'te Levazım sınıfına geçti 1932'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Yzb. Ali Rıza (Yb. ULUDAĞI) İstanbul (Lv. 1324-P. 248)	*11 nci Tümen Levazımında, 3 ncü Grup Karargah Komutanı, 1 nci Kolordu Levazım 2 nci Kısım Amiri. Adapazarı, İnönü ve Sakarya Muharebelerine katıldı. 1925'te Levazım sınıfına geçti. 1939'da emekli oldu.*
Yzb. Ahmet (Yb. ATLIER) Bursa (Lv. 1325-Sv. 61)	*15 nci Süvari Alayı 3 ncü Bölük Komutanı, 12 nci Tümen Süvari Bölük Komutanı. Sarıkamış, Kars Dumlupınar Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Levazım sınıfına geçti. 1941'de emekli oldu.*
Yzb. Ahmet Nazif (Yb. TERMEN) Van (Lv. 1325-Sv. 69)	*14 ncü Tümen 5 nci Bölük Komutanı, 7 nci Kolordu Taburgahı 4 ncü Bölük Komutanı, Ballıkaya Gaziantep ve İkizkuyu Çarpışmalarına katıldı. 1923'te Levazım sınıfına geçti. 1943'te emekli oldu.*
Yzb. Süleyman (Alb. BENER) Girit (Lv. 1326-Top. 4)	*15 nci Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı ve aynı Alayın Emir Subayı. 1929'da Levazım sınıfına geçti. 1944'te emekli oldu.*
Yzb. Ahmet Muhtar (Alb. ERBİL) Elmalı (Lv. 1326-P. 13)	*175 nci Alay 1 ve 3 ncü Taburların Emir Subayı, aynı Alayın 6 ncı Bölük Komutanı, 50 nci Alay 2 nci Tabur Komutanı. Aydın, Seydiköy, Sandıklı, Karahisar, Dumlupınar Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de Levazım sınıfına geçti. 1948'de emekli oldu.*
Yzb. Hidayet (Alb. GÜNERİ) İşkodra (Lv. 1326-Sv. 43)	*Düzce, Demirci, Asi Ethem'in tenkil harekâtına, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de Levazım sınıfına geçti. 1943'te emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Yzb. M. Ali (Bnb. TÜMEN) Karaferya (Lv. 1326-P. 64)	*Kastamonu Hücum Taburu 1 nci Bölük Komutanı, 7 nci Tümen 1 nci Şube, Mülhakı. İnönü, Kütahya, Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. Sakarya'da yaralandı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1939'da emekli oldu.*
Yzb. Halim (Yb. ÇALLI) Sivas (Lv. 1327-P. 104)	*3 ncü Kolordu Talimgah Taburu 2 nci Bölük, 3 ncü Kolordu İstihkam Taburu 4 ncü Bölük Komutanı. Erbaa ve dolaylarındaki Rum eşkiyanın tekibine ve Sakarya Meydan Muharebesi'ne katıldı. 1927'de Levazım sınıfına geçti. 1944'te emekliOldu.*
Yzb. Ahmet Kemal (Bnb.) Manastır (Lv. 1327-P. 246)	*Adana Cephesi Evrak Md., Gaziantep Bölük Komutanlığı 1 nci Şube Md., Batı Cephesi 1 nci Tümen Tugay Mülhakı, Porsuk Müfrezesi Komutanı. 1924'te Levazım sınıfına geçti. 1934'te emekli oldu.*
Yzb. Abdullah Şevki (Alb. ÖNDER) Sivas (Lv. 1328-c-Top. 43)	*5 nci ve 15 nci Tümenlerin Topçu Alaylarında 4 ncü Batarya Komutanı, 6 ncı Topçu Alayı 1 nci Batarya Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de Levazım sınıfına geçti. 1949'da emekli oldu.*
Yzb. Mehmet Halit (Yb. ALPÖZÜ) İdlip (Lv. 1328-c.Top. 81)	*57 nci Topçu Alayı Kudretli Dağ Bataryası, 5 nci Kolordu Topçu Taburu 1 nci Batarya, 14 ncü Süvari Tümen Topçu Taburu 1 nci Batarya Komutanı. Karakaya isyanı tenkilinde ve Asi Ethem'in takibinde bulundu. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1927'de Levazım sınıfına geçti. 1942'de emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Yzb. Hamit (Yb. PEKÇE) İstanbul (Lv. 1328-c.P. 328)	*35 nci Alay 10 ncu Bölük, B. M. M. Muhafız Taburu 2 nci Bölük Komutanı. Doğu Cephesi 2 nci Ermeni Harekatı'na ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1939'da emekli oldu.*
Yzb. İbrahim Hakkı (Alb. ERGİNAKIN) Bursa (Lv. 1329-Sv. 6)	*56 ncı Tümen Süvari Bölük Komutanı, Mürettep Süvari Tümeni Emir Subayı, 1 nci Süvari Alayı 1 nci Bölük Komutanı. İnönü, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. İki takdirname aldı. 1930'da Levazım sınıfına geçti. 1950'de emekli oldu.*
Yzb. Mehmet Şükrü (Yb) Kerkük (Lv. 1330-b-Top. 18)	*2 nci Kor. 11 nci Tümen Topçu Alayı 1 nci Batarya, 4 ncü Tümen Topçu Alayı 4 ncü Batarya Komutanı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Levazım sınıfına geçti 1940'ta öldü.*
Ütğm., Yzb. Sabri (Yb. OCAKCILAR) Rodos (Lv. 1330-b-Top. 38)	*Batı Cephesi İngiliz Obüs Bataryası ve 2 nci Ordu Topçu Alayı 5 nci Batarya Takım Komutanı, 1 nci Ordu Ağ. Topçu Alayı 5 nci Batarya Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1926'da Levazım sınıfına geçti. 1944'te emekli oldu.*
Ütğm., Yzb. İbrahim Nafiz (Yb.GİRGİNOK) İşkodra (Lv. 1330-b-Top. 47)	*Konya Havaalanı Refakat Subayı, Polatlı Silâh ve Mühimmat Depoları Müdürü, Batı Cephesi Komutanlığı 1 nci Şube Mülhakı. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de Levazım sınıfına geçti. 1937'de öldü.*
Yzb. Mehmet Sami (Alb. OLCAY) Edirne (Lv. 1331-Sv. 32)	*Batı Cephesi Süvari Müfreze Komutanı, 1 nci Süvari Tümeni 11 nci Alay 2 nci*

Levent Şahverdi Arşivi

Kimliği	Görevi
Tğm. Ütğm. Fehmi Doğu (Tümg. KARS) Trabzon (Lv. 1334-P. 49)	*188 nci Alay 4 ncü Bölük, 189 ncu Alay Mt. Bölüğü, Ertuğrul Grubu Numune Alayı 1 nci ve 2 nci Bölük, 190 ncı Alay 8 nci Bölük, 12 nci Alay 8 nci Bölük Komutanı. 2 nci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'de Levazım sınıfına geçti. 1943'te emekli oldu.*
Tğm. Halit Ziya (Alb. BESLER) Gelibolu (Lv. 1336-P. 4)	*41 nci Tümen 19 ncu Alay 4 ncü Bölük Takım Komutanı. Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te Levazım sınıfına geçti. 1952'de emekli oldu.*
Tğm. Kazım (Yb. ULUÇEVİK) Antakya (Lv. 1336-P. 73)	*143 ncü Alay 9 ncu Bölük, Muhafız Taburu 4 ncü Bölük Takım Komutanı, 52 nci Alayda görevli İnönü, Kütahya - Eskişehir, Sakarya Muharebelerine ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1933'te Levazım sınıfına geçti. 1948'de öldü.*
Tğm. Bedri (Alb. ÖNER) İstanbul (Lv. 1337-Sv. 15)	*14 ncü Süvari Alayı ve 54 ncü Alay 2 nci Bölükte görevli. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'a katıldı. 1932'te Levazım sınıfına geçti. 1952'de emekli oldu.*
Tğm. Ahmet Fevzi (Tuğg. SAĞIN) İstanbul (Lv. 1337-P. 1321)	*35 nci Alay 9 ncu Bölük Takım Komutanı. Büyük Taarruz'a katıldı. 1931'de Levazım sınıfına geçti. 1950'de isteği üzerine emekli oldu.*

Levent Şahverdi Arşivi